VETERUM ANALECTORUM TOMUS 1. [-4.] COMPLECTENS VARIA...

Jean Mabillon, Deodato : da#Roma, Luigi Valenti Gonzaga

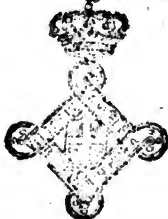

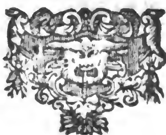
VETERUM ANALECTORUM TOMUS I

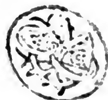
COMPLECTENS

Varia fragmenta & epistolia Scriptorum ecclesiasticorum, tam prosâ, quàm metro, hactenus inedita.

Cum Adnotationibus & aliquot Disquisitionibus Domni JOHANNIS MABILLONII, *Presbyteri ac Monachi Ord. S. Benedicti è Cong. S. Mauri.*

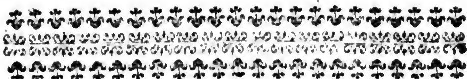

LUTECIÆ PARISIORUM,
Apud LUDOVICUM BILLAINE, in Palatio Regio.

M DC LXXV.

Cum Privilegio Regis & Superiorum Permissu.

LECTORI.

MIHI vetera jampridem meditanti vetus quodam modo fit animus; & inter humanas vices antiquis Ecclesiæ rebus occupari, non modica ſolatii portio videtur. Quam ob rem ubi primùm ex diutino morbo, qui me à ſtudiorum meorum curſu revocavit, tantiſper reſpirare cœpi; priuſquam intermiſſum opus, id eſt Acta Sanctorum Ordinis noſtri, repeterem, inſedit animo, levandi tædii tentandæque valetudinis

gratiâ, ſchedas revolvere meas, quas ex variis codicibus mſſ. antea collegeram. Cùm enim Hiſtoriæ noſtræ causâ varias Franciæ ac Belgii Bibliothecas perluſtrarem ; multa mihi veteres forulos excutienti veterum Scriptorum monumenta occurrerunt , multa item ab amicis ſubmiſſa ſunt : ex quibus ea , quæ & pro ſua brevitate valetudini meæ accommoda , & pro rerum antiquarum illuſtratione publico bono profutura viſa ſunt , ſeligere conſtitui, eorumque primitias hoc in libello tibi, ſtudioſe Lector, offerre in ſpecimen aliorum. Ea partim proſaïca , partim poëtica ſunt , in duas claſſes pro ſuo quæque tempore

diſpoſita, brevia omnia: quæ quidem in grandioribus libris gratiam facilè amittunt, retinent in parvis. Hæc ANALECTA voco, quibus interſero Notas & Obſervationes cum Diſquiſitionibus nonnullis: ne rebus aut dignitatem adimat inconcinna brevitas, aut confuſionem afferat obſcura varietas. In his quædam reperies à nemine hactenus, ſi non fallor, obſervata: utinam tanti, ut Chriſtianæ reipublicæ utilia, & ſtudioſis viris accepta eſſe poſſint. Si qua verò non ſatis limata accuratave (ut forte pleraque erunt) deprehenderis, erudite Lector, hominis nondum plenè valentis diligentiam, ut ſpero, ſupple-

bis; ſupplebunt monumenta ipſa, vel ex ſolo antiquitatis nomine æſtimanda, quorum ſeriem ſequens pagella indicabit. Vale.

INDICULUS

VETERUM ANALECTORUM

TOMI PRIMI.

PROSAICA.

POETICA.

THEODULFI *Episcopi Aureliánensis carmina.*

FLORI *Diaconi Lugdunensis carmina varia.*

EPITAPHIA

Principum & illuſtrium perſonarum.

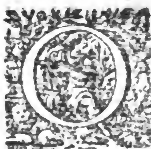

VETERA

VETERA ANALECTA.

CONCILII CARTHAGINENSIS Fragmentum.

PORTET enim in nullo Monasterio quemlibet Episcopum cathedram collocare: aut qui forte voluerint habere, nequaquam permittantur, nec aliquam ordinationem, quamvis leviſſimam, facere, niſi Clericorum, ſi voluerint habere. Eſſe enim debent Monachi in Abbatum ſuorum poteſtate: & quando ipſi Abbates de corpore exierint, qui in loco eorum eligendi ſunt, judicio Congregationis eligantur, nec officium hujus electionis ſibi vindicet aut

præſumat Epiſcopus. Si qua verò contentio, quod non optamus, inter Monachos exorta fuerit, Abbatum aliorum conſilio ſive judicio finiatur: aut ſi ſcandalum perſeveraverit, ad Primates uniuſcujuſque provinciæ univerſæ cauſæ Monaſteriorum judicandæ perducantur. Inter ſacrificia verò ordinatos ſuos tantummodo idem Epiſcopus plebium, ubi Monaſteria ſunt, recitet: hoc enim convenit paci. Confirmetur etiam ab hoc ſancto Concilio, ut ſine bono teſtimonio Abbatis vel conceſſione nullus Monachum in aliqua Eccleſia teneat ad Clericatum, vel promoveat ad honorem.

ADNOTATIO.

HOc fragmentum Concilii Carthaginenſis, ſub Reparato Epiſcopo anno Chriſti DXXXIV habiti, partim ineditum eſt, partim editum in nova Conciliorum editione Labbeana, ubi prolixius fragmentum Feliciano Ruſpenſi Epiſcopo ſuffragium in Synodo ferenti tribuitur. Editum, inquam, eſt noſtrum hoc fragmentum à primis verbis uſque ad hæc, *judicio finiatur*; ſed cum nonnullis mendis & omiſſionibus. Inſignior eſt ad hæc verba, *aut ſi qui forte voluerint habere, nequaquam permittantur.* in quorum loco hæc legun-

tur apud Labbeum, *aut qui forte habuerint, habere*, vacuo penitus ſenſu. Alia eſt in his verbis, *inter Monachos exorta fuerit:* ex quibus duo priora vocabula expungit editio Labbeana. Has verò emendationes & ſupplementum quod a verbo *(finiatur)* hîc à me adjectum eſt, excepi ex Virdunenſis Monaſterii ſancti Vitoni codice mſ. cujus copiam mihi fecit religioſus ac eruditus vir Bartholomæus Senocus, tum in eodem Cœnobio Theologiæ Prælector.

JUDICIUM
DE CHRONICO DATII
Archiepiſcopi Mediolanenſis.

CUM in Diſſertatione de Azymo & fermentato inter dubiæ fidei auctores interpoſuiſſem auctoritatem Chronici, quod Poſſevinus, Miræus & Ughellus tribuunt Datio Archiepiſcopo Mediolanenſi, nec de ejus veritate quidquam certi definire licuiſſet; data occaſione viſum eſt mihi ampliorem ejus rei notitiam Mediolano accerſere. Quocirca cum venerabilis & eruditus vir Claudius Caſtellanus, Pariſienſis Eccleſiæ Canonicus, operam hac in re ſuam mihi liberaliter pollicitus eſſet, Mediolanum direxi ſchedulam in hæc verba inquirentem.

I.

An mſ. codex in quo Chronicon iſtud reperitur, ſit bonæ notæ, & cujùs ætatis.

II.

An idem Chronicon ab initio ad finem uſque eadem manu deſcriptum ſit.

III.

Qualis ſit Chronici inſcriptio : an eadem manu qua contextus Chronici exarata, an recentior.

IV.

Petivi copiam ejuſdem inſcriptionis & XII priorum, totidemque poſteriorum ejuſdem Chronici verſuum.

V.

Inquiſivi an Chronicon iſtud incipiat ab exordio mundi, an verò à Nativitate Chriſti, & quo in tempore deſinat.

VI.

An in eo fiat mentio famis quæ contigit tempore Silverii Papæ, quæ tanta fuit, ut matres liberos ſuos comederent. Cujus poſtremi quæſiti hanc habui rationem, quòd Paulus Diaconus in hiſtoria miſcella de illa fame agens, teſtem adducat Datium Epiſcopum Mediolanenſem, uti & vulgatus Anaſtaſius in Silverio.

Ad primum Quæſitum

Reſponſum eſt, hoc Chronicon conſcriptum in pergamena eſſe annorum ſexcentorum, ejuſque notæ, qualem ætas illa ferebat, Longobardorum dominatui proxima.

Ad secundum.

Non modò non esse eadem manu descriptum, verùm neque ab eodem Auctore. nam primam partem scripsit LANDULFUS senior, secundam ARNULFUS, & tertiam LANDULFUS junior, omnes Mediolanenses Historici. Ex quo liquidò patet, hæc Chronica minimè fuisse scripta à Datio Mediolanensi Archiepiscopo.

Ad tertium.

Titulus Chronicorum est recentior, isque est ejusmodi: CHRONICA DATII ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI NUNCUPATA.

Ad quartum.

Ex parte satisfactum est in tertio: nunc describam priores decem versus, & posteriores historiæ.

Priores sunt.

INCIPIT LIBER PRIMUS.

QUANDOQUIDEM sapientes eximiique viri multa peritia imbuti, acta temporum, mutationes rerum, prœlia Regum, seditiones urbium, commotiones populorum politè ad tutelam juvenum, & custodiam senium tractantes, reliquerunt in posteris tutamen & multarum rerum solamen.

Posteriores sunt.

PASSUS est beatus Arialdus quinto Kal. Julii anno Domini M LXVI, de

cujus morte doluit Alexander Papa: verùm anno ſequenti, ſcilicet M LXVII, cùm idem Papa iret ad Synodum, quam Mantuæ celebravit, Mediolanum venit, multaque fecit ſtatuta de ſtatu Mediolanenſis populi & Cleri, beatumque Arialdum Sanctorum Martyrum catalogo annotavit.

Ad quintum.

Dicimus iſtud Chronicon non incipere ab exordio mundi, ſed referre initia ordinum Eccleſiæ Mediolanenſis; narrare ea quæ in Eccleſia Mediolanenſi contigerunt tempore Alexandri Papæ ſecundi, & claudere hiſtoriam anno M LXVII.

Ad ſextum.

Nullam hîc fieri mentionem illius famis. Cum enim in hoc Chronico narrentur ea quæ contigerunt octavo & undecimo ſæculo, non poteſt ulla fieri mentio famis, quæ acciderit tempore ſancti Silverii Papæ, cùm ille vixerit ſexto ſæculo.

Sic ſubſignatum cum ſigillo.

Ita eſt. Antonius Maria Puſtula, Canonicus Ordinarius Præbendæ Doctoralis Metropolitanæ Mediolani, & Bibliothecarius ejuſdem reverendiſſimi Capituli Metropolitani.

GREGORII TURONENSIS EPISCOPI

FRAGMENTA DUO

Ex ejus Commentario in Psalmos,

Eruta ex vetustissima collectione de virtutibus & vitiis.

IN capitulo *de Compunctione.* GREG. TORONENSIS in Comm. in Psalm. Si enim disrupta fuerint vincola delictorum nostrorum, & delectata fuerit in Christo mens nostra; tunc nosmetipsos offerimus Deo hostiam vivam & sanctam, permanentes cum eo in cælesti Hierusalem.

In ultimo capitulo *de retributione Justorum.* GREG. in Expositione Psalmorum. Et nos igitur si in præceptis Dei aures non obduramus, si Sanctorum monita cum innocentia exsequamur, si nostrorum spinis facinorum non adfligamur, si manus ab omni sanguine immunes cum innocentibus abluamus; honorabit nos Dominus Deus noster dignis præmiis, quibus Sancti cum ipso perpetualiter con-

lætantur. Ipsi gloria cum æterno Patre & Spiritu sancto in æternum. Amen.

ADNOTATIO.

GREGORIUS Turonensis Episcopus ab se edita commemorat Opuscula duo, scilicet Commentarium in Psalmos, seu, ut ipse loquitur, *in Psalterii tractatum, librum unum*, itidemque librum unum de *Cursibus ecclesiasticis*: quod utrumque hactenus viri docti desiderarunt. Prioris duplex fragmentum reperi in vetustissima collectione *de virtutibus & vitiis*, ex Patrum sententiis constante: cujus collectionis caput primum est de Fide, secundum de Spe, tertium de Caritate. Quis verò hujus collectionis auctor sit, deprehendere non potui: propterea quòd in Martinianæ apud Tornacum Bibliothecæ exemplari, quo usus sum, folium primum avulsum est. Istius collectionis antiquitatem probant tum ipse codex membraneus ab annis minimùm octingentis exaratus; tum nomina Patrum, quorum sententiæ in ea referuntur, ex quibus nullus laudatur qui sit Juliano Pomerio recentior. Porro in ea laudantur APPONIUS *in Cantica*, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Johannes Chrysostomus, Macarius, Effrem, Gregorius Papa primus, Isidorus Junior, & jam dictus Julianus Pomerius. Citantur etiam instituta beati Sixti his verbis: *Ne dederis multas escas corpori tuo, & non videbis in somnis visiones malas.*

Ad poſterius Gregorii Turonenſis Epiſcopi Opuſculum de Curſibus eccleſiaſticis quod attinet, exiſtimavi aliquando illud ipſum eſſe, quod abſque nomine Auctoris habetur in tomo primo Conciliorum Angliæ pag. 167. At re maturiùs expenſa perſuaſum mihi eſt, hoc eſſe Auctoris Gregorio poſterioris. ſiquidem in eo fit mentio libri de geſtis ſancti Columbani & ſancti Attalæ Abbatum Bobienſium: qui liber annis minimùm quadraginta à morte Gregorii conditus à Jona eſt.

VENERABILIS BEDÆ
Epiſtola
Ad ALBINUM Abbatem.

DESIDERATISSIMO & reverentiſſimo Patri ALBINO, BEDA Chriſti famulus ſalutem. Gratantiſſimè ſuſcepi munuſcula tuæ dilectionis, quæ per venerabilem fratrem noſtrum NOTHELMUM Preſbyterum mittere dignatus es, & maxime litteras, quibus me jam ſecunda vice in eccleſiaſtica gentis noſtræ hiſtoria, ad quam me ſcribendam jamdudum inſtigaveras, creber adjuvare atque inſtituere curaſti. Propter quod &

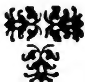
ipſe tibi rectiſſimè eamdem hiſtoriam, mox ut conſummare potui, ad tranſſcribendum remiſi. Sed & aliud, quod te partim deſiderare comperi, volumen tibi vice remunerationis æque ad tranſſcribendum deſtinavi, videlicet illud quod de ſtructura templi Salomonis atque allegorica ejus interpretatione nuper edidi. Teque, amantiſſime Pater, ſupplex obſecro, ut pro mea fragilitate cum his qui tecum ſunt famulis Chriſti apud pium Judicem ſedulus intercedere memineris: ſed & eos ad quos eadem noſtra opuſcula pervenire feceris, hoc idem facere monueris. Bene vale, ſemper amantiſſime in Chriſto Pater optime.

ADNOTATIO.

ALBINUS Abbas, cui venerabilis Beda hanc epiſtolam direxit, auctor ipſi fuit atque adjutor ſcribendæ Anglorum hiſtoriæ, uti Beda teſtatur in epiſtola nuncupatoria ad Ceolwlfum Regem. Albinus iſte alius eſt ab Albino Flacco ſeu Alcuino, uno fere ſæculo ætate ſuperior; Abbas verò in Cantuarienſi Monaſterio ſancti Petri. Is per Nothelmum Londinenſis Eccleſiæ Presbyterum Bedæ munuſcula tranſmiſit, & monumenta, quæ Bedæ neceſſaria erant in componenda Anglorum hiſtoria.

Hæc omnia constant ex Bedæ præfatione ad Ceolwlfum. Porro hanc epistolam ex mſ. codice Mettensis Monasterii sancti Arnulfi eruit, mihique transmisit vir religiosus Domnus Placidus Beuvillonius, ejusdem loci tum Subprior. quo in codice habetur hæc epistola cum hac inscriptione: *Incipit Præfatio Bedæ Presbyteri ad Alcuinum Abbatem*. Quod argumento est superiorem epistolam Præfationis vice in Anglicana Bedæ Historia fuisse appositam à scribis nonnullis, qui Albinum hunc eumdem esse cum Alcuino putaverunt.

Hîc observare juverit in vulgata Bedæ epistola ad Wichredum *de æquinoctio verno juxta Anatolium*, apponi exemplum anni DCCLXXVI. quo exemplo adductus Baronius Bedæ ætatem ultra hunc annum prorogavit. Verùm in vetertimo hujus epistolæ exemplari, quod in Bibliotheca Laubiensi adservatur, non comparet hoc exemplum, sine dubio insertum à librario, qui eo anno hanc epistolam describebat.

DISQUISITIO

De venerabilis Bedæ & Flori Diaconi Lugdunensis Commentariis in Paulum ex dictis S. Augustini.

Tres invenio antiquos Auctores, qui commentarios in epistolas Pauli Apostoli ex meris sancti Augustini centonibus contexuerunt. *Primus est* Petrus *Abbas Tripolitanæ provinciæ, qui sancti Pauli epistolas ex capitulis opusculorum beati Augustini subnotasse narratur, ut per os alienum sui cordis declararet arcanum*, inquit Cassiodorus in lib. de divinis lectionibus cap. 8. Alter est venerabilis Beda, cujus hæc verba sunt in fine Epitomes historiæ: *In Apostolo quæcumque in opusculis sancti Augustini inveni dicta, per ordinem transcribere curavi.* Tertius est Florus Diaconus, seu (ut Wandalberto Monacho Prumiensi ejus æquali visum est) Subdiaconus Ecclesiæ Lugdunensis, vir suo tempore doctrina & eruditione clarus.

Ex his tribus Commentariis unicum habemus typis editum inter opera venerabilis Bedæ, ipsiusque nomine prænotatum: sed an verè Bedæ tribui debeat, jam dudum magna lis est inter studiosos. Id testatur Robertus de Torinneio Abbas in Monte sancti Michaelis in Pro-

logo, quem præfixit Abbreviationi expoſitionis epiſtolarum. Apoſtoli ſecundùm Auguſtinum: quo in Prologo, apud Acherium noſtrum in Appendice ad Guibertum edito, cenſet Robertus, prolixum illum Commentarium (quem ipſum eſſe qui inter opera Bedæ modò exſtat, non dubito) potiùs tribuendum eſſe Petro Abbati Tripolitano, quàm Bedæ, cui alium tribuit breviorem, ex libris itidem ſancti Auguſtini excerptum, *qui liber totus*, inquit, *non adæquatur magnitudine medietati ſolius expoſitionis Epiſtolæ ad Romanos*, quæ in alio Commentario habetur.

Magno poſt Robertum intervallo Illuſtriſſimus Cardinalis Baronius ad annum Chriſti DLXII exiſtimat, Commentaria illa typis edita non eſſe Bedæ, ſed Petri Abbatis: qua in re eum Roberto conſentit. Sed in hoc recedit ab eodem, quòd neget ullam hujuſmodi commentationem in Paulum à Beda conditam eſſe: aitque verba illa Bedæ quæ ſuperiùs retuli, in ipſius Epitomen ex aliorum additamento irrepſiſſe.

A Baronio diſſentit Bellarminus in libro de Scriptoribus eccleſiaſticis, aitque nihil impedire, quo minùs duo auctores, Petrus Abbas, & Beda Preſbyter, diverſis temporibus & locis in Paulo ex Auguſtini ſcriptis explicando deſudaverint. Immo certè nihil impedit, quo minùs his duobus tertium adjungamus, Florum Diaconum Lugdunenſem, ut poſtea demonſtrabo.

Hæc cùm ita ſint, manent tamen diſtracta

eruditorum suffragia circa vulgatum Commentarium, quem Bedæ alii tribuendum censent; alii detrahunt. Et mihi quidem aliquando, cùm ipsius Bedæ elogium texerem in Sæculo tertio Benedictino, visus fuit Bedæ germanus fetus: sed postea deprehenso in mss. Bibliothecis germano Bedæ Commentario, à sententia discedere coactus sum.

I.

Commentarium aliquem in Paulum ex dictis Augustini à Beda consarcinatum fuisse, constans debet esse omnium persuasio, tum quia id disertè Beda testatur in Epitome sua, probantibus libris tam editis quàm mss. tum quia Hincmarus Remorum Archiepiscopus, ac Lupus Ferrariensis Abbas hoc Bedæ Collectaneum laudant. Hincmarus quidem in posteriori opere adversus Gothescalchum cap. 1. *Si quis tamen*, inquit, *eosdem libros non habet, videat in Collectione venerabilis Bedæ Presbyteri de Opusculis sancti Augustini super Apostolum, & ibi discere poterit quod antea ignoravit.* Lupus verò in epistola 76 ad eumdem Hincmarum: *Collectaneum Bedæ in Apostolum ex operibus Augustini veritus sum dirigere, propterea quòd tantus est liber, ut nec sinu celari, nec pera possit satis commodè contineri.*

Itaque nemo jam in dubium revocare potest, an Beda Collectaneum ediderit in Apostolum: nec Baronius dubitasset, si ad ea, quæ mox protuli, argumenta animum intendisset. At videndum porro est, qualis sit ille Bedæ Commentarius.

II.

Duos inveni codices membraneos ejusmodi Collectaneum sub Bedæ nomine continentes: unum annorum fere octingentorum, alterum septingentorum. Primus codex hunc præfert titulum: COLLECTANEUM BEDÆ IN APOSTOLUM EX OPERIBUS BEATI AUGUSTINI. Tum Commentarius in hæc verba, *Paulus servus* JESU CHRISTI *vocatus Apostolus*, &c. incipit in hunc modum: *Ex libro contra quinque hæreses. Ordo iste sequendus est, ut loquens de Evangelio, non sileam de Prophetis*, &c. Hic codex desinit in Epistola ad Thessalonicenses, aliis foliis avulsis.

Alter codex ita inscribitur: INCIPIT LIBER COLLECTIONUM VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, EX SCRIPTIS BEATI AUGUSTINI EPISCOPI, IN EPISTOLAS BEATI PAULI APOSTOLI ELABORATUS. Idem habet exordium ac primus, sic verò desinit: *Explicit Collectio Bedæ Presbyteri ex opusculis beati Augustini in epistolas beati Pauli Apostoli.*

Genuini hujus Bedæ Commentarii necdum typis editi copiam habemus, quem Deo dante aliquando cum aliis ejusmodi monumentis in lucem proferemus.

III.

Nunc videndum est, cui Auctori tribuendum sit Collectaneum, sub Bedæ nomine hactenus vulgatum. Nempe Floro Diacono Ecclesiæ Lugdunensis, ut fidem faciunt multi co-

dices mſſ. quorum nonnulli in manus meas pervenerunt.

In primis id probant duo volumina membranea Bibliothecæ Corbeienſis, in quorum priori ſtatim ab initio hæc leguntur: *Continentur in hoc volumine expoſitiones epiſtolarum beati Pauli Apoſtoli ex libris ſancti Auguſtini doctoris eximii, à quodam* FLORO *collecti.* Tum in fine cujuſlibet epiſtolæ, nomen Flori auctoris repetitur, & initio ſequentis. Ad calcem porro poſterioris voluminis hæc ſubſcriptio legitur: *Compoſitus*, id eſt ſcriptus, *eſt liber iſte à Richero Suppriore, & Johanne ſuo ſcriptore & monoculo, anno quo reſtituta eſt eccleſia ſancti Johannis Corbeiæ, & Turonis eſt ſecunda ſedes Romanæ urbis, anno* MCLXIIII, *Ludovico Rege Francorum, Theodorico Epiſcopo Ambianenſi, Johanne Abbate Corbeienſi.* Inſignem hunc locum jam advertit illuſtravitque eruditiſſimus vir Stephanus Baluzius in notatione ad Lupi Epiſtolam 76, ubi obſervat, ſcriptorem iſtum hoc loco reſpicere ad Synodum in urbe Turonica ab Alexandro III tunc temporis celebratam: quam urbem ſcriptor, eo quod tum ibi ſederet Alexander, vocat ſecundam ſedem Romanæ urbis. Appoſitè quidem ad hunc locum Baluzius. Non prætercam tamen quod legiſſe me memini in Trevirenſium Broweri Annalium lib. 14. ubi refertur Ivonis Cardinalis & Legati apud Treviros ſepulti epitaphium, cujus ultimum diſtichon ſic habet:

Sole

Sole duodenas Julii vertente Kalendas,
Roma secunda mihi dedit exsequias venerandas.

ubi vides Trevirorum civitatem appellari *Romam secundam*, forsan ob copiam sacrarum reliquiarum, quibus abundat urbs illa; vel ob frequentiam hominum eò voti causa confluentium. Ob eam siquidem causam etiam hoc nomine affectam lego Corbeiam nostram à Gerardo in libro de miraculis sancti Adelhardi, cap. 4. ubi relatis Adelhardi miraculis hæc subdit: *Exinde hujuscemodi fama ita longè lateque cœpit vulgari, ut Corbeia meritò duceretur* ALTERA ROMA *appellari.*

Verùm ut ad propositum revertar, non solùm Corbeiensis codex, sed & alii plures prædictum Commentarium Floro Diacono tribuunt: quos inter numerandus est ille qui usui fuit Trithemio. quem codicem forsan quia reperit in Monasterio sancti Trudonis, Florum illum Diaconum, cujus nomen præferebat codex, Monachum Trudonianum fuisse Trithemius existimavit. His codicibus adjungo Aquicinctensem, in quo prima pars expositionis Epistolarum beati Pauli ex libris sancti Augustini à *quodam Floro collecta dicitur*, ea nimirum quæ legitur apud Bedam.

Præterea prolixius istud Collectaneum Floro tribuitur in veterrima Canonum collectione, quæ sub finem sæculi noni, id est ipso Flori sæculo, scripta videtur, adservata in Autisiodorensi Monasterio sancti Mariani. Nam

in illa collectione hæc referuntur: EX LIBRO SANCTI AUGUSTINI A DOMNO FLORO COLLECTA: *Qui factus est ei ex semine David secundùm carnem. Quod Prophetæ praviderunt & prædixerunt, hoc Apostoli viderunt & prædicaverunt. Qui erat, factus est. Quid erat? Quid factus? Verbum erat, caro factus est*, &c. Quæ quidem leguntur in vulgato Bedæ Commentario in epistolam ad Romanos. Item in prædicti apographi pag. 17 adducitur DICTUM DOMNI FLORI in hæc verba: *Anathema est maledictio, devotatio; item condemnatus, detestabilis, abominabilis, alienatus*, &c. Item aliud, *Si quis non amat Dominum* JESUM CHRISTUM, *sit anathema maranatha. Simul Syro & Græco utitur verbo, Si quis non amat*, &c. *Anathema Græco sermone dixit condemnatus; maranatha definivit, donec Dominus redeat.* Quæ duo loca reperiuntur in vulgato Collectaneo apud Bedam, primum quidem initio Commentarii epistolæ ad Galatas, alterum verò in fine epistolæ primæ ad Corinthios. Denique Sigebertus in lib de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 92, meminit Commentarii à Floro consarcinati in Pauli epistolas ex libris sancti Augustini.

Ex his manifestè, ni fallor, conficitur, istum Commentarium non esse Bedæ, sed Flori Diaconi Lugdunensis. Non negaverim tamen, eum in nonnullis codicibus mss. Bedæ tribui: sed fere semper addito nomine Flori; quasi Florus non esset nomen proprium, sed com-

mune, florilegium significans. Audi Robertum de Torrinneio in Prologo superiùs citato, de isto Commentario agentem. *Hoc opus à quibusdam vocatur Florus, quia ex diversis opusculis beati Augustini excerptus, & quasi defloratus est; a quo autem illud opus collectum & ordinatum sit, plurimi dubitant. Quidam autem hunc Bedæ Presbytero adscribunt, & hoc ideo quia in fine historiæ Anglorum enumerans opuscula sua, inter alia hoc ad verbum posuit: In A-* « *postolum quæcumque in Operibus sancti Augusti-* « *ni inveni dicta, per ordinem transscribere curavi.* « *Vnde & quidam prædicta verba, & alia nonnulla in eadem historia sibi connexa assumentes, loco Prologi prædictæ collectioni sententiarum sancti Augustini ponunt, ex eo volentes probare Bedam Auctorem hujus operis.* Certè quod dicit Robertus, ita esse deprehendi in ms. Collectaneo Claromariscensi duobus voluminibus contento, in cujus priori apponitur hæc inscriptio: *In hoc volumine continetur expositio epistolarum beati Pauli Apostoli à venerabili Beda Presbytero, ut gesta Anglorum testantur, collecta ex libris sancti Augustini Episcopi, Doctoris eximii & fidelissimi, sicut in singulis locis adscripti sunt*, &c. Et in fine secundi voluminis hæc subjiciuntur: *Explicit epistola ad Hebræos, & tertia pars Flori collecti à venerabili Beda Presbytero ex dictis sancti Augustini.* Ubi vides Bedæ nomen huic Collectaneo apponi cum nomine Flori, quod pro florilegio usurpatur. Ex quo intelligitur, eam Collectionem

antiquitus Floro adſcriptam fuiſſe.

His unum objici poteſt, nempe Florum aliam compoſuiſſe Collectionem in Paulum ex Patribus: nec veri eſſe ſimile, aliam ex ſcriptis ſancti Auguſtini ab ipſo conditam fuiſſe. Immo verò id maximè facit pro ſententia noſtra. Quandoquidem Florus poſteriorem hanc Collectionem ex duodecim Patrum Opuſculis eruit, prætermiſſo Auguſtino, quem ſanè non prætermiſiſſet, niſi aliam ſeparatim priùs edidiſſet. Poſteriorem hanc Collectionem ex codice mſ. majoris Cartuſiæ deſcriptam Petrus Franciſcus Chiffletius, Societatis Jesu Preſbyter eruditus, Acherio noſtro tranſmiſit ac dono dedit, obſervatque ſtatim in limine Collectionem iſtam delibatam eſſe, non tantùm ex decem, ut Sirmondus ſcripſit in notis ad Avitum, ſed ex duodecim Patribus, nimirum ex Cypriano Carthaginenſi, ex Hilario Pictavenſi, ex Ambroſio Mediolanenſi, ex Paciano Barcinonenſi, ex Theophilo Alexandrino, ex Gregorio Nazianzeno Epiſcopis; ex Ephrem Diacono, ex Leone Papa, ex Cyrillo Alexandrino, variiſque Romanorum Pontificum & Conciliorum Canonibus ac decretis, ex Fulgentio Ruſpenſi, ex Paulino Nolenſi, ac demum ex Avito Viennenſi Epiſcopis. In duodecim libros pro totidem Patribus partitus eſt Florus Collectionem ſuam uno volumine contentam: tertium decimum ex Auguſtino contexuit, quem uno volumine, quia majoris erat molis, ſeparatim incluſit.

IV.

Hæc de Bedæ ac Flori Commentariis in Paulum fusiùs dicenda fuere, ut nemo in posterum quis cujus sit ambigat. De Petri Abbatis Tripolitani Commentario dicere supersedeo, de quo nihil mihi observare licuit. Et fortasse quidem excidit, aut in partes nostras non pervenit.

CAROLI MAGNI Epistola

Ad ODILBERTUM Archiepiscopum.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. CAROLUS serenissimus Augustus à Domino coronatus magnus pacificus Imperator, gubernans Imperium quidem, & misericordiâ Dei Rex Francorum & Longobardorum, ODILBERTO Archiepiscopo in Domino salutem.

SÆPIUS tecum, immo & cum ceteris collegis tuis, familiare colloquium de utilitate sanctæ Dei Ecclesiæ habere voluissemus, si absque molestia corporali id efficere potuisses. Sed quamvis sanctitatem tuam in divinis rebus tota in-

tentione vigilare non ignoremus; omittere tamen non possumus, quin tuam devotionem sancto incitante Spiritu nostris apicibus compellamus atque commoneamus, ut magis ac magis in sancta Dei Ecclesia studiosè ac vigilanti cura laborare studeas in prædicatione sancta & doctrina salutari: quatenus per tuam devotissimam sollertiam verbum vitæ æternæ crescat & currat, & multiplicetur numerus populi Christiani in laudem & gloriam salvatoris nostri Dei. Nosse itaque per tua scripta aut per teipsum volumus, qualiter & tu, & Suffraganei tui doceatis & instruatis Sacerdotes Dei & plebem vobis commissam de baptismo Sacramento, id est cur primò infans cathecumenus efficitur, vel quid sit cathecumenus: deinde per ordinem omnia quæ aguntur. De scrutinio, quid sit scrutinium. De Symbolo, quæ sit ejus interpretatio secundùm Latinos. De credulitate, quomodo credendum sit in Dominum Patrem omnipotentem, & in JESUM CHRISTUM Filium ejus, & in Spiritum sanctum; sanctam Ecclesiam Catholicam, & cetera quæ sequuntur in eodem Symbolo. De abrenunciatione Sa-

tanæ & omnibus operibus ejus & pompis. Quid sit abrenunciatio, & quæ opera ejus diaboli & pompæ. Cur insufflatur & cur exorcizatur. Cur cathecumenus accipit salem. Quare tangantur nares, pectus ungatur oleo; cur scapulæ signantur, & quare pectus & scapulæ lavantur. Cur albis induitur vestimentis; cur sacro chrismate caput perungitur; & mystico tegitur velamine, & cur corpore & sanguine dominico confirmatur. Hæc omnia subtili indagine per scripta nobis, sicut diximus, nunciare satage; & si ita teneas & prædices, aut si in hoc quod prædicas te ipsum custodias. Bene vale, & ora pro nobis.

ADNOTATIO.

HÆc epistola Odilberto Mediolanensi Archiepiscopo inscripta, ex Mettensi codice eruta per religiosum virum Placidum Beuvillonium Congregationis sancti Vitoni, exemplum est litterarum encyclicarum, quas Carolus Magnus universis Episcopis Imperio suo subjectis direxit, ut quid de Baptismo ejusque ritibus ac cæremoniis sentirent, eorum scriptis certior efficeretur. Hinc est quòd Magnus Senonum Archiepiscopns his litteris pulsatus, Theodulfum Aurelianensem Antistitem

impulit ad ſcribendum librum *de ordine Baptiſmi*, quem librum Theodulfus eidem Magno dedicavit. Eodem ſpectat Alcuini epiſtola ſeu liber de cæremoniis Baptiſmi *Carolo glorioſiſſimo & excellentiſſimo Auguſto* nuncupatus, cujus hoc exordium: *Domine mi Chriſtianiſſime Imperator, miſiſtis ad ſervulum veſtrum inquiſitiones ſecundùm veſtram miſericordiam de ſacro Baptiſmate per ordinem interrogantes, &c.* quæ apprimè ſuperiori epiſtolæ reſpondent.

Sirmondus in Notis ad Theodulfi librum ſuperiùs laudatum duo potiſſimùm obſervat, unum, ex quatuor hujus libri exemplaribus, quæ in manus ipſius venerant, tria eſſe quæ ad Magnum Epiſcopum miſſum doceant librum, Virdunenſe, Divionenſe & Vaticanum: at quartum Corbeïenſe pro Magno Johannem habere, ſed mendosè, uti opinatur. Verùm pace optimi viri exiſtimo nullum eſſe mendum. Nam cùm epiſtola Caroli univerſis Galliæ Epiſcopis tranſmiſſa fuerit, non mirum, ſi ex variis ejus exemplis, unum Magno Senonenſi, alterum Johanni Arelatenſi Archiepiſcopis inſcripta ſint.

Alterum eſt, librum de ſacro Baptiſmate ad Carolum, qui liber exſtat inter Alcuini opera, falſa conjectura quòd titulo careret, Alcuino adſcriptum fuiſſe, cum auctor re vera ſit Amalarius Epiſcopus Trevirenſis, inquit Sirmondus, quod ex codice Petaviano ſe didiciſſe ait. Certè quæ ſub ejus libri finem leguntur, Epiſcopo rectè, non verò Alcuino conveniunt. At nihil

obſtat quo minùs Alcuinus hunc librum ſcripſerit nomine Amalarii, qui graviſſimis negotiis occupatus, Alcuino commiſerit provinciam nomine ſuo reſpondendi ad interrogata Imperatoris.

CAROLI MAGNI
Præfatio
In Homiliarium Pauli Diaconi, Monachi Caſinenſis.

KAROLUS Dei fretus auxilio Rex Francorum & Longobardorum, ac Patricius Romanorum, religioſis Lectoribus noſtræ ditioni ſubjectis. Cùm nos divina ſemper domi foriſque clementia, ſive in bellorum eventibus, ſive in pacis tranquillitate cuſtodiat, etſi quidquam rependere ejus beneficiis tenuitas humana non prævalet; tamen quia eſt inæſtimabilis miſericordiæ Deus noſter, devotas ſuæ ſervituti benignè approbat voluntates. Igitur quia curæ nobis eſt ut Eccleſiarum noſtrarum ad meliora ſemper proficiat ſtatus, obliteratam pæne majorum noſtrorum deſidia reparare vigilanti ſtudio litterarum ſatagimus officinam, & ad pernoſcenda ſacrorum libro-

rum ſtudia noſtro etiam quos poſſumus invitamus exemplo. Inter quæ jampridem univerſos veteris ac novi Teſtamenti libros librariorum imperitiâ depravatos, Deo nos in omnibus adjuvante, examuſſim correximus. Accenſi præterea venerandæ memoriæ PIPPINI genitoris noſtri exemplis, qui totas Galliarum Eccleſias ſuo ſtudio Romanæ traditionìs cantibus decoravit; nos nihilo minùs ſollerti eaſdem curamus intuitu præcipuarum inſignire ſerie lectionum. Denique quia ad nocturnale officium compilatas quorumdam caſſo labore, licèt recto intuitu, minùs tamen idoneè reperimus lectiones: quippe quæ & ſine auctorum ſuorum vocabulis eſſent poſitæ, & infinitis vitiorum anfractibus ſcaterent; non ſumus paſſi noſtris diebus in divinis lectionibus ſacrorum officiorum inconſonantes perſtrepere ſolœciſmos, atque earumdem lectionum in melius reformare tramitem, mentem intendimus: idque opus PAULO Diacono familiari noſtro elimandum injunximus, ſcilicet ut ſtudiosè catholicorum Patrum dicta percurrens, veluti florentiſſimis eorum pratìs certos quoſque floſculos legeret, & in

unum quæque essent utilia, quasi sertum aptaret. Qui nostræ celsitudini devotè parere desiderans, tractatus atque sermones & homelias diversorum catholicorum Patrum perlegens, & optima quæque decerpens, in duobus voluminibus per totius anni circulum congruentes cuique festivitati distinctè & absque vitiis nobis obtulit lectiones. Quarum omnium textum nostra sagacitate perpendentes, nostra etiam auctoritate eadem constabilivimus, vestræque religioni in Christi Ecclesiis tradimus ad legendum, &c. *Sic desinit.*

EXPLICIT PROLOGUS KAROLI REGIS.

OPUS PRÆCLARUM OMNIUM HOMELIARUM ET POSTILLARUM VENERABILIUM AC EGREGIORUM DOCTORUM GREGORII, AUGUSTINI, HIERONYMI, AMBROSII, BEDÆ, HERICI, LEONIS, MAXIMI, JOHANNIS EPISCOPI, ATQUE ORIGENIS, INTEGRALITER DE TEMPORE ET DE SANCTIS PER TOTIUS ANNI CIRCULUM, CUM QUIBUSDAM EORUM SPARSIM IN-

TERPOSITIS SERMONIBUS, HINC INDE SUIS LOCIS COLLECTIS ET COAPTIS TEMPORIBUS, IN PARTEM HIEMALEM AC ÆSTIVALEM DIVISUM, INCIPIT FELICITER.

DOMINICA PRIMA ADVENTUS DOMINI.

LECTIO ſancti Evangelii ſecundùm Matthæum XXI. In illo tempore cùm appropinquaſſet JESUS Hieruſalem, & veniſſet Bethphage ad montem Oliveti, *&c. uſque ad* pullum cum ea, & reliqua. Homilia beati Johannis Epiſcopi.

Puto res ipſa exigit ut quæramus. Frequenter quidem JESUS venit in Hieruſalem, ſicut Johannes teſtatur, numquam tamen ſibi adſcivit miniſteria jumentorum: nec ramorum virentia circa ſe ornamenta conſtituit, &c.

DOMINICA SECUNDA.

SECUNDUM Lucam XXI. In illo tempore dixit JESUS Diſcipulis ſuis: Erunt ſigna in ſole & luna, *&c. uſque* univerſo orbi. Homilia beati Gregorii Papæ habita in baſilica ſancti Petri.

Dominus ac Redemptor noſter paratos nos invenire deſiderans, &c.

INCIPIT COMMUNE SANCTORUM.
De Apoſtolis.
Sermo Fulgentii Epiſcopi.

DELECTAT tantorum tractare margaritas Sanctorum, delectat gemmas intueri dulcium piſcatorum, nec modus, &c.

ADNOTATIO.

SUPERIORI Caroli Magni epiſtolæ hanc viſum eſt adtexere, ut pote lectu dignam, & nonnulla continentem, quæ multorum, ut puto, notitiam fugiunt. Etſi enim ea epiſtola cum Pauli Diaconi Homiliario typis edita eſt Spiræ apud Petrum *Drach* juniorem anno MCCCCLXXXII, tamen quia rariſſima eſt hæc editio, operæ pretium exiſtimavi hîc recudere pretioſum iſtud antiquitatis monumentum. Homiliarium hoc in duo volumina diſtribuit Paulus Diaconus Monachus Caſinenſis, uti Carolus in fine epiſtolæ teſtatur. Huc ſpectare crediderim Anſegiſi Abbatis Fontanellenſis teſtamentum, legantis Monaſterio ſuo *Collectancos duos ſuper anni circulo, Pauli Diaconi volumina duo.* Inſertæ ſunt tamen homiliæ quædam à poſteris, nempe Herici Monachi Autiſiodorenſis, quem mortuo Paulo floruiſſe conſtat, regnante Carolo Calvo. De Herico infrà in Poëticis.

CLAUDII EPISCOPI TAURINENSIS

PRÆFATIO

In libros informationum litteræ & spiritus super Leviticum,

Ad THEODEMIRUM Abbatem.

COGIS & compellis, cariſſime frater THEODEMIRE Abba, atque, ut ita dicam, ſtomachanti animo me reprehendis diu ſiluiſſe, nec paruiſſe juſſioni tuæ in expoſitione Levitici. Biennium eſt quòd tibi direxi expoſitionum atque informationum litteræ & ſpiritus in Exodo libros quatuor, quibus principium eſt, *Poſt expoſitionem libri Geneſeos*, unde ante hos octo annos ex dictis ſanctorum Patrum de littera & ſpiritu tres edidi libros. E contrario tu reſpondes eveniſſe tibi quod provenit Jacob, qui pro Rachel ſervivit, & in nocte Liam accepit: ita & tu petiſti expoſitionem libri Levitici, & accepiſti Exodi. Nec in hoc facto re vera me agnoſco ſatis erraſſe.

Quia ſicut illis non erat conſuetudo ut minores priùs traderentur ad nuptias, quàm majores: ita nec mihi viſum rectum fuit, ut priùs exponeretur ſacrificii ritus, quàm ſacrificiorum miniſtri vel locus. Quod verò juſſioni tuæ hactenus parere nequivi, non fuit pigritia vel torporis negligentia, ſed Reipublicæ infeſtatio dira, & malorum hominum nimia perverſitas. Quæ duæ res me in tantum cruciant, ut mihi jam ſit tædium vivere, debilitatuſque pennis virtutum, non valeo in ſolitudinem fugere, ubi aliquantulum requieſcam, & dicam Deo: *Dimitte me, ut plangam paululum dolorem meum, & cognitum tibi faciam peccatum meum, antequam vadam & non revertar ad terram tenebroſam & opertam mortis caligine, ubi æternus horror & nullus ordo inhabitat.* Sed reptans in terram lacrimabundus & gemibundus clamo ad Deum: *Quare me repuliſti, & triſtis incedo, dum affligit me inimicus?*

Quod enim præcipis bonum eſt opus, ſed magnum ſuper ſe habet pondus: & neſcio quomodo dignè poſſit perfici, quod non poteſt cogitatione comprehendi: & ſicut difficile eſt quemquam manu

posse cælum tangere, ita difficile est omnia sacramenta legis divinæ, sicut tu præcipis, explanare. Sed istud illis debueras injungere, qui habentes intra se fontem eloquentiæ, unde quicquid illis injungitur, carmine inriguo copiosiùs explicatur. Verum econtra quicumque angustæ intelligentiæ est sicut ego; nec habet affluentiam eloquii, per quam vel alios reficere, vel suæ siccitatis possit inopiam temperare; tales non solùm per se aliquid dicere appetunt, verum etiam si quid eis injunctum fuerit pertimescunt. Quod in me recognosco, pusillum habens intelligentiæ eloquium: quia nec sæcularis litteraturæ didici studium, nec aliquando exinde magistrum habui. Quantum enim doctis necesse est loqui, tantum indoctis utile est tacere: quia illi de parvis magna sciunt differere, ego de magnis nescio aliqua parva proferre; & ideo à me formidatur quod ab aliis quærendum est.

Quod verò sententiam uniuscujusque Doctoris in paginis adnotare præcipis in expositionibus nostris; neminem hoc fecisse legi, excepto beatissimum Bedam: quod quidem nec ille ampliùs quam in

duobus

duobus codicibus fecit, in expositione videlicet Evangelistarum Marci & Lucæ. Quod ego ideo omisi facere, quia sententias quorumdam quas adnotaveram; priùs sub nomine aliorum diligentiùs perquirens, aliorum eas esse repperi postea. Quod enim optimè nosti, sicut in novissimis diebus Verbum Dei ex Maria carne vestitum processit in mundum; & aliud quidem erat quod videbatur in eo, aliud quod intelligebatur; (carnis namque adspectus in eo patebat omnibus, paucis verò & electis dabatur divinitatis agnitio) ita & cùm per Prophetas vel Legislatorem Verbum Dei profertur ad homines, non absque competentibus profertur indumentis. Nam sicut ibi carnis; ita hîc litteræ velamine tegitur: ut littera quidem adspicitur tamquam caro, latens verò spiritalis intrinsecus sensus tanquam divinitas sentitur. Tale ergo est quod & nunc invenimus librum Levitici perquirentes, in quo sacrificiorum ritus & hostiarum diversitas ac sacerdotum ministeria describuntur; sed hæc secundùm litteram, quæ tamquam caro Verbi Dei est & indumentum divinitatis ejus, digni fortassis vel adspiciant, vel audiant

indigni: sed beati sunt illi oculi, qui velamen litteræ obtectum intrinsecus divinum spiritum vident, & beati sunt qui ad hæc audienda mundas aures interioris hominis deferunt.

Adgredimur igitur hoc opus annuente pietate divina Quadragesimæ tempore, sub die septimo Idus Martii, anno Incarnationis DCCC XXIII Salvatoris JESU-CHRISTI Domini nostri.

EXPLICIT PRÆFATIO CLAUDII TAURINENSIS EPISCOPI.

Et præmissis capitulis libri primi

INCIPIT LIBER PRIMUS informationum litteræ & spiritus.

LEVITICUS liber appellatus est, eo quòd Levitarum ministeria & diversitates victimarum exsequitur, &c.

Et in fine operis.

Hæc quia jussisti scribere, non pro eruditione nostra, sed pro vestra dignatione præsumpsi. Vestrum verò est dijudicare verius, & ad veram caritatem, quæ

excellentior virtus omnibus virtutibus est, nos provocare exemplis. Ad hanc autem quam prædico caritatem plus me vestris orationibus, quàm meis viribus posse confido. En, carissime frater, sicut potui, respondi quibusdam inquisitionibus tuis: pro qua re obnixè deprecor, ut si quid de his rebus unde me interrogas, si quid invenisti melius, vel deinceps invenire potueris; gratissimum habebimus, si nos feceris nosse: quia ego magis amo discere, quàm docere. Quia illa veritatis & sapientiæ pulcritudo (tantùm adsit perseverans voluntas fruendi, pro cujus amore hoc peregimus opus) nec multitudine audientium constipata secludit venientes, nec peragitur tempore, nec migrat locis, nec nocte intercipitur, nec umbra intercluditur, nec sensibus corporis subjacet. De toto mundo ad se conversis, qui diligunt eam, omnibus proxima est, omnibus sempiterna: nullo loco est, nusquam deest: foris admonet, intus docet: cernentes se commutat omnes in melius, à nullo in deterius commutatur: nullus de illa judicat, nullus sine illa bene judicat. Hac fide omnem mutabilitatem ab

æternitate ſejungo, & ipſa æternitate nulla ſpatia temporis cerno. quia ſpatia temporis præteritis & futuris rerum motibus conſtant. Nihil autem præterit in æterno, & nihil futurum eſt: quia & quicquid præterit, eſſe deſinit; & quod futurum eſt, nondum eſſe cœpit. Æternitas autem tantummodo eſt, nec fuit, quaſi jam non ſit; nec erit, quaſi adhuc non ſit: quia ſola ipſa veriſſimè dicere potuit humanæ menti: *Ego ſum qui ſum.* & de illa veriſſimè dici potuit: *Qui eſt miſit me.*

Et quia ita eſt, non jubemur ad creaturam tendere, ut efficiamur beati, ſed ad ipſum Creatorem: de quo ſi aliud quàm oportet, ac ſeſe res habet, nobis perſuadetur; pernicioſiſſimo errore decipimur. Ad hoc enim pergendo quod aut non eſt, aut ſi eſt, beatos non facit; ad beatam vitam nequaquam quiſquam poterit pervenire. Qua veritate & ſapientia, quæ communis omnibus eſt, omnes ſapientes & beati fiunt inhærendo illi. Beatitudine autem alterius hominis non fit alter beatus: quia & cùm eum imitatur ut ſit, inde appetit beatus fieri, unde illum factum videt ille, ſci-

licet incommutabili communique veritate. Neque prudentia cujusquam fit prudens alius, aut fortis fortitudine, aut temperans temperantia, aut justus justitia hominis alterius quisquam efficitur: sed coaptando animum illis incommutabilibus regulis luminibusque virtutum, quæ incorruptibiliter vivunt in ipsa veritate sapientiaque communi, quibus & ille coaptavit & fixit animum, quem istis virtutibus præditum sibi ad imitandum proposuit. Voluntas ergo adhærens communi atque incommutabili bono, impetrat prima & magna hominis bona, cùm ipsa sit medium quoddam bonum. Voluntas autem aversa ab incommutabili & communi bono, & conversa ad proprium bonum, aut ad exterius, aut ad inferius, peccat.

« Et ideo non fit nobis religio cultus hominum mortuorum, quia si piè vixerunt, non sic habentur ut tales quærant honores, sed illum à nobis coli volunt, quo illuminati lætantur meriti sui nos esse consortes. Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem. Si autem malè vixerunt, ubicumque sint, non sunt colendi. Quod colit «

Ex August. de vera relig. c. 55.

» ergo summus Angelus, id colendum est
» etiam ab homine ultimo: quia ipsa ho-
» minis natura id non colendo facta est
» ultima. Non enim aliunde sapiens Ange-
» lus, aliunde homo; aliunde ille verax,
» aliunde homo: sed ab una incommuta-
» bili sapientia & veritate. Nam idipsum
» actum est temporali dispensatione ad sa-
» lutem nostram, ut naturam humanam
» ipsa Dei virtus & Dei sapientia incom-
» mutabilis & consubstantialis Patri & coæ-
» terna suscipere dignaretur, per quam
» nos doceret id esse homini colendum,
« quod ab omni creatura intellectuali &
» rationali colendum est.
» Hoc etiam ipsos optimos Angelos &
» excellentissima ministeria Dei velle cre-
» damus, ut unum cum ipsis colamus
» Deum, cujus contemplatione beati sunt.
» Neque enim & nos videndo Angelos
» beati sumus, aut umquam erimus: sed
» videndo veritatem, per quam etiam ip-
» sos diligimus Angelos, & his congratu-
» lamur. Nec invidemus quòd paratiores
» & nullis molestiis interpedientibus per-
» fruuntur: sed magis eos diligimus, quod
» & nos tale aliquid sperare à communi
» Deo jussi sumus. Et idcirco honoramus

eos caritate, non servitute; nec eis tem- "
pla constituimus: ac per hoc nolunt se "
sic honorari à nobis, quia nos ipsos, "
cùm boni sumus, templa summi Dei es- "
se noverunt. "

Hæc fidei nostræ munitissimum atque altissimum sacramentum, & cordi nostro firmissimum character impressum. Hanc adstruendo & defendendo veritatem, opprobrium factus sum vicinis meis, & timor notis meis, in tantum, ut qui videbant nos, non solùm deridebant, sed etiam digito unus alteri ostendebant. Sed consolatus est nos Pater misericordiarum & Deus totius consolationis in omni tribulatione nostra, ut possimus & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt, de illo fidentes, & per illum in tentationibus non deficientes, qui nos armis justitiæ & galea salutis munit atque circumdat. EXPLICIT.

EJUSDEM CLAUDII

Præfatio

Expositionis in epistolam ad Ephesios,

Ad Ludovicum Pium.

PRoprio domino meo inclito atque glorioso, mihi speciali cultu affectuque præ cunctis mortalibus diligendo, gratia Dei patri patriæ potiùs, quàm Imperatori, cujus imperii dignitas ex fonte orta est pietatis, sanctæ Dei Ecclesiæ Catholicæ filio HLODOHICO CLAUDIUS peccator. Cùm nostris temporibus tepescentibus studiis rarus quisque inveniatur cotidiana intentione promptissimus, non solùm ad disserendum quæ indiscussa sunt, sed etiam ad legendum quæ jam à majoribus disserta sunt; mirum à me opus tanta ac tam sublimis vestra exigit imperialis potestas, cùm epistolas magistri gentium Apostoli Pauli ex tractatibus majorum nostrorum disserere jubet: qui nos inluminantes e Christo in studio hujus operis affatim scientia & tempore præcesserunt. Novit namque sacratissima & mihi semper a-

mantiſſima ſerenitas veſtra, quæ piis eſt ſemper operibus intenta, & ſanctis lectionibus erudita, quam ſub imperiali diademate theoreticam non ambigo peragere vitam; quid de laude earumdem epiſtolarum in epiſtola ſua ſecunda ſcripſerit beatus porro Apoſtolus Petrus, in qua ait: *Sicut & cariſſimus frater noſter Paulus ſecundùm datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis, ſicut & in omnibus epiſtolis loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles homines depravant, ſicut & ceteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem.* Ecce teſte beato Petro ejus coapoſtolo invenimus, quòd adhuc in carne viventibus ipſis Apoſtolis, ob difficultatem ſenſus illarum ab indoctis hominibus, qui eas non recte intellexerunt, diverſæ hæreſes emerſerunt. Quis ergo ad expoſitionem illarum dignè vel propriè accedere poſſit, quas tantus ac talis primus in carne Domini confeſſor & novi teſtamenti Eccleſiæ paſtor aſſerit eſſe difficiles intellectu? Attamen, licèt non viribus meis, ſed meritis veſtris, adjuvante illo qui aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas; qui eſt fidelis in

verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis; qui dixit, *Petite & accipietis, quærite & invenietis, pulsate & aperietur vobis;* largiente pietate ejus, circa socordiam sensus mei epistolas beati jam dicti Apostoli Pauli ad Ephesios atque ad Philippenses, non tam ex majorum tractatibus, quàm ex diversorum tractatuum sententiis, veluti mendicus non habens propriam segetem, sed post terga metentium ex aliorum segete congregat sibi victum, ne hiemis tempore fame periclitetur: ita & ego ex aliorum dictis, has brevi stilo comprehendi epistolas. Quam expositionem si aptam ad legendum judicaverit serenitas vestra, ad auctorem referite Christum: quia hoc ipsum, ut præfatus sum, donante Domino vestrum est. Si verò reprehensioni patuerit propter sermonis rusticitatem, remota fallacia quæ rectam fidem offendit, hujusmodi homines à nobis non pertimescendos ille ammonuit, de quo loquimur, & quem tenemus in manibus, qui regnum Dei non in sermone, sed in virtute esse perdocuit, ac semetipsum verbo potiùs quàm scientiâ imperitum esse scripsit. Funestum atque detestabile

Pelagii dogma, qui ingratus divinæ gratiæ exſtitit prædicator, per cæleſtis gratiæ gratiſſimum præconem beatiſſimum Auguſtinum de hac epiſtola, quantum potui, funditus abdicavi.

Sed & illorum, qui ex hac ad Epheſios epiſtola fulciri moliti ſunt hæreſem ſuam, ubi ait, *Sicut elegit nos ante mundi conſtitutionem*; animas hominum ante mundi principium fuiſſe & coæternas Deo creatori ſenſerunt; ſive etiam in epiſtola ad Philippenſes Deum Patrem potiorem Filio crediderunt. Hæc omnia, velut mortale præcipitium aut letale virus, Catholicis auribus denuncio fugienda: quorum idcirco reticeo vocabula, ne derogare videar præceſſores potiùs, quàm dicere veritatem.

Epiſtolam ſanè Apoſtoli ad Galatas in qua anno præterito, in quantum valui, ſtudioſiſſimè laboravi, nihil in ea nuper auxi: ſed ita, ut antea à me comprehenſa eſt, huic vero operi juxta ordinem ſuum in capite ſociavi.

De ceteris verò epiſtolis, licèt plurima penes me teneantur excerpta, multa tamen adhuc ſuperſunt perquirenda. Sed quia me anno præſenti, præpedientibus

peccatis meis, graviter obligastis, & nimiis anxietatibus deditus, mihi vivere non libet, neque scripturas perscrutari licet. Unde obsecro clementiam vestram, ut non mihi sitis molestus exactor: quia si me adjuverit pietas divina, ego ad reddendum devotus sum debitor. Omnipotens Dominus, qui est Rex regum & Dominus dominorum, vos dominum meum inimicorum omnium superare insidias faciat; concessoque præmio sincerissimæ caritatis, ad profectum & ornatum totius Ecclesiæ, ita vivere concedat, ut finito mortalis vitæ termino, liberum à peccati conscientia suo sancto adstare faciat throno. EXPLICIT.

Incipit Tractatus in epistola ad Ephesios Claudii Presbyteri.

EPHESII sunt Asiani. Hii accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, hos conlaudat Apostolus scribens eis à Roma de carcere, &c.

ADNOTATIONES.

DE Claudio Taurinensi Episcopo nemo certius testimonium prodiderit, quàm Jonas Aurelianensis Episcopus tum in præfatione, tum initio libri primi de cultu imaginum adversus ipsum. *Is itaque de quo agitur*, inquit, *exortus ex eadem Hispania, ejusdemque Felicis discipulatui ab ineunte ætate inhærens, per aliquod tempus in palatio memorati gloriosissimi ac serenissimi Deoque amabilis Augusti* (Ludovici) *in officio Presbyteratus militavit. Sed ut aliorum utilitati doctrinâ prædicationis evangelicæ, quæ illi admodum inesse videbatur, consuleret, ipsius piissimi Principis clementia Præsul Taurinensis subrogatus est Ecclesiæ.* Hinc confutatur vulgatus ac communis error, qui ab annis bene multis invaluit, Claudium scilicet genere Scottum fuisse, ex Hibernia oriundum. quem in errorem etiam impegit eruditus vir Usserius Armachanus.

Theodemirus, cui prior inscripta est præfafatio, Gallus Abbas fuit, præeratque centum quadraginta Monachis sub Regula sancti Benedicti, ut ipse testatur in epistola contra Claudium scripta, cujus fragmenta refert Jonas in lib. 3 operis præcitati. Abbatem in Gallia fuisse, non verò in Hispania, uti aliquando suspicatus sum, colligo ex Jonæ lib. 1, de eodem Claudio hunc in modum loquentis: *Fertur interea in suggillationem ejusdem Abbatis, totius-*

quæ Gallicanæ Ecclesiæ, tantæ prolixitatis vomuisse libellum, &c. At cujus loci Abbas fuerit, mihi hactenus incompertum.

Multa scripsit Claudius, præcipuè verò commentaria in sacros libros, nempe in Genesim anno DCCC XIV libros tres; in Exodum quatuor anno DCCC XXI; & in Leviticum anno DCCC XXIII, ut patet ex priori præfatione hîc edita, quæ omnia Theodemiri Abbatis hortatu aggressus est. Præterea commentatus est Evangelium Matthæi, opusque suum Justo Carrofensi Abbati nuncupavit anno DCCC XV. Ad hæc exposuit omnes Pauli epistolas, ex quibus explanationem in epistolam ad Galatas Dructeranno Abbati Sollemniacensi dicavit: eam verò quæ in epistolam ad Ephesios elucubrata ab ipso est, Ludovico Augusto inscripsit, quæ posterior est præfatio hîc edita. Scripsit etiam quædam in cultum sacrarum Imaginum piasque peregrinationes, in quibus non rectè sensit.

Ex his omnibus sola expositio in epistolam ad Galatas typis vulgata est in Bibliotheca Patrum: fragmentum præfationis in Matthæum in lucem protulit Usserius inter Hibernicas epistolas: cetera, præter duas hasce præfationes, adhuc in tenebris latent. Expositionem in Matthæum reperi in Bibliotheca Cathedralis Ecclesiæ Laudunensis: Commentaria verò in Leviticum penes nos habemus in codice Remigiano, & expositiones super epistolas Pauli in duobus voluminibus Bibliothecæ Floriacensis.

Adversus Claudium scripsere Theodemirus Abbas, Dungalus Reclusus, & Jonas Aurelianensis Episcopus, sacrarum Imaginum cultum & peregrinationes pias libris editis defendentes.

RITUS
Probationis per aquam frigidam
Ab EUGENIO Papa II institutæ.

CUM homines vis mittere ad probationem, ita facere debes. Accipe illos quos voluntatem habes mittere in aqua; duc eos in ecclesia, & coram omnibus illis cantet Presbyter Missam, & faciat eos ad ipsam Missam offerre. Cùm autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos Sacerdos cum conjuratione ita dicens: Adjuro vos homines per Patrem & Filium & Spiritum sanctum, & per vestram Christianitatem quam suscepistis, & per unigenitum Filium Dei, & per sanctam Trinitatem, & per sanctum Evangelium, & per istas reliquias, quæ in ista sunt ecclesia, ut non præsumatis

ullo modo communicare, neque accedere ad altare, ſi vos hoc feciſtis, aut conſenſiſtis, aut ſcitis quis hoc egerit. Si autem omnes tacuerint, & nullus hoc dixerit, accedat Sacerdos ad altare; & communicet eos. Poſtea verò dicat ad illos quos communicat: Corpus hic & ſanguis Domini noſtri JESU-CHRISTI ſit vobis ad probationem hodie. Expleta Miſſa, faciat aquam benedictam, & accipiat Sacerdos ipſam aquam, ibitque ad illum locum, ubi homines probabuntur. Cùm autem venerint ad ipſum locum, det illis bibere de aqua benedicta, dicens ad unum quemque: Hæc aqua fiat tibi ad probationem. Poſtea verò conjuret aquam ubi illos mittit. Poſt conjurationem aquæ, exuat illos veſtimentis eorum, & faciat eos per ſingulos oſculare ſanctum Evangelium & crucem Chriſti. Et poſtea ſuper unumquemque adſpergat de aqua benedicta, & projiciat ſingulos in aqua. Hæc omnia facere debes jejunus; neque illi ante manducent qui ipſos mittunt in aqua.

Conjuratio

Conjuratio hominis.

Adjuro te homo N. per invocationem Domini nostri JESU-CHRISTI, & per judicium aquæ frigidæ. Adjuro te per Patrem & Filium & Spiritum-sanctum, & per Trinitatem inseparabilem, & per Dominum nostrum JESUM-CHRISTUM, & per omnes Angelos & Archangelos, & per diem tremendi judicii, & per quatuor Evangelistas Matthæum, Marcum, Lucam & Johannem, & per duodecim Apostolos, & per duodecim Prophetas, & per omnes Sanctos Dei, & per Principatus & Potestates, per Dominationes & Virtutes, & per Thronos, Cherubin atque Seraphin, & per tres pueros Sidrac, Misach, & Abdenago, & per centum quadraginta quatuor milia, qui pro Christi nomine passi sunt, & per illum baptismum, quo Sacerdos te regeneravit: ut si de hoc furto scisti, aut vidisti, aut bajulasti, aut in domum tuam recepisti, aut consentiens aut consentaneus exinde fuisti, aut si habes cor incrassatum vel induratum, evanescat cor tuum, & non

ſuſcipiat te aqua, neque ullum maleficium contra hoc prævaleat, ſed manifeſtetur. Propterea obnixè te deprecamur, Domine JESU-CHRISTE, fac ſignum tale, ut ſi culpabilis eſt hic homo, nullatenus recipiatur ab aqua. Hoc autem, Domine JESU-CHRISTE, fac ad laudem & gloriam per invocationem nominis tui, ut omnes cognoſcant, quia tu es Dominus noſter, qui cum Patre & Spiritu-ſancto vivis & regnas Deus in ſæcula ſæculorum. Amen.

Oratio ad aquam benedictam.

Suppliciter te, Domine JESU-CHRISTE, deprecamur, tale præſentialiter facere dignare ſignum, ut ſi iſte quod ei obicitur eſt in aliquo culpabilis, non ſuſcipiat eum hæc aqua, ſed evaneſcat ipſe, & nullatenus modò intro recipiat. Hoc autem, Domine JESU-CHRISTE, fac ad laudem & gloriam ad invocationem nominis tui † ut omnes cognoſcant quia tu es Deus verus, & præter te non eſt alius, qui vivis & regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus-ſancti per infinita ſæcula ſæculorum. Amen.

Hoc autem judicium creavit omnipotens Deus, & verum eſt, & per Domnum EUGENIUM Apoſtolicum inventum eſt; ut omnes Epiſcopi, Abbates, Comites, ſeu omnes Chriſtiani per univerſum orbem eum obſervare ſtudeant, quia à multis probatum eſt, & verum inventum eſt. Ideo enim ab illis inventum eſt & inſtitutum, ut nulli liceat ſuper ſanctum altare manum ponere; neque ſuper reliquias vel Sanctorum corpora jurare.

ADNOTATIO.

DE variis probationum generibus multi multa ſcripſere. Probationem aquæ frigidæ huc idcirco refero, quòd ab Eugenio Papa inſtituta memoretur in Remigianis membranis pervetuſtis ſæculo IX exaratis, ex quibus ſuperiora deſumſi. Suffragatur vetus collectio Canonum in Monaſterio ſancti Mariani apud Autiſiodorum adſervata, in qua forma judicii per aquam frigidam refertur cum hoc titulo: *Hoc judicium atque examinationem miſit Domnus Apoſtolicus in Franciam, ut non violarentur ſacra altaria Sanctorum, ſed per hanc adjurationem & judicium aquæ frigidæ poſſit pateſcere veritas.* Tum ſubjicitur adjuratio in hæc verba: *Adjuro te, homo, per Patrem & Filium*

& Spiritum-sanctum, &c. Et tamen Ludovicus Augustus in Capitulari Aquisgranensi anni DCCCXXVIII §. 7 cap. 12 statuit, *Ut examen aquæ frigidæ, quod hactenus faciebant, à missis nostris interdicatur, ne ulteriùs fiat.* Quod decretum condidit Ludovicus post Eugenii constitutionem, nempe anno proximo post obitum Eugenii Papæ secundi. Non tamen ritus iste purgationis decreto Ludovici penitus sublatus est: siquidem Hincmarus Remorum Antistes ab Hildegario Meldorum Episcopo ea de re interrogatus, multis judicium aquæ frigidæ argumentis approbavit. Missam in probationis articulo celebrari solitam nobis exhibet vetus codex Uticensis.

FRAGMENTUM HISTORICUM
De Concilio Aquisgranensi.

TEMPORE Ludovici Pii de Roma ad Palatium Aquisgranense venit Gregorius IV, [ibique habitum est] Concilium de fere omnibus Prælatis Orientalibus & omnibus Occidentalibus, ubi statuta quamplurima utilia Gallicanis Ecclesiis statuerunt, confirmante Pontifice Romanorum. Statuerunt pro Canonicis, qui tunc sub Præpositis vi-

vebant, quia Præpositi temporalia malè tractabant, & nobiliores fortioresque Canonici possessiones usurpabant; ut quilibet Canonicus, personis ad certum numerum redactis, suum temporale proprium possideret, & ut de communi camera cuilibet distribueretur, prout in choro divinis officiis resideret.

In illo tempore Monachis Gallicanis est indultum, ut femoraliis, laneis camisiis, pelliciis, botis, caperonis de pelliis, almuciis, coopertoriis, aurioclaribus; & pro infirmis, culcitris uti possent. Indultumque est illis, ut magnis sollemnitatibus plurima habeant fercula cum panis formulis & phialis pigmenti propter honorem sollemnitatum & nobilitatem Francorum; non propter ingurgitationem ventris, sed ad reparationem virtutis. Et quia oleum olivarum non habent Franci, voluerunt Episcopi, ut oleo lardivo utantur. Voluerunt insuper, concordante Illustrissimo Ludovico, ut Monachi suis monasteriis, quæ villis, castris, burgis & civitatibus habent, absque conturbatione maneant laicorum; statueruntque Episcopi, concordante domino Papa, ut Monachi à gravi opere & la-

bore propter honestatem sacerdotii cessent, & loco laboris ad horas psalmos quosdam nominatos pro vivis & defunctis fidelibus cantent cum orationibus ordinatis : volueruntque ut Monachi in Pascha & Pentecoste consuetudinem in servitio divino teneant Romanorum.

De libertate domorum Canonicorum.

His temporibus Ludovicus Pius concessit Canonicis, concordante domino Papa, habere in domibus libertatem & judiciariam potestatem : & voluit ipsos vestiri griseis & variis, quia adeo crescebat Ecclesia in Galliis, quòd Reges, Duces & Barones habebant filios & fratres, avunculos in ecclesiis Canonicorum & Monasteriis Monachorum, & se supponebant obedientiæ humilium fortiores.

ADNOTATIONES.

Etsi hoc fragmentum nonnulla contineat dubiæ fidei, plura tamen habet notatu digna. Dubium est quod legitur de adventu Gregorii Papæ Aquisgranum. Accessit quidem Gregorius IV anno DCCCXXXIII in Gallias,

Ludovicum Augustum cum filiis reconciliaturus: at Imperatorem convenit in locum, qui dicitur *Campus-mendacii, qui est inter Argentariam & Basileam*, inquit Theganus; atque inde inviso Aquisgrano Romam recessit. Item dubium est, an ea quæ de Concilii Aquisgranensis decretis referuntur, pertineant ad Concilia Aquisgrani habita annis DCCC XVI & DCCC XVII, pontificatu Stephani & Paschalis; an verò ad alia duo, quæ tempore Gregorii ibidem celebrata sunt annis DCCC XXVIII & DCCC XXXVI. Denique nescio an dubium sit id quod dicitur de mercede Canonicis divino Officio adsistentibus distribuenda, quod recentiorum esse temporum fortasse quis reputaverit. Quamquam meïræ (*mereaux* vulgus appellat) eo tempore jam in usu erant, ut patet ex Statutis Adalhardi Abbatis Corbeïensis. Lege acta S. Tretici Episcopi Autissiodorensis.

Ceterum observatu digna sunt, quæ de divisione mensæ, ut vocant, Præpositi à mensa Canonicorum, deque eorum habitu referuntur. Item quæ de usu pinguedinis Monachis permisso, nimirum in Synodo Aquisgranensi anni DCCC XVII, ut patet ex capitulis XXII & LXXVII. quod postremum statuit, *Ut fratres aliquid pinguedinis in victu quotidiano habeant, excepto sexta feria, & diebus octo ante Natale Domini, & à Quinquagesima usque ad Pascha*. Id permissum Monachis Francis propter defectum olei, itidem tradunt anonymus

Auctor in vita sancti Meinwerci Paderbornensis Episcopi, & Ordericus Vitalis in Historiæ lib. 8. pag. 712. Feriam sextam aliosque pænitentiæ dies excepère Patres, tametsi eo tempore pinguedo feria sexta in usu erat, testante Monacho Sancti-Gallensi in lib. 1 de vita Caroli Magni cap. 17, cujus verba hîc apponam. *In eadem profectione inopinatò venit* (Carolus) *ad quemdam Episcopum, in loco inevitabili constitutum. Cumque ipso die carnes quadrupedum aut volatilium comedere noluisset, quia sexta erat feria; Pontifex ille juxta facultatem loci illius, cum repente pisces invenire nequisset, optimum illi caseum, & ex pinguedine carnium jussit apponi.* ubi malè in editis legitur *ex pinguedine canum.* Abusus iste, utendi scilicet pinguedine feria sexta, derivatus est ad Cluniacenses nostros, postmodum à Petro Venerabili sublatus.

ADDITAMENTUM

Ad Concilium Tusiacense,

Post caput V quod in editis habetur tomo III Sirmondi pag. 162 post verba, sub disciplina eorum maneant.

HÆC, fratres carissimi & consacerdotes nostri, quæ unanimi vobis intentione secundùm sententiam XL Episcoporum promulgatam tenenda omnino & conservanda sunt. videlicet ut omnes raptores Sanctimonialium virginumque atque viduarum, cujuscumque etiam rei prædones, incestos, perjuros, oppressoresque pauperum, invasores per vim ecclesiasticarum rerum, usurarum exactores, hos videlicet qui judicantes magis pauperes compellunt reddere, quàm acceptum fuerat in prima donatione: necnon subtractores decimarum . . .

ADNOTATIONES.

HOc additamentum erui ex mſ. codice Bibliothecæ S. Mariani apud Autiſſiodorum, in quo habetur vetus collectio canonum. Ex hoc autem fragmento diſcimus, Epiſcopos dumtaxat XL interfuiſſe Concilio Tuſiacenſi anno DCCCLX. tametſi ei ſubſcribunt Epiſcopi octo & quinquaginta. Quod accidit duabus ex cauſis, nempe quia ejuſdem ſedis Epiſcopi duo interdum ſubſcripſerunt, ſcilicet Epiſcopi Noviomenſes duo, Rainelmus, & Immo ejus ſucceſſor: duo item Autiſſiodorenſes, Chriſtianus, & Abbo. Ad hæc ſubſcripſere etiam abſentes nonnulli, ad quos ejuſdem Concilii exemplum tranſmiſſum eſt. Moris quippe tum erat, ut in gravioribus negotiis Conciliorum decreta ſigillo ſuo confirmarent, non ſolùm præſentes, ſed etiam abſentes Epiſcopi; immo etiam ipſorum ſucceſſores. cujus rei luculentum habemus exemplum in prædicto Concilio Tuſiacenſi.

Injuriâ proinde Critici nonnulli vetera diplomata falſi poſtulant hoc nomine, quòd iis duo ejuſdem ſedis Epiſcopi nonnumquam ſubſcripſiſſe deprehendantur. quales ſunt litteræ Geilonis Epiſcopi Lingonenſis, quibus ſubſcribunt tres Epiſcopi Lingonenſes, Lugdunenſes duo, duo itidem Æduenſes apud Perardum in monumentis Burgundicis, pag. 50 & 51. Alia ejuſdem rei exempla conſule apud

eumdem pag. 55, apud Acherium nostrum in Spicilegii tomo 1 pag. 414, apud Chiffletium in probationibus Historiæ Tornutiensis pag. 217 & 218, præsertim verò pag. 280 & 326. Sed antiquius habemus ejusdem rei exemplum in Testamento sancti Audomari Morinorum Episcopi pro Monasterio Sithiensi, cui Testamento duo tresve Morinenses Episcopi subscripsere.

HINCMARI ARCHIEPISCOPI Epistola

Ad KAROLUM Imperatorem

De auctoritate Vitæ S. Dionysii ab Anastasio tralatæ.

DOMNO glorioso KAROLO Imperatori Augusto, HINCMARUS nomine, non merito Remorum Episcopus, ac plebis Dei famulus. Lectâ beati Dionysii passione à Methodio Constantinopolim Româ directo Græcè dictatâ, & ab Anastasio utriusque linguæ perito & undecumque doctissimo, Apostolicæ Sedis Bibliothecario, Latinè conscriptâ, sicut in Præfatione sua narrat: recognovi his quæ ibi scripta sunt, ea quæ in adolescen-

tia legeram consonare, videlicet per quos & qualiter gesta martyrii beati Dionysii sociorumque ejus ad Romanorum notitiam, indeque ad Græcorum pervenerint. Nam quando Deo disponente in Franconofurth palatio nati estis, HUCBERTO Præcentori palatii Episcopium Meldensis urbis commissum est, ubi propter HILDRICI Episcopi ætatis prolixitatem & diuturnam ægritudinem, quædam ad scientiam & Religionem pertinentia, necnon & ædificia & cetera quæque necessaria neglecta invenit. Quapropter à familiari suo BODONE Clerico domni & nutritoris mei HILDUINI Abbatis sacri palatii Clericorum summi, quemdam Clericum ipsius Bodonis propinquum, nomine WANDELMARUM, qui cantilenam optimè à TEUGARIO magistro in sancti Dionysii Monasterio didicit, ad erudiendos Clericos suos obtinuit: cui Abbatiolam sancti Sanctini in beneficium dedit. Idem autem Wandelmarus in loco sibi commisso quaterniunculos valde contritos, & quæ in eis scripta fuerant pæne deleta, de vita & actibus beati Sanctini reperit, quos ob familiaritatis notitiam, &

quia me sciolum putabat, ad exhaurienda ea quæ in eisdem quaterniunculis contineri videbantur, & ad transscribendum apertè in nova pergamena mihi commisit. Quod & studiosè peregi, & mihi emendata emendanti restitui. Sed quia diu est quod idem Wandelmarus etiam ante obitum HUCBERTI defunctus fuit, & sicut audivi, idem locus neglectus exstitit, ac demum in eadem urbe Nortmanni fuerant, & quædam incendio concremaverant, quædam verò prædantes diripuerant: nescio si ipsi quaterniunculi vel eorum exemplaria in eadem urbe valeant reperiri. Propterea eorum exemplarium quod mihi retinui, vestro devoto & bono studio offerendum putavi: ut si quæ sunt illorum reliquiæ, qui negabant dominum & Patrem nostrum, Patronum nostrum Dionysium esse Areopagiten, & à beato Paulo Apostolo baptizatum, ac Atheniensium ordinatum Episcopum, & in Gallias à sancto Clemente directum; ex his quæ Græca testificatio & Romanæ Sedis assertio & Gallicana intimat contestatio, ratum & in hac recognoscant, quod inde ante nos dictum est. Nam veritas sæpius agi-

tata magis ſplendeſcit in lucem.

ADNOTATIONES.

PRÆMISSAM Hincmarus epiſtolam ſcripſit Carolo Calvo Imperatori poſt annum DCCC LXXV, ad conciliandam fidem Latinæ verſioni, quam ediderat Anaſtaſius Romanæ Eccleſiæ Bibliothecarius, Vitæ ſancti Dionyſii Areopagitæ à Methodio Græcè compoſitæ. quæ quidem verſio habetur in mſ. codice Divionenſis Monaſterii ſancti Benigni, quo ex codice ejus verſionis nobis copia facta eſt. Hanc verò Hincmari epiſtolam, quam erui ex apographo Dionyſiano, in quo Areopagitica Hilduini continentur, ſine dubio legerat Hugo Flaviniacenſis Abbas, uti apparet ex Hiſtoriæ ſuæ parte prima, ubi de vitæ ſancti Sanctini inventione ſcribit in hunc modum: *Anno Ludovici octavo, ab Incarnatione Domini* DCCC XXIII, *natus eſt ei filius in Franconofurth palatio novo: & ibi ordinatus eſt pridie Idus Julii Drogo, Caroli Magni filius, & datus eſt ei Epiſcopatus Mettenſis; & Humberto Præcentori palatii Epiſcopium Meldenſe traditum eſt. qui invenit in ipſa eccleſia quaternunculos de vita ſancti Sanctini, ſed valde contritos.* Si illa acta veterrima, quæ tunc in mſ. codice jam pæne obliterata reperta ſunt, hoc tempore haberemus in promtu, magnam afferrent lucem diutinæ controverſiæ, quæ inter eruditos de duobus Dionyſiis jamdudum agitatur. Sed tamen

non facilè debemus fidem abrogare Hincmaro conteſtanti in iſtis Actis à ſe lectum, Dionyſium primum Pariſiorum Epiſcopum non alium eſſe quàm Areopagitam, qui in Gallias miſſus ſit à ſancto Clemente.

Certè quod attinet ad miſſionem Dionyſii per Clementem, præter acta primaria de vitâ ſancti Dionyſii, in quorum exemplaribus nonnullis Clementis nomen legitur; eam agnoverunt Gallicanæ Eccleſiæ Præſules, etiam ante Areopagiticorum editionem. Cujus rei luculentum habemus teſtimonium Galliæ Epiſcoporum in frequenti conventu apud Pariſios de cultu ſacrarum Imaginum anno DCCCXXV habito, ante annos decem, quàm Hilduinus ſcribendis Areopagiticis operam daret. Sic enim Epiſcopi ſub finem Actionis ſeptimæ loquuntur: *Nec vobis tædium fiat, ſi ad oſtendendam rationem veritatis veritatemque rationis ſe ſe paullo longiùs ſermo protraxerit, dummodo linea veritatis, quæ ab antiquis Patribus noſtris uſque ad nos inflexibiliter ducta eſt, beato Dionyſio ſcilicet, qui à ſancto Clemente, beati Petri Apoſtoli in Apoſtolatu primus ejus ſucceſſor exſtitit, in Gallias cum duodenario numero primus prædicator directus, & poſt aliquod tempus unà cum ſociis huc illucque prædicationis gratia per idem regnum diſperſis martyrio coronatus eſt.* Ita libri à Jacobo Bongarſio editi: ſed legendum puto, *qui à ſancto Clemente, beati Petri Apoſtoli primo ſucceſſore, exſtitit in Gallias cum duodenario numero primus prædicator*

directus, &c. ubi vides qualis fuerit ſententia Gallicanorum Antiſtitum de ſancti Dionyſii miſſione.

Idem conſenſus probatur ex officio eccleſiaſtico in eccleſiis Gallicanis feſto die ſancti Dionyſii legi ſolito regnante Carolo Calvo, quale habetur in Antiphonali Gregoriano, juſſu ejuſdem Caroli Calvi pro eccleſia Compendienſi litteris partim aureis exarato. Sic enim legitur in prima antiphona ad vigilias nocturnas: *Sanctus Dionyſius, qui tradente beato Clemente, Petri Apoſtoli ſucceſſore, verbi divini ſemina gentibus parturienda ſuſceperat.* Et in reſponſorio tertio primi Nocturni, quod vocant: *Beatiſſimus Dionyſius Chriſti Martyr tradente beato Clemente parturienda gentibus ſemina divina ſuſcepit.* Porro hoc officium diu ante illud tempus receptum fuiſſe in Eccleſia Gallicana, nemo jure negaverit. Si enim ejus Officii auctor eſſet Hilduinus, non omiſiſſet Areopagitæ nomen aliunde ſibi probatum, quod in illo Officio non comparet. Hæc dixerim ad vindicandam Hilduini memoriam, quem in hac controverſia mala fide verſatum fuiſſe liberiùs criminantur nonnulli recentiores. Longè aliter de ipſius religione ſentiebat Agobardus, cùm in epiſtola ad Proceres palatii eum *ſanctiſſimum ac beatiſſimum* vocat, *& pene ſolum* cum Wala *in via Dei adjutorem Chriſtianiſſimi Imperatoris* Ludovici. Ad Hincmarum revertor.

Inveni in Laubienſis Monaſterii Bibliotheca

catalogum

catalogum veterum, qui tunc temporis penes Laubienses erant, librorum anno M XLIX recensitum, in quo notatur *Scriptum Ravennatis Ecclesiæ ad Carolum Regem.* tum *Rescriptum Hincmari Archiepiscopi sub persona Caroli ad eamdem Ecclesiam.* Cleri Ravennatis epistolam vnà cùm Hincmari opusculis & epistolis in lucem emisit Johannes Cordesius. qua in epistola Ravennates conqueruntur, quòd Monachi, ad episcopale officium promoti, monasticam vestem (Scapulare vocant) retinerent. At Hincmari hac de re scriptum nusquam typis, quod sciam, vulgatum est. quod hoc loco monuisse visum est qualiscumque momenti.

INCIPIT PASSIO SANCTI DEMETRII MARTYRIS,

Per ANASTASIUM S. R. E. Bibliothecarium.

DOMINO piissimo Imperatori KAROLO semper Augusto ANASTASIUS exiguus coronam & regnum cum Christo. Beati Demetrii Thessalonicensis Martyris passionem atque mira-

cula hortantibus fratribus, & maximè viro peritissimo JOHANNE Diacono, vestræ fidei puritate ac scientiæ claritate notissimo, nuper de Græco in Latinum transtuli sermonem. qui præfatus Johannes hujus Martyris, in domo quidem sua, miræ antiquitatis & pulcritudinis oratorium habebat: tamen qualis iste Martyr Christi esset ignorabat. Ego verò, sicut expertus sum apud Thessalonicam, ubi preciosum corpus ejus conditum redolet, & splendore miraculorum refulget, innotui ei per ordinem. Sed quia Imperium vestrum tanti Agonistæ fraudari notitia novi; vobis quoque idipsum oportune mittere procuravi: quatinus vestra magnitudo cum intercessionibus sanctorum & amicorum Dei, istius quoque prece apud Deum obtinere gratiam valeat, & perfrui mereatur gloria sempiterna. Rex Regum & Dominus dominantium regnum vestrum dextera sua protegat, & de temporali ad æternum transferat regnum.

CUM Imperator MAXIMIANUS in Thessalonicensium degeret civitate, homo superstitiosus piæ religionis

auditores persequebatur, & interficiebantur ab eo. Inter quos erat beatus DEMETRIUS, manifestum faciens semetipsum absque ullo timore, qui à juventute & bona egerat opera, & alios docuerat. Docebat enim, qualiter divina Sapientia descenderat ad terram de cælo, ut hominem qui mortuus fuerat peccato, vivificaret sanguine proprio. Cùm hæc & alia multa prædicaret, quidam ministri Imperatoris, qui ad capiendos Christianos fuerant deputati, tenentes sanctum Demetrium Imperatori obtulerunt Maximiano. Contigerat enim ire Imperatorem ad stadium civitatis propter eos, qui ad singulare certamen fuerant congressuri. Illic enim parabatur per quasdam tabulas circulus circumsæptus, ubi suspecturus erat eos, qui ex adverso invicem theatricè se impugnarent. quia delectatio erat ei adspicere humani sanguinis fusionem. Verumtamen non sine cura & sollicitudine habebat quod esse sibi delectabile cernebatur. Flagrabat autem desiderio circa quemdam, Lyæum nomine, monomachum, qui jam multos, virtute ac mole corporis abusus, exstinxerat, occidendi experimentum per

meditationem & consuetudinem possidens. Hunc eo quòd omnes formidarent, & nullus ei qui resisteret videretur, inter primos Maximianus habebat, & diligebat, & libenter in eum respiciebat. Laudabat autem & mirabatur, & quasi super magna re in superbia viri gloriabatur. Porro cum prope stadium pervenisset, tunc adducunt ei qui cœperant, beatum Demetrium. Audiens autem Imperator quod Christianus esset, quia se totum ad præsentiam spectaculi contulerat; beatum Demetrium jussit ibidem juxta stadium exsistere, & penes publicum balneum custodiri. Ipse verò Imperator residens, Lyæo introducto interrogabat, quis singulare cum eo vellet inire certamen, dona promittens & proponens. Et quidam adolescens nomine Nestor, à superioribus exsiliens gradibus, adversus Lyæum stabat, singularem conflictum arripere cupiens: ita ut obstupescens Maximianus vocaret ad se Nestorem, qui ad hoc exsilierat, illique daret consilium dicens: Novi quod te pecuniarum egestas ad tantum phantasiæ fecerit elevari, ut aut superans divitias repentinas adquiras; aut voto fraudatus, cum

vita molestante careas egestate. Ego autem tibi ob miserationem qua adornaris ætatis, dabo etiam pro solo ausu condigna & sufficientia dona, & vade, habeas cum vita etiam dona. Lyæo verò temetipsum ne objicias, quoniam multos te potentiores devicit. His Nestor auditis, nec recipit monita Imperatoris, neque formidavit de virtute Lyæi. Imperatori autem respondit: Nec pecuniis, ut adseruistis, ad hunc agonem veni, sed ut meliorem Lyæo memetipsum reddam. Mox ergo tam Imperator, quàm hi qui circa erant, Lyæo faventes, in iram dictis Nestoris consurgunt, jactantiam ejus non ferentes: Imperator verò confortabat Lyæum, & fidum eum reddebat. At ille dignum se imperatorio judicio festinabat ostendere. Cumque facta fuisset congressio, mortalem Lyæus suscepit ictum, & protinus mortuus est, & extremam fecit Imperatori confusionem. Unde nec ullis pactis & repromissis pecuniis Nestori recompensans, sed mox in suo solio resilivit, & tristis ad palatium reversus est. Cùm autem ei quidam de Demetrio suggessissent, statim in ira permotus in ipso loco in quo fuit re-

tentus, juſſit eum lanceis perforari. Ita beatus Demetrius bonæ confeſſionis martyrium conſummavit. Corpus verò ejus ab interfectoribus parvipenſum eſt: ſed quidam religioſi viri noctu latenter venerunt, & ſumentes illud ex ipſis in quibus projectum fuerat pulveribus, & comportata terra, quantum potuerunt, abſcondere curaverunt, ne læſionem ab aliquo de trucibus & cruentis animalibus ſuſtineret. Nulli autem poſt hæc curæ fuit transferre corpuſculum Sancti, ſed manebat ſub ſigno. Porro ut modicùm celebraretur, non pauca in eodem loco facta ſunt virtutum ac ſanitatum inſignia his, qui fide eum invocabant Cùm jam fuiſſet meritum Martyris divulgatum, LEONTIUS quidam Deo amabilis, vir adornans thronum Illyricorum præfecturæ, domum, quæ ſanctiſſimum continebat Martyris corpus, cum humillima eſſet & undique obruta & coanguſtata porticibus publici balnei ac ſtadii, univerſa nocentia mundavit & expurgavit, prædiiſque amplioribus dilatavit eam, & erexit ibi oratorium in honore ſancti Martyris Demetrii, ad laudem Domini noſtri JESU-CHRISTI, cum quo eſt

Patri & Spiritui-ſancto gloria, honor & imperium in ſæcula ſæculorum.

MARIANUS quidam, unus de Senatoribus, ab Imperatoribus juſſus eſt dominari gentibus, quæ in Illyrico erant more Præfectorum. qui veniens Theſſalonicam piè præfecturæ gubernabat habenas, Deoque & hominibus erat acceptus. Tunc diabolus invidens ejus opibus, uti Job expetiit eum ut tentaret. Et in primis cœpit eum tentare ſeptem vitiis. At ille gratia Dei ſuffultus, cuncta ejus machinamenta ſuperavit. Cumque nec ſic proficeret Diabolus, cunctas illi hujus mundi divitias abſtulit; & nec ſic vincere potuit. Supernum enim cum illo erat auxilium. Ad ultimum ergo diabolus permittente Deo tam gravi eum percuſſit infirmitate; ut de nullo membrorum haberet poteſtatem, niſi ſolius linguæ, de qua Deum aſſiduè laudabat. Cumque diu hanc infirmitatem cum patientia ſuſtinuiſſet, venit diabolus in civitatem in ſpecie hominis ferens membranam quamdam in manibus, & dixit uni ſervorum ejus: Si hanc ſuper ſe tulerit dominus tuus, ab infirmitate liberabitur ſua. At ille ingreſſus ante dominum ſuum

dixit ei: Quæ est tua patientia? audi ergo me, & sanaberis. Est homo ignotus in civitate quamdam habens membranam, qui dicit, quòd si eam super te ferre volueris, ab infirmitate liberaberis. At ille inquit: Quid scriptum habet? Nescio, ait, sed nomina Deorum Angelorumque dicit. Marianus dixit: Deus, absque cujus nutu nihil fit, potest me sanum reddere sine carta. habeat quod suum est, de me fiat voluntas Dei. His dictis, confestim somno corripitur præ dolore & tristitia. qui cùm obdormisset, apparuit ei beatus Demetrius dicens: Surge, & servis tuis impera, quòd te deferant in domum Demetrii. nam ibi juvante Deo recipies sanitatem. Cumque evigilans, à circumstantibus domum Demetrii Martyris requireret, ait quidam: Est domus vilissima prope stadium, in qua dicunt jacere Demetrium, qui dudum lanceis interfectus est jussu Maximiani Imperatoris. Tum ille: Illuc me ferte, quia in visu dictum est mihi, illic sanitatem me posse recipere. Tunc famuli tulerunt dominum suum, ubi jussi fuerant: & jussit se ponere solummodo in pavimento. Cumque jaceret, somno subito arri-

pitur. & ecce beatus Demetrius iterum apparuit ei dicens: Per me ſanari potes, ſed timeo ne fortè poſt ſanitatem curis hujus mundi te implices. At Marianus: Tu ſcis, Domine, quia numquam hoc egi, nec agere cupio. Et ille: Chriſtus te ſanat qui erigit eliſos. Et evigilans Marianus cœpit narrare viſionem. Cumque ad hoc ventum fuiſſet, ubi Martyr dixit: Chriſtus te ſanat qui erigit eliſos; ſanus ſurrexit gratias agens Deo cum omnibus qui illic aderant, qui vivit & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

Fuit item quidam Præfectus Theſſalonicæ civitatis, qui fluxum ſanguinis patiebatur; & velut mulier, quæ tactu fimbriæ veſtimenti Domini ſanata eſt, pæne omnem cenſum in medicos expenderat, & a nemine ſanari poterat. Tandem ergo inſpiratus divina clementia, quadam die ait ſervis ſuis: Portantes portate me ad domum Protectoris noſtræ civitatis. At illi cum timore reſpondentes dicunt ei: In cujus ptotectoris domum jubes ducere te? Dicit eis, Primi. Qui aiunt: Cujus primi? Dic nobis, domine, nomen. Ille verò intuitus eos dixit: Prô dolor, ego ſemivivus jacens illum cog-

noſco, & vos cùm ſani ſitis, ignoratis eum? Neſcitis quòd multos protectores habet hæc civitas, ſed unus ſupereminet cunctis, qui pro ea ſemper alacriter pugnat; quem ut murum inexpugnabilem non ſolùm civitas, ſed & habere tota promeruit regio? Deferte igitur me in domum ejus. aut enim viſitans miſerebitur mei: aut certè, cùm illic defunctus fuero, ſuſcipiet animam meam, & in futura me horrendi tribunalis Chriſti præſentia intercedens, eripiet ab æterno ſupplicio. Quibus illi auditis, intellexerunt quod de ſancto diceret Demetrio, qui frequenter ſanitates infirmis reddebat: & celeriter elevatum tulerunt eum illuc. Quæ autem lingua, Fratres cariſſimi, hunc Martyrem dignis laudibus poteſt venerari, qui tantam operatus eſt virtutem, ut illum quem multiplices & varii non poterant ſanare medici, ſub unius horæ momento redderet ſanum? Nam ut fores ejus eccleſiæ intravit, non ſolùm corporis, ſed & animæ promeruit ſanitatem per virtutem Domini noſtri Jesu-Christi qui vivit & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

Amicum veritatis, ſcilicet ſummum

Sacerdotem, audivimus narrare de Demetrio Martyre, quæ Deo adjuvante in ſubſequentibus ediſſerere ſatagemus. Contigit, inquit, incendi noctu ciborium, quod in ſancto ejus fuerat templo totum ex argento ſplendidum, ita ut totum ſolveretur. Sanctiſſimus ergo Epiſcopus ſatagebat fabricare prædictum ciborium, & non inveniebat integrum pondus argenti, quod conflatum fuerat ad conſummationem tanti operis. Meditabatur namque apud ſe, ut argenteum thronum, qui in eodem erat venerabili templo, diſſolveret, & inde opus perficeret. Cumque hoc ſtatuiſſet apud ſe, alio nemine ſciente conſilium, apparet in ſomnis Chriſti Martyr Demetrius Preſbytero cuidam viro optimæ vitæ, Demetrio nomine, dicens: Vade, dic Epiſcopo civitatis, Ne præſumas thronum domus meæ deſtruere. Cùm hoc Preſbyter Epiſcopo retuliſſet, primò quidem Præſul miratus eſt pro eo quòd ſua cogitatio erat manifeſtata: deinde putavit eum aliqua ſuſpicione hæc finxiſſe, qui erat diſpenſator templi venerabilis Martyris. Et dixit ei Epiſcopus: Numquam ex me hoc audiſti, frater. Poſt multos

verò dies iterum ſcrutatis cauſis, nulloque reperto conſilio, ex quo perficeretur opus ciborii, conſilio primo ſe confirmavit, quòd de throno faceret ciborium. Cùm verò juſſiſſet argentarium vocari, ut præciperet ei tollere thronum; renunciavit ei quidam dicens: Demetrius Preſbyter ad ſanctitatem tuam ingredi poſtulat. Qui cùm intraſſet dicit ei: Demetrius Martyr, qui priùs apparuit mihi peccatori, iterum in viſu apparuit mihi triſti quodammodò vultu, & præcepit nunciare beatitudini tuæ hæc verba: Propter caritatem ne contriſtes me in deſtructione throni. At ille audiens indignatus eſt adverſus Preſbyterum. putabat enim illum fingere talia. Quem & auſteriùs à ſe dimiſit, & manifeſtam ſuam fecit intentionem, dicens: Abunde dari judicas quod argenti minus eſt ponderis. Ne temere judices, philoſophatus in aliorum tribulationes. Tunc ille Preſbyter confuſus exivit. Nondum quippe dixerat ei Sanctus quid fieri oporteret, ſed tantum: Meum ne diſſipes thronum. In ipſa autem nocte apparuit ſanctus Dometrius Preſbytero Demetrio, & dixit ei: Vade, dic Archiepiſcopo,

Noli curare de meo ciborio, ego enim illud perficiam per memetipsum. Implevit namque Presbyter jussa Martyris, & suo hæc dixit Præsuli. Hoc cùm audisset Præsul, laudes reddidit Deo & sancto Martyri Demetrio. Dum adhuc de his loquerentur ad invicem, ecce ostiarius advenit dicens: Sancte Præsul, prædives MENNAS stat ante januam tuam cupiens tecum loqui. Dicit ei: Veniat. Veniens prædictus Mennas obtulit ei LXXV libras argenti in adjutorio ciborii. Et deinde venit Johannes, scilicet dulcedo pauperum, offerens ei quadraginta librarum pondus argenti: & cives advenientes, prout poterant, offerebant, ut ciborium restrueretur. Taliter restructum est opus sæpe nominatum meritis sancti Martyris, auxiliante Domino nostro JESU-CHRISTO, qui cum Patre & Spiritusancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Sed nec illud omittendum credimus quod à sanctissimo Archiepiscopo audivimus. Referebat enim de quodam Mansionario templi Martyris Demetrii, nomine Honesiphoro. Cùm pergerem quadam die ad ecclesiam prædicti Martyris,

inveni præfatum Honesiphorum Mansionarium jacentem ante sancti Martyris ostium semivivum. Cumque turbatus lamentarer pro amici infirmitate, in se reversus Honesiphorus me flere videns, ait: Quare tristaris propter me, Domine EUSEBI? si me diligis, noli turbari; sed præcipe monumentum meum præparari, & me in eo vivum obrue. Qua re turbatus mæstus dixi ei: Cujus rei causâ, frater? Ille respondit: Quia irritavi mea culpa ad iracundiam sanctum Martyrem. Apparuit mihi peccatori sanctus namque Martyr in somnis, & dulci voce locutus est ad me: Frater Honesiphore, non placet mihi quod operaris. Placet mihi majus animæ salus, quàm milia pondera auri. An nescis quia cereus qui offertur pro peccatis, quanto apparet ardens, tanto Sanctos monet pro peccatoribus adintercedendum. Sine igitur cereos majores & minores ardere, quia oportet omnino cereis resplendere domum meam. Ego autem infelix, expergefactus æstimavi me phantasiam videre, & dixi apud me: Sanctus non apparet peccatoribus. Bis verò & ter eadem monita in somnis suscepi, & hæc custodire ve-

lui, & usque in finem conservare desidero. In hac verò nocte venit quidam devotus vir ad ecclesiam magnos cereos offerens. Post orationem suam recessit de ecclesia. Cogitavi ego ut exstinguerem illos, oblitus decretum sancti Martyris. Cumque impetum fecissem ut cereos exstinguerem; sanctus Demetrius de argenteo cubili suo voce magna & terribili clamans ad me dixit: O cupide! & iterum, o cupide! Ego verò miserrimus, nimis perterritus, ad terram elisus, extra valvas Monasterii ejectus, ubi invenisti me, jaceo pæne mortuus. Hæc quidem sæpe enarravit Pater noster Archiepiscopus. Nos autem obaudire oportet ea, quæ à Sanctis ejus divina auctoritate præcipiuntur. Eorum namque benignitas nos semper custodiat, & in præceptis Christi perseverabiles reddat. Amen.

Accidit habitatoribus Thessalonicæ civitatis, pro peccatis videlicet suis, ut gens barbarica eorum deprædaretur terram, domos illorum ardebat, & vineas stirpabat, filios & filias, equos & asinos, oves & boves in captivitatem transferebat, frumentum & vinum & oleum

in obsidionem civitatis devastabat. Persecutioni subsecuta est fames valida in tota regione illa. Quapropter primates civitatis miserunt legatos ad Imperatorem, ut ab obsidione barbarorum & ab imminenti fame liberaret civitatem. Interea gloriosissimus Martyr Demetrius ita, ut in imaginibus pingitur, apparuit in parte insulæ Chyi cuidam nauclero, nomine Stephano, onus frumenti ducentorum modiorum ad urbem regiam ducenti, & dixit ei: Audi me, & Thessalonicam celeriter naviga. Qui cùm esset factus velut in excessu mentis propter Martyris visionem, vix loqui valens ait: Domine, audivimus eam captam fore à Barbaris. Sanctus respondit: Illuc ergo naviga, & navibus tibi occurrentibus nuncia, quòd miseratione Dei salvata sit Thessalonica. His dictis, cœpit Sanctus præire Stephanum ambulans per maria. Stephanus autem navigans Thessalonicam, quibuscumque obviavit, visionem Martyris narravit. Prævenit autem cum multis negotiatoribus Legatos, quos ad Imperatorem cives direxerant, convertens luctum civitatis in gaudium, narrans etiam qualiter illi Martyr apparuerat.

rat. Nam divino terrore perterriti hostes, paulo antè ab obsidione dicesserant.

Omnes nostis famem, quæ dudum facta est, non solùm in hac Thessalonica civitate, sed etiam pæne ubique, in tantum, ut ipsam quoque civitatum reginam occuparet, non solùm frumenti, sed etiam aliarum rerum. Cùm ergo tanta afflictione famis premeretur civitas, ille sanctus Martyr Demetrius divino nutu ex multis diversisque regionibus naves plenas variis frugibus, humidis scilicet & siccis, atque omni bonitate ciborum humanorum refertas illis transmisit, ita ut statim spes illorum de necessitatibus dirupta esset, qualiter jam audietis. Vir erat quidam constitutus à suo domino super insulam Chyum, ut frumentum quod naves adferebant, illuc emeret. Cùm autem naves minimè inveniret, & gravi mærore teneretur, audivit vocem dicentem sibi: Quid anxiaris? scito quòd Demetrius ante omnes arras tribuit, ut Thessalonicam mittat. Qui surgens perrexit ad ecclesiam sanctorum Victoris & Isidori, volens discere à rusticis, quis iste esset Demetrius. Cùm autem hoc quæreret, & nullum

indicium posset invenire; suspicabatur aliquem hominem fore missum, Demetrium nomine, à Præfecto civitatis Thessalonicæ. Qui statim misit epistolam suo domino, narrans qualiter à Demetrio frumenta emerentur. Hæc eadem Dominus retulit Imperatori: qui scrutatis causis, invenit nullum fore missum à Præfecto Thessalonicæ, nec etiam habere hominem Demetrium nomine. Cognovit autem tam Imperator, quàm populus, quia nullus alius prædicto homini apparuit, nisi Martyr Demetrius. Et cuncti qui audierunt, glorificaverunt Deum, qui per merita Martyris liberavit civitatem Thessalonicam à periculo famis.

Præfectus quidam civitatibus Illyricensibus præerat, cujus nomen non opus est dicere, quia in opprobrium sempiternum permanet. Qui superbia inflatus, quibusdam qui civitati Thessalonicæ præerant, accersitis, exigebat ab eis quamdam dispositionem fieri. At illi genibus ejus provoluti, dicebant se non posse ejus parere jussis. At ille illos fingere dicebat. Tum illi inquiunt: Si nos non creditis, ante sancti Demetrii sepulcrum jurabimus non posse hoc à nobis impleri.

At ille in blaſphemiam Martyris irrupit, dicens deluſionem quamdam concivibus ſuis de glorioſo Martyre. At illi blaſphemiam non ferentes, obturatis auribus exierunt. Poſt duos autem dies tanto languore corpus Præfecti correptum eſt à planta pedis uſque ad verticem, ut nec à medicis poſſet infirmitas agnoſci, in qua infirmitate octo menſibus permanſit. In octavo verò miſer in hanc venit miſeriam, ut dimidia pars corporis ejus ſolveretur, ita ut haberet quidem viſu omnia membra; ſed licentiam movendi non haberet. Mira eſt potentia Dei quæ per ſervos ſuos talia operatur.

EUSEBIUS Theſſalonicæ civitatis Archiepiſcopus viſionem vidit, quam narrare cupio vobis. Antequam ſuper civitatem Theſſalonicam barbarici irruerent nimbi, vidit ſe prædictus Pontifex in ſomnis ſedere in theatro civitatis cum magna turba famulorum. Cumque hæſitaret cujus rei gratia in tam obſceno loco ſederet; & ſurgens proficiſci vellet; vidit tragœdum ſtare in logio, ubi fabulæ recitantur, dicentem ſibi: Exſpecta; quia te & filiam tuam habeo lamentari. Qui dixit ei, Ne labores. Ego enim ne-

que filiam habeo, neque in me eſt lamentum. At ille: Verè & filiam habes, & multorum filiorum matrem; & oportet te & illam lamentari. Tunc intellexit Præſul, quòd civitatem diceret filiam ejus, & ait: Adjuro te per Deum, ut non me nec illam lamenteris. Cumque tertiò repetere vellet lamentum, & ab Epiſcopo non ſineretur; à ſomno excitus, intellexit tragœdiam non bonam habere ſignificationem. Paucis verò interpoſitis diebus, innumerabilis barbarorum multitudo Theſſalonicam circumdedit: & cognovit Epiſcopus veram eſſe quam viderat viſionem. Cùm Theſſalonicenſem, ut ſuprà vidimus, pagum gens barbara devaſtaret, ob illorum perſecutionem fame premebantur incolæ per proxima. Ad ultimum verò mortuis habitatoribus pæne tam gladio quàm fame, inito barbari conſilio, ſubitò irruunt ſuper civitatem, putantes illam vacuam præſidiis hominum, quod ſe res habebat, & fame deſolatam. Nam nos pauci eramus: illi verò locuſtarum excedebant numerum. Tunc ædificatis aggeribus, machinis, arietibus ferreis, baliſtis, ingentibus teſtudinibus, cuncta

pellibus boum & camelorum cooperuerunt, ne à civibus igne immisso destruerentur. Insistebant autem civibus tam graviter, ut nemo spem vitæ haberet. Tamdiu autem obsederunt civitatem, quousque cuncta cibaria dissiparent, tam hominibus quàm jumentis apta. Inito autem consilio ut futura die primo mane unanimiter debellarent civitatem, undique circumdederunt illam cum instrumentis bellicis. Cumque jam capienda foret urbs, visum est illis quasi examen apum multitudinem armatorum egredi de civitate, quam præcedebat quidam juvenis rufus, pulcherrimus adspectu, signum crucis ferens in manibus, quem ferebat equus albus, & cum impetu irruere super illos. qui terrore concussi, relicta civitate, præsidium arripiunt fugæ. Pauci tamen fugere non valentes, permanserunt illic semivivi : qui à civibus comprehensi, quæsitum est ab eis, cur tanta multitudo absque ulla re fugeret. Tunc barbarì : Multitudo virorum, quam occultastis, cum duce fortissimo nostrorum fugavit catervas. At illi intellexerunt ducem esse Demetrium Martyrem, cum exercitu Angelorum hostes effugan-

tem. Tunc collectis hostium spoliis conglobati ad ecclesiam beati Demetrii immensas Deo gratias retulerunt, qui per ejus intercessionem eorum ab hostibus liberavit civitatem. Cùm plures plura loquerentur de barbarorum fuga, exsurgens quidam ex nostris Fratribus dixit nobis: Cùm quadam nocte hujus hebdomadæ post matutinos perstarem in templo sancti Demetrii Martyris, & orarem ante sanctum sepulcrum ejus; invasit me sopor nimius, ita ut nec omnino dormirem, nec ex toto vigilarem. Et ecce duo viri visu terribiles apparuerunt, & dixerunt custodi templi: Ubi est dominus hujus templi? Respondit: Sub illo ciborio manet. At illi: Vade, dic illi quia ad eum sumus missi. Ivit ille, & isti secuti sunt eum. Et vocavit eum dicens: Sancte Demetri, adsunt duo milites à domino suo ad te missi. Et statim apparuit ab intus sanctissimus Christi Martyr, & stetit juxta januas, & mihi quoque indigno apparuit. Ego verò corrui in faciem, non ferens intueri angelicum vultum ejus. Erat enim species ejus, non juxta speciem quæ in antiquioribus ejus imaginibus est depicta, sed sic-

ut ſol facies ejus radios emittebat. Quamvis pronus jacerem, tamen diligenter intendebam quæ loquerentur ad invicem. Audivi namque quia ſalutaverunt viri benignè Sanctum. At ille dixit ad eos: Gratia Dei vobiſcum. Cur autem miſſi eſtis ad me? Dicunt viri: Dominus nos miſit ad ſanctitatem tuam, hæc tibi denuncians. Celeriter exiens veni ad me. civitas enim inimicis tradetur. Ego verò cùm audiſſem, turbatus præ dolore ſermonis, ſurrexi ſuper manus meas, & ſuſpiciens ſurſum pauliſper, vidi faciem piiſſimi Martyris nimis mæſtam. Et cùm præteriſſet hora, vidi lacrymas ab oculis ejus decurrentes ſuper genas ipſius. Tunc dixit cuſtos templi ad duos juvenes, quos introduxit: Cur dominum meum tribulaſtis? Si verè præſciſſem veſtram intentionem, non vos ad eum deduxiſſem. Deinde Sanctus Dei dixit miniſtro: Hii ſervi mei ſunt, & quæ juſſa ſunt eis, hæc & mihi annunciaverunt. Deinceps inquit ſanctus Martyr alta voce: O Domine Jesu-Christe, tu dixiſti, *Nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat.* & item, *Gaudium eſt Angelis Dei ſuper uno peccatore pœnitentiam agente.* Nam

& tu cùm esses dominus omnium Angelorum, dedisti animam tuam pro redemptione hominum iniquorum. Tu, Domine, commisisti mihi civitatem istam & concives ejus, ut habitarem perenniter cum eis, custodiens illos. Quomodò ergo possum derelinquere illos in tanta necessitate? aut quo vultu contemplabor excidium patriæ meæ? Quæ autem vita mihi erit perditis civibus meis? sicut epulantibus eis spiritaliter eram cum illis, sic periclitantibus eis non desero illos. Quidquid eis dignum pati fuerit, molior etiam ego pati cum ipsis. Sed tu, omnipotens & misericors Deus, qui exaudisti Jonam de ventre ceti, & tres pueros de camino ignis ardentis, & Susannam de falso crimine; exaudi populum tuum, & libera eum de interitu barbarorum. Et ilico audita est vox missa à Domino: Fiat eis secundùm voluntatem tuam. Et continuò cum magno gaudio salutavit duos juvenes ad se missos, gratias agens Deo, quia exaudivit eum. Sine dubio sciatis, quia per istum Sanctum vitam & victoriam recepistis, auxiliante Domino nostro JESU-CHRISTO, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Miraculum quod temporibus noſtris geſſit ſanctus Martyr Demetrius, inter cetera miracula & hoc inſerere volo. Erat quidam Epiſcopus de regione Afrorum, nomine Cyprianus, veri ſacerdotii ſollicitudinem & vitam Deo digniſſimam ducens. Procuravit ire ad reginam civitatum Byzantium, urgente quoque cauſa rei neceſſariæ. Cumque navigaſſent multis diebus, & jam partibus Græciæ appropinquaſſent; à ferociſſimis Sclavis captus eſt cum omnibus ſuis. Quos captivos inter ſe cùm diviſiſſent; ſimul cum eis & prædictum Epiſcopum in ſervitutem ſibi diviſerunt. His ita geſtis redeuntes ad propria loca, prout quiſque barbarus voluit ſuo captivo onus ſervitutis impoſuit. Epiſcopus namque Cyprianus cophinum domini ſui ſervabat, per providentiam ſapienter cibos ejus diſtribuebat, vitamque ſuam in orationibus, vigiliis & jejuniis laudabiliter confortabat. Conſiderans abſentiam populi ſibi commiſſi, Dominum principem Paſtorum deprecabatur, ut ejus regimine ſalvaretur. dicebatque ad Dominum: Cùm eſſem ſine aliquo merito, Paſtorem gregis tui me conſtituiſti. quomodo nunc

commutatus ſum, ut à tali ordine ad ſervitium barbarorum ſim deputatus? Sed reminiſcor quia pro peccatis meis hoc accidit mihi, & ideo hac tribulatione irretitus retineor. Quis ovibus meis indicabit, quod paſtor earum à barbaricis beſtiis captus ſit? Hæc & horum ſimilia deflenti adſtitit adoleſcens pulcher & forma decorus, militarem ſpeciem & habitum ferens, dixitque ad eum: Si vis à ſervitute qua detineris liberari, & à barbaricis eripi, ſurge & ſequere me. Obſerva autem apud te ambulantibus nobis, ne omnino loquaris mihi: ſed ſilentio ſtudentes utrique iter agamus in mente Deum orantes. Tunc Epiſcopus reſpondit ei: Quis es tu, & unde egreſſus huc adveniſti? At ille dixit ad eum: Demetrius dicor, & miles ſum Imperatoris magni; domus autem mea in medio Theſſalonicæ civitatis conſiſtit, ad quam ſi me ſecutus fueris, ſine diſpendio te ducam. Surgens ergo ſecutus eſt eum, & incedebant ambo tacentes. Noctibus quidem iter agebant, per diem autem quieſcebant. Porro recedebat Demetrius mane ab Epiſcopo, & iterum adpropinquante veſpere regrediebatur, deferens ſe-

eum ex diversis arboribus fructum cum oleribus herbarum, unde alebat socium suum, & sumto cibo carpebant iter. Post dies octo cùm adpropinquassent muros jam dictæ civitatis, sistens Demetrius Cyprianum ante portas civitatis disparuit. Cùm autem fidelem ductorem & comitem bonum Episcopus requireret, & non inveniret, ingressus est civitatem. Requirebat verò ab eis qui obviàm sibi veniebant & alloquebantur, ubi esset domus Demetrii militis. Cumque multos faterentur esse in civitate Demetrios, & ipsos militari ordine fungi; ille perhibebat: Ejus, inquiens, qui requiritur à me, domus est in medio civitatis. Ergo cùm omnes hæsitarent cum eo, is qui quærebatur, nusquam inveniebatur. Habitatores verò civitatis deduxerunt Episcopum ad Martyris ecclesiam. Ut autem introivit, statim se in orationem dedit, & laudes gratificas Salvatori Deo retulit: & surgens sursum extensis manibus cum obtutibus oculorum, vidit Imaginem Demetrii Martyris in habitu sui comitis & conductoris. Tunc coram omnibus clamavit, affirmans absque dubio ipsum esse Demetrium, qui duxerat at-

que ſalvaverat eum : & hanc eſſe domum Martyris, quam mihi apparens ab initio ipſe manifeſtavit. Tunc enim Epiſcopo civitatis præſentia viri denunciatur, & quæ illi acciderant nota efficiuntur. qui ſtatim ſuſceptum comminiſtrum in epiſcopio ſuo recepit, & benignè tractabat eum. At ille nec ad horam paſſus eſt ab eccleſia ſancti Martyris ſeparari : ſed omni tempore quo in civitate manſit, commoratus eſt in eadem eccleſia. Cum illic hiemaſſet, & tempus navigationis exſpectaſſet, ilico dum tempus advenit, adſcendit in navim ſumta ſecum imagine Martyris Demetrii, navigavitque proſpere ad urbem Conſtantinopolim : & negotio ſuo aptè diſpoſito, cooperante victorioſiſſimo Martyre Demetrio, ſuæ ſe regioni & gregi deinde remeans dedit, copioſum ex his quæ acciderant promittens Martyri cultum. Porro talionem inde reddere cogitans, & pro libertate gratiam tribuere ſatagens, templum dedicare in civitate ſua collegæ ſuo & Martyri Demetrio cœpit. Deſiderium autem habebat ſimile ciborium & ſimilem ambonem, quem vidit, conſtruere, cum marmoreis columnis, in honore ſancti

Demetrii Martyris. Inde erat valde ſollicitus: quia horum apparatum, qualiter & unde hoc faceret, modis omnibus ignorabat. Quadam denique nocte, cùm fatigatus eſſet ob nimiam incurſionem cogitationum Epiſcopus, ſopor invaſit eum, & continuò obdormivit. Et ecce adſtitit ante eum ſanctus Martyr Demetrius, dicens illi: Quare contriſtaris, Frater? nonne audiſti Dominum JESUM dicentem diſcipulis ſuis: *Amen dico vobis, ſi quis dixerit huic monti, tollere, & mittere in mare, & non hæſitaverit in corde ſuo, ſed crediderit quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei?* ubi eſt fides tua? O homo, noli ſollicitus eſſe columnarum vel ambonis cauſa. Navigium quippe hodie à pelago deſcendit, omnia quæ ad præparationem templi opus habere videris portans. Eſt namque Epiſcopus in Galliarum partibus in civitate Maſſilia, populum ſibi commiſſum conſervans, quo ædificat templum in honore ſancti Martyris Victoris noſtri conſocii vel fratris; & cupit ei ædificare ambonem & ciborium, ſicut tu in mea domo. Quapropter miſit navigium cum ſervis ſuis ad montem porphyreticum, ut emerent ei

columnas & tabulas ſatis porphyreticas; ad opus ſancti Martyris Victoris perficiendum. Sed intercedente jam ſancto Martyre jam adinvenit prædictus Epiſcopus infra civitatem columnas & tabulas porphyreticas miro ordine depictas, in terra dudum repoſitas. Navigium cum columnis & tabulis porphyreticis emtis ſuis legatis Chriſti Martyr tranſmittit nobis, ut ex eis facias opus, quod mihi facere cupis. Exſurgens denique à lectulo Præſul, retulit per ordinem ſuis Clericis viſionem. Hujus rei gratia miſit eos ad portum maris. Qui cùm navigium inveniſſent, & cum nauclero locuti fuiſſent, rogaverunt quatinus dignum precium pro columnis & marmoreis tabulis reciperent, deſideriumque Epiſcopi adimplerent. Sed nauclerus & qui cum eo erant, abnegatores effecti ſunt, nihil penitus eorum aſſeverantes ſe habere quæ quærebantur. Nuntiantes autem Clerici hæc qui miſſi fuerant ſuo Epiſcopo, triſtem eum inde reddiderunt, & mærens incedebat fruſtratus conſilio. Iterum namque Martyr ſanctus Demetrius apparuit ei in viſione, dicens: Vade tu ipſe ad prædictum nauclerum, & dic ei:

Noli esse mendax, in propria enim navi habes instipatum ambonem & reliqua marmora absconsa. Nihil verò dubites ad hæc mihi tribuenda propter Episcopum qui misit te ad hæc perquirenda. Frater enim meus invenit in civitate Massilia, qualiter proprii oratorii perficietur opus. Cumque abisset Episcopus, & hæc dixisset nauclero, & narrasset has mirabiles visiones; persuasit ei, quatinus precium pro marmoribus datum reciperet ab eo. Et ita factum est. Dedicavit igitur Episcopus templum, quod sancto Martyri Demetrio construxit, cum ambone & ciborio, ad laudem Christi & gloriam Martyris sæpe dicti. Per orationes ejus si quis infirmus in eodem templo devotus advenerit, si perunctus fuerit de oleo lampadis ejus, ilico sanabitur per Dominum nostrum JESUM-CHRISTUM, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

EXPLICIT PASSIO SANCTI DEMETRII, MARTYRIS.

ADNOTATIO.

PRæcedens Vita, cujus meminit Vincentius in Speculi historialis lib. 22 cap. 150, ab Anastasio scripta est anno DCCC LXXVI, utpote Carolo Calvo tum Imperatori nuncupata. Scripta verò est hortatu Johannis S. R. E. Diaconi, in cujus gratiam idem Anastasius Collectanea Græca Latinè reddidit, à Sirmondo edita, ut scilicet Johanni ecclesiasticam historiam meditanti adjumento esse possent. Is est Anastasius, quem *fidissimum Fratrem & religiosum Abbatem* vocat Hincmarus in epistola quadam ipsi directa. qui quidem Anastasius nepos erat Arsenii Ortensis Episcopi, Nicolai Papæ Legati & Consiliarii, uti Anastasius ipse auctor est in epistola encyclica de morte Nicolai Papæ primi. quæ epistola in editis Adoni Viennensi Archiepiscopo inscripta est. Porro apud Surium ad diem 8 Octobris habetur libellus de Passione sancti Demetrii Martyris à Metaphraste editus: verùm Anastasii lucubratio & auctoritate præstat, & rerum singularium commemoratione.

FORMA

FORMA EXCOMMUNICATIONIS.

Hæc est excommunicatio, in qua fuit sanctus THEUTBALDUS *Viennensis Archiepiscopus, &* ISARNUS *Gratianopolitanus Episcopus.*

QUICUMQUE habitantes Arelati hanc scripturam legeritis, ammoneo, precor & adjuro per Patrem & Filium & Spiritum-sanctum, per unum Deum & creatorem omnium, & per beatam Mariam Dei genitricem, & per omnes Sanctos Dei præsentiæ assistentes, ne dimittatis, quin omnibus palam annuntietis, nec sit aliquis qui tollat eam desuper altare beati Stephani, nisi dum lecta fuerit & audita, donec audiatis persecutores Dei Ecclesiæ, pro quibus res agitur, ad satisfactionem venire. Noverit itaque omnium fidelium Dei prudentia, qualiter ego AIMO Valentinensis sedis gratia Dei humillimus Præsul, proclamaverim me ante præsentiam GON-

DRADI Regis senioris nostri, quod AIKARDUS terram beati Apollinaris egregii confessoris Christi, atque beati Cypriani gloriosi martyris injusto ordine tenebat, & contra Deum & Sanctos ejus crudeli temeritate possidet. Et quoniam nulla ratione ipsum ad rectitudinem faciendam invitare potui, dignum duxi, ut judicium æterni Regis Domini nostri postularem, & ejus ineffabilem misericordiam exorarem. Veraciter enim scimus, quia gladius & ignis cælestis Imperatoris contra filios diffidentiæ vindictam operatur. Hac igitur necessitate imminente, protegente Domino salvatore nostro, consilium & juvamen à senioribus nostris Episcopis circa nos morantibus deprecati sumus, quorum mercedem & consecuti sumus secundùm animi voluntatem. Habemus enim excommunicationem Domni THEUTBALDI Viennensis Archiepiscopi, Domni AMBLARDI Lugdunensis Archimandritæ, Domni WIDONIS Aniciensis Præsulis, Domni ISARNI Gratianopolitanæ sedis Antistitis, necnon Domni GERAULDI Genevensis Episcopi: quorum in re hujuscemodi una est sententia atque con-

sensus. Et quoniam Arelas caput est & esse debet istius Galliæ; proclamationem nostram ante præsentiam Rectoris ejus deferre decrevimus, quatinus ne dedignetur merces ejus tantis patronibus prælibatis assensum accommodare. Sint itaque excommunicati tam Aicardus crudelis Ecclesiæ Dei repervasor, quàm omnes illi consentientes in re tam injusta, auctoritate Patris & Filii & Spiritussancti, omniumque Sanctorum Dei & Angelorum atque Archangelorum præsentiæ Dei astantium, & omnium Episcoporum auctoritate, quoad usque ad satisfactionem veniant. Sint super eos omnes maledictiones, quæ in veteri & in novo Testamento leguntur, ita ut pereant gladio Dei velociter, & deducantur ad infernalem locum, ubi exstincta sit lucerna eorum in perpetuum, nisi ad emendationem venerint. Amen.

ADNOTATIO.

VARIAS excommunicandi formulas sæculo nono usitatas vide sis apud Reginonem Abbatem Prumiensem in lib. 2 de ecclesiasticis disciplinis cap. 407 & sequentibus. Hæc verò excommunicatio facta est sub finem

ſæculi inſequentis. quo fere tempore excommunicationem ſubiit Ragenardus Comes Senonenſis cum Gauzfrido & Geilone Canonicis Senonenſibus : cujus excommunicationis exemplum primò typis editum eſt in tomo x Spicilegii, tum apud Stephanum Baluzium in appendice ad Reginonem.

NOMINA EPISCOPORUM ſanctæ Gratianopolitanæ Eccleſiæ.

DOMNINUS Epiſcopus.
DIOGENIUS Epiſcopus.
AMICUS Epiſcopus.
SEBASTIANUS Epiſcopus.
VITALIANUS Epiſcopus.
CIRATUS Epiſcopus.
VIVENTIUS Epiſcopus.
VICTOR Epiſcopus.
URSOLUS Epiſcopus.
SIAGRIUS Epiſcopus.
ISICIUS Epiſcopus.
CLARUS Epiſcopus.
FERREOLUS Epiſcopus.
BOSO Epiſcopus.
Item ISICIUS Epiſcopus.
AUSTROBERTUS Epiſcopus.
RAMNOLDUS Epiſcopus.
RAGNOMARUS Epiſcopus

AUSTORICUS Episcopus.
CORBUS Episcopus.
LEOPERTUS Episcopus.
ARDINCUS Episcopus.
ODOLARDUS Episcopus.
RADOLDUS Episcopus.
SUIPERTUS Episcopus.
EBROARDUS Episcopus.
ADALULFUS Episcopus.
EBBO Episcopus.
BERNERIUS Episcopus.
ISAAC Episcopus.
ALCHERIUS Episcopus.
ISARNUS Episcopus.
UMBERTUS Episcopus.
MALLENUS Episcopus.
ARTALDUS Episcopus.
PONTIUS Episcopus.
Item PONTIUS Episcopus.
HUGO Episcopus.

Series Archiepiscoporum Viennensium, & Episcoporum Gratianopolitanæ Sedis.

BARNARDUS Archiepiscopus.
AGILMARUS Archiepiscopus, cui contemporaneus fuit EBBO Gratianopo-

litanus Episcopus, & idem Ebbo Episcopus contemporaneus sancti ADONIS Archiepiscopi.

OTTRANNUS Archiepiscopus successor sancti Adonis, cui contemporaneus fuit BERNERIUS Gratianopolitanus Episcopus.

BARNOINUS Archiepiscopus, successor OTHRANNI, cui contemporaneus fuit ISAAC Gratianopolitanus Episcopus.

RAGANFRIDUS Archiepiscopus, successor Barnoini, cui contemporaneus fuit ISAAC Gratianopolitanus Episcopus.

ALEXANDER Archiepiscopus, cui contemporaneus fuit ISAAC Gratianopolitanus Episcopus.

SOBO Archiepiscopus, & contemporaneus ejus ALCHERIUS Gratianopolitanus Episcopus.

Sanctus THEUDBALDUS Archiepiscopus, & contemporaneus ejus ISARNUS Gratianopolitanus Episcopus.

BROCARDUS Archiepiscopus, & contemporaneus ejus HUMBERTUS Gratianopolitanus Episcopus.

LEODEGARIUS Archiepiscopus.

ARTMANNUS Archiepiſcopus.
GORMUNDUS Archiepiſcopus.
GUIDO Archiepiſcopus.

ITEM ALIA SERIES.

SANCTUS BARNARDUS.

EBBO Gratianopolitanus Epiſcopus fuit contemporaneus AGILMARI Archiepiſcopi, ſicut in catalogo libro Lugdunenſis Eccleſiæ repperitur, tempore Karoli filii Lotarii Imperatoris.

Anno Dominicæ Incarnationis DCCC LX obiit AGILMARUS Archiepiſcopus Viennenſis, & REMIGIUS ſanctæ Lugdunenſis Eccleſiæ, & EBBO Gratianopolitanus Epiſcopus, cum clero & populo Viennenſium elegerunt Archiepiſcopum ſanctum ADONEM, regnante Carolo jam dicto.

Anno Dominicæ Incarnationis DCCC LXXVI, Indictione nona, obiit ſanctus ADO Archiepiſcopus, & clerus & populus elegerunt OTHTRANNUM Archiepiſcopum Viennenſem; & BERNERIUS Gratianopolitanus Epiſcopus conſecrationi ejus interfuit tempore Karolo Rege.

Post hunc Othtrannum Archiepiscopum electus & consecratus est BARNOINUS Archiepiscopus, cui contemporaneus fuit ISAAC sanctæ Gratianopolitanæ Ecclesiæ Episcopus, sicut invenimus in libris Lugdunensis Ecclesiæ, tempore Bosonis Regis & Ludovici filii sui.

Anno Dominicæ Incarnationis DCCC XC, Indictione II, regnante Ludovico Rege, obiit Domnus BARNOINUS Archiepiscopus Viennensis ad Christum.

Anno Incarnationis Dominicæ DCCC XCVIII, Indictione II, quinto Kalendarum Febrariarum, die Dominica consecratus est Archiepiscopus RAGANFRIDUS, cui consecrationi interfuit Isaac sanctæ Gratianopolitanæ Ecclesiæ humilis Episcopus tempore Ludovici Regis filii Bosonis. Et hoc invenimus in libris Ecclesiæ Lugdunensis.

Post hunc Raganfridum Archepiscopum fuit successor ejus ALEXANDER Archiepiscopus Viennensis; cui contemporaneus fuit ISAAC jam dictus Gratianopolitanus Episcopus, anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXII, Indict. XV, sicut invenimus in cartis Valentinæ Ecclesiæ.

Post hunc Alexandrum Viennensem Archiepiscopum fuit successor ejus SOBO Archiepiscopus: cui contemporaneus fuit ALCHERIUS Gratianopolitanus Episcopus, sicut in electione Episcopi Alcherii jam dicti invenimus, tempore Gondradi Regis.

Post hunc Sobonem Viennensem Archiepiscopum, cùm nondum esset alius Archiepiscopus in loco ejus electus, & Ecclesia Gratianopolitana careret pastore, invenimus in cartis Valentinæ Ecclesiæ ODILBERTUM Valentinensem Episcopum cum ceteris Coepiscopis suffraganeis Viennensis Ecclesiæ, unà cum consensu Clericorum Viennensium ordinasse ISARNUM Episcopum Gratianopolitanæ Ecclesiæ successorem Alcherii Gratianopolitani Episcopi: qui Isarnus jam dictus Episcopus fuit contemporaneus sancti Theutbaldi, tempore Gondradi Regis.

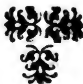
Post hunc Isarnum Gratianopolitanum Episcopum, fuit successor ejus HUMBERTUS Episcopus, qui fuit contemporaneus sancti Theutbaldi, tempore Gondradi Regis jam dicti.

Post sanctum Theutbaldum Archie-

piscopum fuit successor ejus BROCARDUS Archiepiscopus, cui fuit contemporaneus jamdictus Humbertus, anno ab Incarnatione Domini millesimo XII, sicut in carta sancti Laurentii in monanasterio Gratianopolitano invenitur.

ADNOTATIO.

MAGNO adjumento erit hic catalogus, tum ad supplendos complures Episcopos Gratianopolitanos, qui in editis desunt; tum ad distinguenda tempora, quibus vixerunt, itidemque Archiepiscopi Viennenses. Hunc verò catalogum cum præcedenti forma excommunicationis ex mſ. codice vetusto eruit, mihique liberaliter communicavit vir de republica litteraria optime meritus Antonius Vionius Herovallius, Cameræ Computorum Auditor.

GERARDI MONACHI

PROLOGUS

Ad HUGONEM Rotomagensem Archiepiscopum

In Vitam sancti Romani Episcopi.

GERARDUS, gratia Dei venerabilis Pater Cœnobitarum, Domno HUGONI Rotomagensis urbis Archiepiscopo, & omni collegio ibi Deo militanti, prosperum vitæ præsentis successum, atque indelebilis felicitatis bravium. Noverit benivolentiæ vestræ sagacitas de Vita sancti Romani vestri Patroni, pro qua humillima memet exorastis prece, quoniam pactum quod pepigi vobiscum, nullo modo attendere quivi, ob adversitatum videlicet incommoditates, quas undique præsenti anno in nostris partibus perpessi sumus. Modò autem dirigo vobis vitam veteranam heroïco carmine editam: ut omnino cunctis notum sit, quod nulla inventionum vobis dirigo mendacia. Illam autem quæ histo-

riali ſtilo eſt depicta, pro nimia vetuſtate penes nos retinens, hanc digeſtam ſtilo illius ad inſtar vobis tranſmitto. Ordinem quoque rei, qualiter hanc merui adipiſci, vobis indicabo brevi ſermone. In Braina ergo, poteſtatis veſtræ loco, eadem Vita negligentiæ cauſâ fuit perdita, aliique quamplurimi libri. Quidam autem Clericus Sueſſionis civitatis ab inventore mercatam noſtræ contribuit nepti obtinendam in Monaſterio Dei Genitricis Mariæ Deo ſacratæ; illaque poſt hæc interjecto exigui temporis articulo eamdem Vitam mihi muneris gratia impertivit, multorum annorum peractis jam curriculis. Præterea flexo cordis poplite oramus munificentiæ veſtræ modeſtiam, ut nobis vicem reimpendatis caritatis, ſcilicet tranſmittendo nobis per gerulum noſtrum ex eodem Patrono veſtro beatiſſimo Romano ſacrorumque pignorum munera, utpote ſpopondiſtis, ut & nos condignè celebrare queamus ejus memoriam. De cetero humili efflagito prece, quo cuncto illius loci contubernio Fratrum pro me jubeatis ad Dominum fundere preces, ſimilique modo in Monaſterio ſancti Audoëni fieri, &

in omnibus locis vestræ potestatis jubete: quoniam tanto pondere imbecillitatis premor, ut ultima semper exitus hora mihi præsens videatur adesse.

Gratia vos Domini servet sine limite quovis;
Atque suave jugum miti cervice ferentes,
Angelicas læti poßitis adire cohortes.

ITEM PROLOGUS.

Sanctorum Patrum vitas, Fratres carissimi, totius anni per spatia revolutas, à nobis unius amoris devotione celebrari oportet, &c.

INCIPIT VITA.

Tempora igitur mundani regni per sæcula caducæ vitæ, &c.

ADNOTATIONES.

GERARDUS iste præfuit Suessionensi sancti Medardi Monasterio, ubi à sæculo nono celebris est memoria sancti Romani Episcopi Rotomagensis: at quo tempore vixe-

rit, operosum est definire. Multos quippe legimus Gerardos in catalogo Abbatum ejusdem Monasterii; multos item Hugones Rotomagensis Ecclesiæ Archiepiscopos: sed nullus ex his Gerardis tempore convenit cum ullo Hugone. Quapropter existimo Gerardum prædictæ Vitæ scriptorem non fuisse Abbatem, sed Decanum ejusdem Cœnobii sub Abbate sæculari; & Hugonem, cui opus suum Gerardus nuncupavit, esse Hugonem eo nomine secundum, qui ex Monacho Dionysiano Rotomagensem Ecclesiam rexit ab anno DCCCC XLII in annos octo & viginti. Certè eo tempore castrum Braina erat in potestate Ecclesiæ Rotomagensis; & Heribertus Comes agrum Suessionensem, atque etiam Brainam multis cladibus infestabat, ut postea dicam. Ergo Gerardus iste Decanus successit Ingranno, qui ad Episcopatum Laudunensem assumtus est anno DCCCC XXXII, testante Frodoardo in Chronico.

GERARDUS VENERABILIS PATER COENOB. HUGONI: Superbum videri possit, & quòd Gerardus sese *Venerabilem* Patrem vocet, & quòd nomen suum Hugoni Archiepiscopo anteponat. Verùm familiare est illius ævi hominibus, ut sese *inlustres* viros appellent: & Warinus Comes in Chartario Brivatensi litteris viri nobilis Hildegarii anno III Ludovici Aquitanorum Regis ita subscribit: *Signum Warini gratia Dei bonæ indolis Comiti, Rectori* (legendum *Comitis*, *Rectoris*) *ipsius ecclesiæ, qui hoc consensit.* Alia ejusdem generis

exempla exſtant in eodem Chartario: & in Vita ſancti Bonifacii Martyris, Archiepiſcopi Moguntini, Willibaldus ſe, uti & Lullum, *bonæ induſtriæ* virum appellat. Ad ſecundum quod attinet, aureis Latinorum temporibus qui epiſtolam alteri ſcribebat, nomen ſuum ſemper præponebat alteri, quantumvis eſſet dignitate inferior. Immo inclinante felici illo litterarum ſtatu Auſonius Burdigalenſis, cùm metri neceſſitate Paulino ſcribens nomen ſuum poſtponere cogeretur, factum excuſat his verſibus:

Paulino Auſonius. Metrum ſic ſuaſit, ut eſſes
Tu prior, & nomen prægrederere meum.

Quamquam idem auctor Theodoſio Auguſto ſcribens, nomen ſuum poſteriori loco ponit. Sic hodie plerique factitamus: quibus etiam religio eſt *te, tuum*que dicere, ſummates compellando.

Pater. Hoc nomine etiam afficiebantur Decani Monachorum, dicti nonnumquam *Proabbates* apud Ekkehardum in hiſtoria Sancti-Gallenſi, illi ſcilicet qui Abbatibus ſæcularibus ſuberant.

Præsenti anno. Id contigiſſe reor anno DCCCC L, quo *homines Ragenoldi Comitis quamdam munitionem Rodomenſis Eccleſiæ, ſuper fluvium Vidulam ſitam, quam vocant Brainam, furtivo capiunt ingreſſu. Vnde iratus Hugo Princeps, ad Regem mittit, & Rex illò profectus eoſdem invaſores expellit*, ut ſcribit Fro-

doardus in Chronico. Isti enim aliique bellici motus, qui eo anno acciderunt, agro Suessionensi incommoda multa adscivere.

VITAM VETERANAM. Hanc Vitam heroïcis metris conditam excidisse puto: illa verò quæ *historiali* seu oratorio stilo descripta est, esse videtur ea ipsa, quam Nicolaus Rigaltius luce donavit, à Gerardo aliis verbis adornata.

POTESTATIS VESTRÆ. Ergo hæc Vita scripta est eo tempore, quo castrum Braina dominio Ecclesiæ Rotomagensis subjectum erat. Atqui sub Hugone tertio jam translatum erat ad Comites Brainacenses. Ad superiorem proinde Hugonem hæc referri necesse est, cujus tempore Heribertus Viromandensis Comes castrum istud Rotomagensi Ecclesiæ subtraxit, testante Frodoardo in Chronico ad annum DCCCCXXXI his verbis. *Interim quidam fidelium Heriberti Remensi ex urbe profecti, quoddam Hugonis castrum super Vidulam, nomine Brainam, quod ipse Hugo ab Episcopo Rotomagensi tulerat, capiunt atque subvertunt.* quam subversionem Gerardus hoc loco præ oculis habuisse videtur.

PRÆFATIO

PRÆFATIO HELPERICI ABBATIS

In librum de Computo.

DOMINO Patri ſanctiſſimo, nomine ASPRO, moribus autem placidiſſimo, HELPERICUS humilis vernula, æternæ proſperitatis adminicula. Dum paternitatis veſtræ juſſionibus libens pareo, multorum deridiculis me lacerandum expono: unde veſtram ſummiſſus exoro paternitatem, ut meam ſuper hoc excuſetis temeritatem. Exigitis enim ut opuſculum, quod nuper rogatu Fratrum noſtrorum juniorum de arte Compoti ruſticano ſermone edideram, quodque eis ſolis legendum dederam, uni præcipuè eorum qui me pertinaci importunitate ad hoc præſumendum impulerat, & cui illud jam Grandi-valle poſito direxeram; hoc, inquam, præcepiſtis, cum anno præterito legatione fratrum noſtrorum Grandi-valle degentium ad vos Autiſiodori fungerer; ut tranſſcri-

ptum vestræ paternitati examinandum dirigam: ut hoc facto, ac si sorex, meo miser indicio peream. Ego enim decreveram nugarum mearum ineptias dignis occulère latebris: ne cùm prodire cœperint, multorum in me fel commoveant, jure causantium, vanissimis næniis me occupare membranas.

Sed quis vestris non obtemperet jussis, licèt cum detrimento sui? Ego præcipuè qui me vestris obsequiis ita mancipaverim, ut quod vobis ratum cognoverim, quantumlibet arduum, àggrediendum mihi esse non ambigam. Unum ergo à vestra paternitate deposco, ut quod vestra jussione coactus aggredior, vestro munimine fretus indemnis evadam. quod ita fieri poterit, si fastidiosis quibusque, & qui alios tantùm reprehendere valent, hujus lectio subtrahatur: & vobis vestrique similibus, qui sine livore, oculo columbino, ut ita dicam, cuncta respicitis, examinandum præbeatur.

Verùm hæc hæreticus quisque quomodo volet accipiat: mihi vestrum judicium satis idoneum constat, cui summa [Veritas] hoc anno perspicuè dignata est manifestare, quàm sit inutile sanctissimis

vestræ paternitatis imperiis repugnare. Evenire autem justissimè solet, ut qui patris salubria spreverit consilia, debita pertinaciæ suæ quandoque luat supplicia: quod eo verius possum fateri, quo sæpius & hoc anno crebrius atque acerbiùs, immo & justiùs, non desino experiri.

Nec immeritò: cùm enim me divina pietas loco illo restituisset, quo me ad sibi serviendum jam dudum delegerat, & unde ego infelix instabilitatis solummodo causâ exieram, cùm ibidem omnibus bonis abundarem, quodque ego super omnia duco, sanctissima sanctorum Patrum dilectione foverer; cùm, inquam, me superna clementia post diuturnam evagationem illuc revocasset, vestraque erga me solito flagrans paternitas secum retinere voluisset: adversa, ut patet, impellente fortuna, non adquievi, sed pristina usus levitate redii, quo me & multa passum recolebam, & deteriora passurum non ignorabam. Quo facto & illud didici multum apud Deum valere preces, quas illi ex animo funditis, cùm una eademque leviter fusa oratione tantum adversus me obtinueritis. Reminis-

cor enim vos, cùm me retinere nequiretis, imprecatum mihi, ut invenirem aliquem, qui me acerrime verberaret in loco, ad quem tantopere festinabam. quam orationem effectus est è vestigio consecutus. Quanta enim contumeliarum verba, quot probrorum ludibria, quæ & qualia derisionum tormenta deinceps patiar ab his præcipuè, qui erant quondam pacifici mei, quosque ego apud vos summis laudibus extuli; lingua non valet effari. Quod quia ob ulciscendam in me levitatem jure obtigisse cognosco, divinam super his laudem æquitatem: & ut ab his tandem eripi queam, vestrarum obnixè postulo suffragia precum: ut quem licèt nolens tanto malignus fasce gravitatis, orando tanto relevetis ab onere, dexterioris manum orationis porrigendo. Verùm hæc pleniùs, si Dominus cupitum præbuerit colloquium, vivo sermone expedientur. Quod ut citius fieri valeat, vestra exorabilis oratio precibus crebris obtineat.

PROLOGUS.

CUM quibusdam è fratribus nostris

adolescentulis quædam calculatoriæ artis rudimenta communi sermone explicare cœpissem, hujusce quoque non contemnendæ, ut multi arbitrantur, doctrinæ aliquid impertirem, quos in arte grammatica, prout divina auxiliata est munificentia, aliquatenus introduxeram; nescio quo accensi desiderio instare vehementer cœperunt, quatenus ea quæ viva voce deprompseram, multorum utilitati profutura, qualitercumque scripto ederem: ut quando hæc, ut solet mens humana diversis dedita curis multa oblivisci, mente excideret, litterarum suffragatus adjutorio, ea quoquo modo reparare valeret. Quibus obnixiùs renitens, id quod obtenderam, superesse scilicet libros de hac eadem re, tum dilucidè, tum venustè majorum nostrorum lepore editos; præcipuè venerabilis viri Domni Bedæ Presbyteri, qui cùm in aliis, tum & in hoc sanctæ Ecclesiæ utilitatibus plurimùm desudavit; illorum lectioni insisterent, illos divina meditatione perdiscere studerent, à me intentionem amoverent, nec aggredi cogerent opus omnium sputis obnoxium, multorum ridiculis dignum: præsertim cùm sim inge-

nio rudis, sermone impeditus, & ne rusticano quidem eloquio balbutire sufficiens; nedum litteris quippiam comminisci præsumam. Cùm hæc hujusmodique plura excusationis obtentu obicerem; tum verò pertinaciùs insistere, & non novum, inquiunt, aliquid cudere cupimus, quippe qui nil repperiri posse remur, quod ab aliis dictum non inveniatur: sed ex his quæ ab aliis sparsim copiose-que tractata asseris, poscimus utiliora quæque, nobisque necessariora, tuo studio decerpta in unum colligi, & velutì sertum quoddam ex diversis floribus compingi. In quo opere non pompaticas verborum phaleras exigimus, quas, ut ais, in antiquis est invenire commentariis: enimvero quæ ab illis sunt obscuriùs prolata, tuo quæsumus fiant manifestiora relatu. Hac evictus importunitate, & de divina præsumens largiflua bonitate, studiosa nihilo minus fratrum provocatus caritate, hoc opus eo tenore adtentare præsumpsi, ut illud nulli unquam ad legendum præbeant, vel auctorem operis publicare præsumant. Sed & si cui peritorum hæc aures offenderint, ne me temeritatis notent elogio: sed noverint ca-

ritatis paruisse imperio. Cotidiana igitur annuaque compoti argumenta vulgatiora, & quæ ne laïcus quidem, nedum Clericus, impune ignoraverit, undecumque collecta, & planiore, quàm sunt ab aliis, sermone edita congessi, de meo nil addens; sed quæ ab illis eo obscuriùs, quo sunt prolata venustiùs, rustico sermone enucleavi: ut si quis ita fuerit ab omni serio feriatus, ut legere ista dignetur, faciliùs illa doctorum sublimia rimetur.

ADNOTATIO.

HELPERICUM, mox laudati libri conditorem, Monachum fuisse Cœnobii sancti Galli, tradit Johannes Trithemius in lib. 2 de viris illustribus Ordinis sancti Benedicti cap. 76. Hunc librum habemus in apographo nostro Bibliothecæ Germanensis, sed sub nomine HERICI, & absque priori præfatione hîc edita, quam ex membraneo codice Cœnobii Viconiensis prope Valentianas descripsimus. Eo in codice Helpericus Abbatis nomine donatur in operis titulo, qui sic habet: HELPERICI *Abbatis de Compoto*. ASPER, cui Præfatio inscripta est, Abbas erat, aut certè Decanus sub Abbate sæculari, Monasterii sancti Germani apud Autisiodorum. Istuc missus est

Helpericus quorumdam negotiorum causâ ex Cœnobio Grandivallensi, tum Ordinis sancti Benedicti, in diœcesi Basileensi, quod jamdudum ad sæculares Canonicos mutavit. Trithemius in loco jam citato scribit Helpericum floruisse annò M XX. At Helpericus ipse sub finem libri sui designans tempus quo libro suo scribendo navabat operam, notat annum DCCCC LXXX, ut legitur in apographo nostro, quod principatu Henrici Francorum Regis eo nomine primi exaratum est. Hoc idcirco observo, quòd Sigebertus in Chronico probet librum hunc ab auctore conditum esse anno M V. Verùm exempli verba quæ adducit, non comparent in apographo nostro, videnturque addita à scriptore codicis, quo usus est Sigebertus. Is tum in Chronico ad annum præcitatum, tum in libro de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 145, CHILPERICUM vocat auctorem, de quo hîc agimus. Crediderim eum ipsum esse HILPRICUM, cujus epistola refertur in lib. de divinis officiis apud Alcuinum cap. 18.

G. EPISCOPI

Præfatio

Ad OTTONEM Imperatorem,

In locum Porphyrii à se illustratum.

DOMINO & gloriosissimo O. C. semper Augusto Romano G. Episcopus debitæ servitutis obsequium. Cùm in Germania ferventioris anni tempore demoraremur, imperialibus constricti obsequiis, ut semper sumus, semperque erimus, nescio quid arcani divina mens vestra secum tacitè retractans, motus animi divina in verba resolvit, & quæ ab Aristotele summisque viris difficillimis erant descripta sententiis, in medium protulit, ut miserum foret inter bellorum discrimina, quæ contra Sarmatas parabantur, aliquem mortalium hos mentis recessus habere potuisse, à quibus tam subtilia, tam præclara, velut quidam rivi à purissimo fonte profluentes. Meministis enim, & meminisse possumus, affuisse tunc multos novellos scholasticos

& eruditos, inter quos nonnulli aderant omnium ſapientia præclari & eloquentia inſignes. Eorum tamen vidimus neminem, qui earum quæſtionum ullam dignè explicuerit: quòd quædam minùs ab uſu remotæ, nec dubitationem antè habuerint, & quædam ſæpenumero ventilatæ diſſolvi non potuerint. Veſtra itaque divina prudentia ignorantiam ſacro palatio indignam judicans, ea quæ de rationali & rationanti diverſo modo à diverſis objectabantur, me diſcutere imperavit: quod quidem tunc & languor corporis, & graviora diſtulerunt negotia. Nunc ſecunda valitudine reddita, inter rei publicæ ac privatæ curas, in hoc ipſo itinere Italico poſitus comeſque individuus, quoad vita ſuperfuerit, in omni obſequio futurus, quæ de hac quæſtione concepi, breviter deſcribo: ne ſacrum palatium torpuiſſe putet Italia, & ne ſe ſolam jactet Græcia in Imperiali philoſophia & Romana potentia. Noſtro Romano Imperio dant vires ferax frugum Italia, ferax militum Gallia & Germania, nec Scythæ deſunt nobis fortiſſima regna. Noſter es, C. Romane Imperator & Auguſte, qui ſummo Græco-

rum ſanguine ortus, Græcos imperio ſuperas, Romanis hereditario jure imperas; utroſque ingenio & eloquentia prævenis. Dicemus ergo in præſentia tanti judicis, primùm quædam Scholaſticorum præludia, vel potiùs ſophiſtica; tum Philoſophorum in his inventa proſequemur. Deinde finem propoſitæ quæſtionis multiplex & ſinuoſa complebit Dialectica.

QUÆRITUR, inquiunt, quid ſit quod ait Porphyrius, differentiam velut ad cognatam ſibi differentiam prædicari, ut ratione uti ad rationale, cùm majora ſæpe de minoribus prædicentur, minora de majoribus numquam: ut animal, quoniam majus eſt equo & homine, prædicatur de equo & homine. Quomodo igitur ratione uti prædicetur de rationali, cùm majus videatur eſſe rationale, quàm ratione uti. Omne enim quod ratione utitur, rationalis eſt: ſed omne rationale non videtur uti ratione, &c.

ADNOTATIO.

IN membranis noſtris hæc præfatio & opuſculum ſubſequens nomina auctoris & patroni, cui nuncupatus eſt libellus, initialibus dumtaxat litteris deſignantur. At ex contextu præfationis ſatis intelligitur, opuſculum iſtud OTTONI *Cæſari* ∞ nomine tertio, qui ex materna linea, Theophanæ ſcilicet Imperatricis, Græcorum ſanguine ortus erat, fuiſſe dedicatum, ac conditum eo tempore, quo Otto in Italiam profectus eſt. Tres ipſius Ottonis profectiones in Italiam lego apud Hermannum Contractum & alios: unam anno DCCCCXCVI, ut ſcilicet coronam Imperialem acciperet. alteram anno DCCCCXCIX: tertiam anno M I. Ad poſtremam referendum puto hoc opus: nam in duabus prioribus Otto Italiam petiit comitante exercitu, ut tradit Hermannus. quæ turbarum moleſtiæ non ſatis cum Muſis conveniunt. In tertia verò Italiam luſtravit cum Epiſcopis & optimatibus ſuis. In mſ. Chronico Saxonico ſimul cum Imperatore profecti memorantur HERIBERTUS Colonienſis Archiepiſcopus, Leodicenſis, Auguſtenſis & Conſtantienſis Epiſcopi. Leodicenſi Eccleſiæ tum præerat Notgerus, Conſtantienſi Lantpertus, Auguſtenſi Gebehardus, qui hujus opuſculi ſcriptor mihi videtur, initiali littera G. indicatus. Fuerat is ante initam epiſcopalem dignitatem Abbas Elewangenſis, *Abbatum egregius* dictus in mſ. Chronico mox citato.

ROBERTI ABBATIS
PROLOGUS
In Cantica canticorum.

SERVO Dei dilectissimo suo ANSFRIDO, quondam filio & amico, modò divina favente cui voluerit gratia Patri & domino, frater ROBERTUS hominum minimus, vitam, gaudium & gloriam, quæ verè gloria est. Multis jam nunciis inertiam meam fervor tuus in Deum sollicitat, ut tibi librum quem ante hos dies quàm plurimos super Cantica canticorum scripsi, mittam. Vix igitur nunc mitto, quem à nemine videri vellem, si omnibus abscondere possem. Quem enim rudis & impolitus artifex fecerit anulum, ab aliis videri formidat, omnes inspectores non laudaturos, sed judicaturos exspectat. Et ostendit itaque, & metuit. quia sibi & de opere suo minimè credit, & de alterius judicio non confidit, dum id quod soli sibi ante examen perfectè non placet, in examine

ADNOTATIO.

IN membranis noſtris hæc præfatio & opuſculum ſubſequens nomina auctoris & patroni, cui nuncupatus eſt libellus, initialibus dumtaxat litteris deſignantur. At ex contextu præfationis ſatis intelligitur, opuſculum iſtud OTTONI *Cæſari* eo nomine tertio, qui ex materna linea, Theophanæ ſcilicet Imperatricis, Græcorum ſanguine ortus erat, fuiſſe dedicatum, ac conditum eo tempore, quo Otto in Italiam profectus eſt. Tres ipſius Ottonis profectiones in Italiam lego apud Hermannum Contractum & alios: unam anno DCCCCXCVI, ut ſcilicet coronam Imperialem acciperet. alteram anno DCCCCXCIX: tertiam anno M I. Ad poſtremam referendum puto hoc opus: nam in duabus prioribus Otto Italiam petiit comitante exercitu, ut tradit Hermannus. quæ turbarum moleſtiæ non ſatis cum Muſis conveniunt. In tertia verò Italiam luſtravit cum Epiſcopis & optimatibus ſuis. In mſ. Chronico Saxonico ſimul cum Imperatore profecti memorantur HERIBERTUS Colonienſis Archiepiſcopus, Leodicenſis, Auguſtenſis & Conſtantienſis Epiſcopi. Leodicenſi Eccleſiæ tum præerat Notgerus, Conſtantienſi Lantpertus, Auguſtenſi Gebehardus, qui hujus opuſculi ſcriptor mihi videtur, initiali littera G. indicatus. Fuerat is ante initam epiſcopalem dignitatem Abbas Elewangenſis, *Abbatum egregius*, dictus in mſ. Chronico mox citato.

ROBERTI ABBATIS

PROLOGUS

In Cantica canticorum.

SERVO Dei dilectissimo suo ANSFRIDO, quondam filio & amico, modò divina favente cui voluerit gratia Patri & domino, frater ROBERTUS hominum minimus, vitam, gaudium & gloriam, quæ verè gloria est. Multis jam nunciis inertiam meam fervor tuus in Deum sollicitat, ut tibi librum quem ante hos dies quàm plurimos super Cantica canticorum scripsi, mittam. Vix igitur nunc mitto, quem à nemine videri vellem, si omnibus abscondere possem. Quem enim rudis & impolitus artifex fecerit anulum, ab aliis videri formidat, omnes inspectores non laudaturos, sed judicaturos exspectat. Et ostendit itaque, & metuit. quia sibi & de opere suo minimè credit, & de alterius judicio non confidit, dum id quod soli sibi ante examen perfectè non placet, in examine

displicere pluribus timet. Sic ostendentis, & sic paventis accipe opusculum amici tui: judica quod placuerit, & rescribe quod judicaveris. Videor forsitan pluribus, quod & tibi videri timeo, hoc opus præsumptione perfecisse: si tamen perfectum est dicendum, quod à doctioribus, melioribusque est adhuc viris examinandum, & utique corrigendum. Mihi quippe, fateor, cum maxima indignatione fieri videtur, ut ego tam rudis studio, tam stolidus ingenio, tam sordidus peccato, in tam antiquum, tam doctum, tam nitidum opus proruperim, ut Salomonis verba exponerem, qui de Salomone nihil habeo, nisi forsitan quod de illo abominabile lego; scilicet, cùm senex factus fuerit, tunc sapiens esse destiterit.

Mihi tamen amico tuo crede, quòd hunc quem tibi mitto, multis ridendum libellulum rogatus cœpi, multotiens ammonitus perfeci. Rogavitque domnus ANASTASIUS dilectissimus frater & domnus meus; admonuerant verò cum illo & alii multi, non tantum pensantes mihi innatam stultitiam, quantum amantes verborum tam secretorum qualem-

cumque sibi clarere peritiam: quamvis nonnulli alii, & maximè domnus Beda, in hoc eodem laboraverunt, secreta patefecerunt, posterisque lectionem utilissimam reliquerunt. Sed non omnes omnia inveniunt. Tu ergo, serve Dei, humiliter lege quæ inveneris: &, si placuerit, transscribe quæ legeris.

Rogo verò ut in duo principia hoc opus dividas: quia dictamen istud, dum à seipso variatur, turpe est si sub uno principio universum concludatur. Dum enim ego in cella solitaria positus Cantica canticorum exponerem, contigit ut me quidam amici mei supervenientes exponentem invenirent. Cumque ea quæ jam exposueram, per partes legerent; laudaverunt quidem opus, sed quod canonicorum librorum exempla non insetueram, quibus quæ dicerem probarentur, hoc minus inesse dixerunt. Ex illo mox tempore quæ memoriæ occurrerunt, pro re quam agebam, exempla apposui, quamvis non necessaria esse mihi viderentur. Maximè enim compunctioni in expositione intendens, non probanda, sed interiùs inserta dixeram. Unde postea exempla colligens, dum brevitati

ſtudeo; ſtrictiùs expoſita, minùs ſuavia legenti videntur. Dictaminis itaque varietas, quæ exemplorum inſertione fit; ibi notatur, ubi dicitur: *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.* Hoc dicto & expoſito finiatur primus liber: incipiatque ſervulus, ſic oriens: *Tota pulcra es, amica mea, & macula non eſt in te.* Pargamenum autem ſi tibi defuerit; mittam quantum ſufficiet.

Lege igitur, frater amiciſſime, ſapientiſſimi verba Salomonis, Cantica canticorum, quæ ob reverentiam ſecretiſſimi ſenſus, ob excellentiam nuptialis amoris, ob ſponſi & ſponſæ ſuaviſſimam conglutinationem, non ſolùm Cantica, ſed etiam Cantica canticorum vocantur. In horum expoſitione ſi quid tibi diſplicuerit, ora pro ignorantia mea: ſi quid tibi placuerit, ora pro peccatis meis, qui bene loquor, & malè operor. Quòd ſi librum iſtum tibi ſcribere libuerit, non ita in marginibus, ſicut hîc habetur, ſcribas: ſed continuum in paginis, ſicut aliæ expoſitiones ſcribi ſolent. Hæc verò epiſtola volo ut ponatur in capite.

TRIBUS

TRIBUS nominibus vocatus est Salomon; Salomon, id est, pacificus; Edida, id est, dilectus; Ecclesiastes, quod est Coëlet, id est, concionator, quòd ecclesias congreget. Is juxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit. Proverbia, id est, Maslot; Ecclesiastem; Cantica canticorum. In Proverbiis parvulum docens, & quasi de officiis præsentibus erudiens. In Ecclesiaste, maturæ ætatis virum instituens, ne quicquam in mundi rebus putet esse perpetuum; sed caduca & brevia omnia quæ cernimus. Ad extremum, jam consummatum virum, & calcato sæculo præparatum; in Cantica canticorum sponsi jungit amplexibus: quia nisi priùs relinquamus vitia, & pompis sæculi renunciemus, non possumus dicere: *Osculetur me osculo oris sui.* Hoc ordine & Philosophi sectatores erudiunt, ut primùm Ethicam doceant; deinde Physicam: & quem in his profecisse perspexerint, per Theoricam ad Theologicam usque perducant. Hoc notandum est. Titulus enim in Proverbiis adnotatur: *Proverbia Salomonis, filii David, Regis Israel.* In Ecclesiaste verò:

Verba Ecclesiastis filii David, Regis Jerusalem. In Cantica canticorum nec filius David, nec Rex Israel sive Jerusalem præscribitur: quia ad incipientes & paterna dignitas, & regni proprium nomen sufficit: & æqualis magister est, & nescit se esse Regem. Pacificus Dei Patris, & Ecclesiastes noster Christus est, qui medio pariete destructo, & inimicitias in carne evacuans, fecit utraque unum. *Pacem meam do vobis.* De quo Pater ad discipulos: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene placuit, ipsum audite,* quia est caput Ecclesiæ.

INCIPIT LIBER PRIMUS.

OSCULETUR *me osculo oris sui.* Os sponsi, inspiratio Christi. Osculum oris, dulcis amor inspirationis. Dicit ergo sponsa desiderio æstuans, & in amplexum sponsi sui inardescens: *Osculetur me osculo oris sui.* ac si diceret: Ille quem super omnia, immo solum diligo, veniat, qui dulcedine suæ inspirationis me tangat: quia cùm ejus osculum sentio, subita mutatione me relinquo, & in ejus similitudinem ilico liquefacta trans-

formior. Fastidit quippe mens sancta; &c.

Incipit Liber secundus.

TOTA *pulcra es, amica mea, & macula non est in te.* Cùm scriptum sit: *Nemo vivit sine peccato, nec infans cujus vita est unius diei super terram;* quid est quòd sponsa tota pulcra esse dicitur, in qua macula non habetur, *&c.* Sed dum anima à peccatis quotidianis se per pœnitentiam mundat, dum quotidie peccata minuta cum lacrymis abluit, & à majoribus se observat; quamvis frequenter peccet, per assiduam tamen pœnitentiam, munditiam suam assiduè servat; &c.

Adnotatio.

QUIS sit hujus Commentarii auctor, discimus ex Orderici Vitalis lib. 8 ad annum 1087, ubi agens de Monasterio sancti Vigoris, quòd situm est juxta murum urbis Bajocarum, scribit Monachis inibi institutis *religiosum & sapientem* ROBERTUM DE TUMBALENIA *Patrem* fuisse præpositum: *qui inter reliqua*, inquit, *peritiæ suæ monumen-*

ta, brevem & luculentam, sensuque profundam, super Cantica canticorum expositionem dimisit in Ecclesia. Fuerat is Monachus in Monte sancti Michaelis de periculo maris, ut scribit idem auctor ad annum 1094, profectusque tandem Romam, *à Gregorio VII Papa detentus honorificè, usque ad mortem Romanæ fideliter servivit Ecclesiæ*, uti legitur in priori Orderici loco. Ansfridus, cui Robertus opus suum nuncupat, videtur esse Ansfridus Abbas Pratellensis, aliis Aufridus dictus, cujus epitaphium refert Ordericus in loco posteriore mox citato: aut certè Ansfridus Abbas tertius Monasterii sancti Salvatoris Constantiniensis.

Quis verò sit Anastasius ille, cujus rogatu id aggressus est, necdum compertum habeo. Hujus Commentarii præfationem Petrus Franciscus Chifletius, Societatis Jesu Theologus eruditus, eruit ex mss. codice Balernensis Monasterii Ordinis Cistercienses in Comitatu Burgundiæ, ac nostro Acherio transmisit: quo in codice mutila est expositio à medio capite septimo Cantici canticorum.

JOHANNIS ABBATIS PROLOGUS

Ad Imperatricem viduam HENRICI *Imperatoris, in opus precum variarum à ſe compoſitum ex Patribus.*

DUDUM quidem, Domina Imperatrix, tibi petere placuit, ut ex Scripturis colligerem luculentos breveſque ſermones, in quibus juxta legem ordinis tui abſque gravi labore diſcere poſſes normam bene vivendi. Omnis enim gradus, ætas & ſexus ad informationem vitæ ſuæ in ſacris litteris propriam habet doctrinam: ut unuſquiſque in vocatione qua vocatus eſt rectiſſime ambulans, pervenire valeat ad regnum in quo multæ ſunt manſiones. Denique poſt obitum reverendæ memoriæ Domni HEINRICI clariſſimi ſapientiſque Imperatoris, quondam viri tui, laudabile propoſitum laborioſæ viduitatis totis amplexa es viribus. Et quamquam nobilitas, opes & ætas ad repetendum thalamum

te invitarent; noluisti tamen cor tuum inclinare ad verba hominum pro veris falsa contendentium: sed erecta sursum, accinctis lumbis stetisti fortiter super pedes tuos, ut contemptis illecebris carnis & mundi servias Christo Domino in castitate, & ceteris nobilibus matronis præbeas dignum imitationis exemplum: videlicet ut per continentiam tuam ad meliora provocatæ, defunctis maritis servent fidem, eisque per cæleste sacrificium, necnon & per assiduas eleemosynas petant à Domino peccatorum remissionem. Quàm decorum & honestum est, ut Christiana mulier, post primam amissæ virginitatis palmam, sic deinceps castè & sobriè studeat vivere, quatenus unius viri uxor, opitulante Domino, & esse & dici valeat. Hanc autem unius copulæ gloriosam virtutem, ni fallor, observandam pronunciat illa una costa, quæ tulta est de corpore viri, ex qua formata est mulier.

Cognitis itaque piis desideriis cordis tui, mox operam dedi, & nonnullas ex opusculis Patrum sententias celeriter defloravi: ut veridica ubique tecum habeas documenta, quæ rectum pleniùs osten-

dant iter, per quod fidelis vidua juſtè & piè incedere debeat. Inſuper & alium addidi ſermonem de vita & moribus Virginum, ad inſtruendas Sanctimoniales, quæ in tuo Monaſterio congregatæ ſunt. Et quia te actibus miſericordiæ deditam comperi; nec illud quoque me ſcribere piguit, quòd non Eccleſiaſticis divitias multas poſſidentibus, ſed viduis, orphanis, infirmis, peregrinis, illiſque permaximè qui verè ſunt pauperes Chriſti, proculdubio diſpenſandæ ſunt eleemoſynæ. Hæc verò omnia faciens, in laboribus meis propter multam caritatem tuam non ſenſi laborem.

Obmuteſcite, Syllæi canes, en ego obturata aure obſtrepentem lacerationis veſtræ rabiem pertranſibo. In conventiculis veſtris, ut ferunt, ſonat littera hæc de nare canina. Cùm profitearis te Monachum, & monaſticæ Religioni tacere ſit proprium, quid ergo tibi & mulieribus? Unde tibi tanta auctoritas, ut in cathedra magiſtrorum ſedeas, & ipſas etiam feminas abſque rubore conſcriptis ſchedulis doceas? Silete miſeri: ideo iſtud dicitis, quia cæci eſtis, duces cæcorum. Redite prævaricatores ad cor; &

ubi turpiter jacetis, diligenter considerate. Utinam maliciosa mens vestra resipisceret, & honestarum mulierum pia opera aliquatenus imitari studeret. Nonne mulier hæc totius venerationis digna est, quæ divitiis & honoribus prætulit Christi amorem ? Igitur cùm esset domina regnorum, humiliavit se & facta est serva pauperum. Taceam quòd totam fere peragravit Italiam, devotissimè visitans Sanctorum reliquias, & offerens eis pretiosa donaria, plurimasque faciens eleemosynas in urbibus & vicis, & in omnibus locis, ad quæ orationis gratiâ properavit. Igitur quia epistolaris angustia non sinit me in ejus laudibus diutius immorari, libet & hoc prætерire, quòd Galliarum partes regressa, similiter pauperes & ecclesias Dei larga consolata est manu, sicut scriptum est: *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi.*

Verùm his procul amotis qui in terram sufflant, & ne se videant, pulverem in oculos excitant; ad te redeo, venerabilis Christi ancilla, ut sermo meus qui te cœpit instruere, tamquam præsens colloquendo ad extremam suscepti

operis manum auctore Deo pertingat. Igitur licèt illas parvitatis meæ defloratiunculas, quarum ſuperiùs memini, ſaluti tuæ poſſe ſufficere arbitrer; tamen quia relatione amicorum didici te deſiderare & poſcere, ut ipſe quoque, quem de contemplatione divina Chriſtique amore, & de illa ſuperna Hieruſalem omnium Fidelium matre editum habeo, tibi ſcribatur libellus; multum gaudet, fateor, cor meum, & in te magnificat datorem omnium bonorum Deum. Niſi enim Chriſto duce ad altiora conſcenderes, ambulans de virtute in virtutem; nullo modo valeres talia petere. Quis non miretur animum tam ferventem, qui rivulos dulcium bibendo aquarum non ceſſat ſitire? Satis ſtolidus eſt & nimis obſtinatus, qui talis feminæ pias preces ſpernit, & votis juſtiſſimis non adquieſcit. Ecce ego libens atque ovans pro ſcire quod mihi dedit Deus, paratus ſum, mater veneranda, tuæ in omnibus obſequi voluntati. Utinam ille in me igniculus foret, qui vaporatæ menti aliquid incrementi addere poſſet!

Accipe igitur tu, bona anima, præclarum ſanctæ viduitatis exemplar, acci-

pe, quæso, pervigili mente illud quod expetis meæ per Christi gratiam deflorationis opusculum: in quo videlicet reperies magna ex parte cælestis theoriæ dulcia verba, quæ reverenter legenda sunt, & cum timore debito meditanda, ne fortè de temeritate judicetur, qui tepidus & indevotus accesserit. Unde sciendum est, quòd hujus libelli lectio illis præsertim debetur, qui mentes suas carnalibus desideriis & terrenis concupiscentiis obtenebrari non sinunt. Quando autem ista leguntur cum lacrymis & devotione nimia, tunc mitis lector ipso cordis palato sapit quid dulcedinis intus lateat. Si ita est, immo quia ita est, eloquiorum divinorum arcana & sublimia verba tangere non præsumat superba & fastidiosa mens, ne fortè labatur in errorem: quia cæcis oculis lumen intueri non potest. Hinc etenim actum est, ut plerique per hæresim in damnationis æternæ baratrum ruerent, alios secum in mortem trahentes: quia sacræ Scripturæ mysteria, quorum radices in cælo sunt, nemini perfectorum hîc tota patent. Illi verò soli secundùm Deum sapientes, qui profunda pollent humilitate, tan-

tum capiunt, quantum eis Spiritus-sanctus revelare dignatur. Hæc ergo frequenter lege, & tunc præcipuè cùm mentem tuam cælesti afflatam desiderio vides. Justum namque est, ut tu quæ in actuali bene converſaris vita, contemplationis pennas assumas; & sursum volitans, de fonte supernæ dulcedinis haurias, dicens cum Propheta: *Apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum. Domine, dilexi decorem domus tuæ & locum habitationis gloriæ tuæ.* Similiter & illa quæ in amoris Cantico leguntur, ubi anima quæ solum Deum amat, loquitur Christo dilecto suo dicens: *Unguentum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te. Trahe me post te, curremus in odore unguentorum tuorum. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec adspiret dies, & removeantur umbræ.*

Inter hæc autem scire oportet, quod illa summa & incommutabilis essentia quæ Deus est, in hac terra morientium mortalibus oculis nullo modo conspici valet, nec aliquando visa est ab ullo mortalium, ex quo primus parens de para-

disi amœnitate in has ærumnas expulsus est. Hinc namque est quod contemplativa vita hîc incipit, sed illic perficitur, ubi Deus facie ad faciem cernitur. Mens etenim mitis & simplex, cùm in speculationem attollitur, & carnis angustias superans cælestia rimatur; retrahente eam mole carnis ad ima, diu super se stare nequaquam permittitur. Sed licèt ipsa superni luminis immensitate reverberata celeriter ad se revocetur, magna tamen proficit virtute ex eo ipso, quod divinam dulcedinem prælibare potest: quia mox amore nimio accensa ire super se festinat, & sublevata cernit, quia videre non possit hoc quod ardenter diligit; nec tamen ardenter diligeret, nisi aliquatenus inspiceret. Sunt aliqui minùs proficientes, qui Deum sibi imaginaliter fingunt: quia in hæc temporalia deformiter sparsi illam miram & incircumscriptam lucem contemplari intellectualiter nesciunt. Quid istis aliud est oculus contemplationis, nisi laqueus perditionis? Ammonendi quippe sunt tales, ut solius activæ vitæ exercitio contenti, contemplationis montem non præsumant asscendere, quia, sicut scriptum est, *Animalis*

homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei; & ſapere ſecundùm carnem, mors eſt. Humanus enim animus niſi exteriorum deſideria à ſe repellat, interna non penetrat: quia tanto ſubtiliùs inviſibilia conſpicit, quanto perfectiùs viſibilia contemnit. Idcirco quamvis inviſibilis & incomprehenſibilis in natura ſua ſit Deus, tamen per mentem mundam & ſanctam quæ ſolis ſupernis inhiat, hîc ſine adſpectu cernitur, ſine ſono auditur, ſine motu ſuſcipitur, ſine corpore tangitur, ſine loco retinetur. His ita neceſſariò præmiſſis, rogo dilectionem tuam, ut ſi quoſlibet inveneris, qui libellum hunc velint habere; moneas eos & diligenter tranſſcribere, & ſcriptum frequenter relegere, uſque adeo ut aliquid addi, vel ſubtrahi, aut immutari non patiantur in eo. Hoc autem dicimus propter incuriam librariorum, qui non ſolùm veritatem corrumpunt, ſed etiam mendacia mendaciis jungunt. Sit Deus tecum, & confortet te manus ejus, ut tamquam pennatum & oculatum animal effecta, per dies ſingulos in utraque proficias vita, modò cum Martha in activa ſerviens Chriſto in membris ſuis, modò cum

Maria in contemplativa ſedens ad pedes Domini, & intentè audiens verbum ex ore ejus: quatenus bene operando & purè contemplando, ad illam beatiſſimam pervenias viſionem, ubi palàm de Patre loquitur Filius. Ad hanc autem pro pietate & bonitate ſua perducere dignetur ſervos & ancillas ſuas, ipſe, qui deſcendit ad hæc ima, ut nos aſſcenderemus ad illa ſumma; qui inclinavit ſe, ut nos erigeret; qui infirmatus eſt, ut nos fortes faceret; qui ſuſcepit vitam noſtram, ut nobis donaret ſuam. Unigenitus quippe eſt omnipotenti Patri coæternus, qui cum eo vivit & regnat in unitate Spiritusſancti Deus; per omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

Ego JOHANNES ultimus ſervorum Chriſti, & qui mecum ſunt Fratres, beatitudinem tuam ſalutamus in Chriſto, pia mater pauperum, & nobile decus viduarum. Vale.

Conſervet te in voluntate ſua ſemper omnipotens Trinitas.

Incipit Libellus.

De ſcripturis & verbis Patrum collectus, ad eorum præſertim utilitatem, qui contemplativæ vitæ ſunt amatores.

Pſalm. Deus miſereatur noſtri.

SUMMA Trinitas, virtus una, & indiſcreta Majeſtas, Deus noſter, Deus omnipotens, confiteor tibi ego ultimus ſervorum tuorum, & exiguum membrum Eccleſiæ tuæ. Confiteor & honorifico te debito ſacrificio laudis, pro ſcire & poſſe quod mihi tantillo donare dignatus es. Et quia cordis oblatio in conſpectu tuo pretioſior eſt; ideo ea quæ in me ſunt vota laudationis ex dono miſericordiæ tuæ ecce libens atque ovans offero tibi de fide non ficta & conſcientia pura. Credo igitur te toto corde, Rex cæli & terræ domine, & ore te confiteor Patrem & Filium & Spiritumſanctum, in perſonis trinum, & in ſubſtantia unum, verum Deum omnipotentem, unius, ſimplicis, incorporeæ, inviſibilis & incircumſcriptæ naturæ. Nihil in te majus aut inferius habentem: ſed

per omnem modum ſine deformitate perfectum, ſine quantitate magnum, ſine qualitate bonum, ſine tempore ſempiternum, ſine morte vitam, ſine infirmitate fortem, ſine mendacio veritatem, ſine loco ubique totum, ſine ſitu ubique præſentem, ſine extenſione omnia implentem, ſine contractione ubique occurrentem, ſine motu omnia tranſſcendentem, ſine ſtatu intra omnia manentem; ſine indigentia omnia creantem, ſine labore omnia regentem, ſine tui initio omnibus initium dantem, ſine tui immutatione omnia mutabilia facientem; in magnitudine infinitum, in virtute omnipotentem; in bonitate ſummum, in ſapientia inæſtimabilem, in conſiliis terribilem, in judiciis juſtum, in cogitationibus ſecretiſſimum, in verbis veracem, in operibus ſanctum, in miſericordiis copioſum; erga delinquentes patientiſſimum, erga pænitentes pium; ſemper idem ipſum, æternum, ac ſempiternum, immortalem atque incommutabilem: quem nec ſpatia dilatant, nec brevitas locorum anguſtat, nec receptacula ulla coartant, nec voluntas variat; nec neceſſitudo corrumpit; nec mæſta perturbant

perturbant, nec læta demulcent: cui nec oblivio tollit, nec memoria reddit, nec præterita transeunt, nec futura succedunt; cui nec origo initium, nec tempora incrementum, nec casus finem dabit; sed ante sæcula, & in sæculis, & per sæcula in æternum vivis, & est tibi perennis laus & æterna gloria, summa potestas, ac singularis honor, perpetuum regnum, & sine fine imperium per infinita & indefessa & immortalia sæcula sæculorum. Amen.

Huc usque omnipotens Deus, Trinitas, cordis mei inspector & scrutator, confessus sum omnipotentiam majestatis tuæ, & majestatem omnipotentiæ. Nunc autem qualiter humano generi in fine sæculorum subvenire dignatus es, sicut corde credo ad justitiam, ita ore coram te confiteor ad justi salutem. Tu quidem, Pater Deus, solus nusquam legeris missus; de Filio autem tuo ita scribit Apostolus: *Cùm venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum*. Cùm dicitur *misit*, satis ostendit quòd in hunc mundum missus advenit, cùm de Maria semper Virgine natus, verus & perfectus homo in carne apparuit. Sed quod de illo præcipuus

Evangelistarum ait : *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est.* Illuc ergo missus est per humanitatem, ubi semper fuit & est per divinitatem. Quam videlicet missionem opus esse totius sanctæ Trinitatis corde credo, & ore confiteor, *&c.*

Desinit; & beata tui sine fine visio & laudatio : ubi tu cum illo, & ille tecum in communione sancti Spiritus æternaliter ac sempiternaliter vivis & regnas Deus, *&c.*

INCIPIT PARS SECUNDA.

De Christi amore simul & de illa superna Hierusalem matre nostra.

Psalm. Eructavit.

Spes mea, Christe Deus, *&c. desinit* & manifestabo meipsum.

INCIPIT PARS TERTIA.

Ubi mens devota Deo ad altiorem contemplationis gradum ascendit.

Psalm. Te Deum laudamus, *Psal.* Benedicite omnia, *Psalm.* Laudate Dominum.

I.

Benedic, anima mea, Domino, *&c.* *desinit*, Tibi honor, virtus & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen.

II.

INCIPIUNT PRECES

Ardentis desiderii, ut fidelis anima solum Christum poßit amare, quia bonus & malus amor non se simul in uno capiunt pectore, sicut scriptum est: Nemo potest duobus dominis servire.

Psal. Jubilate Deo omnis terra.

JESU nostra redemptio. *&c. desinit*, impetrante gloriosa genitrice tua Domina mea cum omnibus Sanctis. Amen.

III.

Hìc peccatrix anima gemit nimis & dolet, videns terram sine aqua, & idcirco præ desiderio lacrimarum devotas preces fundit ad Dominum.

Psalm. Quemadmodum.

Christe Domine, verbum Patris, *&c.*

desinit, precibus & meritis omnium sanctorum.

I V.

Hîc optat ardore nimio mens pia, & datorem omnium bonorum Deum humiliter rogat, ut divinæ gratiæ fulta præsidio hoc constanter agere possit quod Apostolus præcipit dicens: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

Psalm. Quam dilecta!

JESU Domine, JESU pie, qui mori dignatus es propter peccata nostra, *&c. Desinit in hunc modum:* In pace in idipsum dormiam & requiescam. Dormiat, obsecro, Deus meus, dormiat memoria mea ab omnibus quæ sub cælo sunt, vigilans in te, sicut scriptum est: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Sit tuta, sit semper secura sub pennis protectionis tuæ anima mea, Deus meus. Maneat in te, & foveatur semper à te. Contempletur te in mentis excessu, & cantet laudes tuas in jubilatione, & hæc dulcia dona tua sint in-

ter hos turbines consolatio mea. Interim donec veniam ad te, pacem veram ubi non est arcus, scutum, gladius & bellum: sed est summa & certa securitas & secura tranquillitas, & tranquilla securitas, & jocunda felicitas, & felix æternitas, & æterna beatitudo, & beata tui visio, & laudatio in sæcula sæculorum. Amen.

V.

Vir desideriorum, & cælestium contemplator, præsentia fastidiens, futura desiderans, gemit ex fundo cordis, & implorat cotidie, dolens se ibi non esse, ubi dilectum suum revelata facie mereatur videre, sicut scriptum est: Cupio dissolvi, & esse cum Christo,

Psalm. Jubilate Domino.

Christe Domine, virtus & sapientia Patris, qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum, qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem: obsecro & suppliciter rogo, da perpetes pennas fidei, da celeres alas virtutum, quibus erectus æterna & cælestia valeam contemplari. Adhæreat, quæso, anima mea post te, & suscipiat me dextera tua, sustollat me su-

per altitudine terræ, & cibet me illa cælesti hereditate, cui suspirat peregrinatio mea nocte ac die. Et quia moribunda membra vigorem animæ hebetant,

Disjice terrenæ nebulas & pondera molis;
Siste vagam mentem per devia multa ruentem.

Da cælestem menti conscendere sedem, ut superno lumine irradiata, terram despiciat, cælum aspiciat, peccata odiat, justitiam diligat. Quid enim pulcrius quidve dulcius, quàm inter tenebras hujus vitæ multasque amaritudines divinæ dulcedini inhiare, & æternæ beatitudini suspirare: illicque teneri mentem, ubi haberi vera gaudia certissimum est, &c. *Desinit:* Ecce quod concupivi jam video, quod speravi jam teneo, quod desideravi jam habeo: illi jam in cælis junctus sum, quem in terris positus tota veritate dilexi, tota caritate amplexus sum, toto amore inhæsi. ipsum laudo, benedico atque adoro, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

LIBELLUS ALTER
De divina contemplatione.

PARS PRIMA.

De divinitate Patris & Filii & Spiritus-sancti.

ADESTO mihi verum lumen unus Deus omnipotens. Te invoco in animam meam: intra rogo in eam, & coapta eam tibi, ut possideas illam sine macula & sine ruga.

Desinit: Nec casus finem dabit, sed ante sæcula, & in sæculis, & per sæcula in æternum vivis, & est tibi perennis laus & æterna gloria, *&c.*

PARS SECUNDA.

De humanitate Domini nostri JESU-CHRISTI, *qui nos redemit pretio sanguinis sui.*

Psalm. Cantate Domino 2.

Huc usque, omnipotens Deus, Trinitas, cordis mei inspector & scrutator, confessus sum omnipotentiam majestatis tuæ, *&c.*

Desinit : Ubi est dies æternus & unus omnium spiritus, ubi tu cum illo, & ille tecum in communione Spiritus-sancti æternaliter vivis, *&c.*

PARS TERTIA.

In qua mens devota nimio amore flagrans, Christo inhians, Christo suspirans, Christum quem solum amat, videre desiderans; nihil dulce habet, nisi gemere & flere, nisi fugere, tacere & quiescere, dicens: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam.

Spes mea, Christe Deus . . . . Te deprecor, supplico & rogo, ut te rectore, te duce, per te ambulem, ad te perveniam, in te requiescam, qui es via & veritas & vita. Deus meus, una spes & prægrandis misericordia mea, esto mihi in domum refugii & in locum munitum, *&c.*

Desinit : & temporalium sempiternæ vivunt rationes, æternæ sapientiæ confiteor, & nomini tuo laudem dico. Tibi benedictio & claritas, tibi gratiarum actio, tibi honor, virtus & fortitudo Domino Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen.

ALIÆ ORATIONES.

I.

Isti versiculi ad excitandam cordis compunctionem de Scripturis collecti sunt.

Heu homo! Heu homo! Heu te, miser homo! cur vivis equum, cui non est intellectus, *&c.*

Desinit, ad cælum cum Rege suo ibunt Sancti. Gloria tibi, Christe, *&c.*

II.

ORATIO.

De vitiis & virtutibus.

CHRISTE virtus salutis nostræ Deus, lux de luce, illumina me quæso lumine gratiæ tuæ. Concede pro pietate & bonitate tua, ut hæc me semper inhabitet, & ubique regat, *&c.*

Desinit: Ad vitam perveniam æternam, te miserante & donante, qui cum Patre, *&c.*

III.

Apologetici sermonis brevis & vera responsio.

Multa igitur sunt contemplationum genera, quibus anima tibi, Chriſte, devota delectatur & proficit: ſed in nullo earum ita gaudet mens mea, ſicut in illa quæ cunctis remotis, in te ſolum Deum attollit ſimplicem puri cordis intuitum.

Deſinit, omnia bona noſtra opera tu operatus es nobis.

IV.

Humilis confeſſio peccatoris & indigni laudatoris.

Ignoſce, Domine, ignoſce, pie, & noli me tanquam temerarium reprobare.

Deſinit, in ſæcula ſæculorum laudabunt te.

V.

Quid ſit jubilum.

Jubilum dicitur, quando ineffabile gaudium mente concipitur.

Deſinit, ſufficit lingua dicentis.

VI.

ORATIO

Ante Missarum celebrationem dicenda.

Summe Sacerdos & vere Pontifex, qui te obtulisti Deo Patri hostiam puram, *&c.*

VII.

ORATIO

Domni WILLELMI Abbatis

In Commemoratione sancti Augustini ante consecrationem Missæ dicenda.

Memento, Domine, animæ famuli tui Patricii, *&c. inferiùs edita.*

VIII.

CONFESSIO HUMILIS

Peccatoris in tempore angustiæ & infirmitatis.

Miserere, Domine, misérere, pie, miserere mihi miserrimo peccatori, indigna agenti, & digna patienti.

Desinit, scis omnia, potes omnia.

IX.

INCIPIT ORATIO DECORA

Compilata per contemplationem, vel meditatio theorica.

Spes mea, Christe Deus .·.·. qui es via, veritas & vita. Sed quia in hoc magno hujus vitæ diluvio, ubi circumflantibus agitamur procellis, non invenitur fida statio, & locus eminentior, ubi pes columbæ valeat requiescere, nusquam tuta pax, nusquam secura quies, *&c.*

Desinit, gloria Patri qui fecit nos, gloria Filio qui redemit nos, gloria Spiritui-sancto qui sanctificavit nos. Sit laus, sit benedictio, *&c. Oratio prolixa est & devota.*

X.

ALIA ORATIO.

Domine Deus meus, da cordi meo te desiderare, desiderando quærere, quærendo invenire, inveniendo amare, *&c.*

Desinit, secundùm multitudinem tuarum complaceat miserationum, per JESUM-CHRISTUM, *&c.*

XI.

Gratiarum actiones

Pro beneficiis misericordiæ divinæ.

Spes mea, Chriſte Deus .... Te deprecor, ſupplico & rogo, ut perficias in me cœptum opus miſericordiæ tuæ. Ego enim ultimus ſervorum tuorum, non immemor beneficiorum miſerationis tuæ, quæ mihi peccatori conlata ſunt: gratias tibi ago qui me indignum pro tua ſola clementia per aquam ſacri baptiſmatis, & renovatione ſancti Spiritus ab originalibus vinculis expediſti .... Tu Paſtor & rector omnium, Chriſte Deus, qui nullis meis meritis, ſed ſola dignatione miſericordiæ tuæ vocaſti parvitatem meam ad hoc paſtorale officium, propter te & nomen tuum ſanctum, fac me idoneum ad hoc miniſterium, ut ſapienter domum tuam regam, & in omnibus ſecundùm voluntatem tuam gregem tuum paſcere valeam. Concede propter honorem nominis tui, ut cum multo bono fructu fraternæ ſocietatis pervenire merear ad gloriam tuam ..... Scio & certus ſum,

quòd tu vales fructus bonos & magnos facere de grege tuo, per me exiguum & infirmum. Parvulus quippe ſum & nullius virtutis homuncio, nihil habens in me quod expeti debeat, vel quod dignum ſit tanti officii. Idcirco deſperans de parvitate mea, non reſpiro, niſi in ſola miſericordia tua. ſed licèt ſis magnus in magnis; glorioſiùs tamen operaris magna in minimis. Erit certè laus tua dulcior, & copioſior more hominum, cùm per me tantillum operari dignatus fueris magna de grege tuo . · . · . Da mihi cæleſtia & terrena ſubſidia ad omnem ſufficientiam, ut habeam unde gregem tuum poſſim paſcere & ſuſtentare, tam ſpiritaliter, quàm corporaliter, atque venientes in tuo nomine ſuſcipere abſque ulla hæſitatione, ſimulque loca commiſſa ordinare, & præparare ad quietem & ſalutem Fratrum, ſicut decet & oportet . · . Duo à te peto; unum horum pro tua clementia non deneges mihi. Rogo te per omnes miſerationes tuas, da mihi conſolationem tuam cæleſtem in multis tribulationibus meis: pondus enim iſtud graviſſimum quod impoſitum eſt ſuper infirmas cervices meas, ferre non valeo,

deponere timeo . · . · . Gratias tibi ago, Domine, qui me etiam à vano hujus mundi consortio separasti, & ad tuum servitium sanctum perduxisti, *&c.*

XII.

ORATIO

Ad sanctam Mariam.

Virgo mundo venerabilis, humano generi amabilis, *&c.*

XIII.

Ad Christum.

Domine JESU-CHRISTE, redemptio mea, misericordia mea, *&c.*

XIV.

Ad sanctum Benedictum.

Sancte Benédicte, quem tam opulenta benedictione virtutum superna gratia ditavit, *&c.*

XV.

Pro amicis.

Domine JESU-CHRISTE, qui ex-

hibuisti caritatem qua majorem nemo habet, *&c.*

XVI.

Pro inimicis.

Omnipotens & pie Domine JESU-CHRISTE, quem opto propitium amicis meis, *&c.*

XVII.

Alia Oratio.

Terret me vita mea. Namque diligenter discussa apparet mihi aut peccatum aut sterilitas fere tota vita mea, *&c.*

XVIII.

Ad sanctam Mariam.

Sancta Maria, & inter Sanctos post Deum, *&c.*

XIX.

Ad sanctam Mariam.

Maria, tu illa magna Maria, tu illa major beatarum Mariarum, *&c.*

XX.

XX.

Ad sanctum Johannem Baptistam.

Sancte Johannes, tu ille Johannes qui Dominum baptizasti, *&c.*

XXI.

Ad sanctum Petrum.

Sancte Petre, benignissime & fidelis pastor ovium Dei, *&c.*

XXII.

Ad sanctum Johannem Evangelistam.

Sancte & beate Johannes, altissime Evangelistarum Dei, dilectissime Apostolorum Dei, *&c.*

ADNOTATIONES.

HÆc omnia, quorum specimen hactenus exhibui, integra exstant in vetusto codice Mettensis Monasterii sancti Arnulfi, quem codicem, annuente R. P. Priore ejus loci, mihi transmisit Domnus Placidus Beuvillonius, jam non semel à me laudatus. Ideo verò prolixum hoc specimen exhibere visum est, quod interesse putem Reipublicæ Christianæ, ut præmissa Opuscula accuratè discutiantur. Quam ob rem quatuor aut quinque res hîc examinandæ sunt, scilicet codicis Mettensis ætas seu

antiquitas; tum Imperatricis, cui prior libellus nuncupatus est, nomen; dein Auctoris item nomen ac dignitas; ad hæc, Opuscula ipsa in codice contenta: quæ demum cum libro Meditationum sub nomine Augustini vulgato comparanda sunt; postremò cum Alcuini Confessione Chiffletiana.

I.

Codex Mettensis oblongus, optimæ notæ, sine dubio scriptus est sub finem sæculi XI, id est circiter annum M LXXX, ut probat ipsa scripturæ forma modusque scribendi illi ævo conveniens. Quippe minores litteræ *r* oblongæ, litteræ *A* majores absque lineola transversa, aliaque id genus in eo codice complura, quæ facilius est capere oculis, quàm verbis exprimere, post sæculum XI in usu esse desierunt. Ad hæc modus scribendi qui in eodem libro servatur, illis temporibus apprime respondet. Exemplo sint syllaba & uno contextu in vocabulorum compositione inserta: *intellego, neglego, inmensus, inperfectus*; ubi posteri scribunt *intelligo, negligo, immensus, imperfectus*. Postremò in eo codice primaria manu descripta legitur Oratio Willelmi Abbatis, in festo sancti Augustini ante Missam dicenda, quam inferiùs referam post epistolas Willelmi Abbatis Mettensis, cui hanc Orationem tribuendam puto. Florebat verò Willelmus iste pontificatu Gregorii VII. quo tempore Johannis codex exaratus videtur, exceptis nonnullis, quæ recentiori manu adjecta sunt.

II.

Quatuor indiciis designatur Imperatrix, cui prior libellus inscriptus est: nimirum quòd relicta fuerit *reverendæ memoriæ Domni* HEINRICI *clarissimi sapientisque Imperatoris:* quòd *post primam amissæ virginitatis palmam*, secundis nuptiis nuncium remiserit: quòd *actibus misericordiæ* dedita, *viduis, orphanis*, aliisque indigentibus facultates suas dispensarit: quòd *totam fere peragrarit Italiam, devotissimè visitans Sanctorum reliquias, & eis offerens pretiosa donaria;* idque ipsum *in Galliarum partes regressa* præstiterit.

Atqui hæc nullatenus conveniunt Mathildi Henrici primi uxori: tum quia Henricus iste sollemni more Imperator coronatus non est: tum quia Mathildis post conjugis obitum reliquum vitæ in Saxonia exegit. Neque conveniunt Cunegundi Henrico secundo nuptæ: quippe quæ in conjugio virginitatem servasse memoratur, & post anniversarium mariti obitum in Confugiensi Monasterio usque ad mortem delituit. Certè hæc omnia in unam conspirant Agnetem Augustam, quæ Willelmi Comitis Pictavensis filia, Henrico III Imperatori nupsit; eoque mortuo (quod anno M L V I contigit) totam Italiam devotionis causâ perlustravit, maximè Fructuariense Monasterium, atque adeo Casinense, ubi per sex menses demorata est, pretiosis donariis sancto Benedicto oblatis. Eadem verò elogia, quæ in superiori Præfatione ipsi tribuuntur, comme-

morat Petrus Damiani in epistola *Agneti Augustæ Imperatrici* directa, à Baronio relata ad annum M LXII, qua Agneti in Italia tum degenti salutaria monita præscribit Petrus. Ejusdem hortatu Agnes ex Germania, quò per aliquot peregrinationis annos receperat se se, reversa est Romam; ubi supremum vitæ absolvit diem anno M LXXVII, quo anno Baronius ejus epitaphium refert. Exstat in Bibliothecæ Sebusianæ centuria 2 cap. 77, ejusdem Imperatricis eximia epistola, Alberto, non Andreæ, Fructuariensi Abbati directa, cujus fragmentum huic loco illustrando adducere non erit otiosum.

A. Imperatrix & peccatrix A. Patri bono & Fratribus in Fructuario congregatis in nomine Domini, servitutem ancillæ, cujus oculi in manibus dominæ suæ sunt. Conscientia mea terret me pejus omni larva omnique imagine. Ideo fugio per Sanctorum loca, quærens latibulum à facie timoris hujus, nec minimum desiderium est mibi veniendi ad vos, de quibus comperi quia vestra intercessio certa salus est: sed nostræ profectiones in manu Dei sunt, & non in nostra voluntate. Interim verò mente adoro ad pedes vestros, &c.

Agnetis varia in Italiam itinera distinguit Baronius: primum, post susceptum quidem velum, anno M LXII, cui itineri fere triennium insumsit: alterum anno M LXVI, cui sex annos: tertium anno M LXXIII: quartum denique anno M LXXIV. Itaque libellus

precum, qui ipsi post Italicam peregrinationem, regressumque in Galliarum partes, nuncupatus est, conditus fuit eo temporis intervallo, quod ab anno M LXVI ad M LXXV effluxit.

III.

Ex his intelligimus tempus, quo vixit istius libelli scriptor: de cujus nomine atque dignitate tertio loco agendum est. Utrumque in fine Præfationis, quæ titulo caret, exprimit his verbis: *Ego* JOHANNES *ultimus servorum Christi, & qui mecum sunt Fratres, beatitudinem tuam salutamus*. Ergo hic Johannes Abbas erat, id quod clariùs explicat in gratiarum actionibus, quas Deo refert pro beneficiis acceptis, ubi orat hoc modo: *Ego ultimus servorum tuorum, non immemor beneficiorum miserationis tuæ, quæ mihi peccatori collata sunt, gratias tibi ago, &c. Tu Pastor Pastorum, & rector omnium Christe Deus, qui nullis meis meritis, sed sola dignatione misericordiæ tuæ vocasti parvitatem meam ad hoc pastorale officium, &c. . . . Parvulus quippe sum & nullius virtutis homuncio, nihil habens in me quod expeti debeat, & quod dignum sit tanti officii. Idcirco desperans de parvitate mea, non respiro nisi in sola misericordia tua.* Et infrà: *Da mihi cælestia & terrena subsidia ad omnem sufficientiam, ut habeam unde gregem tuum possim pascere & sustentare, tam spiritaliter, quàm corporaliter, atque venientes in tuo nomine suscipere absque ulla hæsitatione; simulque loca commissa ordinare, &*

præparare ad quietem & salutem Fratrum, sicut decet & oportet. Certè hæc oratio ejusdem videtur esse auctoris, ac libellus precum.

Ex his colligitur, Johannem libelli conditorem Abbatis dignitate præditum fuisse, cui non unum, sed plura Monasteria *commissa* sint. At quis tandem ille fuerit, cujusve Monasterii Abbas, jam inquirendum,

Duos invenio Johannes Abbates eo tempore clarissimos, & quidem Italos ambos: nempe Johannem Gualbertum Vallumbrosani Ordinis institutorem, cujus nulla scripta invenio; & Johannem Abbatem Fiscamnensem, cui potiùs quàm alteri præcitatum libellum tribuendum existimo, his adductus conjecturis. Primò siquidem Auctor se idemtidem *homuncionem, homunculum, parvum pusillumque* dicit: Johannes verò Abbas Fiscamnensis statura pusillus erat, ab exilitate corporis *Johannelinus* appellatus. Deinde, non uni, sed pluribus Monasteriis præfectus erat, scilicet Fiscamnensi aliisque Fiscamno subjectis, simulque Abbatiæ, quæ in loco *Erbrestein* dicto sita. Ad hæc Henrico III is acceptus fuit, ut argumento est præfectura Erbrestensis, quam concedente Henrico in Suevia obtinuit. Hinc illa familiaritatis occasio cum Agnete, quæ ob eam causam Fructuariense Monasterium, utpote à Guillelmo Divionensi Abbate, Johannis institutore conditum, excoluisse videtur. Porro quantæ doctrinæ ac virtutis fuerit, testatur Johannes Chronographus Divionensis Cœnobii, (ubi Monachus fuerat Jo-

hannes Abbas) de eo tum superstite agens in hunc modum: *Hic Italiâ partibus Ravennæ ortus, litteris eruditus, ac medicinali arte per ipsius Patris jussionem edoctus, religiosæ conversationis ejus, doctrinæ quoque, ac omnium virtutum ipsius præ cunctis aliis exstitit imitator studiosus. Qui ab exilitate* JOHANNELINUS *diminutivo nomine est dictus: sed humilitatis, sapientiæ, discretionis & ceterarum virtutum tanta in eo refulsit gratia, ut, sicut sanctus refert Gregorius in libro Dialogorum de Constantio Presbytero, ita in hoc mirum esset intuentibus, in tam parvo corpore gratiæ Dei tanta dona exuberare. Sed quia adhuc domum habitat luteam, sufficit hoc tantum dixisse.*

Hactenus Johannes Chronographus de æquali ac cognomine suo Johanne, qui primùm (ut dixi) Monachus in Cœnobio Benigniano, tum Fiscamni Prior à Willelmo Abbate constitutus; dein eodem cedente Abbas anno MXXVIII, pòst anno MLII in locum demortui Halinardi suffectus in Abbatia, quæ dicitur *Erbiestein*; tandemque vitâ decessit anno MLXXVIII, qui annus ab obitu Agnetis Augustæ proximus est. Hæc constant ex duobus Chronicis, Divionensi scilicet sancti Benigni, & Fiscamnensi, editis in Bibliothecæ Labbeanæ tomo primo, ubi etiam in catalogo Abbatum Fiscamnensium Johannes, *Dalie* cognominatus, Hierosolymam profectus, ibique diu detentus in carcere, postmodum ad Monasterium rediisse dicitur. Hæ conjecturæ meæ de prioris libelli scriptore, cujus alia opuscula nunc investigare necesse est.

IV.

Johannes in superiori Præfatione de quatuor aut quinque Opusculis suis mentionem facit. Primum est de institutione viduæ: 2 de vita & moribus virginum: 3 de eleemosynarum dispensatione: 4, & forsan etiam 5, de divina contemplatione, & de superna Hierusalem. Tria priora desunt in codice Mettensi, in quo alia reperiuntur, quæ an Johanni tribuenda sint, dispiciendum est.

Quæ in Mettensi codice reperiuntur, alia manu prima, alia secunda descripta sunt. Prima quidem libellus prior Johannis ac posterior cum orationibus subsequentibus usque ad duodecimá: quæ, sicut & sequentes, secundaria manu exarata est.

Quæ primi generis sunt, omnia (si Willelmi Abbatis orationem, quæ Auctoris sui nomen præfert in codice, excipias) Johannem auctorem habere mihi videntur: ceteras verò orationes secunda manu scriptas sancto Anselmo tribuo. In his orationibus tres inveniuntur ad sanctam Mariam, quas esse puto eas, de quibus mentionem facit Anselmus ipse in lib. 1 epistola 20 ad Gondulfum. Orationem XVII incipientem ab his verbis, *Terret me vita mea*, memorat tribuitque Anselmo Durandus Abbas in ejusdem libri epistola 61. An verò oratio ad sanctum Johannem Evangelistam eidem Anselmo tribuenda sit, dubium me reddunt hæc verba: *Si agnoscis nomen tuum, rogo te per ipsam dilectionem, agnoscam in tanta necessitate auxilium tuum. Johannes. Johannes*, &c. Ex quibus verbis aliisque consimilibus conjectura est Auctori nomen fuisse Johanni.

Ad Johannem pertinere videntur, ut dixi, non solum libellus prior, cui Johannis auctoris nomen adscriptum est: sed etiam libellus posterior, tum etiam subsequentes orationes usque ad duodecimam, excepta oratione Willelmi Abbatis.

Et quidem libellus posterior *de divina contemplatione* indubitanter Johanni auctori tribuendus est, in cujus fronte hic titulus legitur in codice ms. *Lege & istam aliam orationem, quæ simili modo de divina contemplatione edita est. Nam multa repperiuntur in ista, quæ in illa superiore non sunt.* Idem quippe tractandi modus, idemque ordo in hoc posteriori libello servatur, ac in priori. Posterior enim, uti & prior, dividitur in tres partes, quarum prima est de Divinitate ac Trinitate: altera de Christi Domini humanitate: tertia pars est de Christi amore. In his omnibus ad singulas partes in titulo præscribitur aliquis Psalmus, uti in priori libello. quæ omnia eumdem arguunt auctorem.

In Oratione secunda *de vitiis & virtutibus*, quæ libello posteriori subjuncta est, Auctor à Deo postulat mentis puritatem, uti sibi corporis integritatem concesserat *ab ipso pubertatis tempore.* Huc sententias quasdam refert ex oratione sexta, quæ ante Missam dicenda præscribitur, & in consequentibus se se Monachum prodit.

Oratio tertia incipit ab his verbis, *Multa igitur sunt contemplationum genera*, &c. quibus consimilia leguntur in Alcuini Confessione Chiffletiana sub finem partis primæ, & apud Anselmum: at post tres aut quatuor versus nul-

la est cum istis auctoribus convenientia.

Oratio sexta ante Missam dicenda, cujus exordium, *Summe Sacerdos*, nullum auctoris nomen præfert in codice Mettensi. Hanc alii Ambrosio tribuunt, alii Anselmo: mihi verò Johanni tribuenda videtur. Certè ex ea idemtidem sententias adducit Johannes in libello posteriori, in oratione secunda, undecima & in aliis: & apud Anselmum prolixior est ea oratio post illa verba, *in commemoratione tua pro salute nostra.* Nam quæ sequuntur apud Anselmum & in aliis editis libris usque ad hæc, *Peto clementiam tuam, ut descendat super panem & calicem*, &c. apud Johannem desunt, videnturque alterius esse auctoris, qui episcopalem Fidelium curam habuerit. Superiora enim singulari numero, uti & posteriora, profert auctor: hæc verò intermedia in pluralem vertit interpolator, *oramus, rogamus*, &c. Ad hæc pro singulis hominum generibus sibi commissis, pro cunctorum necessitatibus orat, ut Episcopus. Ergo hæc oratio auctorem habet Johannem, aut certè alium ætate superiorem: amplificatorem verò forsitan sanctum Anselmum; ob idque Anselmo à posteris adscripta. Neque verò Anselmo indigna res putanda est, ut Johannis orationem auctiorem fecerit. Non enim eam sibi propterea vindicavit; & ejusmodi orationibus manualibus & quotidianis cuique tamquam suis uti licet, sive addendo, sive subtrahendo quod fuerit opportunum. Accedit quòd in ea oratione pleraque alia differunt à codice Johannis, ex qui-

bus duo tantùm notare juvat. Primum ad illa verba, ubi legitur in editis, *mundo corde valeam tibi offerre*; Johannis codex habet, *mundo corde cotidie valeam tibi offerre*. Alterum est sub finem orationis, quæ hoc modo desinit in editis: *ad regnum tuum perveniam, ubi non in mysteriis, sicut in hoc tempore agitur, sed facie ad faciem te videbimus, cùm tradideris regnum Deo & Patri*, &c. Sic verò apud Johannem: *ad regnum tuum perveniam, ubi facie ad faciem te videbimus. Interim hoc agendum, hoc certè frequentandum commendasti Ecclesiæ. quousque venias in fine sæculi, quando erit Sanctorum requies, non adhuc in Sacramento, quo in tempore consociantur membra tua, quamdiu bibitur quod de latere tuo manavit: sed jam in ipsa perfectione salutis æternæ, cùm tradideris regnum Deo & Patri, ut in illa perspicua contemplatione tui incommutabilis veritatis, nullis mysteriis egeamus. Tunc enim me de te satiabis, &c.* Ceterum non facilè in animum induxerim, Johannem, qui ex antiquis Patribus, maximè ex Augustino, scripta sua derivat, quidquam delibasse ex Anselmo, qui Johanne sene juvenis erat. Quippe Anselmus annorum XXVII factus est Becci Monachus anno M LX, post biennium Prior in quindecim annos: Abbas dein anno M LXXVII, qui Johannis Abbatis Fiscamnensis obitum præcessit. Ex quibus veri similius efficitur, Anselmum quædam à Johanne homine sene mutuatum fuisse, quàm Johannem ex Anselmo juniori. Et quidem Prologus decem Meditationum apud Ansel-

mum, ordine tantisper immutato, acceptus est ex Johanne in libelli posterioris parte tertia, uti & caput primum earumdem Meditationum ex parte prima ejusdem libelli: tametsi etiam in Alcuini Confessione Chiffletiana reperiuntur. At verò Johannes in locis præcitatis ex hac oratione sexta hinc inde versus interserit, uti solet ex propriis. quod argumento est eum hujus orationis sextæ esse conditorem.

Oratio nona, quæ prolixior, piis affectibus referta est, & multa repetit ex Johannis libello priori; maximè verò hæc verba, quibus se defloratorem probat. *Vnde mihi valde libet de te loqui, de te audire, de te legere, de te scribere, de te conferre: ut sub dulcem umbram sinceritatis tuæ ingressus, ab hujus sæculi æstibus in tui refrigerii temperamento abscondar. Hujus rei gratia umbrosum montem & condensum adscendo, amœna prata perlustro, viridissimas sententiarum herbas legendo carpo, frequentando rumino, exarando congrego, ut suavitatem dulcedinis & caritatis tuæ reponam in alta sede memoriæ meæ.* His consimilia scribit Johannes in parte secunda libri prioris. *Libet sanè de te loqui, de te audire, de te scribere, de te conferre, de tua beatitudine & gloria cotidie legere, & lecta sæpius sub corde revolvere: ut vel sic possim ab hujus mortalis & perituræ vitæ ardoribus, periculis & sudoribus sub tuæ vitalis auræ dulce refrigerium transire, & transiens in sinu tuo fessum caput dormiturus vel paululum reclinare. Hujus rei gratia sanctarum scriptu-*

rarum amœna prata ingredior, viridissimas sententiarum herbas exarando carpo, legendo comedo, frequentando rumino, atque congregando tandem in alta memoriæ sede repono: ut tali modo tua dulcedine degustata, minus istius miserrimæ vitæ amaritudines sentiam. Ubi videas auctorem Orationis nonæ ex imitatione prioris libelli hæc verba usurpare, ut se excerptorem & defloratorem probet: at non ita esse verbis libelli prioris addictum, ut ea de verbo studiosè referat. quod argumento est, eumdem utriusque esse auctorem, non verò alterutrum hac in parte quasi alieni operis defloratorem: cujus officium est syllabas & verba aliorum ad numerum referre. Eadem observatio etiam aliis orationibus adhibenda est, in quibus simili modo eædem sententiæ ad sensum, quæ in duobus libellis exstant, non semper ad verba studiosè repetuntur.

Oratio undecima in codice Johannis pro gratiarum actione de beneficiis divinis, incipiens ab his verbis, *Spes mea, Christe Deus*, &c. habetur quidem apud Anselmum, estque Alloquium XII. At certè Johanni potiùs tribuenda est, quàm Anselmo. In ea siquidem auctor gratiam à Deo postulat *loca commissa*, id est Monasteria regendi. (nam Abbas erat quisquis ille fuit, ut ex orationis serie liquidò colligitur.) At verò Anselmus unum Beccense Monasterium, Johannes duo administravit Abbas. Sed cùm fere æquales fuerint Johannes & Anselmus, facili errore quæ alte-

rius erant, nec auctoris præferebant nomen, alteri supponi potuere.

V.

Jam verò si tam priorem Johannis libellum, quàm sequentia opuscula conferamus cum libro Meditationum, qui sub nomine Augustini vulgatus est, eadem in utrisque de verbo repetita inveniemus. Itaque operæ pretium me facturum putavi, eumque harum adnotationum fructum mihi proposui, ut uter auctor ab altero hæc mutuatus sit, aperiam. Atqui in libro Meditationum Augustiniano manifesta apparent plagiarii & consarcinatoris indicia. Nimirum hic liber pluribus constat partibus malè cohærentibus & consutis: quæ quidem singulæ præclaræ sunt juxtà ac piæ, at simul colligatæ corpus malè contextum compactumque efficiunt. Nam diversa inconcinnè in unum congeruntur, quæ apud Johannem rite in partes distributa sunt. Deinde in Meditationibus nonnulla intermiscentur citra delectum, cum superioribus ac subsequentibus malè cohærentia, quæ Johanni desunt. Ad hæc quæ continua serie apud Johannem leguntur, mediis resectis obtorto collo conjungit consarcinator. Denique exemplaria Meditationum nulla inveniuntur supra Johannis ætatem, sed omnia posteriora.

Liber Meditationum pluribus constat partibus à se se divulsis. Prima pars est à capite I ad X, quæ quidem reperitur apud Anselmum, eademque est cum X oratione apud Johannem,

nonnullis verſibus reſectis poſt illa verba, *in odorem unguentorum tuorum dulciter*, quibus alia ſubdit codex Johannis, quæ Meditationum conſarcinator imperitè detraxit.

Secunda pars Meditationum eſt à capite XII (nam XI quatuor dumtaxat verſibus conſtans, glorificationem tantum Trinitatis continet) uſque ad cap. XXXIII, exhibetque duas prio[illegible] partes & primum articulum tertiæ partis prioris libelli, quem Johannes Agneti Imperatrici nuncupavit, excepto hymno *de gloria paradiſi*, quem conſarcinator poſt caput XXV inſeruit.

Tertiam partem Meditationum definio capite XXXIV, quod idem eſt cum oratione IV, quæ in codice Johannis libro poſteriori adjuncta eſt.

Quarta pars Meditationum complectitur caput XXXV cum duobus ſubſequentibus: quibus reſpondent articuli ſecundus, tertius, quartus & quintus tertiæ partis libelli prioris apud Johannem, exceptis fine articuli quarti ab his verbis, *Dormiat memoria mea*; & initio ſequentis, quæ Meditationum conſarcinator reſecuit.

Quinta pars Meditationum conſtat capite XXXVIII, eſtque oratio octava in codice Johannis.

Sexta pars continet capita XXXIX & XL Meditationum, quæ deſunt apud Johannem, præter verſus non paucos capitis XL, quibus conſimiles leguntur in Johannis oratione ſecunda.

Denique septima pars complectitur caput XLI Meditationum, estque eadem cum Mettensis codicis oratione XV, quæ Anselmo in libris editis tribuitur.

Ex hac collatione manifestè conficitur id, quod hactenus demonstrandum suscepi, scilicet Meditationum collectorem ex variis Johannis opusculis unum corpus Meditationum compegisse, exceptis uno & altero capitulis; ac proinde Johanne esse posteriorem Iraque sic res processisse videtur. Johannes ex Patribus, maximè ex Augustino & Alcuino, sententias decerpendo, libellos precum duos aliasque orationes composuit. Hæc ut ad manum haberet, continua serie malè digesta in unum collegit aliquis consarcinator. quæ collectio, quia Augustini genium sententiasque referebat, Augustino à posteris adscripta est. Qua in re nescio quo fato id Johanni accidit, quod ne accideret studiosè præcaverat in Præfatione libri prioris, Agnetem Augustam obtestatus, uti daret operam, ne quis librariorum scripta sua vitiaret, sive aliquid addendo, seu subtrahendo, aut immutando. quæ nihilo minus omnia passus est à Meditationum compilatore.

At quis tandem ille compilator? certè non facile est definire. Lovaniensium censura hæc est: *Auctor est, vel beatus Augustinus, vel qui ejus libros non indiligenter legit.* Atqui jam superiùs demonstravi, hanc collectionem fere integram conflatam esse ex opusculis Johannis Abbatis, qui Augustini sententiis identidem usus

usus est. Non ergo Augustinus harum Meditationum auctor: sed aliquis alius Johanne posterior. Anselmo eam tribuit Theophilus Rainaudus, hac adductus ratione, quòd nonnulla ex Anselmi genuinis libris desumta sint. Verùm neque hæc ratio id evincit, neque tam Anselmi, quàm Johannis Abbatis scriptis constat hæc collectio. Neque sanè crediderim, Anselmum, hominem tantum, ex meris auctorum æqualium plagiis libros consarcinasse, qui ex propriis ingenii sui fontibus propria condere natus erat: aut, si id tentasset, tam malè rem exsecuturum fuisse. Quisquis verò collector ille sit, certè Monachus fuit. cujus rei argumentum est, quòd in cap. VI Meditationum, ubi Johannes habet *cum veris & perfectis servis tuis*; collector reposuit, *cum veris & perfectis Monachis, quorum vestigia imitari nequeo*, &c.

Ceterum si quis has Meditationes & auctiores & emendatiores, atque adeo meliori ordine digestas habere voluerit; consulat codicem Mettensem, in quo habentur opuscula Johannis Abbatis (ut quidem puto) Fiscamnensis, cujus epistolas tres inferiùs referam.

Nunc, quoniam tum in opusculis Johannis, tum in Meditationibus Augustinianis reperiuntur permulta, quæ itidem exstant in Confessione fidei, sub Alcuini nomine non ita pridem vulgata, juvat exponere hoc loco, quæ ipsi Confessioni illustrandæ assequi mihi licuit.

DE CONFESSIONE FIDEI,

SUB ALCUINI NOMINE NUPER EDITA,

id est

De ejus antiquitate & Auctore,

DISQUISITIO.

ANNO M DC LVI Petrus Franciscus Chiffletius Societatis JESU, vir doctus, Divione typis mandavit Scriptorum veterum de Fide catholica opuscula quinque, in quibus primum locum tenet ALCUINI CONFESSIO FIDEI SUÆ. In hoc opere Auctor scriptis tradit, quid sentiat de Deo uno & trino, de Incarnatione, ac de Sacramentis, deque aliis Religionis nostræ principiis; & maximè quidem de Eucharistia, ubi Fidem Ecclesiæ catholicæ clarissimè explicat.

Ex hoc opere fragmentum de Eucharistia excerpsit qui officium sanctissimi Sacramenti adornavit anno M DC LIX, idque Alcuini nomine prætitulavit: sed tamen in Notis suis varias protulit conjecturas, quibus sincerè confitetur moveri se, ut ne opus istud Alcuino constanter adscribat.

Hanc dubitationem pro vera atque indubitata sententia exceperunt Calvinistæ: quos in-

ter Johannes Dallæus Dissertatione singulari probare conatus est, hanc Confessionem non esse Alcuini, sed alterius Auctoris sancto Anselmo posterioris. quæ Dissertatio posthuma hoc ipso anno Rotomagi prodiit in lucem.

Lectis argumentis quæ cùm in Notationibus prædictis, tum in Dallæi Dissertatione ea de re proferuntur; visum est mihi ea omnia facili negotio dilui ac revinci posse, nimirum sola inspectione veteris codicis, qui Chiffletio usui fuit: siquidem eum Alcuini ætate (ut ipse Chiffletius censet) manu exaratum, adeoque ipsius Alcuini nomine primitus insignitum fuisse constet. Quapropter quia Confessio ista magni momenti est ad illustrandas Eucharistiæ controversias, dedi operam, ut prædictum codicem nancisci & inspicere mihi liceret: tandemque diligentiâ R. P. Domni Claudii *Bretagne*, in Divionensi sancti Benigni Cœnobio Prioris, repertus est in insigni Bibliotheca Illustrissimi Boërii, in supremo Senatu Divionensi Præsidis, qui præclarum hoc antiquitatis κειμήλιον nobis liberaliter commodavit.

Accepto hoc exemplari, ac diligenter inspecto, quatuor adverti mihi penitus conspicua atque probata. Primum est, titulum seu inscriptionem operis, tum in primo folio vacuo, tum in fronte libri, sic se habere: ALBINI CONFESSIO FIDEI. Alterum, hunc titulum recentiori manu & atramento suppositum fuisse in locum alterius, qui minio descriptus erat, uti vestigia relicta testantur. Ter-

tium, hujus codicis ſcripturam accedere ad ævum Caroli Magni, neque ſæculo nono poſteriorem videri; eamque per totum opus æqualem eſſe, præter duodecim extremos verſus, qui dilutiori atramento exarati ſunt. Quartum, Chifletii editionem optimè cum exemplari convenire, ſi minuta quædam errata excipias, quæ in typographica opera cadere neceſſe eſt. Hîc ſatis mihi fuerit agere de titulo, ac de antiquitate operis, quæ duo potiſſimùm in controverſiam veniunt. Antiquitatem primùm expedio, de Auctoris nomine poſteriori loco dicturus.

I.

Eam probat in primis characterum elegantia, qualis Caroli Magni ævo recepta erat: tum ſcripturæ forma ſcribendique modus, quod utrumque ſæculum nonum ſapit. Hoc argumentum tametſi unum ſufficiat ad demonſtrandam iſtius operis antiquitatem; id tamen habet incommodi, quòd eo non æquè moveantur omnes. Cùm enim non ex communi ſenſu aut ex ratione, ſed ex oculorum judicio & librorum antiquorum uſu atque ſcientia pendeat; fit ut ei fidem ægre accommodent, ſive rei antiquariæ periti, ſi codicem non viderint; ſive qui in ejuſmodi rebus verſati non ſunt, etiamſi viderint. Cui duplici incommodo ut occurram, unis codicem Boërianum, qui modò penes nos eſt, intuendum & examinandum offero: alteris exhibeo peritorum virorum teſtimonium, qui de ipſius codicis antiquitate ſuffragium tu-

lere: quatenus illi credant oculis suis; hi gravissimorum virorum auctoritati acquiescant. Nam unicuique in sua arte credendum esse facilè concedent æqui rerum æstimatores, quibus solis hæc scribo. Utrisque verò insuper hîc appono quasdam conjecturas probabilesque rationes, quibus ejusdem operis antiquitas magis magisque illustrari possit.

Nimirum istius Opusculi scriptor vivebat longè ante Scholasticorum ætatem, ut probant quædam ipsius sententiæ non satis pro Scholasticorum captu accuratæ. qualis est in partis primæ cap. 2 in hæc verba: *Rogo Patrem per Filium, rogo Filium per Patrem, rogo Spiritum-sanctum per Patrem & Filium.* quod nemo Scholasticorum ætate dixisset. Tum quòd ὁμούσιος vertit *coëssentialis*. Scholastici dixissent *consubstantialis*.

Deinde si vixisset auctor post exortam Berengarii hæresim, cavisset procul dubio ab his erroribus, quos Berengariani propugnabant: ex quibus nonnulli asserebant, panis & vini partem in carnem & sanguinem Domini transmutari propter dignos; partem verò propter indignos immutabilem retineri, testantibus Guitmundo in lib. 3 de Eucharistiæ sacramento, & Algero in lib. 1 cap. 21. Cùm ergo Confessionis auctor (quod etiam Calvinistæ confitentur) eam professus sit de Eucharistia Fidem, quam hodie nos Catholici sequimur; multum abhorruisset ab ea doctrina, quæ in Berengarianis nonnullis damnata est: ac proin-

de temperasset hæc verba, quæ habentur in Confessionis parte 4 cap. 7. *Tanta est virtus hujus sacrificii, ut solis justis, [non] peccatoribus, corpus sit & sanguis Christi.* Quæ verba argumento sunt, Auctorem ante hos Berengarii errores floruisse, tametsi alio in loco mentem suam rectè explicat.

Ad hæc, Johannes Abbas in libello precum, quem in gratiam Agnetis Augustæ vivente Berengario condidit, & ex Patrum sententiis defloravit; quamplura multorum versuum fragmenta refert ex Chiffletiana Confessione. Unum superiùs protuli ex eo libello, quod fragmentum Johannes ex fine primæ & initio secundæ partis Confessionis istius defloravit, ut in consequentibus ampliùs declarabo. Atqui non Confessionis Auctor ex Johanne, sed Johannes ex Confessione hæc mutuatus est: tum quia Johannes omnes libelli sui sententias derivat ex Patribus, sicut ipse profitetur: tum quia Boërianus codex superat Johannis ætatem, & quidem annis bene ducentis.

Denique antiquitatem prædictæ Confessionis adstruunt sententiæ seu dogmata quædam, quæ nonnisi sæculo IX ventilata sunt. Nimirum Auctor censet in parte 3 cap. 28, Catechumenos, si ante baptismum decesserint, non pervenire ad vitam æternam. Confessionis Chiffletianæ hæc verba sunt: *Nullum quidem Catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere dicimus, exce-*

pto martyrio, ubi tota baptiſmi ſacramenta complentur. Sanguine enim, vel igne, vel pœnis aliis baptizantur Confeſſores. Eamdem verò ſententiam iiſdem omnino verbis aſſeruit HRabanus in lib. 4 de Univerſo cap. 10, quam ex Alcuino præceptore ſuo accepiſſe non immeritò videri poſſit.

Item ad ævum Caroli Magni pertinet controverſia de duplici prædeſtinatione, una ad gloriam, altera ad pœnam: quo ex dogmate adverſarii conſequi affirmabant, ut homines ad malum ſeu peccatum à Deo prædeſtinarentur. Naſcentem hujus erroris opinionem deſignare videtur Chiffletiana Confeſſio in loco mox citato his verbis: *Aliquos verò ad malum divina poteſtate prædeſtinatos eſſe, non ſolùm non credo; ſed etiam, ſi ſunt qui tantum mali credere velint, cum omni deteſtatione anathema illis dico.* Hujus controverſiæ fomitem primus excitavit Mingentius quidam in Hiſpania, tum Egila ipſius diſcipulus, regnante Carolo Magno, Alcuino vivente. Teſtis Hadrianus Papa in duabus epiſtolis, una *Egilæ Epiſcopo, ſeu Johanni Preſbytero*; altera *omnibus Orthodoxis Epiſcopis per Spaniam commorantibus* directa. in quarum priori hæc leguntur: *Illud autem quod alii ex ipſis dicunt, quòd prædeſtinatio ad vitam, ſive ad mortem in Dei ſit poteſtate. Alii iterum dicunt: Ut quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione, quod in noſtra eſt poteſtate, quaſi libertate arbitrii?* Eadem verba leguntur in poſteriori epiſtola, ſed cum additamento in hunc modum:

Illud quod alii ex ipsis dicunt, quòd prædestinatio ad vitam sive ad mortem in Dei sit potestate, & non in nostra. Isti dicunt: Vt quid conamur vivere, quod in Dei sit potestate? Alii iterum dicunt: Vt quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate, quasi libertate arbitrii? Hinc patet apud Hispanos tum fuisse duas factionum partes, aliis statuentibus duplicem prædestinationem, negantibus aliis: aliis item bonos & malos mores in humana libertate citra auxilium Dei reponentibus: aliis non in nostra, sed in Dei prædestinantis potestate, sive ita sentirent nonnulli, sive ita sentire crederentur. Certè Hadriano Papæ hoc persuasum fuisse, scilicet esse nonnullos qui dicerent, homines à Deo prædestinari in malum; non solùm ex superioribus verbis conficitur, sed etiam ex antidoto quod opponit Hadrianus, adducta sancti Fulgentii auctoritate in hæc verba: *Adverte quibus impietatis se nexibus ligant. si ad bonum prædestinatus sum, contra malum resistere necesse mihi non erit: si verò ad malum natus, bonum mihi exercere nihil proderit.* Eadem fere controversia quinquaginta post annis recruduit occasione Gothescalci: sed ab eo tempore penitus exstincta est. Ergo Confessionis Chiffletianæ scriptor vivebat tempore vel Hadriani Papæ, vel certè Gothescalci, sanè potiùs tempore Hadriani: cum Boërianus codex, qui autographus non est, ad Caroli Magni tempus proximè accedat.

Quæ hactenus dixi, manifestè, ni fallor, istius operis antiquitatem demonstrant: nunc jam de titulo agendum est.

II.

Nomen auctoris vetus codex Boërianus præfert in hunc modum: ALBINI CONFESSIO FIDEI. Qui titulus, tum initio codicis in folio vacuo, tum in fronte operis præfixus est. Posteriorem tantùm expendo, eo quòd priùs altero scriptus videatur: alter verò ad posterioris imitationem & fidem efformatus. Hic ergo titulus in fronte operis recentiori manu & atramento, ut jam dixi, substitutus est in locum alterius, qui minio scriptus erat. At quis ejus rei auctor, quove tempore id factum sit, non facile est divinare.

Hac de re litteris pulsatus à me Chiffletius, qui in editionem suam hoc exemplari usus est, respondit se ante annos quinquaginta inventum codicem à Lugdunensi Bibliopola comparasse, ac bona fide & titulum & contextum operis, prout in eo codice habebantur, in editos libros retulisse. Sanè omnem doli mali aut fraudis suspicionem à religioso viro, optimè de republica literaria merito, amoliri par est. Nam quod pro *Albini* substituit *Alcuini*, nihil interest ad personam, quæ binominis fuit. siquidem patrio nomine *Alchwinus*, Latino & adsciticio *Albinus Flaccus* dictus est. Immo verò hoc facit ad removendam suspicionem. Si enim Editor titulum supposuisset, eamdem utrubique supposuisset inscriptionem. Fuerit

ergo aliquis alius, qui incerto tempore recentiorem titulum veteri libro præfixit. quod non mala fide, sed ex æquo bonoque factum existimare licet. Nam cur in hac re mentitus sit quisquam, nulla causa fingi potest. Ergo id fecisse videtur, quicumque est ille, ad fidem alicujus veteris codicis, aut fortè ipsiusmet exemplaris, cujus fugientes litteras novo atramento restituerit. At sive hoc, sive alio modo id commissum sit, (quod certè commissum nollem) multa sunt in ea Confessione, quæ ad opus istud Alcuino tribuendum inducant. Supponamus enim nullum operi præfixum titulum. sanè probata ejus antiquitate, nullum Caroli Magni tempore auctorem invenio, quàm Alcuinum, cui hæc Confessio meritò adscribi possit. In eum siquidem apprime conveniunt indicia omnia, quæ de auctore in ipsa Confessione leguntur.

In primis Auctor Deum precatur, ut *necessariis famulantium obsequiis, & impensâ à Fratribus reverentiâ* numquam extollatur. Quod quidem apprime competit Alcuino, cui Elipandus Toletanus Episcopus exprobravit, quòd *viginti millia servorum* haberet: nec Alcuinus ipse diffitetur in responsione ad Elipandum.

Deinde pag. 130 ingemiscit, quòd amiserit *locum dilectæ solitudinis, amicum mœroris, quietis & pœnitudinis*, quem ab ineunte ætate semper dilexerat. *Idcirco*, inquit, *in angustia & mœrore multo posita est anima mea, tuum super*

ſe ignorans judicium : quia ſecretum ſolitæ quietis & opportunæ ad te vacationis, quod ſemel incautus amiſi, denuo invenire non potui. Hoc autem opto adhuc, ſuſpiro & quæro; ſed præpedientibus peccatis meis reperire non valeo.

Eamdem animi ſui agitationem exprimit Alcuinus pluribus in locis, maximè verò in epiſtola 23, in qua hæc verba : *Fere ante hoc quinquennium occupationes, Deum teſtor, non ficto corde declinare cogitavi, ſed veſtræ piæ providentiæ conſilio tranſlatus ſum in ſervitium ſancti Martini, Fidei Catholicæ & eccleſiaſticæ ſanctioni, donante Deo, proficuum. Non receſſit tamen de corde meo prioris voluntatis affectus, ſicut tranſacto anno veſtræ pietati jam prædixi.* Hæc ad Carolum : cui aliam ſcripſit epiſtolam, nimirum 17, de eodem argumento. Voti compos factus, alias miſit litteras ad Fratres in Gothiæ partibus Deo ſervientes : *Ego verò,* ait, *ſæculi tempeſtatibus turbatus, caſſo multis in locis labore deſudavi : ſed modò quaſi naufragus Deo miſerante ad portum dejectus [ſum] quietis.*

Poſtremò eaſdem paſſim ſententias eademque verba reperias in hac Confeſſione, quæ in genuino ipſius Alcuini libro de Fide ſanctæ Trinitatis. Confeſſionem controverſam orditur Auctor ab his verbis : *Adeſto mihi verum lumen, Deus Pater omnipotens; adeſto mihi verum lumen de lumine,* &c. Eadem omnino verba habet Alcuinus in invocatione ad ſanctiſſimam Trinitatem in operum ſuorum columna 756. Mitto alia ejuſmodi quamplura.

His adde antiquitatem operis superiùs assertam: quod cùm Caroli Magni tempore conditum sit, nulli potius, quàm Alcuino, ut jam dixi, assignari potest. Id verò ampliùs elucescet ex solutione argumentorum, quæ tum adversus operis antiquitatem, tum adversus Alcuinum adducuntur.

III.

Primum argumentum in Notis ad officium sanctissimi Sacramenti num. 70 proponitur in hunc fere modum. Hæc Confessio maxima ex parte desumta est ex Pelagii Confessione Fidei, & ex libro Gennadii de Dogmatibus ecclesiasticis, tametsi loca illa quæ Pelagianam aut Semipelagianam doctrinam sapiunt, correcta deprehenduntur. Deinde priores duæ partes præclaræ sunt & piæ: at tertia pars non cohæret cum duabus prioribus, ex quibus multa repetit ad verbum, quod in uno eodemque opere nullus auctor fecerit. Huc fere conjecturæ illius Anonymi rediguntur, qui nihilo minùs fatetur stilum istius Confessionis accedere ad stilum Alcuini, atque ejus conditorem vixisse ante Scholasticorum ætatem, ac proinde nihil certi ex his conjecturis confici posse.

Etsi hæc Anonymi confessio fere sufficiat ad solvendas conjecturas quas adduxit; nonnulla tamen reponere juvat ad ampliorem veritatis confirmationem.

Primò nullus moveri debet, quòd Confessionis auctor usus sit Confessione Pelagii. Si-

quidem tempore Alcuini pro vero sancti Hieronymi fetu agnoscebatur. Id patet tum ex libri 3 Carolini cap. 1, ubi hæc Confessio sub nomine Hieronymi adducitur; tum ex ms. codice Cæsareæ Bibliothecæ, qui codex Psalmos & Cantica variasque Confessiones complectens, jussu Caroli Magni à Dagulfo Notario scriptus, atque Hadriano Papæ oblatus est, testante Lambecio in Cæsareæ Bibliothecæ tomo 2, continetque inter alia ipsissimam Pelagii Confessionem cum hoc titulo: CONFESSIO FIDEI CATHOLICÆ SANCTI HIERONYMI. tum subsequitur Confessio in hæc verba: *Credimus in Deum Patrem omnipotentem cunctorum visibilium & invisibilium conditorem*, &c. quæ ipsissima est Pelagii Confessio. Nemini itaque mirum esse debet, si Pelagii Confessionem transscripserit in suam Alcuinus, qui eam reputabat esse Hieronymi, quem in suis scriptis passim transscribere solet.

Neque mirum, quod etiam usus est testimonio libri de Dogmatibus ecclesiasticis, quem Gennadii Massiliensis, hominis Semipelagiani, fetum esse nunc constat apud eruditos. tum quia liber iste olim sancto Augustino suppositus est, relatusque à posteris in ejus operum appendicem: tum quia ante annos octingentos cum honorifica auctoris præfatione laudatus est etiam ab his, qui ejus parentem Gennadium agnoscebant. Hujus rei luculentus testis est Hadrianus Papa primus, Alcuini æqualis, in epistola ad Carolum Magnum de cultu sancta-

rum Imaginum: cui probando inter alias Patrum auctoritates etiam Gennadii sententiam adducit his verbis: *In sacris prædictis Conciliis prædecessorum meorum sanctissimorum Pontificum hæc oblata sunt testimonia. id est sancti Gennadii Massiliensis Episcopi, qualiter veneranda sint corpora vel reliquiæ Sanctorum capitulo 40.*
» *Sacrorum corpora, & præcipuè beatorum Mar-*
» *tyrum reliquias, ac si Christi membra, sincerissimè*
» *honoranda*, &c. quæ Gennadii verba habentur in ejus vulgato libro de Dogmatibus ecclesiasticis cap. 73. Ubi vides, non tantùm Gennadium, sed etiam ejus librum de Dogmatibus ecclesiasticis ab Hadriano laudatum: nec proinde mirum esse, quod ab Alcuino in Confessione sua & liber & auctor itidem laudetur; neque inde sumi posse argumentum, ut hæc Confessio detrahatur Alcuino, immo potiùs ut ipsi asseratur. Nam post controversias Gothescalci occasione exortas jam tum demum suspectus, ac Semipelagianorum errore infectus, probatus est iste Gennadii libellus, ut patet ex Flori & Ecclesiæ Lugdunensis scriptis in causa Prædestinationis. Cùm ergo tam Gennadii libellum, quàm Gennadium ipsum magni faciat Confessionis Chiffletianæ scriptor; inde consequens est, ut is ante Gothescalci controversias vixerit.

Neque obstat quòd tertia pars istius Confessionis, cum duabus prioribus non satis cohærere dicatur, & ex illis nonnulla repetat. Nam in codice Boëriano duæ posteriores par-

tes eadem manu, qua priores duæ, descriptæ sunt: & repetitio hæc non nisi recapitulatio præmissorum est.

11. Alterum objectum, quod ex Dallæanis primum est, inde petitur, quòd in Chiffletiana Confessione multa de verbo excerpuntur tum ex tractatu de Speculo, qui inter notha Augustini opera relatus est; tum ex libro Meditationum eidem Augustino perperam adscripto: quod utrumque opus recentiorum esse temporum Dallæus contendit. Et Speculi quidem tractatum Meditationibus posteriorem esse; Meditationum verò librum consarcinatum post sanctum Anselmum, ex cujus variis opusculis fere conflatus est.

Concedo hosce duos libros, id est Speculi & Meditationum, sancto Anselmo posteriores esse. At inde antiquitatis prærogativam sibi vindicat Confessio Chiffletiana: cùm codex Boërianus annis minimùm ducentis ante Anselmum exaratus sit, uti superiùs demonstravi. Et quidem Meditationum librum ex Johannis Abbatis Opusculis fere totum constare paullo antè probatum est. Ad Speculum quod attinet, si quis rem propiùs consideret, ex Chiffletiana Confessione desumtum sine dubio videbitur. Cùm enim hic tractatus Confessionis Christianæ specimen promittat, solamque de Trinitate Fidem complectatur; imperfectum sanè opus est, si à Confessionis secunda parte, quæ de Incarnatione agit, divellatur. Hinc consequens est, ut potiùs Speculum ex Confessio-

ne, tamquam imperfectum opus ex perfecto, quàm Confessio ex Speculo, derivatum dicatur. Ad hæc Johannes Abbas libellum precum orditur à duplici fragmento, quorum unum est in fine partis primæ Confessionis, (itidemque in fine Speculi Augustiniani;) alterum initio secundæ, iterumque fusiùs in cap. 10 quartæ partis. Posterius fragmentum decerpsit ex Confessione, ac proinde prius, non ex Speculo. Denique qui de Speculi tractatu supersunt codices mss. recentiores sunt omnes. Nec mirum, cùm post Anselmum seorsim editus sit tractatus ipse, uti etiam Dallæus confitetur. At Confessionis Boërianum exemplar Caroli Magni tempore in membranis descriptum, fontem indicat, ex quo Speculum, tamquam rivus, manavit.

III. Aliud opponit Dallæus, nimirum in vulgatis Alcuini operum indicibus nullam fieri mentionem de Chiffletiana Confessione. Namque quos indices Chiffletius huc adducit, de alia Confessione Alcuini esse interpretandos, quæ ab iisdem verbis incipiat, ac Chiffletiana.

Ita sit vero: sed quis nesciat, quàm manci & mutili sint veterum Scriptorum catalogi, quamvis ab auctoribus æqualibus ordinati. Opera sancti Augustini in numerum retulit Possidius, Anselmi Eadmerus, Bernardi Abbatis Clarævallensis Gaufridus; omnes Auctoribus ætate pares. Et tamen indices isti quàm in multis deficiant, jam dudum eruditis viris persuasum est.

IV.

IV. At, inquit Dallæus, ſcriptor Chiffletianus Alcuinum ſæpius expilat, quod non commiſiſſet Alcuinus. Non enim ſolent Florilegi vel Defloratores ex ſuis ipſi libris, ſed ex alienis, ea decerpere quæ litteris mandant.

Immo verò hoc maximè arguit non alium eſſe auctorem hunc, quàm Alcuinum; ut qui preſſiùs & ſuis ipſius verbis & ſententiis inhæreat. Nam ſi Dallæi argumentatio valeret; Tertulliano abjudicandus eſſet liber ad Nationes, qui totus ex ejuſdem Apologiæ (ſi tamen alius) verbis & rationibus conſtat. Quod etiam de Auguſtini nonnullis, aliiſque aliorum Auctorum operibus dicendum eſt.

Sed video Dallæum incumbere in nomen Florilegi ſeu Defloratoris. Verùm nego Confeſſorem (ſic loqui mihi liceat) merum eſſe Florilegum ſeu Defloratorem, cùm propria verba propriaſque ſententias fuſiùs alienis intermiſceat. Opus quidem ſuum *Defloratiunculam* vocat: at hoc vocabulo præ modeſtia uſus eſt, rationem habens non tam eorum quos ſeligit auctorum, quàm argumenti quod delibat. qui ſanè loquendi modus hoc in ſenſu hactenus familiaris eſt.

V. Quod ſubdit Dallæus, levioris eſt momenti, uti ipſe fatetur, nimirum quæ habet vulgata Confeſſio in part. 4 cap. 7 initio de panis & calicis oblatione, deſumta eſſe ex libro de divinis officiis Alcuino perperam adſcripto. Cur enim potiùs hæc à prædicto libro decer-

psisse dicatur Confessionis scriptor, quàm libri consarcinator ex Confessione, nulla causa probabilis adduci potest.

VI Præterea prædictam Confessionem vexat Disceptator hoc argumento, quòd apud Chiffletianum Alcuinum occurrant nonnulla, quæ à veri Alcuini sententiis discedant. Quippe ille, ubi de eo cælo philosophatur, quod Moses in principio creatum à Deo fuisse cum terra dicit; duas quidem profert sententias, quas verus Alcuinus itidem adducit: sed eam præfert, quam Alcuinus ipse secundo tantùm loco, uno atque altero verbo indicare satis habuit, aliâ fusiùs expositâ.

Verùm & id argumento est utrumque unum & eumdem esse auctorem, quòd easdem uterque refert sententias. Quòd verò Auctor in Confessione unam alteri præfert, cùm Alcuinus utramque reliquisset in medio; id ipsi contigit, quod aliis auctoribus sæpenumero contingere videmus, cùm aliquod argumentum retractant. Fit enim ut cùm ante accuratum rei propositæ examen in diversas fluctuassent partes; postea re maturiùs expensa, unam præ altera sententiam amplectantur, immo aliquando contrariam. Atqui Alcuinus in Interrogationibus super Genesim leviter tantùm propositas difficultates enodat, & maximè quidem istam, quam Confessionis Auctor accuratiùs perpendit.

VII. Subsequens oppositum continet communem locum à Calvinistis centies recanta-

tum. Fatetur nempe Dallæus vulgatæ Confessionis verba, ubi de Eucharistia tractat, valde ad catholicam Fidem accedere; *immo vix posse* (quæ Dallæi ipsissima verba sunt) *verè quidem ac sincerè aliter nisi ex ea explicari.* Sed hinc validum argumentum sumere sibi videtur, hunc Chiffletianum hominem planè alium esse à vero Alcuino, qui Christi corpus in terris toto hoc quod decurrit sæculo præsens haberi negat. Huc Alcuini verba torquet ex Commentario in Johannem lib. 5 cap. 28, ubi Alcuinus exponens hæc verba, *Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis*; demonstrat non esse culpandos eos, qui ei inter homines conversanti de facultatibus suis ministrarent: *cùm tam parvo tempore ipse apud Ecclesiam* CORPORALITER *mansurus, pauperes autem quibus eleemosyna fieri posset, in ea semper essent habendi.* Hic vim facit Dallæus in voce CORPORALITER, quam majoribus litteris exhibet. quasi verò nos jam Catholici omnes idipsum quod profert Alcuinus, palàm non profiteamur, confitentes Christum Dominum, secundùm externam speciem & conversationem in terris esse desiisse; tametsi verè in Eucharistia sub pànis & vini specie residere credamus.

Quod de accidentibus subdit Dallæus, nimirum ex veri Alcuini mente ea necesse esse in qualibet substantia; refellere otiosum est: cùm istic agat Alcuinus de naturali rerum statu; omnia verò in Eucharistia præter naturam sint:

VIII. Ad hæc minutias complures congerit Dallæus. in primis, quòd Confessionis scriptor *Patrem* Ambrosium, *Patrem* Gregorium dicat: quos Alcuinus *sanctos* aut *beatos* more veterum dicit; & alia hujus momenti nonnulla, quibus si immorer, nimius sim.

Miror verò quòd ex tàm levi causa vir doctus argumentum desumat. Si enim ex eo quòd Confessionis Auctor *Patrem* Ambrosium, *Patrem* Gregorium vocet, alius dicendus est ab Alcuino, qui *beatos* appellat; conficiat etiam necesse est Auctorem à seipsò diversum esse, cùm initio partis quartæ *beatum* Gregorium commemoret. Sed hæc jejuna & exilia sunt: at illud, quod longè gravissimum putat Dallæus, videamus.

IX. Quippe objicit nonnulla in prædicta Confessione contineri, quæ ab Alcuini temporibus aliena sunt: quale est illud quod ejus Auctor de suo sæculo, velut infelicissimo, flebiliter conqueritur, ac pæne tragicè exclamat: *O infelicia tempora nostra*, inquit, *quæ nec Deum timent, nec vim sacrorum Canonum reverentur! Nullus modò sacrilegus vel criminosus, ne ad sacri Ordinis officium accedat, inhibetur*. Tum mox: *Heu miser ego! qualia tempora mihi contigit videre*. Hæc, inquit Dallæus, à Carolinorum temporum felicitate abhorrent, quibus se natum non dubito, quin Alcuinus sibi gratulatus sit; nedum ut ingratus, tamque optimo Principi ac Mecænati suo invidiosas voces chartis suis umquam illeverit.

En gravissimum illud argumentum, cujus pondere pressus Alcuinus, jure suo cadat necesse est, si Dallæo credimus. Verùm hoc levissimum esse quivis facile concedet, qui naturæ humanæ corruptum statum attenderit. Quantumvis enim aurea Caroli Magni tempora fuerint, quàm multa nihilo minùs vitia grassata sunt, quæ pio cuique justi doloris materiam præbere possint. Quis enim felicior umquam morum status fuit, quàm in primitiva Ecclesia? Et tamen quanta flagitia in primis illis Christianis carpit Paulus? quanta alii istius ævi auctores? Age verò, videamus an germanus Alcuinus in sinceris scriptis suis Caroli ævum ab omni labe immune fuisse crediderit. Immo verò longè contrarium docet in epistola VI ad ipsum Carolum scripta. *Vidimus*, inquit, *aliquibus in locis altaria Dei absque tecto, avium stercoribus, vel canum mictu fœdata. Quod facilè vestra veneranda in Deum voluntas per Episcopos emendare valet, ut cum honore condigno maneat mensa Domini in loco suo, vel portetur in ecclesiam majorem, secundùm sanctam Sacerdotum Dei providentiam. Et honorificè tractetur, seu altare Christi, seu consecratio corporis & sanguinis illius, & præcipuum nostræ salutis sacramentum omni veneratione consecretur, habeatur & custodiatur.* Quid censes, Dallæe? negabisne hæc à vero Alcuino dicta? Non ita comparatus es ut id committas. An hæc leviora putas? neque id tibi veniet in mentem. Tametsi enim de Eucharistia non catho-

licè. sentias; tamen altaria & templa religiosè tractanda esse ultro ipse fateberis; & qui eò usque processerit, ut ea impluvio, ne dicam avium stercoribus, vel canum mictui obnoxia reliquerit, violatæ religionis reum esse. Atqui id perpetrabatur non uno in loco impune aureo illo sæculo, regnante scilicet Carolo Magno.

Sed ne fortè id unum fuisse reponas, quod reprehenderet Alcuinus; audi non jam unum, sed *plurima* quæ aureo illo sæculo emendanda eidem Imperatori significat in Carmine 271, ita Carolum affatus.

Plurima nempe tibi sunt emendanda per orbem,
O Rex, o rector, o decus Ecclesiæ.
Simoniaca quidem pululat malè pestis in orbe,
Muneribus dantur mystica dona Dei.
Quæ Deus æternus cunctis impendere gratis,
Jusserat, ut gratis accipit ipse dator.
Stat quoque judicium causæ sub munere dantis.
Sportula justitiam vertit in ore senis.
Muneribusque datis veniunt ad pocula testes,
Impia tum purgat ebrietasque reum.
Opprimit & miseros quorumdam sæva potestas,
Impleat ut saccos dives ab ore suos.
Impune discurrunt facientes furta latrones,
Ultores scelerum sunt etiam socii.
Talia compescat tua, Rex, veneranda potestas,
Rectorem regni te Deus instituit.

I nunc, & ingratum Alcuinum assere si po-

tes, qui *optimo suo Principi & Mecænati tam invidiosas voces* ingerere non veritus sit, nedum *chartis suis illinere*; aut si non audes, fatere tandem aliquando non esse alienum à vero Alcuino, quòd memoratæ Confessionis scriptor in sæculi sui vitia exclamando invehitur. Plura hac de re lege sis apud Theodulfum Aurelianensem Episcopum in Parænesi ad judices.

x. Aliud ex vulgata Confessione opponit Dallæus, quod Alcuini sæculo repugnare contendit: nempe hoc quod de Judæis legitur in part. 2 cap. 3: *Quibus etiam nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur.* Quæ verba sic commentatur Dallæus: Si « vel Hadriani, vel Constantini, & Christiano- « rum Principum, qui ei in Oriente tribus qua- « tuorve sæculis successerunt, vel Latinorum de- « nique qui Judæam anno MC armis quæsitam « aliquamdiu tenuerunt, temporibus vixit, ve- « ri speciem habet oratio: ab Alcuini verò sæ- « culo aliena est, quo Saraceni in omni Judæa « imperitabant. «

Quid sibi velit hoc commentario Dallæus, non capio. Si enim Confessio per modum improperantis & corripientis hæc ingereret, speciem aliquam haberet Dallæi argumentum. Nunc verò de pœnis divinitus Judæis inflictis cùm agat hoc loco; nihil continet, quòd non usurpare possimus hoc tempore, quo etiam infideles sacris locis dominantur.

xi. Affine est huic argumento, quod Disce-

ptator sumit ex Confessionis parte 4 cap. 4. ubi scribitur, *eucharistici mysterii veritatem*, id est realem corporis Dominici præsentiam, *nonnumquam divina revelatione aliquibus manifestatam esse*. Intelligit autem, inquit Dallæus, quibusdam divinitus concessum fuisse, ut carnem & sanguinem pro pane & vino in Eucharistia corporeis oculis viderent. Quod neque anteriori, neque Alcuini tempore accidisse Dallæus asseverat: sed hujus generis prodigia nono demum adulto sæculo, ad Paschasiani (ut putat) erroris commendationem spargi cœpta.

Si altercandi occasionem quærere esset animus, hîc causari possem non constare, an Confessionis scriptor hoc loco de sensili corporis Christi in Eucharistia visione agat, an de spiritali aliqua revelatione, qua vera Christi in Sacramento præsentia confirmetur: quales sanè revelationes ab Auctoribus Alcuino superioribus huc adducere non esset operosum. Verùm Dallæi commentarium lubens admitto: at ejus pace dixerim, ejusmodi prodigia longè ante Paschasii tempus legebantur, nempe illud quod de Plegislo religioso Sacerdote memorat idem Paschasius. quod certè non commentus est vir religiosus, sed ex antiquo auctore accepit. Aliud item Alcuini tempore Paulus Diaconus, Casinensis Monachus, litteris mandavit in vita Gregorii Magni, quod ei accidit in facto Matronæ Romanæ. Sed ante hoc, aliud item in vita sancti Basilii Cæsareæ Episcopi,

Amphilochio Iconii Episcopo adscripta, legebatur de Hebræo quodam, cui communicantibus Christianis *infantulus membratim incidi* in manibus Basilii visus est. Hæc, inquam, legebantur ante Alcuini ætatem, quæ proinde præ oculis, cùm Confessionem scriberet, habere potuit.

Basilii, inquis, vita Latinis auribus incognita fuit ante Nicolai primi pontificatum, cùm scilicet ab Urso S. R. E. Archidiacono Latinitate donata est. Immo verò ante Ursi versionem alia legebatur, quæ in vitis Patrum edita est, à Surio politiori stilo reddita. Cujus rei certissimum sumo argumentum ex Æneæ Parisiensis Episcopi libro adversus Græcos, quæstione secunda, ubi vita sancti Basilii de Græco in Latinum *a quodam Græco, vocabulo Eveïmio, de verbo ad verbum translata* laudatur. Ergo regnante Carolo Calvo; hoc est medio sæculo nono, apud Gallos circumferebatur hæc vita, quam Alcuinus legisse potuit.

Ad hæc Alcuino suppetebat insigne exemplum, quod refertur in lib. 5 de vitis Patrum cap. 18. ubi legitur Arsenii dictum de quodam sene (in Sciti habitante, ut habet ms. codex Corbeiensis) qui cùm secus, quàm Ecclesia catholica tradit, de Christi corpore in Eucharistia sentiret; idque *non naturale corpus Christi, sed* tantùm *figuram ejus* esse crederet; tribus Patribus ob eam causam convocatis, & pro senis conversione orantibus; facta re

ſacra, tandem ad rectam Fidem reductus eſt. Nam *quando poſiti ſunt panes in altari, videbatur illis tantummodo tribus tamquam puerulus jacens ſuper altare. Et cum extendiſſet Preſbyter manum ut frangeret panem, deſcendit Angelus Domini de cœlo habens cultrum in manu, & ſecavit puerulum illum; ſanguinem verò illius excipiebat in calice.* Tum accedente ſene *ut acciperet ſanctam communionem, data eſt ipſi ſoli caro ſanguine cruentata. quod cum vidiſſet, pertimuit, & clamavit dicens: Credo, Domine, quia panis, qui in altari ponitur, corpus tuum eſt; & calix, tuus eſt ſanguis. Et ſtatim facta eſt caro illa in manu ejus panis ſecundum myſterium, & ſumpſit illud cum honore gratias agens Deo.* Eximium hunc locum legiſſe potuit Alcuinus ſive ex codice Græco, qualem Photius laudat, ſive ex verſione Pelagii S. R. E. Diaconi, qui hos quinque libros Latini juris fecit.

XII. Sed jam demum poſt vexatam variis artibus atque modis Confeſſionem, veniamus ad palmare argumentum, quo Dallæus ſæpe dictæ Confeſſionis antiquitatem penitus labefactare ſibi viſus eſt. nempe quod idem Con-
» feſſionis Auctor de eorum ſententia, qui rea-
» lem Dominici corporis in Euchariſtia præſen-
» tiam negant, non aliter loquitur, quàm de
» doctrina publico Eccleſiæ judicio damnata, &
» inter hæreſes relata; atque ita cum ipſis agit,
» ut cum hominibus ſectariis & hæreticis. Tum huic rei probandæ adducit hunc locum ex Confeſſionis parte 4 cap. 5. *Adverte jam tandem*

ò pravissimarum mentium perversa doctrina, & noli surda aure & incircumciso corde præterire quod dicitur: Qui manducat me. suam nimirum, non aliam carnem demonstrat. Mox paucis interjectis: *Verùm quia longè aliter se habet veritas tanti mysterii, quàm tu* HÆRETICO *deceptus spiritu arbitraris, rectè dicitur mysterium Fidei,* &c. Quibus apertissimè, inquit " Dallæus, significat fuisse, quo ipse tempore " scribebat, qui aliter, quàm ipse sentiebat, de " Eucharistia DOCEBANT, quique HÆRESEOS ea de causa damnati erant. Cujusmodi " homines ullos ante Berengarii tempus exstitisse negat Dallæus.

Hoc argumentum colorem quidem habet præ aliis à Dallæo adductis: sed si fucum detrahas, inane prorsus, uti cetera, apparebit. Quod ut assequare, rem propiùs intueri necesse est, ac demonstrare, jam dudum ante damnatum Berengarium hæreticos habitos, eoque nomine affectos, qui secus, quàm modò catholica Ecclesia tradit, de Eucharistia sentirent.

Huic rei probandæ unus sufficit Deoduinus seu Theoduinus Leodiensis Episcopus, qui in epistola ad Philippum Francorum Regem scripta contra Berengarii errorem jam tum primùm exoriri cœptum, censet Berengarium ejusque sequaces non esse audiendos, neque tam pro illis Concilium convocandum, quàm de illorum supplicio exquirendum: propterea quòd *creberrimis sanctorum Patrum Conciliis,*

tum etiam venerabilium Doctorum clarissimis sententiis proscripti damnatique essent eorum errores. Ergo ante Berengarii damnatum errorem creberrima Concilia catholicam de Eucharistia Fidem definierant, ac secus sentientes pro hæreticis habendos decreverant, ut censet testaturque Deoduinus. Ex quibus Conciliis etsi unum Toletanum proferat in medium; plura tamen alia in Eucharistiæ causa congregata fuisse manifestè asseruit.

Et quidem regnante apud Francos Rotberto, id est *anno* M XXV, *Indictione* VIII, Gerardus Cameracensis atque Atrebatensis Episcopus Fidem catholicam de Eucharistia sancivit adversus hæreticos nonnullos, qui Dominici corporis & sanguinis sacramentum rejiciebant, uti legitur in Synodo contra eos Cameraci habita, quam propediem typis editurus est noster Acherius in Spicilegii tomo XIII. Cùm enim idem Episcopus in ea urbe diebus Nativitatis & Apparitionis Domini de rebus ecclesiasticis tractaret; *relatum est ei quosdam ab Italiæ finibus viros eo loci advenisse, qui quamdam novæ hæreseos sectam introducentes, evangelicæ atque apostolicæ sanctionis disciplinam pervertere tentabant; & quamdam justitiam præferentes, hac sola purificari homines asserebant; nullumque in sancta Ecclesia aliud esse Sacramentum, per quod ad salutem pervenire potuissent.* Hi coram Episcopo adducti, *referunt se esse auditores* GANDULFI *cujusdam ab Italiæ partibus viri, & ab eo evangelicis mandatis &*

apostolicis informatos : nullamque præter hanc scripturam se recipere, sed hanc verbo & opere tenere. Tum accuratiùs interrogati, sacri Baptismatis mysterium negant, simulque Eucharistiæ, Pænitentiæ & Matrimonii sacramenta. Pro erroribus singulis singula capitula condit Gerardus, primum quidem de Baptismo, secundum de corpore & sanguine Domini, in quo hæreticos compellat his verbis : *Jam nunc his omissis, transitum faciamus ad illud sacrum & inmotabile Dominici corporis & sanguinis sacramentum, quod vos ad vestram confusionem, nisi resipueritis, adversum divinam & apostolicam traditionem impugnantes evertere tentatis.* Tum ipsius Sacramenti naturam explicans, post aliqua hæc subdit: *Quod quidem sacrificium dum de pane & vino cum aqua mixto ineffabili sanctificatione, cruce & verbis illius in altari consecrato, dumque Passionis & Resurrectionis ejus atque in cælum Ascensionis, ibidem salutifera memoria agitur; verum ac proprium corpus ipsius Domini nostri* JESU-CHRISTI, *& sanguis verus & proprius efficitur, quamvis aliud esse videatur. Videtur namque panis materialis : sed verissimè efficitur corpus Christi, sicut ipsa eadem Veritate attestante didicimus.* Ex quibus intelligimus, in Synodo Cameracensi assertam fuisse Eucharistiæ veritatem annis ampliùs XXV ante damnatum Berengarium. Hunc locum paullo fusius retuli, tum quia hæc Synodus antehac (si non fallor) incognita fuit, tum quia rebus subsequentibus illustrandis plurimum conducit.

Sub idem tempus, hoc est anno M XVIII, testante Glabro Rodulfo in Historiarum lib. 3 cap. 8, in urbe Aurelianorum flammis traditi sunt ejusdem hæreseos assertores: quorum præcipui erant Herbertus atque Lisoius. Horum errores fucatæ sanctitatis simulacro palliatos detexit Arefastus, qui præsente Rotberto Rege, ut Synodi Acta probant in Spicilegii tomo secundo, inter cetera contestatus est ab eis se didicisse, *panem & vinum quod super altare manibus Sacerdotum sancti Spiritus sanctificatione effici videtur sacramentum, converti non posse in corpus & sanguinem Christi*. Quod cùm illi confiterentur, nec ab eo errore aliisque revocari potuissent, jubente Rege extra urbem cremati sunt. Hic nullus canon nullumve decretum conditum legitur, sed tantùm pœna hæreticis inflicta: ob eam videlicet causam, quòd communi Ecclesiæ catholicæ præjudicio proscriptus esset eorum error, qui veritatem corporis & sanguinis Domini in Eucharistia negassent; atque hujusmodi homines in hæreticorum classem amandati. Qua persuasione commoti prædicti hæretici, errorem suum publicis concionibus committere non audebant: sed occultis cuniculis furtivisque colloquiis in fidos probatosque quorumdam animos eum inspirabant. Tantum apud eos prævalebat erroris sui præconcepta damnatio.

Mitiùs cum aliis ejusdem farinæ hominibus egit sanctus Odo Cantuariensis Archiepiscopus circiter annum DCCCC L. quo tempo-

re quidam Clerici maligno errore seducti asseverare conabantur, panem & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem in priori substantia permanere, & figuram tantummodo esse corporis & sanguinis Christi, non verum Christi corpus & sanguinem. Quorum ENORMEM PERFIDIAM *beatus Odo destruere cupiens, dum quadam die in conspectu totius populi sacrosanctis Missarum sollemniis devotus intenderet, expressis lacrymis Dei omnipotentis clementiam in suo ministerio affore postulavit, quæ ad depellendos hominum* ERRORES *substantivam divinorum mysteriorum declararet proprietatem. Cumque ad confractionem vivifici panis ventum fuisset, confestim inter manus Pontificis, fragmenta corporis Christi tenentis, sanguis guttatim defluere cœpit.* Cujus rei consideratione perculsi omnes, maximè verò Clerici sectarii, errorem suum incunctanter abjecere. Ipse autem Pontifex cum suis in magna gratiarum actione lætitiam egit, *propterea quod omnis error de Dominico corpore in pectore suorum abolitus fuisset; nec ultra panem in altari positum verum Christi corpus esse diffiderent, qui verum sanguinem inde manare conspexissent.* Hæc verba sunt pervetusti auctoris, qui libellum de ipsius Odonis vita nondum editum composuit: quem locum Willelmus Malmesburiensis Monachus compendio retulit. Ergo eo tempore, id est medio sæculo x, *enormis perfidia errorque* censebatur, si quis de corporis Christi Domini in Eucharistia veritate dubitasset.

Sæculo præcedenti eadem fuit Catholicorum sententia, qui hæreticos appellabant ejusmodi erroris sectatores. Testis in primis Paschasius Radbertus in lib. de Sacramento altaris cap. 21. *Nos autem catholicè sensum ipsius Domini requirentes, non* HÆRETICORUM *nanias sequamur, sed ejus qui ait: Accipite & comedite ex hoc omnes.* At novator erat Paschasius. Immo verò Fidei catholicæ assertor: tum quia hoc nomine eum semper honoravit catholica Ecclesia; tum quia non solent novatores eos qui à se se dissentiunt, hæreticos appellare, sed priscæ Fidei corruptores. Verùm hîc non agimus de re ipsa, sed de nomine hæretico, quod Eucharisticæ veritatis infitiatoribus à Paschasio disertè impactum est ante Berengarii censuram.

Cum Paschasio consentit Hincmarus Remorum Archiepiscopus in prioris opusculi de Prædestinatione cap. 31, ubi loquitur in hunc modum: *Sunt & alia, quæ vocum novitatibus delectantes, unde sibi inanes comparent rumusculos, contra Fidei catholicæ veritatem dicunt, videlicet quòd trina sit Deitas: quòd Sacramenta altaris non verum corpus & verus sanguis sit Domini, sed tantùm memoria veri corporis & sanguinis ejus.* Itaque censebat Hincmarus hujusmodi homines pugnare *contra Fidei catholicæ veritatem*, ac proinde hæreticos esse. Eumdemmet errorem (ut id obiter observem) notasse mihi videtur Anastasius Bibliothecarius, cùm ait Nicolaum Papam primum fecisse in basili-

ca

ta Salvatoris, quæ Cæſarea dicta, cruces de argento puriſſimo, *quæ pendent ante Sacramentum ſubſtantiæ carnis ejuſdem Domini noſtri* JESU-CHRISTI. Cur enim, quæſo, addidit SUBSTANTIÆ vocem, niſi ut eam opponeret figuræ vocabulo, quo hæretici tunc temporis abutebantur? Nimirum hæc verba *Sacramentum ſubſtantiæ carnis Chriſti*, opponuntur iſtis, *ſacramentum figuræ carnis Chriſti*; tantumdemque ſonant, ac ſi dixiſſet Anaſtaſius, *Sacramentum continens ſubſtantiam carnis Chriſti, non figuram*. aliàs inanis & abſurda eſſet ejuſmodi vocabulorum geminatio.

Ex his omnibus liquidò conficitur, tempore Hincmari ac Paſchaſii Radberti, id eſt paullo poſt mortem Alcuini, hæreticos dictos fuiſſe eos, qui de veritate corporis Chriſti in Euchariſtia dubitaſſent: ac proinde immeritò Johannem Dallæum Alcuino abjudicare Confeſſionem Chiffletianam ea ratione, quòd *hæretico ſpiritu deceptos* hujuſmodi homines appellet.

Duplici verò ex cauſa eos ab antiquis hæreticos dictos exiſtimo, nimirum, quòd eo nomine dignos æſtimarent eos, qui à recepta Catholicorum fide recederent: & quòd antiquorum Patrum decretis damnati crederentur. Scilicet hæc fuit veterum quorumdam Catholicorum perſuaſio, in Concilio Epheſino ſancitam fuiſſe de Euchariſtia Fidem noſtram, atque diris addictos, qui contrarium dogma ſecuti eſſent. In hac ſententia fuit Lanfrancus,

ut patet ex Dialogo adversus Berengarium edito: ubi notat hæreses duas antiquis temporibus ortas fuisse, omnibus tamen tum consentientibus, *quòd panis & vinum in veram Filii hominis carnem, verumque ejus sanguinem converterentur*: sed quis esset iste Filius hominis aliis in alios pugnantibus. *Quidam* enim, inquit, *arbitrati sunt hunc oportere intelligi quemlibet hominem, sive justum, sive peccatorem. alii non hunc esse de turba quemlibet hominem, sed virum justum, sanctificatum, à communi hominum vita per suæ vitæ celsitudinem segregatum.* Tum subdit Lanfrancus damnatas in ea Synodo *utrasque has letales pestes*, decretumque Nestorio in hæc verba transmissum: *Ad benedictiones mysticas accedimus & sanctificamur, participes sancti corporis & pretiosi sanguinis Christi omnium nostrûm Redemptoris effecti: non ut communem carnem percipientes, quod absit, nec ut viri sanctificati & Verbo conjuncti secundùm dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem: sed verè vivificatricem, & ipsius Verbi propriam factam.* Tum addit Lanfrancus Concilii canonem iis anathema dicentis qui secus sentirent. Ex quibus nemini dubium esse debet, Lanfrancum in ea fuisse persuasione, Ephesinos Patres de Eucharistiæ Fide adversus Novatianos statuisse, eosque pro hæreticis habuisse qui ab ea definitione recederent. Hîc jam non inquiro, an Lanfrancus Concilii sensum assecutus sit. Certè Ephesini Patres hoc loco veram Christi cor-

poris in Eucharistia præsentiam, si non definiunt, saltem manifestè supponunt. At permitto Lanfrancum in explicando Concilii decreto falsum esse, eique plus, quàm verba præ se ferant, tribuisse. Hîc tantum expendo quid senserit de mente Concilii: cujus decreto Sacramentariorum errorem sine dubio damnatum fuisse persuasum habuit.

Atqui in eadem etiam persuasione fuit Herigerus Laubiensis Abbas in libello de Eucharistia, qui sine auctoris nomine à Cellotio editus est in appendice ad historiam Gothescalci: cujus libelli auctorem esse Herigerum Abbatem Laubiensem, qui anno M VII mortuus est, certis aliàs documentis, Deo dante, demonstrabo. Is quippe inter argumenta quæ adducit ad probandam Eucharistiæ Fidem, etiam hunc locum à Lanfranco relatum profert ex Concilio Ephesino. Quid si Chiffletianæ Confessionis scriptor, eodem præjudicio affectus, eodem modo Ephesini Concilii decretum interpretatus est; atque ob id *hæretico spiritu deceptos* appellavit eos, qui de hujus Sacramenti veritate dubitarent? Certè ad hunc locum manifestè alludere videtur in hæc verba: *Adverte jam tandem, ô pravissimarum mentium perversa doctrina, & noli surda aure & incircumciso corde præterire quod dicitur: Qui manducat me. suam nimirum, & non aliam carnem demonstrat.* Cur enim dixit *suam, & non aliam carnem*, nisi ut excluderet errorem illum, quem ab Ephesinis Patribus damnatum esse putabat?

Hæc ergo cauſa eſt, cur *hæretico ſpiritu deceptos* appellet hujuſmodi erroris ſectatores.

Verùm fac ſcriptorem Chiffletianæ Confeſſionis non reſpexiſſe ad Epheſinum, aliudve Concilium: cur non potuit hæreticos appellare eos, qui contra Scripturæ ſacræ ſeu Chriſti Domini manifeſtam aſſertionem, contra majorum traditionem, ac demum contra receptam ſui temporis Fidem, corporis Dominici veram in Euchariſtia præſentiam negarent? Certè qui adverſus Claudium Taurinenſem Epiſcopum de cultu ſacrarum Imaginum ſcripſere ſæculi noni auctores Gallicani, eum hæretici nomine afficiunt, quamvis hunc cultum nulla Synodus eo tempore ſtatuiſſet nam quod hac de re habitum eſt Concilium Nicænum ſecundum, veluti profanum tum repudiabat Gallicana Eccleſia. Sic Ratramnus eos, qui Chriſtum Dominum communi via ex beatiſſimæ Virginis utero prodiiſſe negabant, ut *novæ & inauditæ hæreſeos* auctores non ſemel ſuggillat, nullo ſuffragante Conciliorum decreto: propterea quòd adverſariorum ſententiam à Scripturæ ſacræ & Patrum auctoritate deflectere arbitraretur. Quidni potiori jure hæreticos Chiffletiana Confeſſio dixerit eos, qui ab Euchariſtiæ recta fide receſſiſſent, reclamante non ſolùm Scriptura & Patrum traditione, ſed etiam communi Catholicorum conſenſu? Adde in iſta Confeſſione hujuſmodi homines non dici hæreticos, ſed tantum *hæretico ſpiritu*, id eſt diaboli hæreſeôn auctoris inſtinctu *dece-*

ptos. quo nomine notare videtur, non quidem hæreticos ullos, qui errorem ſuum in vulgus ſpargerent; ſed nonnullos dubiæ fidei Catholicos, qui humanis ratiunculis & ſenſibus plus æquo addicti, de hoc divino Sacramento non rectè ſentirent. Sit ergo hæc noſtræ reſponſionis ſumma, nempe ante damnatum Berengarium, realis (ut vocamus) in Euchariſtia præſentiæ impugnatores hæreſeos nota pœniſque affectos fuiſſe in Conciliis Cameracenſi & Aurelianenſi; eoſdemque pro hæreticis ſæculo x habitos ab Odone Cantuarienſi, tum ſæculo nono ab Hincmaro Remenſi Archiepiſcopis, à Paſchaſio Radberto & aliis. Ad hæc viſum fuiſſe Lanfranco, Herigero & Confeſſionis Chiffletianæ Auctori, eos itidem in Concilio Epheſino diris addictos; ac denique meritò in ea Confeſſione *hæretico ſpiritu deceptos* dici, quippe qui in fide Euchariſtiæ à ſacræ Scripturæ Patrumque auctoritate deflecterent, quin etiam à recepta omnium tunc temporis Catholicorum confeſſione.

XIII. Immo verò, inquis, nullus, non tantùm ſuperiorum temporum auctor, ſed nec Alcuini tempore, hanc de Euchariſtiæ veritate Fidem tenuit docuitve, qualem ipſa Confeſſio profitetur.

At hanc objectionem manifeſtè refellit Paulus Diaconus in Vita Gregorii Magni, qui catholicam veritatem tam diſertè exponit, ut nemo clariùs hoc tempore explicare poſſit. Sic enim occaſione facti, quod Matrona Romana

in Eucharistiam perpetravit, Paulus Gregorium loquentem inducit. *Disce, inquam, Veritati jam modo credere contestanti: Panis quem ego do, caro mea est; & sanguis meus est vere potus. sed præscius Conditor noster infirmitatis nostræ, ea potestate qua cuncta fecit ex nihilo, & corpus sibi ex carne semper Virginis operante sancto Spiritu fabricavit, panem & vinum aqua mixtum, manente propria specie, in carnem & sanguinem suum, ad catholicam precem, ob reparationem nostram sancti Spiritus sanctificatione convertit.* Tum subdit Paulus: *Indeque universos jussit divinam precari potentiam, ut in formam pristinam sacrosanctum reformaret mysterium, quatenus mulieri ad sumendum fuisset possibile. quod & factum est. Unde sæpe fata mulier plurimum in sancta Religione & Fide proficiens, participatione Dominici sacramenti consecrata est, & omnes qui viderant, in divino amore & orthodoxa credulitate excreverunt.* Hactenus Paulus in Vita sancti Gregorii Magni, quæ in Sæculo primo Benedictino typis edita est: quem locum adduxit Gerardus in prælaudata Synodo Cameracensi. Ex quo intelligimus, eam fuisse tum de Eucharistia receptam Fidem, panem scilicet & vinum, *manente propria specie*, in carnem & sanguinem Domini converti, atque in ea persuasione *orthodoxam credulitatem* fuisse collocatam.

Eamdem adstruit Haimo Halsberstadensis Episcopus, Pauli & Alcuini suppar, in tractatu de corpore & sanguine Domini, quem

recèns edidit noster Acherius in Spicilegii tomo XII. Hic enim suam, immo & Catholicorum sui temporis omnium Fidem explicat in hunc modum: *Credimus itaque & fideliter confitemur & tenemus, quòd substantia illa, panis scilicet & vini, per operationem divinæ virtutis, ut jam dictum est, id est natura panis & vini, substantialiter convertatur in aliam substantiam, id est in carnem & sanguinem.* Et infra: *Commutat ergo invisibilis Sacerdos suas visibiles creaturas in substantiam suæ carnis & sanguinis secreta potestate. In quo quidem Christi corpore & sanguine propter sumentium horrorem sapor panis & vini remanet & figura, substantiarum natura in corpus Christi & sanguinem omnino conversa: sed aliud renunciant sensus carnis, aliud renunciat fides mentis*, &c. Mitto plura hanc in rem hujusmodi testimonia, quæ jam adduxere eximii perpetuæ de Eucharistia Fidei Defensores. Hunc verò Haimonis locum insignem hîc visum est attexere, utpote à nemine hactenus prolatum: quo luculentiorem nullum ad probandam Ecclesiæ Fidem reperire fas est. Prædictum verò Haimonis tractatum inveni in Bibliothecæ nostræ sancti Germani membraneo codice annorum sexcentorum, qui ejusdem Haimonis expositionem in epistolas per totum annum in Missa recitari solitas complectitur. Insertus porro est in eo codice tractatus iste post expositionem in epistolam Cænæ Domini, quæ epistola de Eucharistiæ mysterio tota est: cujus epistolæ ex-

positionem subsequitur iste tractatus cum hoc titulo: INCIPIT TRACTATUS AIMONIS *de corpore & sanguine Domini.* Tum Auctor tractatum suum cum epistolæ prædictæ expositione continuando in hunc modum orditur: *Sed quoniam hujus epistolæ opportunitas offert, ut aliquid de tanto Sacramento latiùs dicatur,* &c. quod quidem hoc loco monuisse visum est operæ pretium. Itaque, ut modò dicebam, tempore Alcuini recepta erat ea, quam profitemur, de Eucharistia Fides, qualem professus est Alcuinus ipse in Confessione controversa.

XIV. Cur ergo, inquis, Paschasius in Patrum testimoniis, quæ ad sententiam suam constituendam adducit, Alcuinum indictum & illaudatum prætermisit, siquidem hæc Confessio Alcuini fetus est?

Nempe quòd Paschasius ab antiquis dumtaxat Patribus auctoritatem sumit: Alcuinus verò tum, cùm librum suum conderet Paschasius, ante paucos annos defunctus erat. Deinde multa alia veterum testimonia omisit Paschasius, ex sinceris eorum operibus facilè repetenda: quæ quidem opera eadem ratione negare posset Dallæus, si ipsius argumentatio quid efficeret. Denique Alcuini Confessionem prætermisit, fortasse quòd in ipsius notitiam (quæ librorum tum inopia & difficilis communicatio erat) non venisset.

Hæc fere sunt argumenta quæ Dallæus congerit adversus Confessionis Auctorem & anti-

quitatem, si nonnullas exceperis minutias, quas consulto prætermisi; qualia sunt quæ profert de stili dissimilitudine à veris Alcuini operibus: cùm alii docti viri eamdem, cùm in ipsa Confessione, tum in sinceris Alcuini operibus, orationis æqualitatem agnoscant. Hæc, inquam, quæ *minuta neque satis certa* ipsi Dallæo visa sunt, prudens dissimulavi, ne longiùs progrederentur nostræ concertationes.

Hæc pro modulo dicta sint de hujus operis Auctore & antiquitate: quorum unum ita propugnandum suscepi, ut alterum tamquam certissimum demonstrari posse confidam. Quod si non penitus assecutus sim, vel id mihi satis erit pro fructu operis, quod hanc provinciam studiosis aperuerim, reperto exemplari, cujus sola inspectio operis antiquitatem persuadere potest. Huc eruditorum omnium oculos & judicium appello, quibus codicem Boërianum inspicere licet, sive in Monasterio sancti Germani, quamdiu penes nos erit; sive Divione in Bibliotheca Boëriana, quò brevi remittendus est.

Quæ de Auctore protuli argumenta, si rem penitus non evincunt, saltem maximè probabilem efficiunt. Hæc si quis refutare velit, non ita mecum agat, quasi hac in re controversiæ caput constituam: sed Confessionis impugnet antiquitatem, quam potissimùm defendo. Certè haud multum interest Reipublicæ Christianæ, quis istius operis auctor sit, Alcuinus an alius, si modò eum Alcuini æqua-

lem agnoſcant omnes. Neque tamen Alcuini patrocinium deſerere eſt animus, ſed juſtos controverſiæ limites definire.

Ceterum, quod in me receperam, hoc loco apponendum duxi virorum peritorum teſtimonium de codicis Boëriani antiquitate, ut ii, quibus codicem iſtum videre non licet, hominum in Republica litteraria clariſſimorum auctoritati acquieſcant.

TESTIMONIUM

De Boëriani codicis antiquitate.

NOs infrà ſcripti omnibus quorum intererit, notum facimus, viſum à nobis ac diligenter inſpectum membraneum codicem pervetuſtum, cui titulus eſt recentiori manu in primarii locum ſubſtitutus: ALBINI CONFESSIO FIDEI. quæ ipſiſſima eſt Confeſſio ſub nomine Alcuini a R. P. Petro Franciſco Chiffletio typis edita. teſtamurque iſtius codicis ſcripturam proximè accedere ad tempus Caroli Magni, nec ſæculo nono poſteriorem videri. In quorum fidem huic inſtrumento ſubſcripſimus Idibus Decembris anno Domini M DC LXXIV.

Subſcripſerunt in Originali A. FAURE,

Doctor ac Socius Sorbonicus. JOANNES GARNIER, *Societatis* JESU *Presbyter, ac Theologiæ Professor.* CAROLUS LE COINTE, *Oratorii Presbyter.* DE VYON D'HEROUVAL, *Cameræ computorum Auditor.* DU FRESNE DU CANGE, *Quæstor Ambianensis.* HADRIANUS VALESIUS, *Historiographus Regius.* STEPHANUS BALUZE, *Bibliothecæ Colbertinæ Præfectus.* COTELIER, *Societatis Sorbonicæ.* DE LAUNAY *in supremo Parisiensi Senatu Advocatus.*

WILLELMI ANGLORUM REGIS EPISTOLA

Ad JOHANNEM Abbatem Fiscamnensem.

W. Rex Anglorum JOHANNI Abbati salutem. Diu mecum cogitavi, mi dilecte, in cujus manu & custodia possem mittere & commendare Abbatiam sancti Petri de West-monasterio: quia in maxima veneratione & habeo, & ex debito habere debeo. Ibi enim jacet vir beatæ memoriæ dominus meus Rex

ETHWARDUS; ibi etiam tumulata est Regina ETGITH uxor ejus inclita: ego etiam ibidem, Dei clementia providente, ſceptrum & coronam totius regni Anglici ſuſcepi. Tandem conſilio LANFRANNI Archiepiſcopi, meorumque Procerum, VITALEM Abbatem, quamvis invitum, ad hoc coëgi ut illam aſſumeret. Cùm enim Abbatiam de Bernaco ex minimo multum, ut patet, ſublimaverit; intellexi illum dignum eſſe Abbatiâ de Weſtmonaſterio, & utilitate & prudentia. Quapropter liceat mihi iſtud fieri, quod de eo communi conſilio meorum providi Procerum, licentia tua & bona voluntate, & conventus fratrum. Volo etiam tibi notum eſſe me elegiſſe OSBERNUM fratrem, ſcilicet Vitalis Abbatis, ut habeat Abbatiam de Bernaco: & hoc tuâ licentiâ mihi fieri liceat. Vale.

JOHANNIS ABBATIS
Epiſtola I
Ad WILLELMUM Angliæ Regem.

W. divina favente gratia Anglorum Regi in magna gloria, JOHANNES Fiſcamnenſis Cœnobii Pater, victoriam de inimicis in gladio Domini & Gedeonis. Rex inclite gentis Anglicæ, & Dux Normannorum, bellicoſa virtute; ecce ego Johannes, veſter totus in Domino, humiliter vobis ſuggero & litteris ſignifico, quoniam moleſtè acciperem, quòd frater noſter Domnus VITALIS ſine licentia noſtra de Abbatia ad Abbatiam migraret, niſi quòd vos diligo, & veſtra conſilia honorare volo. Idcirco laudo & confirmo quod veſtra regalis ſancivit auctoritas. Jam verò quòd OSBERNUM ſuum fratrem germanum, non Fiſcamnenſem Monachum, in juris noſtri loco elegiſtis Abbatem, annuo libenter ad veſtram fidelitatem; ita tamen, ut fiat ſecundùm auctoritatem, videlicet ut, accepta licentia à ſuo Abbate, noſter fiat Monachus, & obediens ſe-

cundùm Regulam sancti Benedicti & Ordinem. His ita prælibatis, rogo dominum meum, ut memor meæ senectutis jam me ad terminum vitæ curvantis, judicet causas nostras, & faciat nobis justitiam, ut ego lætus in Domino moriar. Quæ sunt hæ causæ? Primum, ut ex promisso, quod perdimus in Astingo, recompenset corde pleno & animo benivolo. Sunt aliæ plures causarum nostrarum necessitates, quas rogo pius Rex judicet & finiat, dum vivit & vacat, ad summæ Trinitatis honorem & gloriam: quatinus ipsa Deus Trinitas illum de Anglis provehat ad gloriam, quæ est in Angelis. Vale.

JOHANNIS ABBATIS

Epistola II

Ad VITALEM Abbatem Bernacensem.

JOHANNES Fiscamnensis Abbas confratri VITALI salutem. Scire te volo, utilis & honeste Frater, quoniam pro amore Regis & merito tuæ dilectionis auctorizo tuam promotionem, & fratris OSBERNI in nostro Bernaco ordinatio-

nem. Sed ego & totus conventus ſanctæ Trinitatis rogamus & monemus, ut memor tuæ profeſſionis, memor noſtræ ſocietatis, locum tuum meliùs recognoſcas & honores, quàm plures qui de nobis exierunt fratres, & per noſtrum locum venerunt ad magnos honores. Vale.

ADNOTATIO.

EODEM collimant ſuperiores epiſtolæ tres; nempe ut Vitalis Abbas Bernacenſis transferretur ad regimen Weſtmonaſterii in ſuburbio Londinienſi: tum ut Oſbernus, Vitalis germanus frater & Monachus Troarnenſis, in locum fratris Bernaco ſufficeretur. Bernacum Neuſtriæ opidum eſt ad Carentonam fluvium, diœceſis Lexovienſis, ubi Monaſterium inchoavit Judith Ricardo ſecundo Nortmannorum Duci nupta; abſolvitque Ricardus ipſius maritus, *committens illud venerabili Guillelmo Abbati* (Fiſcamnenſi) *perficiendum, & monaſticè ordinandum, qui in locandis fundamentis modicum præſtiterat conſilii auxilium*, uti Ricardus ipſe teſtatur diplomate dato in Fiſcamnenſi palatio *anno ab Incarnatione Domini* M XXVII, *Indictione octava.* Hinc eſt quòd cùm Monaſterium illud juris eſſet Fiſcamnenſium Monachorum; Willelmus Anglorum Rex, idemque Dux Nortmannorum, Conquæſtor vulgo appellatus, non niſi habito Ab-

batis Fiſcamnenſis ejuſque Monachorum conſenſu, Vitalem Bernacenſem Abbatem in Weſtmonaſterium tranſtulerit, ejuſque loco præfecerit Oſbernum. Qua in re obſervandum venit, Principes atque Reges, etſi in Abbatias à Majoribus ſuis conditas ſibique ſubjectas aliquando Abbates nominarent, ad rem tamen exſequendam poſtulaſſe conſenſum & confirmationem Monachorum, quibus electio competebat. Porro Johannes Abbas, cujus ſunt ſuperiores epiſtolæ duæ atque infrà ſubſequens, Fiſcamno præfuit poſt Guillelmum ab anno M XXVIII, obiitque anno M LXXVIII, uti ſuperiùs obſervabam. Has verò epiſtolas noſter Guillelmus Filiaſtrius eruit ex mſ. codice Fiſcamnenſi.

JOHANNIS ABBATIS
Epiſtola III
Ad WARINUM Abbatem Mettenſis Monaſterii ſancti Arnulfi.

Repetit Benedictum Monachum ſuum.

DOMINO Patri W. venerando Abbati, frater JOHANNES, crucis Chriſti ſervulus, quidquid in Chriſto felicius. Sæpius & verbis & ſcriptis, deprecatus ſum veſtram paternitatem pro noſtro Monacho, nomine BENEDICTO,

NEDICTO, ut mihi redderetis: & audire renuiſtis. quod non maximæ fuit caritatis. Scriptum quippe noſtis: *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris.* &, *Caritas omnia ſuffert.* Adhuc ergo veſtram paternitatem convenio humili ſupplicatione, quatinus eum non differatis mihi remittere. Quòd ſi nolueritis, vos non excommunico, ſed ipſum ab omni Chriſtianitatis officio auctoritate Dei, & ſancti Patris noſtri BENEDICTI & omnium Sanctorum, quantum mihi licet, ſeparo & ſequeſtro, donec docear quo mihi aufertur pacto. Valete dicerem, ſi noſtram non defenderetis ovem. Verumtamen valete dicam, eâ convenientiâ, ut ovem reddatis omni occaſione poſtpoſita.

WARINI ABBATIS

Epiſtola

Superiori reſpondens.

DOMNO Abbati I. ſecundùm nomen ſuum Dei gratia pleno, Frater W. ejus ſervorumque Dei ſervus, cum fidelibus orationibus caritatem &

pacem. Apostoli verba sunt: *Servum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes.* Hoc ideo dico, ut tali tanti Doctoris sententia meipsum moneam & castigem, ne responsurus litteris vestris, quibus nos dudum pro libitu & potestate vestra nimis acriter convenistis, aliquid quod vobis, id est tantæ majestati, indecens sit, (quod absit) saltem provocatus, velut stultus effutiam. Sed quia, ut dicitis, *caritas omnia suffert*, voto Apostoli precor, ut si ego ut insipiens in insipientia aliquid locutus fuero, sustineatis modicum quid ipsi insipientiæ meæ, & supportetis me. Ego enim nihil propono, nihil præcipio, nil minor: sed coactus ad scripta vestra simplici sermone sic rescribo. Litteras vestras frater noster Domnus WIMUNDUS mihi detulit, dicens eas sibi à vobis missas, ut per eum mihi præsentarentur. Quas coram eodem fratre qui eas attulit, & Domno GRIMARIO Besuensi, sine ullo salutationis procemio (quod non, ut dicitis, maximæ fuit caritatis) præsentavit: subjunxitque vos ea mandare, ut fratrem nostrum Domnum BENEDICTUM, quem vi auferre volebatis, vel-

ut jam vestrum, vestris sumptibus, equis & famulis ad vos quantocius duceret. quod certè si alius præter vestram personam ageret, non maximæ esset religionis.

Ut enim de persona vestra interim taceam, cui omnis honor, utpote majori, priori, sanctiori, ac prudentiori atque religiosiori impendendus est; de me dicam, quia si ego tale quid de aliquo vestro Fratre attemptassem, & eum ad me venire scriptis nostris tam longo terrarum spatio, & maximè pro damno vestro, clam vobis monerem; meritò & à vobis, & à cunctis hæc audientibus reprehensibilis & contrarius sanctæ Regulæ judicarer: cùm sciamus sanctum Patrem nostrum BENEDICTUM prohibere Monachum litteras vel eulogia nesciente Abbate suo à quocumque suscipere; justiusque mihi in tali culpa impingeretur id, quod in scriptis vestris opposuistis: *Quod tibi non vis fieri, alii nè feceris.*

Verùm his omissis, quæ vel leviter ferrentur, vel omnino nil penderentur; ni alia graviora nos stimularent: ad ipsa verba quibus interminamur, si placet,

veniamus, ut his absque contentione respondentes, vel noxii vel innoxii inveniamur. Querimini vos sæpius & verbis & scriptis nos expetisse, ut vestrum, sicut dicitis, Monachum, nomine Benedictum, vobis redderemus, & audire renuimus; & hoc non maximæ caritatis esse. Ubi ego respondeo, me (si bene memini) à nescio (Deo teste) qua persona litteras quasdam, transacto jam, ut puto, biennio, suscepisse, quibus de remissione ejusdem fratris monebar. quas, ut æstimo, ipse idem, & quicumque legit & intellexit, ut vanas irrisit, quas vestras fuisse nec credidi, nec credo. Ita frivola erant quæ in eis continebantur, ut potiùs eas à quocumque scurra irrisoriè fictas, quàm vel à vobis, vel ab aliquo sapiente missas crederem, adeoque pro eis respondere vel rescribere parvipendi.

Quod verò dicitis, vos verbis me de hac re expetisse: salva veritate sermonis vestri, quem ego falsum dicere nec debeo, nec volo, me non recordari confirmo aliquando hinc vobiscum, vel cum aliquo vestrorum me aliquod habuisse colloquium. Quòd si habuissem; quod

modò reſpondeo, tunc quoque reſpondiſſem, ſcilicet me libentiſſimè veſtrum & veſtrorum conſilium, adjutorium & cohabitationem, ſi tanta re dignus eſſem, habiturum, & id ſervitio noſtro, ſi juberetis, repenſurum.

In præſenti tamen, quia hoc tanta vi exigitur, nullum Monachum veſtrum habere: Domnum verò Benedictum non veſtrum, ſed ſanctæ memoriæ Domni Abbatis WILLELMI converſum, nutritum & profeſſum fuiſſe: quem ipſe (quod nemo negare valet) in primo quo locum Gorzienſem regendum accepit, ad idem Cœnobium cum multis aliis, quorum nonnulli jam vita defuncti ibidem humati quieſcunt, ut ſuum venire, ac inibi manere præcepit. Quod & fecit, uſquedum tranſactis nonnullis annis, conhibentia Domni Abbatis Gorzienſis SIGIFRIDI & Domni Abbatis ODDONIS tunc Priorum, pòſt Abbatum, & juſſione prædicti Domni Abbatis Willelmi ad Monaſterium ſancti Arnulfi, cui Deo auctore, licèt peccator, inſervio, directus & deſtinatus eſt: ubi hactenus deguit & degit, & Deo volente (niſi omnia antiquorum ſtatuta irrita

fiant) deget. qui obitum Patris nostri, sæpe dicendi Domni Abbatis Willelmi præstolatus est, & successoris ejus, id est Domni Abbatis Oddonis, electioni & ordinationi interfuit, laudavit, & absque alicujus interdictione primum ipsi, post decessum autem ejus, mihi, licèt indignissimo, nullo monente, nullo cogente, sua sponte, voluntariè, ut dixi, obedientiam, ut Monachus Abbati promisit, & scripto, ut videri perfacile est, firmavit. Cùm e diverso (quod pace vestra dictum sit) nec electioni, nec ordinationi vestræ, nec animo, nec corpore interfuerit : & vos postmodum per has regiones nostras transitum & hospitium habentes, nullam omnino vel tenuem famam sonuistis; & nobis jam præteritis annis orationis causa sanctum Michaëlem adeuntibus, & per vos transitum habentibus, ubi etiam benignè satis & liberalissimè cum omni caritate & suscepistis & refovistis, nullam penitus mentionem fecistis, nec, ut puto, faceretis, nisi Doech, non primus ille Idumæus, sed nunc alter semi-Judæus, cujus nomen vel faciem non cognovi; sed utinam ita vitam ejus laudabilem in bo-

na fama ex veritate cognoſcerem ; ſicut notatur & vituperatur apud nos in mala fama. non, inquam, ille aut infamis, ſicut dicitur; aut laudabilis, ſicut cuperem, ex tranſmarinis partibus ad corrumpendam inter nos pacem, ad vos nunc nuper emerſiſſet: qui, ut audivi, relicto habitu & vita monachica, diu volutatus in volutabro ſæculi, jam tandem inebriatus fœtore carnalis delectationis, quam ex aureo calice Babylonis uſque ad feces epotavit; nunc tandem pulſatus plus precibus, quàm minis, non ſe taliter Chriſto ſerviturum, & à via & vita perverſa convertendum minatur, niſi in primo initio, non converſionis, ſed reverſionis ſuæ contra Chriſti præcepta agat. Nam Chriſtus ad ſe venientibus dicit: *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem & fratres*, &c. Iſte autem prædicat ſe non poſſe ſine fratre carnali ſervire.

Animadvertite, quæſo, inſidias diaboli. Lupus ovibus inſidians, non libero, ſed ſuſpenſo inceſſu ovilia circuit: ita diabolus quos decipere quærit, non aperta, ſed ſimulata fronte impetit. Verumtamen Paulus devitandos eos docet, qui

primam fidem irritam fecerunt. ideoque discipulis dicit: *Timeo, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita & vestri sensus corrumpantur, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo.* Ego quoque timeo talem horum societatem plus pariturum istius (quod absit) perditionem, quàm illius salutem. Sed dicit aliquis: Quid si aliter haberi vel teneri non potest? Huic non ego, sed Apostolus respondeat: *Infidelis si discedit, discedat.* Quod enim lucrum est Deo animam unam adquirere, & aliam perdere? quod si aurum suum, utinam non malè adquisitum, quo, ut audivi, abundat, secum abstulerit; tollat. Utinam, non ipse, sed, si eum impedire debet, pecunia ejus eat in perditionem. Non dignatur sancta Ecclesia tales pecunias atque munera impiorum perversa: nec Christus aurum quærit, sed animas, qui diabolum divitias offerentem, ut nos eadem facere doceret, repulit, & in vocatione apostolica eadem trutina pensavit aurum & argentum Matthæi & Zacchæi, qua navim & retia Andreæ & Petri.

Sed ô dolendus error hominum! non potuit, inquiunt, Abbas Willelmus Mo-

nachum in alio, quàm ubi professus est, constituere loco, nisi diebus vitæ suæ. Christus Dominus noluit diutius Apostolos in conclavi residere, sed misit eos in universum orbem prædicare regnum Dei. Ipsi Apostoli per totum mundum divisi discipulos suos ad prædicandum ad diversas orbis plagas dispersos direxerunt, ut Petrus APOLLINAREM Ravennæ, CLEMENTEM Metti, EUCHARIUM Treveri, & plures alios, quos enumerare longum est circumquaque: & Paulus Timotheum & Sylvanum & ceteros. Alii quoque Apostoli creditas sibi à Deo partes mundi discipulis Fidem Christi adnuntiantibus repleverunt: & Pater Monasterii, quicumque est ille, vices Christi agens, non potest vel pro lucrandis animabus, vel pro aliqua alia utilitate, dummodo pro Deo & secundùm Deum fiat, Monachum mundo mortuum & Deo soli viventem, in quocumque necesse fuerit loco stabilire?

Non, inquiunt, sed Monachus redeat ad locum suum. Concedo Monachum redire ad locum suum: sed eum qui malè exiit, non eum qui obedienter exiit, & obedienter ubi jussus est, stetit: sed

BERNARDUM, qui fugitivus contra præceptum Abbatis sui evasit; non BENEDICTUM, qui jussu Abbatis sui à Monasterio professionis suæ obedienter exiens & ad nos veniens, obedienter inter nos conversatur. Quàm melius vester iste Bernardus cum eodem fratre suo apud nos mansisset, quàm ut alibi degens inter alia facta sua, quæ vos me meliùs nostis, hoc incendium discordiæ, quod nunc inter nos, nisi Deus pacis prohibuerit, conflagravit, longo jam ex tempore in transmarina officina enutrisset. Quòd si id quod dicimus, videlicet ut Monachus cum licentia & jussione spiritualis Patris in quocumque Monasterio possit secundùm Deum degere, non conceditur; ut tandem litigiosum hunc funem rumpamus, concedatur igitur secundum hæresim, quæ vel à Catholicis, si reus est, justè; vel si innoxius est, injustè ab invidis Origeni impingitur, ut scilicet præterita sæcula denuo in idem quod fuerint revolvantur. Sic iterum vel idem, vel alius Adam & Eva, iterum à serpente decipiantur: fiant iterum Sodomitica incendia, iterum omnia viventia diluvio pereant, iterum Saül asinas

quærat, David oves pascat: postremò (quod cogitatu & dictu horridum est) iterum Christus de Maria virgine nascatur, adolescat, tradatur, patiatur, moriatur, resurgat. cum è contrario Paulus dicat: *Christus resurgens à mortuis, jam non moritur.* Redeant omnia ad prima initia, BENEDICTUS ad Fiscamnum, WARINUS Gorziam, Domnus Abbas JOHANNES Divioni, & ceteri quicumque fideles Christi per diversa loca in sancta Ecclesia ad pascendum, regendum, ordinandum, docendumque gregem Domini distributi & promoti sunt, ut luceant velut luminaria magna in domo; redeant unde processerunt, recondantur & lateant sub modio, e contradicente Domino: *Non potest civitas abscondi supra montem posita,* &c. Animæ etiam defunctorum secùndum somnia Poëtarum, quæ mille rotas volvere per annos letæo flumine potatæ, rursus incipiant in corpora velle reverti: ut compos votorum suorum vester ille Bernardus cum Mantuano pastore nobis insultans lætus decantet:

Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.

Hæc si absurda sunt, immo quia absurda & Fidei catholicæ contraria; respuatur falsitas, & teneatur veritas. Sanctæ Ecclesiæ firmissima columna Papa GREGORIUS AUGUSTINUM, MELLITUM cum plurimis Monasterii sui Monachis ad prædicandam veram Fidem Anglorum gentibus destinavit: quod & ipsi fideliter impleverunt. Quis, rogo, post tanti viri felicem obitum, quis, inquam, successorum ejus horum quemque vel Monachum ad Monasterium, vel Clericum ad Ecclesiam venire, aut monuit, aut coëgit; & non potius sancti viri prædicabile factum laudavit, fovit, & juvit? Quod vos facere sperabam, primò zelo & amore Dei, dein desiderio & caritate pii Patris, & maximè vestri, Domni Abbatis Willelmi, qui vos unica caritate inter ceteros enutrivit, dilexit, promovit, honoravit: nec quod ipse statuit aliquando, à vobis destituendum, sed potius confirmandum putavi.

Haberem plura, quæ paternitati vestræ ad horribilia dicta & facta quæ mandastis (neque enim res parva excommunicatio est) rescriberem, nisi reverentia vestri & disciplina regularis, quæ

nos Monachos in loquendo temperantiam habere monet, me constringeret. Hæc tamen pauca dixi, ut ostenderem & probarem, me nec Monachum, nec ovem vobis auferre; sed mihi commendatam in ovili Christi justè tenere & servare: ubi si ita vixerit in bono, sicut potest; non patebit morsibus lupi, sed servabitur pascuis Christi. Etenim etsi peccatores sumus, Christum tamen confitemur; catholicam Fidem tenemus, Baptismum & Eucharistiam Christi suscepimus, Regulam sancti BENEDICTI legimus, & pro posse servamus; in acie Christi contra communem hostem stamus; ferimus, & ferimur aliquando; Deo sustinente stamus, aliquando infirmitate impediente vacillamus; si fragilitate cadimus, Deo relevante resurgimus, nec tamen usque ad desperationem deficimus. Et credo ita in nostro & divitiis, & (quod periculosius est) religione exiguo & paupere loco, quemque Monachum fidelem posse animam suam cum Dei adjutorio servare & salvare; sicut in quocumque ditiori & religiosiori. nisi fortè aliquis plus sapiens quàm oportet sapere, hæresim Donatistarum, qui di-

xerunt in sola Africa veram esse religionem, eamdem pestem ab Africa in Normanniam transferat, & asserat nullum Monachum, nisi in solo Fiscamni Monasterio, posse salvari. Qui hæc dicit vel credit, nimium coartat illum, qui est excelsus super omnes gentes, & cujus gloria super cælos est, cujusque nomen à solis ortu usque ad occasum laudabile est. Apostolus enim intelligens omnem hominem adversus communem hostem semper pavidum esse debere, vestrates quoque sicut & nostrates ammonet dicens: *Sobrii estote & vigilate, quia adversarius vester diabolus, tamquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret: cui resistite fortes in fide.* Nisi fortè Angelorum custodia, Cherubim quoque romphæa ita jam munivit locum vestrum, (quod non puto in hac vita futurum) ut jam non possit eum irrumpere princeps hujus mundi, qui ut tentaret illum in quo nihil habebat, illum in deserto, in pinnaculo templi, in monte valde excelso invenit & tentavit, sed fugatus abscessit. Hæc nos timemus, hæc patimur, sed confidimus nos quoque, sicut & alios, liberari posse ab illo qui dixit:

Confidite, ego vici mundum. Hæc non exprobrando, ſed ratiocinando, & ad ſcripta veſtra duriter ferientia patienter reſpondendo diximus: ut ſi non poſſumus ad credendum, ſaltem ad æſtimandum vos inducere valeamus, ovem illam quam veſtram dicitis, etiamſi ſine contradictione aliqua veſtra eſſet, non inter nos niſi ſua culpa perituram fore.

Sed tabella jam plena nil ſe amplius ſuſcipere poſſe oſtendit: querimonia tamen e corde noſtro juſtè, ut puto, ebulliens ſe aperiri, etſi non ex toto, ſaltem ex parte expoſcit. Quid, quæſo, Pater, quid adverſum vos commeruimus, quod tam ſubitò, tam improvisè, tam præcipitanter, tam ſæviſſimè telum acutiſſimum excommunicationis in nos voluiſtis jaculari! Sperabamus nos velut fratres veſtris orationibus adjuvandos, quò Chriſto mereremur incorporari: & nunc à Chriſti corpore & ſancta Eccleſia, cujus filii gratia Dei per baptiſmum eſſe meruimus, anathemate vultis ſeparare? Gratia & pietate ſua Dominus hanc poteſtatem Sacerdotibus dedit, ut quod ligarent in terris, ligaretur & in cælis; & quod ſolverent in terris, ſolveretur & in

cælis: ſed benedictus Agnus ille, qui pro peccatoribus immolatus eſt, id ſibi ſoli ſervavit, ut ſolus tolleret peccata mundi, ne fortè homo rabidus & phreneticus præcipitatione animi innocentes perderet, & nocentes ſervaret. Ipſe Dominus Iſraëlitis inimicis, latroni in cruce pepercit, & apertis miſericordiæ januis nos ad ſe etiam nolentes invitat, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos requieſcere faciam.* Et homo dubius de ſe, qui neſcit utrum odio, an amore dignus ſit, vi quadam homini & fratri, quem ut ſe diligere jubetur, claudere laborat portas vitæ, de quibus neſcit utrum aperiendæ ſibi ſint. Ego memor fragilitatis meæ, plus timens peccatis meis, quàm alicujus excommunicatione (quod abſit) à gratia Dei excludi; gratias Deo & vobis reddo, quòd me interim ab excommunicatione, ſive id facere, ſive non debuiſtis, aut debetis facere, ſuſtinuiſtis. Fratrem tamen illum, quem, ut ſcribitis, ab omni officio Chriſtianitatis auctoritate Dei & ſancti BENEDICTI, & omnium ſanctorum ſeparatis; non video qua ratione, quove juſto aliquo judicio id facere

debuiſtis

debuiſtis, aut debeatis. Monachus enim ſub Regula ſancti BENEDICTI, quem nobis auctorem in tali ſententia advocaſtis, in Monaſterio regulariter vivens, prohibetur penitus proprii cordis ſequi voluntatem; & non ſolùm ſæpta Monaſterii, ſed nec clauſtrum egredi. Quomodo ergo veſtra excommunicatione poteſt obligari is, qui nullam poteſtatem ſui, vel in corpore, vel in animo habens, etiamſi velit, non poteſt implere id, propter quod excommunicatur ut faciat? JESUS in Phariſæis vituperabat, quòd alligarent onera gravia & importabilia. Sed ſi illa vituperabilia, quia importabilia: iſta magis reprehenſibilia, quia impoſſibilia.

Sed dicitis vos id facere, quia licet. Sed Paulus dicit omnia ſibi licere, ſed non expedire. Utinam juxta beneplacitum Dei nemini liceret, niſi quod expedit. Sed quia in arbitrio noſtro poſitum eſt bonum & malum, vita & mors; cavendum eſt in quam partem deflectamus, timendumque quod dicitur: *Væ qui dicunt bonum malum, & malum bonum.* Sed ſi ita agendum erat, directiùs in illum hæc ſententia dirigeretur, qui malè à domo paterna exiens, nec rectè red-

iens, patris offensam non mitigat, sed exacerbat. Ille nunc duris pungionum aculeis castigandus, nunc blandis monitionum fomentis adhortandus, postremo jaculo anathematis meritò esset feriendus, donec in se reversus diceret: *Pater, peccavi in cælum & coram te., jam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut unum de mercenariis tuis.* Nunc mutato ordine, qui patrem recedendo offendit, pro malis bona recipiens cum patre epulatur: & ille qui cum patre semper mansit, nec ejus mandatum præterivit, pro hœdo quem exspectabat, anathematizatur. Clamare cum Propheta compellor: *Quia impius prævalet adversus justum, ideo egreditur judicium perversum.*

Verùm quia querelosus iste sermo noster jam claudendus est; petimus, domine Pater, ut mitiorem in nobis animum & habeatis & ostendatis. Decet Dei & crucis Christi servum, quod vos esse vobiscum nos quoque fatemur, id facere, quod fecit ipse qui crucem, id est signum mortis, moriendo in ea, nosque redimendo in signum vitæ mutavit, implendo id quod Apostolus & docet, & monet nos quoque facere debere, ubi

ait: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. qui cùm malediceretur, non maledicebat; cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injustè. qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui justitiæ vivamus: cujus livore sanati sumus.* Sancti quique à principio mundi paratiores ad benedicendum quàm ad maledicendum fuerunt: quo exemplo idem nos facere docuerunt. Quid memorem Isaac Jacob benedicentem? quid ipsum Jacob non solùm filios, sed & Pharaonem benedicentem: Moysen duodecim Tribus, Symeonem quoque, eum à quo cuncta benedictio venit, Dominum benedicentem? cùm legamus etiam alienigenam Balaam timuisse maledicere populum Domini. *Quomodo*, inquit, *maledicam cui benedixit Dominus?* Si bene memini, in sancto Evangelio Dominus ipse soli ficulneæ infructuosæ maledixisse legitur, cùm multos & in veteri & in nova lege benedixisse legatur. quam unam de ficulnea maledictionem cur fecerit, vos me meliùs nostis. Ecce iste frater, quem tanta anim-

adverſione ab omni Chriſtianitatis officio vultis anathemate ſeparare, quanto labore, quanta arte & ingenio ex ultimis Judaïci populi favillis, quæ ſolæ olim ſalvandæ prænunciatæ ſunt, vix ad Fidem collectus ſit, & Chriſto copulatus, vos meliùs noſtis: & nunc pro viliſſima, immo nulla cauſa, à corpore Chriſti (quod abſit) præcidetur! Non ita ſanguis Chriſti vilipendendus eſt, qui poſuit animam ſuam pro ovibus ſuis, & pro ſuo grege mori dignatus eſt, cui gloria in ſæcula.

In calce epiſtolæ peto cum omni humilitate & ſubjectione, ut gratiam & caritatem veſtram nobis concedatis, & ſicut fratres & ſocios, vel (quod malumus) ut ſervos ſuſcipiatis & teneatis: & quia infirmi & peccatores ſumus, magis nos precibus veſtris adjuvetis, ut Chriſti præſentiam & Sanctorum cohabitationem mereamur, quàm à tanta gratia ulla maledictione aut anathemate, quod abſit, excludamur. Quod ſi vobis facere, non noſtro merito, ſed Chriſti reſpectu & fraterna caritate placuerit, gratias agimus; ſin aliter, id nos noſtris peccatis reputabimus, nec tamen de Dei diffiſi mi-

sericordia, qua plena est terra, precabimur eum qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit; ut sola sua gratia nos recipiat in æterna tabernacula.

In fine Epistolæ vestræ, ubi ad valetudinem ventum est, diu in verbo valedictionis hæsitastis; postremo cum quadam convenientia, ut dicitis, valete illud pereffudistis, quasi cum hæretico vobis esset sermo, de quo fideli præcipitur: *Nolite recipere eum in domo, nec ave ei dixeritis.* Ego valedicturus vobis, in verbo valedictionis nil hæsito: sed, ut fidelis & Catholicus Christianus, vobis Patri & domino sinceriter dico, Valete, & verbum Apostoli in corde sæpe, ut facitis, revolvite: *Benedicite persequentibus vos.* Ego autem dico: Benedicite non persequentibus, sed diligentibus vos, benedicite & nolite maledicere. Iterum valete, & siquid in loquendo peccavi, ignoscite, quia in amaritudine cordis locutus sum.

ADNOTATIONES.

TOTA Johannis expostulatio cum Warino est de repetendo Benedicto Fiscamnensi Monacho, qui ex Judæo Christianus, tum Fiscamni Monachus effectus, dein transmissus ad Mettense sancti Arnulfi Monasterium, ibidem residebat jam à multis annis. Hujus contentionis artifex erat Bernardus quidam, ob id à Warino Doech appellatus: qui ex sancti Arnulfi Monasterio transfuga Fiscamnum sese receperat.

Ex Warini autem epistola constat, Guillelmum ipsum, qui Fiscamni Abbas fuit, etiam sancti Arnulfi Monasterio præfuisse, nimirum post Benedictum Johannis secundi successorem: tum ei successisse Oddonem, cui suffectus Warinus hujus epistolæ auctor. Warino verò subrogatus est Willelmus, qui sequentes epistolas scripsit. Ex quibus corrigendus est vulgatus index Abbatum Monasterii sancti Arnulfi.

Ad hæc, docet nos Warini epistola, Warinum ipsum Gorziæ; Johannem verò Fiscamnensem Abbatem Divionensis Monasterii, quod superiùs notabam, Monachum fuisse ante initam præfecturam. Denique Warinus ante monachatum Leodicensis Clericus fuit, testante Adelmanno in versibus rythmicis inferiùs edendis.

WILLELMI ABBATIS METTENSIS

Epistola I.

Gregorio Papæ VII de electione ejus gratulatur anno M LXXIII.

DOMINO venerabili & universali Papæ G. W. peccator devotæ orationis affectum & humilis servitutis effectum. Licèt sapientia Dei universa quæ per ipsam facta sunt, dispositione mirabili & ordine imperturbabili moderetur; numquam tamen commodiùs consulit rebus humanis, quàm cùm eligens virum de plebe, in populi eum sui caput constituit, in cujus nimirum vita & moribus, quo nitendum sit, plebs inferior valeat intueri. Quod quidem beneficium nostris Dominum concessisse temporibus, quisquis non invidet, videt, dum te jam olim disciplinis ecclesiasticis eruditum, illius nunc cathedræ fecit esse sessorem, à qua per orbem terrarum omnium virtutum lumina diffunduntur, & ad quam, velut in circulo lineæ ad il-

lud medium, quod centrum Geometrici vocant, universa convergunt. Tantus autem, ut nobis relatum est, totius populi electioni tuæ conspiravit assensus, ut nullus omnino ex tanta multitudine visus fuerit dissentire. Et unde, quæso, tanta unanimitas, tanta potuit esse concordia, nisi ex Spiritus illius instinctu, cujus olim adspiratione plebs primitiva credentium unum cor & unam animam habuisse describitur? Ea est enim illi Spiritui familiaris virtus atque potentia, ut corda quæcumque repleverit, levet; levata verò indissolubili amore conjungat sibique subjungat. Gratias ergo Deo, præcellentissime Pater, gratias Deo, qui sic tuæ favit electioni, ut non pateret Ecclesia scissioni. Quisquis jam igitur tuo sacerdotio adversatur, cujuslibet esse meriti vel scientiæ videatur, ad illud cæleste ædificium non adspirat, qui per tumoris vitium atque discordiæ, omnium pace membrorum & unione se privat. quod quidem neminem ausurum esse confidimus, nisi qui respectu miseræ conscientiæ, pondus tuæ sibi formidat imminere sententiæ. Unde & ille diabolus Vercellensis cum suis complicibus elabo-

rat, ut tu in sede non debeas confirmari: metuens miser ne illo zelo tuo, quo in hostes Ecclesiæ exardescere soles, nunc ejus flagitia, ejus dedecora, ejus debeant probra damnari. Verùm omnibus bonis eo ipso plus places, quo pessimis displices: quia non leve vel minimum est testimonium probitatis, displicuisse filiis iniquitatis. Nunc ergo accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime; illo, inquam, gladio, quem non prohibendum esse à sanguine Propheta proclamat, quémque devoraturum carnes Dominus salubriter pollicetur. Vides certè in Israëlitica castra Amalechitas & Madianitas, ceterasque pestes pariter conspirasse. Magna sollicitudine, grandi consilio, continuoque studio opus est, ut tot monstra aut bestiæ possint vel jugulari, vel subjugari. Nullius ergo metu, nullius minis ab hoc spirituali conflictu sanctoque certamine retarderis: & Gedeonis illius in morem ad prœlium processurus, lagunculæ ne timeas fractionem. Ecce te in sublimi & in specula positum oculi omnium vultusque suspiciunt: singuli magna de te audire desiderant, ex præteritis colligentes, quid nunc in ma-

jori officio ſis acturus, qui quondam poſitus in minori non ſine gloria militaſti. At ineptus ego, qui te ammonere præſumam, currentemque nitar impellere, cùm tu fervore mirabili majora moliaris, quàm noſtra ſuſpicetur infirmitas; & aquilino more omnia inferiora tranſvolitans, in ipſius ſolis ardorem tuos infigere coneris obtutus.

Scire autem te cupio, quorumdam conſilio me deceptum Abbatiæ ſancti Remigii pondus peſtiferum ſuſcepiſſe. quod quidem tam impatienter graviterque & iniquo animo fero, ut illud à me longiùs propellere cogitem, ſi tamen in hoc opus tuum potero impetrare favorem. Sunt enim multa, quibus ſic miſera mens mea contunditur, ut nec ad meipſum jam mihi redire ſit liberum. Nihil verò miſerius, quàm fruſtra niti & inutiliter laborare; cumque grana puriſſima ſeveris, nihil præter ſteriles avenas loliumque colligere. Scis enim quia perverſi difficilè corriguntur, præſertim hi qui in monaſtico propoſito tepuerunt; & vitia quæ à tenera ſunt ætate imbibita, nec ullo ſtudio, nullaque ratione cohibita, vix umquam aliqua potione, vel aliquo

medicamine egeruntur. Huic autem calamitosæ sterilitati, & sterili calamitati illius singularis feri accedit immanitas, cui si quid projecero, plus acuit dentes; si subtraxero manum, ictus non effugio sævientes. Inter tales igitur mihi angustias periculosaque tam sæva contruso auxilii tui porrige dexteram: qualiterque revocare gradum, superasque ad auras possim emergere, tuis me, quæso, litteris facias certiorem, desque consilium quo præpolles; neque despicias animam pro qua Vita suscepit occasum.

WILLELMI ABBATIS

Epistola II

Ad MANASSEN Remorum Archiepiscopum.

Ei resignat prælationem Monasterii Remigiani.

DOMNO M. Remorum Archiepiscopo frater W. orationem, servitium. Plurimas tibi & ingentes gratias agimus, cùm propter benevolentiam tuam, qua nobis in Christo statum

optatæ quietis es imprecatus, tum quia nos à tuæ dominationis jugo, quo miserabiliter premebamur, maturiùs absolvisti. quod quidem ad illam imperturbabilem quietem, cui nostra suspirat intentio, comparandam non minimas vires adjiciet. Sicut enim fulgor iste visibilis sanis oculis est delectamentum, lippientibus verò tormentum: sic nimirum illud intelligibile & oblecticium lumen nonnisi ei menti se dignatur ostendere, quæ ab omni terrena caligine suos enubilare contendit obtutus. Satis igitur eminet, quantum beneficii nobis contuleris, qui id præstitisti, ut illud summum bonum, summum gaudium, summamque lætitiam, sanctarumque mentium lumen frequentiùs & familiariùs attingamus. Gratias ergo tibi, gratias tibi.

Baculum autem tuum, quem nimis minaciter tibi jubes remitti, nos noveris non habere: indignum prorsus ducentes illum nobiscum baculum exportare, quem numquam libuit omnino portare. Quis enim, quæso, est iste baculus tuus, nisi ille baculus arundinis, de quo Propheta proclamat non eum esse idoneum ad sustinendum? cui quicumque innititur,

vulnerari poteſt faciliùs, quàm ſuſtentari. JESU bone, quàm amariſſimum illum baculum experti ſumus! quantas in illo paſſi ſumus contumelias & terrores! Profectò vix nos vivere credimus. Averterit Dominus hujuſmodi baculum à ſervo ſuo, & tradat illum hoſti ſuo. Et hæc quidem diximus non tuum accuſando rigorem, ſed noſtrum oſtendendo dolorem.

Abrenunciamus ergo baculo tuo, abrenunciamus etiam Abbatiæ; non tamen, ſi tibi placuerit, amicitiæ: abrenunciamus tuæ prælationi, nullatenus tamen dilectioni. Scimus enim inſpirante Domino & illos amare, quorum animos ad dilectionem non poſſumus provocare.

Quod verò poteſtatem ſubjectionis in nos exſecuturum te canonicè minitaris; priùs ipſe debes canonicè vivere, ut id canonicè proſequaris. Nemo quippe jure poteſt canonicam exercere cenſuram, qui divinos canones contemnendo, vitam ducit impuram; nec ad aliena dijudicanda valet eſſe idoneus, qui per illicita aliena diffluendo, in ſuis moribus invenitur erroneus. Hæc interim pauca

tibi conſcripſimus, te impenſiùs deprecantes, ut petulantiſſimam linguam tuam freno temperantiæ modereris, ne ſi te nobis exhibueris Luſcium lanuinum, cogamur in te noſtrum acutiſſimum infigere genuinum. Scis enim jam nos poſſe liberiùs ſcribere, quia non eſt unde tu poſſis proſcribere.

WILLELMI ABBATIS

Epiſtola III

Ad eumdem de eodem argumento.

MANASSÆ Remenſis Eccleſiæ obſeſſori W. peccator. Quid dulcedinis, quid amoris, poſtquam tuo jugo neſcio quæ fortuna me ſubdidit, erga te ſemper habuerim; hinc evidenter elucet, quòd à te frequentiſſimè paſſus contumelias & terrores, ſic tamen juſtæ indignationis impetum refrenavi, ut numquam in odium tui, numquam in derogationem, numquam in amariora verba proruperim. Certè mirabantur id etiam conlaterales tui, & me inter turbulentiſſimas minas tuas & horridas animi tempeſtates inhabitare mente tranquilla ani-

moque imperturbabili consistere, miris laudibus efferebant: & re vera sedebam in quodam securissimo portu, & illi petræ, de qua quondam Israëlitica plebs bibebat, & à qua Petrus vocabulum traxit, anchoram cordis habens affixam. Omnes turbulentias tuas impetusque minarum verberumque procellas, velut evanescentem fumum spumamque gurgitis, contemnebam.

Verùm quia quisquis veræ dilectionis movetur affectu, non potest de cujuslibet proximi erratibus non dolere; plus tuis, fateor, furiis, quàm meis ingemiscebam injuriis, illumque versiculum mecum sæpe convolvens, *Erue à framea, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam;* pro te quoque ignitas ad Dominum preces interdum cum lacrimis effundebam. Non enim ita cupiebam de canis hujus manibus liberari, ut tu in caninis moribus permaneres: sed ut, si fieri posset, mentis sævitia morumque bestialitate deposita, tu quoque mecum de suavissima caritate, & de carissima suavitate gauderes. O quotiens adhibui tibi medicamina Scripturarum! quotiens cælestibus verbis, quasi quibusdam car-

minibus, tuum tentavi mitigare furorem! quotiens etiam Threicia & Davidica cithara conatus sum illud vel expellere, vel sedare dæmonium, quo vexaris. At tu, immanissime hominum, plus aloës quàm mellis habens, numquam dulcia monita suscepisti, nec in pectoris tui agro divina semina coalescere permisisti, in quo impiissimæ cupiditatis, & cupidissimæ impietatis planta convaluit.

Certè olim apud quosdam Philosophos de revolutionibus animarum grandis erat opinio: quæ per te non inaniter confirmatur, dum, sicut illi, Euphorbum in Pythagoram, sic in te GERVASIUM putent nostri temporis homines esse transfusum. Verùm non id ego tibi concesserim, ut ille in te totus transierit: cùm in illo tyranno quondam bonarum artium vestigia fuerint, quibus omnino tu cares, ille excelluit. Et ille quidem ecclesias construebat, tu destruis: ille templa Domini adornabat, tu spolias: ille religiosos viros non mediocriter honorabat, tu verò persequeris. Nihil igitur in te ex bonis illius, sed sola vitia demigrarunt.

Ali

Ah pudet recordari miseriarum, quas sub tuo servili barbaroque dominio passus sum! pudet reminisci, quanta mihi mala pro bonis, quantaque pro dilectione mea conviciorum mihi jacula vulneraque jurgiorum retuleris! Prætereo minas tuas, prætereo quòd in ipsa festivitate beati Remigii follem me verbo rustico appellasti. Nec injuria id quidem. Nisi enim ego follis fuissem, ad te tam immitem, tam trucem, tam violentam, tam immanem bestiam, non venissem. At certè omnino stupendum fuit, ut qui follis exstiti ad te veniendo, non fierem follior sub tua tyrannide remanendo. Prætereo quanta improbitate tentaveris à me pecuniam, quam Romano itineri paraveram, extorquere; quibus artibus, quibus dolis me per Sarabaïtas tuos & circumcelliones circumveneris. Prætereo illas litteras tuas, quas super persona mea domino meo Mettensi Episcopo conscripsisti: prætereo illas quas Gipuino Clerico transmisisti. Illas parumper attingam, quas Domno Apostolico tui nuncii prætulerunt, in quibus sic vecordia tua & improbitas mentis apparuit, ut cùm venerabili Papæ, tum

ſacro Senatui fueris ludibrio & horrori. Aſſerebas enim in illis litteris tuis, me
„ hominem eſſe pacificum, humilem &
„ quietum, lectioni ſemper intentum; ac
„ per hoc non me Francigenarum tuiſque
„ moribus convenire: te quadam opinionis
„ meæ fragrantia (quam tamen in me
„ pax, non virtus pepererat) inductum,
„ ut mihi Abbatiam ſancti Remigii com-
„ mendares. O monſtrum nulla virtute redemtum à vitiis! putaſne inferioris eſſe virtutis in pace temperanter, modeſtè & ſobriè converſari, quàm in bello acriter & fortiter prœliari? cùm pax ſoleat fortes etiam animos enervare: pugna verò imbelles & deſides roborare. Unde non immeritò ille inſignis Orator arma togæ cedere perſuadet ſubtiliter, nimirum conſiderans pauciores eſſe qui poſſint in pace vivere continenter, quàm qui pati bellorum labores & pericula patienter.

Verùm fiducialiter dixerim eum non poſſe bello ſuccumbere, quem non potuit pax longa corrumpere; & teſta quæ in aquis poſita non molleſcit, diſſilire in ignibus neſcit. Riſit igitur Domnus Apoſtolicus illas litteras tuas: & quæ in

injuriam meam transmissæ sunt, laudem mihi & gloriam pepererunt. Contulit ergo mihi idem venerabilis Papa Abbatiam sancti Remigii vel retinendi, vel deserendi liberam potestatem: isque tibi litterarum suarum auctoritate mandavit, ut nihil ex supradicta Abbatia faceres, nisi quod voluntas mea consiliumque præscriberet. Ego in redeundo diu mecum multumque deliberans, meosque mores tuosque collibrans, summum duxi nefas, si vel ex visione tua meus umquam ulteriùs commacularetur adspectus. Non est itaque levitati & inconstantiæ deputandum, quòd Abbatiam tuam consortiumque tuum aufugerim; idque mihi perfacilè, quisquis te agnoscit, ignoscit.

WILLELMI ABBATIS

Epiſtola IV

Ad quemdam Abbatem.

Ejuſdem argumenti ac duæ ſuperiores.

DESIDERABILITER venerabili & venerabiliter deſiderabili Domno & Patri H. W. peccator, orationem, ſervitium. Accepi litteras tuas, litteras puræ benevolentiæ, litteras ſinceriſſimi amoris igne ferventes, & intimæ dilectionis ineffabili ſplendore lucentes. In his autem litteris tuis aſſerebas te non mediocriter admirari, me ſic falli, ſic decipi potuiſſe, ut in terra Francorum, quaſi in lacu leonum, me paſſus ſim tam temere facileque contrudi: præſertim cùm me ab hoc letali facinore illius cruentiſſimæ beſtiæ immanitas revocare debuerit, etiamſi cetera ſatis quieta tutaque forent. Fateor ita eſſe, tibique veraciter meam temeritatem meamque ſtultitiam objurganti, quid excuſationis, quid defenſionis obtendam, me non habere confiteor. Verùm debes me-

minisse infirmitatis humanæ, neminemque, dum in hoc corpore mortis vivitur, ita fore perfectum, ut non subjaceat mutabilitatis incerto. Quid enim mirum me alienis cessisse consiliis, & à stabilitatis propriæ firmitate paululum titubasse, cùm & David prudentissimus Prophetarum, servi in dominum Miphiboseth accusationi falsæ crediderit; & Josias Rex ille sanctissimus, unicæque pietatis in Dominum, pro Rege Assyriorum in Nechao Regem Ægypti consurgens Domini provocaverit iram? quæ tamen, ne tanti viri meritum deperiret, transitoria pœna morteque sedata est temporali. Non est igitur admirandum, si & nos qui involvimur tenebris peccatorum, in lubrico itinere labimur, & in nostris consiliis caligamus: cùm tales tantique viri ignorantiæ potuerint nubilo obscurari, in quorum vita & moribus lumen justitiæ & solis etiam claritas refulgebat.

Et ego quidem quadam virtutis imagine sum deceptus, & ut illius feræ pessimæ monstrique horribilis sævitia minùs prospectaretur, prospectaque caveretur, miseris Monachis & afflicto loco causa

fuit intentio consulendi. Pollicebatur enim ille aper de silva crebris, multumque terribilibus juramentis, se vineam Domini numquam ulteriùs depasturum, nec de ea quicquam ablaturum, nisi quod ei manus meæ spontanea largitio contulisset. Credidi, fateor, promissionibus ejus, non levis meriti minimæve remunerationis arbitrans fore, si per me posset illius truculentia temperari. At ille rapacissimus lupus callidè blandiendo & falsa pollicendo, omnino moliebatur Abbatiolæ nostræ, quæ pro modulo suo satis ordinata satisque composita videbatur, dentem infigere; & quæ pestilentia sua protriverat, in malitiæ suæ ventrem quoquo modo aliena consciscere. qui postquam se vidit frustra niti, artesque suas sibi parum procedere; in apertam insaniam solitumque furorem prosiliens, nec me terrere minis, nec subplantare insidiis, nesciens miser sub illius me capitis umbra infatigabiliter decertare, a quo conculcari leonem & draconem tuba prophetica præconatur. Ut igitur non illi virulentæ insidiæ, sic nec mihi Deo propitio, quibus eas repellerem, doli & astutiæ defuere. Licèt ergo illius me ju-

go ſubjecerim imprudenter ad modicum, tamen toleravi patienter, evaſi ſapienter.

Verùm non minimo pudore confundor, me plus credidiſſe verbis alienis, quàm oculis meis: & cùm in illo mihi totius malignitatis indicia apparerent, me cum illo vel ſub illo conſenſiſſe puncto temporis immorari miſerabiliter erubeſco. Certè videbam in illo cervicem inflexibilem & erectam, oculos plenos furiis huc illucque currentes, nares ſpirantes contemptum, ſermonem varium ſibique diſſimilem, nulla conſequentia nullaque ratione conſtantem, humeros jactabiles, pedes inſtabiles, inceſſum inæqualem, incompoſitum, indecorum, manus rapaces, violentas, promptas ad cædem & ad injuriam proximorum. Cùm igitur hæc in illo venenatæ mentis ſigna perſpexerim, ultimæ omnino miſeriæ fuit ſic me potuiſſe mihimetipſi abſentari, ut umquam me paſſus ſim ejus vel convictu vel colloquio maculari. Spero autem jam me de cetero proſpectiorem, purgatiorem, cautioremque futurum; ſi tamen tu mihi opitulari non abnuas, precibuſque potentiſſimis agere, ut hæc

mihi, quæ ex quadam mentis ovilitate contracta est, prolapsio remittatur. Vale.

WILLELMI ABBATIS

Epistola v.

Monachum quemdam ad unum Deum quærendum hortatur.

DILECTISSIMO fratri A. W. peccator intimæ dilectionis affectum. Omnes quidem homines qui sacræ fidei & agnitionis divinæ munere gloriantur, decet sanctè & laudabiliter conversari. Hujus tamen negotii majus his pondus incumbit, qui excellentiori proposito suas animas voluntariè subjugantes, animique fervore mirabili omnium præceptorum cacumina supergressi, in Christi corpore quasi quædam clarissima lumina emicant. Cùm enim conjugia Apostolico ore laudentur, & ex facultatibus suis partem pauperibus erogantes, sedes beatorum, camposque Elysios consequantur; isti tamen vitæ perfectioris amore omnia visibilia contemnentes, ipsam subitò monadem arripere maluerunt,

quàm ex his temporalibus gradus efficere, quibus ad illam conſcenditur. Sanè quòd omnia referantur ad monadem, & quia ſuper univerſa quæ per ipſam facta ſunt, teneat principatum; Scriptura illa ſatis evidenter oſtendit, quæ de ſapientia loquens, *Cùm una*, inquit, *ſit, omnia poteſt*. Et unam ſe à Domino petere Pſalmiſta teſtatur: & arca quæ à Noë conſtructa eſt, ubi menſuræ cælitus dantur, in inferioribus trecentorum cubitorum longitudinem, & quinquaginta latitudinem habuiſſe deſcribitur: quæ tamen ad altiora conſurgens cogitur in anguſtum, ita ut ſummitas ejus in unius cubiti ſpatium terminetur.

Vides ergo quomodo univerſa redigantur ad monadem: quam qui in præſenti potuerit obtinere, jam profectò illud in hac mortalitate conſequitur, ad quod in illa reſurrectione communi omnis creatura rationalis ſancta & munda devenire contendit. Tunc, ut divinæ litteræ pollicentur, erit Deus omnia in omnibus, cùm tradiderit Filius regnum Deo & Patri, id eſt cùm Fideles, in quibus nunc regnat ille per Fidem, ad contemplationem Dei & Patris optabiliter

feliciterque perduxerit. Huic excellentissimæ visioni Moyses ille legislator, & ardentissimus divinitatis amator, liberum cupiebat adhibere conspectum, quando cum Domino loquens, ut & semetipsum dignaretur ostendere, devotissimè precabatur. Noverat enim vir ille mirabilis summam beatitudinem fore rerum omnium principium contueri, & illam monadem mentis complecti, à qua universa sumunt originem, & in qua habent omnia finem.

Claret igitur quantæ virtutis quantæque præstantiæ sit, omni sæculari spe mundique felicitate rejecta, illud unicum bonum appetere, ad quod tanti viri suspirabat intentio. Unde & in regeneratione cùm sederit Filius hominis in sedè majestatis suæ, jure à Domino judiciariam accipient potestatem, qui ejus dilectionis intuitu omnia reliquerint: quia & id congruere æquitati, quicumque sanum sapit, intelligit; ut qui in peregrinatione veraciter humiles exstiterint, sint in patria gloriosi.

Inter hujuscemodi ergo heroas sedem te eminentissimam adepturum, certa me cogit ratio opinari: quia ut ad tantam

humilitatem descenderes, non te, ut quosdam, recordatio peccatorum, sed laudabiliter acta vita superior patriæque cælestis desiderium invitavit. Semper igitur sis circumspectus, semper sis providus, omnique studio totaque intentione cordis enitere, ut de bonis semper ad optima transeundo, finem facias concordare principio; nec ulla hostis antiqui fraudulentia violetur, quod ab integritate sumpsit exordium. Non aliorum quæso torpor tuum faciat tepere fervorem, nec eorum exempla te negligentiorem efficiant, qui prætendunt habitu quod moribus insequuntur. Multi etenim tales, quod te latere non arbitror, sub angelico habitu delitescunt, quorum sic misera est conversatio tantaque vitæ perversitas, ut bonis etiam mentibus plerumque sacri propositi pænitudinem ingerant, vitæque deterioris contactu sanctæ cælestisque militiæ non desinant obscurare nitorem: qui per se quidem semper præclarus, semper lucidus, semper egregius est.

At bene fundatum animum res non ista perturbat, nec eum à summo amore disjungere cujuslibet malitiæ valet im-

probitas. Scit enim in Dominica area grana inter paleas gemere, nec eam oportere divinæ discussionis ventilabro, nisi in fine sæculi, permundari: scit in præsenti piscatura verbi sagena bonos malosque pisces concludi, nec eos posse nisi in litore separari. Sic ergo debemus animum moderari, sic impatientiæ virus longanimitatis antidoto temperare, ut & patienter malorum improbitatem feramus, nec umquam bonos propter pessimos deseramus.

Hîc tu me forsitan argues, cur ipse beati Remigii Abbatiam tam citò facileque reliquerim; cùm in illo collegio dubitari non possit quosdam viros honestissimos inveniri, ex quorum benevolentissima caritate ceteri debuerunt tolerabiles judicari. Fateor partim justa hæc tua objurgatio videretur, nisi ille pestilens truncus ficulnus, inutile lignum, terram illam miserabiliter occupasset, sub cujus umbra nulla quidem bona possunt semina exoriri, sed & si qua exorta fuerant, enecantur. Ita enim illa venenata & amarissima arbor tenebrosa est & condensa, ut quocumque brachia tortuosa mortiferosque ramos extenderit,

nullum illic ſol juſtitiæ lumenque veritatis habere poſſit acceſſum. Tale igitur monſtrum & hujuſcemodi aufugiſſe portentum, non impatientiæ & inconſtantiæ vitio, ſed ſummæ virtuti ſummæque eſt prudentiæ deputandum.

WILLELMI ABBATIS Epiſtola VI.

Eidem Monacho à propoſito fervore deficienti exponit arcana judicia Dei.

FRATRI A. W. peccator ſole veſtiri, & lunam habere ſub pedibus. Quoniam quiſquis veræ dilectionis ſtimulatur affectu, non minùs proximorum quàm ſuis provectibus conlætatur; congratulatorias tibi litteras nuper tranſmiſiſſe me memini, ſperans tuæ converſionis principio totius vitæ tenorem finemque propoſiti reſponſurum. At, ut mihi relatum eſt, longè aliter ſe res habet, teque malorum improbitate devictum, patientiæ clypeum projeciſſe: quo ſi vellet tua fraternitas communiri, cùm ex quorumdam melioratione, tum ex tolerantia peſſimorum non minimum

tibi lucrum virtutis adcresceret.

Agitur enim modo ineffabili ordineque mirabili, ut semper electorum utilitati reproborum serviat omnis improbitas; eoque puriùs veri Israëlitæ cælesti divinoque lumine perfruantur, quo profundiùs suis tenebris suæque caligini Ægyptii immerguntur. Mentior si non ita esse ipsa sacra contestatur historia, quæ in illa percussione Memphitica apud Ægyptios palpabiles tenebras, apud plebem verò Fidelium clarissimam lucem fuisse commemorat. Sic nimirum hi duo populi discernuntur, ut licèt in una provincia sint, licèt eadem commorentur in domo; alter tamen semper in lumine, alter in tenebris obversetur. Nec mirum id quidem. Tanta est enim illius oblectícii luminis, divinique fulgoris potentia, ut corda quæcumque tetigerit, statim inluminet & accendat: quæ verò suo judicaverit indigna contactu, in sua caligine tenebrosa & frigida perseverent. Cur verò ex una perditionis massa omnium hominum genus emerserit, & originali peccato priusquam renascantur omnes teneantur obnoxii; cur aliis gratia conversionis divina inspiratione præ-

ſtetur, alii autem in propria obſcuratione permaneant; non humanæ rationis examine, nec mortalis ingenii eſt trutina ponderandum.

Verùm ex hac ipſa divini profunditate judicii illud ſalubriter admonemur, ne facilè temereque infirmorum fratrum conſortia deſeramus: quia quid de his Judex ille ſecretiſſimus in occulto diſponat, non eſt idoneus noſter comprehendere intellectus. Fit enim plerumque, ut hi qui videntur opprimi pondere delictorum, & in aquilonis lateribus reſidere; ſubitò divina inſpiratione compuncti, culparum ſordes excutiant, & in terra auſtrali per opera virtutum ſibi domos ædificent.

Quod cùm ita ſit, immaniſſimæ eſt omnino intolerabiliſque ſuperbiæ interni & æterni Judicis velle prævenire ſententiam, & diſcretionem piſcium, qui eorumdem ſacramentorum retibus concluduntur, in præſenti exercere conari, priuſquam maris litora contingantur. Certè hoc divinæ litteræ docent, hoc omnis ſeries Scripturarum bene conſulta reſpondet, bonos à malis interim corde ſeparari debere, non corpore; nec loco-

rum longinquitate, ſed affectuum qualitate. Veniet profectò, veniet illa dies; in qua inter pecus macilentum & pingue, inter pecus arietum & hircorum; Paſtor ille falli neſcius judicabit. Tunc occulta tenebrarum omnino producentur in luce, nec ſub ovinis pellibus lupina corda ſe contegent: quia ex ipſius beatiſſimæ reſurrectionis virtute potentiaque proveniet, ut quales hîc ſinguli fuere in moribus, tales illic appareant in ipſis corporibus. Denique ideo vitro mundo illa luminoſa civitas comparatur, quoniam clariſſimi vitri in morem, quidquid ibi interiùs erit, exteriùs eminebit, ipſæque conceptiones animorum mirabiliter ſubjacebunt conſpectui oculorum. Ergo, dilectiſſime frater, ad illam ineffabilem puritatem ſanctis moribus nos paremus, boni ipſi ſimus; quoſque trahere ad meliora non poſſumus, patientiſſimè toleremus. Vale.

WILLELMI

WILLELMI ABBATIS
Epiſtola VII.

A. præceptorem ſuum, qui de ſua converſione triſtis erat, ad ſæculi contemptum hortatur.

PRæceptori ſuo A. W. peccator fugere à facie arcus. Conſideranti mihi ſtudia cupiditateſque mortalium, tanta ammiratio, tantuſque ſtupor offunditur, ut cum Satyrico exclamare compellar:

O curas hominum, ô quantum eſt in rebus inane!

Quis enim non vehementiſſimè ammiretur tanta miſeros homines cupiditate raptari, vt eorum aviditati non ratio, non voluntas, non denique timor Domini finem imponat? Fit enim mirum in modum, ut quanto plura congeſſerint, tanto magis cupiditatis facibus inardeſcant, creſcatque amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit. Unde ineffabiliter divina eſt prædicanda juſtitia, quæ ſic morti hominem peccantem addixit, ut ei propter incertos caſus cotidie immineret; propter brevitatem autem lon-

ge non possset abesse. Providit nimirum summa Divinitas hominem posse cupiditatibus reluctari, illicitasque cohibere lætitias, si pœnæ formido semper ejus ante oculos versaretur. Quis enim sub mortis metu positus vel minimam de rebus temporalibus capiat voluptatem, quas velit, nolit, ipse sit relicturus?

Jam ergo videre perfacile est, quantis illi deflendi sint fluminibus lacrimarum, qui medicinali Domini severitate contempta, ita semel se iniquitatis dedere profundo, vt revocare gradum superasque emergere ad auras nec valeant, nec velint ulteriùs. Quorum mirabilem, immo miserabilem cæcitatem cæcitatisque supplicium quo faciliùs evitarem, ad veræ philosophiæ sinum, gremiumque me contuli. Medetur enim illa animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Tanta autem jocunditas, tamque inæstimabilis est ejus pulcritudo, ut unus dies bene & ex præceptis ejus actus, peccanti immortalitati dignissimè præponatur.

Vides igitur, si me diligis, quanta sit tibi cum exsultatione lætandum, qui mihi talem sponsam elegerim, cujus cùm

forma, tum ſuavitas rebus omnibus antecellit. Jam ergo ſicca lacrimas, cohibe fletum, omnem mærorem expellito: pro certo noveris me partem optimam elegiſſe. Credito, credito mihi, ſuccèdet humilitati ſublimitas, lacrimis riſus, divitiæ paupertati: magna ſunt enim quæ ſuis illa amatoribus pollicetur. Et re vera quis cogitare ſufficiat, quantas ſapientia dilectoribus ſuis opes ſit collatura, cùm ejus amore ſuſcepta paupertas ipſa delectet? Huic ergo adhærere mihi bonum eſt; nullusque umquam fuerit dies, qui me ab ejus amplexibus & amore divellat.

Verùm ſi noſſe deſideras, quali in caſtris ejus regula militemus, breviter tibi illam deſcribimus. Sunt nobis cuncta communia, unum cor, una anima, unum idemque propoſitum: virtus autem obedientiæ ſic præpollet, vt cùm nobis incredibile ſit ſtudium legendi, nullus tamen obedientiæ præferre audeat lectionem. De gratuita verò paupertate quid referam? cùm omne quod corporeus ſenſus attingit, ſit nobis omnino contemptui, animumque avocantes a corpore conſueſcamus mori. Arduum id quidem atque difficile, quis negat? Sed ta-

men hoc duce philoſophia nos credimus effecturos. Hæc eſt vita laudabilis, quam tenemus : hæc vera philoſophia, ad quam te, ô amice, invitamus. Quòd ſi te ad hanc adducere non valuero, tu me ab illa numquam abduces. Vale, & miſerere animæ tuæ.

ADNOTATIONES
In Willelmi Abbatis epiſtolas.

IN EPISTOLAM I.

IN prima hac epiſtola Willelmus Gregorio Papæ VII gratulatur de ejus electione, quæ contigit anno MLXXIII. tum ſignificat ſe poſtulatum ad regimen Abbatiæ ſancti Remigii apud Remos, quæ poſt obitum Herimari anno MLXXI Paſtore vacaverat, quod onus ſubire refugit. Huc ſpectant Gregorii Papæ VII epiſtolæ quædam, nimirum libri primi epiſtola XIII ad Manaſſen Remorum Pontificem, qua eum monet, ut ne Monachos Remigianos ampliùs vexet, utque juxta canonicas ſanctiones Abbatem ibi ordinandum curet. Eamdem rem commendat epiſtola ſequenti ad Hugonem Abbatem Cluniacenſem. Utraque epiſtola data Indictione undecima, hoc eſt anno MLXXIII.

Propiùs Willelmum noſtrum ſpectant ejuſdem libri epiſtolæ 52 & 53, ſcriptæ Indictione duodecima : prior quidem ad Manaſſen, quem

laudat, quòd Monasterio sancti Remigii *honestum moribus & eruditum litteris hominem* præfecerit, scilicet Willelmum nostrum, de quo hæc subdit: *Abbas quidem nobis admodum placet: & si posset ferre onus, ut utrasque Abbatias regeret, Mettensem scilicet & Remensem, laudassem pro eo, quia vir religiosus & sapiens est.* Verùm quia Willelmus in hac epistola onus istud à se amoliri conatur, subjicit Gregorius: *Alioquin si pondus utrarumque regiminis supra posse sibi est, ut ipse fatetur; ne nimia gravedine pressus succumbat, rogamus prudentiam tuam, immo apostolica auctoritate monemus, quatenus suo consilio & consensu per electionem congregationis, secundùm Regulam sancti Benedicti, idoneum ibi rectorem Deo concedente constituas.* Denique Gregorius epistolam 53 ad Herimannum Mettensem Episcopum de eadem re scribit, scilicet *Abbatem sancti Arnulfi*, nempe Willelmum (non verò Abbatem Arnulfum, ut perperam legitur in lemmate vulgatæ epistolæ) velle renunciare Abbatiæ sancti Remigii, & Mettensi esse contentum.

DIABOLUS ILLE VERCELLENSIS. Gregorius scilicet Episcopus Vercellensis, primùm a Leone Papa IX ob adulterium aliaque flagitia excommunicatus, dein absolutus: qui Henrici IV Imperatoris Cancellarius in Italia factus, ita ejus factioni semper adhæsit, ut eo instigante Cadeloum Parmensem Episcopum, conspirante Placentino Pontifice, Antipapam creaverit post mortem Nicolai II,

idemque Romam ab eodem Imperatore missus ad confirmandam Gregorii VII electionem, cui primùm restiterat; demum Synodo adversus eum convocata miserè exspiravit.

In fine epistolæ Willelmus non ita bene sentit de Monachis Remigianis: at in fine epistolæ quintæ judicium suum temperat; testatus *in illo collegio quosdam viros honestissimos inveniri, ex quorum benevolentissima caritate, ceteri debuerunt tolerabiles judicari.*

In Epistolam II.

In hac duabusque sequentibus epistolis Willelmus acerbiùs ac duriùs fortasse, quàm par esset, in Manassen invehitur. Faciliùs tamen Willelmo veniam dabit, qui Manassæ mores perspectos habuerit. Legendi hac de re tum Hugo Flaviniacensis Abbas, ejus æqualis in Chronico, tum Guibertus Abbas de Novigento in lib. 1 de vita sua cap. xi, ubi sancti Brunonis secessum ex urbe Remensi refundit in flagitiosam Manassæ vitam. *Manasses*, inquit, *post Gervasii famosissimi Archiepiscopi decessum, prædictæ urbis regimini simoniacè se intrusit: vir quidem nobilis, sed nihil prorsus serenitatis, quæ prima ingenuitatem decet, habens.... Is cùm milites summopere affectaret, Clerum negligeret; dixisse aliquando refertur:* « Bonus, *ait*, esset Remensis Archiepiscopatus, si non Missas inde cantari oporteret, &c. » Eo verò processit Manassæ flagitiosa vita, ut in ordinem redactus sit an-

no MLXXX in Concilio Lugdunensi. Ex quibus intelligas, non sine causa Willelmum exarsisse in ipsum, tametsi hic auctor ingenii paullo ferventioris ac mordacioris fuisse videtur.

In Epistolam III.

Hîc Gervasium Remorum Archiepiscopum Willelmus comparat cum Manasse ejus successore, longè tamen præferendo Gervasium. Hunc quippe laudat, tum ob bonarum artium studium, quibus excelluit; tum ob constructas ecclesias & templa exornata, scilicet ecclesias sancti Nicasii & sancti Dionysii, quas instauravit; tum denique ob religiosorum virorum cultum. Nam Monachos Ordinis sancti Benedicti in sancti Nicasii; Canonicos regulares in sancti Dionysii Monasteria primus induxit. Cur verò eum *tyrannum* vocet, non comperio, nisi quòd ipsius demortui animam è dæmonum potestate per sanctos Martyres Dionysium & Nicasium ereptam veteres ferunt.

FOLLIS nomine, quo auctor utitur hoc loco, veteres Galli insanum & stultum significabant, teste Johanne Diacono in *lib.* 4 de vita sancti Gregorii *cap.* 96. *At ille*, inquit, *more Gallico sanctum senem increpitans follem*, &c.

IN EPISTOLAM VII.

Quis fuerit Willelmi præceptor, cui septima ejus epistola inscripta est, incertum nobis reddit decurtatum istius præceptoris nomen, sola prima littera A. indicatum. Conjicio tamen fuisse Alestanum Fulberti Carnotensis Episcopi discipulum, quem Adelmannus laudat in versibus rythmicis inferiùs edendis.

Vix amissum quereremur Odulfo superstite
Alestanum: quantus erat veteris scientia,
Sicut hi quos erudivit satis pollent hodie.

Ceterum quàm solida pietate imbutus fuerit Willelmus noster, intelligimus maximè ex tribus postremis epistolis: quas cum quatuor aliis ex mss. codice Mettensis Monasterii S. Arnulfi descripsit, mihique transmisit vir religiosissimus Domnus Josephus Homassclius, ejusdem loci tum Subprior, Congregationis sancti Vitoni. Porro inter poëtica in consequentibus referam epitaphium hujus Willelmi Abbatis, quem inter Abbates Monasterii sancti Arnulfi prætermissum miror.

Hîc subjungendam duxi Orationem Willelmi Abbatis in festo sancti Augustini recitandam, hujus Willelmi, an alterius ætate superioris, scilicet beati Willelmi Abbatis Fiscamnensis ac Divionensis, qui collapsam monasticæ Religionis disciplinam, cùm in pluribus aliis, tum in Mettensi S. Arnulfi Monasterio instauravit. Ut potiùs alteri Willelmo, cujus episto-

las hactenus retuli, subjectam Orationem adscribam, his conjecturis moveor. Primò, quòd Mettensis codex in Monasterio S. Arnulfi eo Willelmo Abbate scriptus sit. Deinde, quòd hæc Oratio inscribatur *Domni Willelmi Abbatis*, absque alia honoris præfatione: cùm Willelmus antiquior jam tum beatus ac sanctæ memoriæ Abbas diceretur. Sic Warinus in epistola superiùs edita hunc *sanctæ memoriæ Domnum Abbatem* WILLELMUM appellat. Ad hæc, quòd Willelmus junior sancti Augustini doctrinæ maximè addictus fuerit, ut patet in primis ex superiori epistola sexta.

ORATIO DOMNI WILLELMI ABBATIS

In commemoratione sancti Augustini ante consecrationem Missæ dicenda.

MEMENTO, Domine, animæ famuli tui PATRICII, & famulæ tuæ MONNICÆ: & si quid pro anima filii ipsorum domini mei AUGUSTINI, dilectissimi Confessoris tui, mihi misero peccatori licet vel intimo cordis affectu desiderare; utinam non omni modo inutiliter ipsa tibi mea loquatur voluntas. Scio quidem, Domine, & pro certo agnosco esse me peccatorem, & infeli-

cissimum, & cunctis criminibus obnoxium, atque inmensis sceleribus coinquinatum; illum autem fuisse in hac præsenti vita sanctum, justum & pium, omnibusque virtutibus mirabiliter exornatum; nunc autem omni honore & gloria in conspectu tuo mirifice sublimatum, ubi magis ac magis glorificetur & magnificetur desidero & opto, & in quantum præsumere audeo, exoro. Quod verò per eum ingenti necessitate, tamen cum quantulacumque fide exposco, tu benignissime occultorum cognitor, scrutans corda & renes Deus, intende placatus, quatinus meritis & intercessionibus ejus, omniumque Sanctorum tuorum, absolvas me & omnes fratres nostros ab omni vinculo delictorum, & denuo tam nobis, quàm omnibus, pro quibus tuam clementiam exoramus, facias secundùm multitudinem miserationum tuarum. Mihi quoque obsecro de ejus intercessionibus & meritis donari, quod certè meis non mereor adipisci, videlicet ut de divinitate atque humanitate dilectissimi filii tui Domini nostri Jesu-Christi id merear sentire quod ipse sensit, scire quod scivit, intellegere quod in-

tellexit, credere quod credidit, diligere quod dilexit, prædicare etiam valeam quod docuit. Precor, Domine, ut ſubveniente & ſuccurrente cum tua pietate omnium Sanctorum tuorum ſupplicatione, cum ſincera fide, cum ſpe ſecura, cum caritate non ficta vltimum valeam ſpiritum efflare. Sed & diem illum & horam, migrationis videlicet animæ meæ de corpore, peto, Domine, ut non permittas me pernicioſo timore horrere, ſed ſic potiùs facias vivere, ut mihi congruum, & proficuum, & vtile ſit velle diſſolvi & cum Chriſto eſſe. Diſſolvi enim & cum Chriſto eſſe, certè nihil melius, nihil glorioſius, nihil felicius, nihil jocundius, nihil delectabilius, nihil dulcius, nihil ſuavius, nihil amabilius, nihil optabilius, nihil deſiderabilius. Tamen ſi adhuc permanere in carne propter quoſcumque neceſſarium eſt, quid dicam? certè quamvis torquente conſcientia valde ſibi malè conſcia, dicam, Pater, dicam, fiat voluntas tua. Tu enim qui noſti etiam bene uti malis, tu ſolus ſcis, quare hoc feciſti, habens poteſtatem ex eadem luti maſſa aliud vas facere in honorem, aliud in contumeliam, poteſtati

tuæ nemine resistente, nemine prohibente, nemine contradicente. Et quid contradicere potest creatura creatori, factura factori? numquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quare me sic finxisti? Quippe cui vis misereris, & quem vis induras. Quapropter nescit homo mortalis utrum odio, an amore dignus sit, sed omnia in futuro reservantur incerta. Unum autem certum, firmum, stabile & perpetua constat æternitate inmutabile, scilicet quòd Deus es, quòd omnipotens es, quòd bonus es. Ergo in nobis & de nobis quod bonum est in conspectu tuo, clementissime Pater, fiat, fiat. In ditione quidem tua cuncta sunt posita, & non est qui possit resistere voluntati tuæ. Si decreveris salvare nos, continuò liberabimur: à cujus liberationis gratia, ne multitudo ac magnitudo peccatorum meorum faciant extorrem & indignum, jube, Domine, miserrimam animam meam consolari, quòd misereris omnium, & nihil odisti omnium quæ fecisti, dissimulans peccata hominum propter pænitentiam. Fac ergo me, Domine, fructum dignum pænitentiæ facere. Fac, piissime, ut antequam in desperationis baratrum incidam, antequam,

me mors occupet, antequam dies ultima mihi aditum intercludat, da ut inveniat ſervus tuus cor ſuum ad ſatis tibi faciendum pro tantis tamque horribilibus ac nefandis criminibus, quibus me confiteor obnoxium Majeſtati tuæ, & quàm graviſſime, heu heu quàm damnabiliter. Sed tu, clementiſſime & piiſſime Deus, avertens faciem tuam ab his malis, noli me ſecundùm actum meum judicare, ſed clementer ſatisfactionem meam ſuſcipiens exaudi me, ut vel nunc prope finem meum, cùm jam multum non laboraturus ſum, omnia interiora mea tuis ſanctis jam non neglegam neque differam occupare obſequiis. Inlumina, quæſo, Domine, mentem meam ad inveſtigandam, & inquirendam, & ſcrutandam ſemitam mandatorum tuorum, ut nulla mihi jam dominetur iniquitas, neque poſſideant me domini abſque te: ſed tu poſſideas rogo, tu domineris mei. Peto tu, benigniſſime, doce me facere voluntatem tuam, quia tu es Dominus Deus meus, & ego ſervus tuus & filius ancillæ tuæ. Fiat igitur nunc mihi, Domine, per gratiam tuam, ut abdicata omni dominatione vitiorum, non ſuperbia, non

avaritia, non luxuria, non ille omnium iniquissimorum iniquissimus, omnium nequissimorum nequissimus, impiissima crudelitate, & crudelissima importunitate intolerabilis, pessimus blasphemiæ spiritus, non ulla vitiorum pestis valeat mentem meam ullo modo evellere, aut avertere à fiducia inmensæ bonitatis tuæ. Verùm de inmensitate misericordiarum tuarum fideli confidentia roboratus, quæso ut audeam de te securiùs dicere: Tuus sum ego, ita ut tu me agnoscens membrum illius sancti corporis tui, cui dicere dulce habes: Audi, Jacob serve meus, & Israël, quem elegi, faciens & formans te ab utero, auxiliator tuus, quia ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Non recorderis ampliùs peccata mea, sed propter te, precor, deleas iniquitates meas, propter te tribuas mihi gratiam tuam, ut ad tanti Sacramenti mysterium accedenti dimittas quæ conscientia metuit, & adjicias quod oratio non præsumit.

OSMUNDI EPISCOPI ASTORICENSIS

Epiſtola Ad IDAM Comitiſſam Bononienſem.

OSMUNDUS, Dei gratia Aſtoricenſis Epiſcopus, IDÆ nobili Bononienſi Comitiſſæ ſalutem in Chriſto. Quoniam tua ſumma prudentia inveſtigare, inſuper invenire deſiderat, qualiter civitas Aſtorica reliquias tantas capillorum ſanctæ MARIÆ Dei genitricis habuerit, & unde invenerit; ſanctæ petitioni tuæ & inveſtigationi piiſſimæ ſatagere, prout in ſententiis librorum noſtrorum invenimus, ſub brevitate decrevimus. Invenimus namque, quòd perſecutione gentilium urgente Hieroſolymam ſeptem diſcipuli, TORQUATUS & ISCIUS cum ceteris quinque, Hiſpaniam navigarent, deferentes eas & alias quàm plurimas uſque Toletam pervenerunt. Rex verò Hiſpaniæ & omnis populus ejus honorificè ſuſceperunt eas: &

in magna reverentia læti eas, ſicuti decebat, habuerunt. Cumque iterum gens Saracenorum Hiſpaniam perurgeret, Epiſcopi & omnes viri religioſi ad noſtras Alpes, videlicet Aſtoricenſes, quæ ab Aſtorica habent nomen, confugêre, & quidquid præcipuum ducebant, aſportaverunt, & in civitate noſtra Aſtorica atque Oveto omnia reconderunt. Nos verò poſteri ſic eas habentes, & præcepto noſtri Regis, videlicet ADEFONSI, non obviantes, miſimus vobis de melioribus & dignioribus magnam partem, obſecrantes vt ſitis memoratrix Aſtoricenſis Ecclesiæ. Valete. Ego verò ADEFONSUS Rex hanc cartam vidi & legi; & quæcumque in ea ſcripta ſunt, propria manu confirmavi.

ADNOTATIO.

SCRIPTA eſt hæc epiſtola circiter annum MLIX, quo Ida Euſtachii Comitis Bononienſis vxor in caſtro Lenenſi pagi Atrebatenſis, recentioribus Lenſio, Deiparæ Virgini templum conſtruxit, inſtituitque Canonicorum collegium. Præterea reliquias undiquaque conquiſivit, eaſque intulit in baſilicam à ſe ædificatam, ſcilicet reliquias ſancti Vulganii, cujus corpus in Lenenſi Monaſterio Canoni-

Canonicorum quiescere testatur Baldericus in Chronici lib. 2 cap. 22. Hinc factum puto, ut Ida ex Hispania per Osmundum Episcopum obtinuerit capillos beatæ Mariæ, de quibus in hac epistola agitur. Lege Jacobum Malbrancum in lib. 8 de Morinis cap. 49, ubi de ecclesia Lensiensi.

GALTERI EPISCOPI MAGALONENSIS Epistola

Ad ROBERTUM Præpositum Insulanum,

De Floribus Psalmorum à Lietberto collectis.

GALTERUS Magalonensis Episcopus, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ Legatus, dilectissimo consanguineo suo R. Insulano Præposito, & universis ejusdem ecclesiæ Canonicis, in Domino salutem. Cùm vobiscum dudum apud Insulam moraremur, Concanonicus vester HESCELINUS inter alia verba, quæ nobiscum familiariter habuit, cœpit diligenter inquirere de Floribus Psalmorum, quos à sanctæ memoriæ LETBERTO,

olim Canonico vestro, postmodum sancti Rufi Abbate, audierat exceptos, & in unum collectos. Cui nos in quantum ex ipsa Scriptura percepimus, qui & religionem & intentionem illius beati viri novimus, respondimus animum suum in hoc opere fuisse, ut quod moribus corrigendis magis esset Ecclesiæ Dei necessarium, hoc tantum de diversis expositoribus traheret, & in duobus corporibus poneret. Magnam quippe & diffusam expositionem super Psalmos à beato Augustino editam noverat, & Cassiodoro, & reliquis Ecclesiæ Dei Doctoribus: sed qui totus igne divini amoris inflammatus cælestibus inhiabat, & in animarum lucro temporalibus curis omnino postpositis tantum intendebat, totum studium & ingenium suum ad hoc vertit, ut omnipotenti Deo, sive scribendo, sive loquendo, quas posset animas adquireret. quod studiosus lector in eisdem Floribus animadvertere potest. Audito itaque beatissimi viri studio, audita etiam utilitate illius lectionis, cœpit vehementer idem Concanonicus vester precibus instare, ut si quem locum familiaritatis, si quam gratiam a-

pud nos obtinebat; aut totum, aut partem illius operis per nos habere mereretur, ex promissione nostra illud Psalmi frequenter replicans: *Memento verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti.*

Verùm nos occasione curæ pastoralis & nobis injunctæ legationis in multis & diversis negotiis extunc occupati, desiderium & promissionem nostram implere hactenus minimè potuimus. Ceterum caritas illa, quâ nos in Deo & propter Deum diligimus, hujus debiti nos nequaquam sinit esse immemores. In duobus igitur corporibus, sicut ab illo sancto viro iidem Flores excepti sunt & divisi, non singulariter alicui personæ, sed toti Ecclesiæ vestræ mittimus, fraternitatem vestram præsentibus litteris adhortantes, quatinus semper memores vitæ illius, dudum alumni vestri, & studii, eamdem scripturam & frequenter legatis, & memoriæ commendetis, tanti viri conversationem ante oculos habentes & imitantes. Nec attendatis quid, quantumve à nobis vobis offertur, sed ex quanto vobis offeratur. Testis est enim mihi Deus, quomodo omnes cupiam vos in visceribus JESU-CHRISTI: & hoc o-

ro, ut omnipotens Deus per condignum pœnitentiæ fructum vos ad pascua vitæ æternæ perducere dignetur. Neque enim vestri oblivisci aliquando possumus. Volumus & rogamus, ut quotiens Domnus Hescelinus ad legendum eosdem libros postulaverit, pro sua petitione & nostra promissione semper habere mereatur.

Gratia Dei præcedente per importunum laborem & instantiam nostram pax inter Principes nostros reformata est, unde tota patria nostra lætatur. Valete, & amici vestri memoriam semper habetote.

ADNOTATIO.

Ex hac epistola seu præfatione, quam ex Belgica Dunensis Monasterii Bibliotheca eruimus, confirmatur sententia Roberti in breviori Gallia Christiana, censentis Galterum Magalonensem Episcopum eumdem esse cum Galtero, qui Flores Psalmorum vulgavit. Immeritò proinde hoc in loco Robertum erroris postulant Sancta-Marthani in fusiori Gallia Christiana, ac Petrus Gabriel in serie Præsulum Magalonensium, qui Galteros duos distinctos volunt. Præterea, ex hac epistola constat, Galterum Magalonensem Episcopum Le-

gati Apoſtolici dignitate functum eſſe: quod nullus eorum notavit. Ad hæc, conſanguineus fuit Roberti Inſulani Præpoſiti, uti ipſe diſertè agnoſcit. Sedit Galterus ab anno M C III ad annum M C XXIX, tempore ſancti Bernardi Clarævallis Abbatis, qui in epiſtola 98 laudat Fratrem Heſcelinum, non alium, ut puto, quàm qui hîc à Galtero memoratur Canonicus Inſulanus.

HILDEBERTI EPISCOPI CENOMANNENSIS.

Epiſtola

Ad REGINOLDUM Monachum Cantuarienſem.

Laudat ejus carmen de hiſtoria Malchi.

HUMILIS Cenomannorum Sacerdos HILDEBERTUS, REGINOLDO beati Auguſtini Monacho, quicquid ſibi. Malchum tuum occupatus quidem ſuſcepi, ſed invitus dereliqui: quem licèt eccleſiaſticis impeditus negotiis, ad finem tamen uſque perlegi, in eo & venuſtatem ordinis admiratus & virtutem. In quo ſatis competenter poëtica

evagatus licentia, rei gestæ non solùm figmentis subvenisti fabularum, sed & naturæ pariter & veri officia succincto sunt sermone demonstrata. Silvestris oleaster & olea naturalis ita in unum stipitem cohæserunt, ut cùm neuter sit idem quod alter; uterque tamen effectus sit unus alter. Unde factum est, ut & operi tuo laudes debeam, quia dignissimo legi; & auctori gratias, quia dignum me cui legenda mitterentur judicavit. Habebis ergo me alterum Pyladem, nisi tu mihi alter Orestes fieri dedigneris. Socium tamen profiteri non audeo, sed amicum promitto. Ad æqualitatem quippe, quam notat societas, ascendere mihi non licet; licet autem ad benevolentiam, quæ amicitiæ fructus est, pervenire: quæ incœpta temporaliter, in æternum permanet. Oremus pro invicem ut salvemur; ut augeatur quotidie, scriptis frequentioribus colloquamur. Interjecta maria caritatis officium non impediant, quod terrarum spatio aliquamdiu dilatum manus amica gratius accipiet. Hoc autem non me solum non reprehendere noveris, sed venerari pariter & amplecti, quòd aliquas positiones, ingenio-

ſi mei filias, aut noſtrorum particulas verſuum tuo te operi inſeruiſſe notaſti. Tunc enim placere mihi incipio, cùm video ſcripta mea majoribus minimè diſplicere. Vale, Frater, & dilige diligentem te, ſcribe ſcripturo ad te.

ADNOTATIO.

HÆc epiſtola, quæ deeſt in editis, deſumta eſt ex apographo Monaſterii ſancti Taurini apud Ebroicas. Quis ſit Reginoldus iſte, cui inſcripta eſt, docet nos Johannes Pitſeus in appendice illuſtrium Angliæ ſcriptorum, his verbis: *Reginaldus, natione Anglus, Ordinis ſancti Benedicti Monachus Cantuarienſis in Cœnobio ſancti Auguſtini, vir bonarum artium ſtudioſiſſimus, & linguæ Latinæ peritiſſimus, immo in elegantia Romana mirè floruit. Selectioribus enim Auctoribus perluſtrandis omne tempus quod poterat impendit: evaſitque rhetor & poeta inter ſuos inſignis. Græcæ etiam linguæ, ut videtur, non ignarus. Nam Malchi cujuſdam Græci hiſtorias Græcas vertit in poëmata Latina, & operi hanc præfixit notam:* Super Malchum Byzantinum librum unum.

Prœlia geſturus ludo pius, &c.

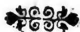
Horum omnium teſtem habeo Nicolaum Brighamum, qui tamen nec plura ejus opera, nec tempus quo floruit, ponit. Hæc Pitſeus. Nos ve-

iò ex hac epiſtola intelligimus, Reginaldum, ſeu Reginoldum initio ſæculi XII floruiſſe, quo tempore florebat Hildebertus, primùm Cenomannenſis Antiſtes, dein Turonenſis Archiepiſcopus, qui obiit anno MCXXXVI.

EJUSDEM HILDEBERTI PROLOGUS In Vitam S. RADEGUNDIS Reginæ.

SAPIENTIS eſt metiri vires, nec aliquid ultrà profiteri. Hanc mihi providentiam dilectio tua, cariſſime SEIMARE, excuſſit: quia malui ridiculus ſcriptor, quàm tibi inobediens inveniri. Tuis nimirum exhortationibus Vitam beatiſſimæ Radegundis auſus ſum deſcribere: cùm dare operam ſtudio non magis tarditas ingenii, quàm pontificalis adminiſtrationis occupatio prohiberent. De ejus tamen gratia præſumens, qui linguas infantium facit diſertas, ad FORTUNATI & BAUDONIVIÆ Sanctimonialis ſcripta recurri: quorum uterque præfatam proſecutus vitam, de pretioſo apparatu pretioſa parum, ſicut tibi videtur, fercula confecerunt. Eorum ſcriptis diligenter evolutis, Fortunatum

ſequi diſpoſui: cui non minùs ex vita, quàm ex dignitate Pontificis plurimum auctoritatis accedit. Quædam tamen miracula, quorum Fortunatus quidem nullum attigit, Sanctimonialis verò memoriæ reperitur commendaſſe, ſuperaddere diſpoſui: nec tamen omnia, ſed ea ſolummodo, quæ relatu digniora beatiſſimæ mulieris & meritum declarant & præmium. Cetera noſſe cupientem volumina Baudoniviæ revolvere non tædebit. Tu itaque laboratum tibi conſules opuſculum: nec priùs in aliorum manus incidet, quàm tuo examine vel rejiciendum ſupprimi, vel approbatum publicis adſpectibus offerri mereatur. Magna mihi rependes præmia, ſi ſubducas ab oculis hominum, quidquid ſenſeris eorum linguas formidare. Erit igitur non ſolùm tui arbitrii, ſed eorum etiam quos decreveris admittendos, vel correctum producere, vel penitus occultare vitioſum.

INCIPIT VITA.

SICUT ſacra Evangelii teſtatur auctoritas: *Beati mites*, &c.

ADNOTATIO.

DUM ſe ſe offerat occaſio edendi libelli de vita ſanctæ Radegundis, quem Hildebertus compoſuit; ejus Prologum hîc præmittere viſum eſt, tamquam ſpecimen integri opuſculi, quod neſcio an hactenus incognitum fuit. Sperabam iſtius ope libelli illuſtratum iri quaſdam voces obſcuriſſimas, quæ apud Fortunatum in Vita ejuſdem Radegundis occurrunt: at comparatis Hildeberti & Fortunati ſcriptis deprehendi, Hildebertum aut loca ſalebroſa præteriiſſe, aut eaſdem voces obſcuras retuliſſe; nihilque fere, præter ſtili elegantiam, apud Hildebertum inveniri, quod in Fortunati & Baudoniviæ libris non habeatur. Hanc verò Hildeberti ſcriptionem ex mſ. codice Pictavenſi mihi communicavit noſter Claudius Stephanotius, rerum antiquarum ſtudioſiſſimus, idemque mihi tranſmiſit Capitulare Ludovici Auguſti pro Pictavenſi Monaſterio ſanctæ Crucis à beata Radegunde conſtructo: quod Capitulare occaſione Vitæ ſanctæ Radegundis hoc loco ſubjicere non erit à propoſito alienum.

CAPITULARE

De Monasterio sanctæ Crucis, quod est situm intra Pictavensem urbem, quod piissimus Imperator Lugdovicus fieri præcepit; atque ut idem ab omnibus observaretur, glorioso filio suo Pipino commisit.

I.

Ut à nemine prædictæ Sanctimoniales opprimantur injustè, vel condemnentur, ab ipso Domno Pipino Rege provideatur.

II.

Ut à nemine temporale servitium exterius ullo modo quæratur, nisi quantum ab eis quæsivi, postquam eas sub regulari norma vivere constitui.

III.

Similiter ut res Monasterii, quas modò habent, non priùs ab ullo auferantur, quàm aut ante Domnum Pipinum, aut ante Comitem palatii illius præfata ratio reddatur.

IV.

Ut temporale servitium in opere femineo ab eis ad partem dominicam

nullatenus quæratur. quia si hoc fieri cœperit, omnino Ordo regularis stare non poterit.

V.

De ceteris verò quæstionibus, quas aut alii ab ipsis, aut ipsæ quærunt ab aliis, secundùm consuetudinem ante Comitem vel Vicarios ejus justitiam reddant, & accipiant: tantum ut justè fiant.

VI.

Ut omnino caveatur, ne ultra centenarium numerum Congregatio illa per cujuscumque petitionem multiplicetur.

VII.

Ut omnino provideatur, ne Clericorum numerus plusquam XXX augeatur: & ipsi per omnia ad dictam congregationem sanctæ Crucis honestè & perfectè obedientes sint atque subjecti .·.·. sin autem, liber discedat. Colonus autem vel servus ad naturale servitium, velit, nolit, redeat.

VIII.

Item si quando necesse fuerit, per jussionem Domni PIPINI Regis RAMNULFUM specialiter Missum habeant. Quando verò necesse non fuerit, Advo-

catus earum per se justitiam faciat, & accipiat.

ADNOTATIONES.

HOc Capitulare desumtum est ex libro ms. Parthenonis sanctæ Crucis, cui titulus est, TESTAMENTUM S. RADEGUNDIS: quo in Capitulari hæc pauca observo.

In articulo secundo testatur Ludovicus, se ejus Monasterii Sanctimoniales *sub regulari norma vivere constituisse*, id est revocasse ad Regulæ sancti Benedicti observationem, quæ temporum lapsu ibi defecerat. Etsi enim Radegundis ejus loci Virginibus sancti Cæsarii Regulam initio præscripserit; procedente tamen tempore Regula sancti Benedicti istic admissa est. Exstat apud Frodoardum in Historiæ lib. 3 cap. 26 præclarum fragmentum epistolæ, quam Hincmarus Remorum Archiepiscopus ROTRUDI *Deo sacratæ & ceteris Sororibus Monasterii sanctæ Crucis & sanctæ Radegundis* scribit *pro electione Abbatissæ ipsius Monasterii*: qua in epistola Hincmarus eas ad concordiam & caritatem hortatur ex præscripto Regulæ, *quam professæ* erant, nimirum Benedictinæ, cujus verba refert ex cap. 13.

Articuli quarti intelligentia pendet ex Capitulari, quod Ludovicus Augustus de Monasteriis Regni Francorum edidit anno DCCCXVIII. ubi Monasteria distinguit in duas classes: una, quæ *dona & militiam* Regi debebant; a-

ria, quæ *nec dona, nec militiam dare* tenebantur, *sed solas orationes*. quo in genere, commemorando Aquitaniæ Monasteria, accenset *Monasterium sanctæ Crucis Puellarum*, quod à donis Regi faciendis & à militiæ oneribus immune esse jubet, solas ab eo exigens orationes pro salute Imperatoris & Regni.

In articulo septimo cavetur, ne *Clericorum numerus* ultra tricenarium augeatur: qui Clerici, sive tum sæculares fuerint, sive Monachi, incolebant basilicam sanctæ Mariæ, quæ postea sanctæ Radegundis ab ejusdem Reginæ tumulo dicta est. Constat verò in eadem basilica olim fuisse Monachos cum Abbate, testante Baudonivia Sanctimoniali in supplemento Vitæ sanctæ Radegundis, his verbis: *Postquam inde vir venerabilis* ARNEGESILUS *Abbas basilica beatæ Reginæ cum suis Monachis exivit*, &c. Conjicio tamen Ludovici Augusti principatu Canonicos sæculares eo loci deguisse: de quibus statuit Imperator, ut Congregationi sanctæ Crucis *honestè & perfectè per omnia obedientes sint atque subjecti*. Moris quippe ab initio fuit, ut qui Sanctimonialibus adjuncti erant, sive Monachi, sive Clerici; Abbatissæ & Sanctimonialibus obsequerentur & obedirent. quod de Monasterio Streaneshalensi disertè scribit Beda in Historiæ lib. 4 cap. 23.

Ex articulo octavo intelligimus, Advocatos Monasteriorum sub Missis Dominicis justitiam dixisse. quod etiam aliis ex locis illustrari potest.

ALGERI SCHOLASTICI ELOGIUM

Auctore NICOLAO Leodiensi Canonico, ejus æquali.

ALGERUS Leodiensis ab ipsa infantia totum se litterarum studio tradens, sub clarissimis viris, quorum scientia & honestis moribus tunc temporis Leodiensis fulgebat Ecclesia, & Francia illustrabatur, nobiliter floruit, adeo ut nulla ei Christianæ fidei regula videretur incognita, nulla liberalium artium aliena.

Et ut de moribus ejus aliquid memoriæ tradamus; primò in ecclesia sancti Bartholomæi Apostoli, quæ est in suburbio Leodii, Deo militavit, professione & habitu Clericus, gradu Diaconus, officio Scholasticus. Procedente verò tempore in majorem ecclesiam sanctæ Mariæ sanctique Lamberti ab OBERTO Episcopo honorabiliter translatus, & à prioribus gratanter acceptus, usque ad obitum felicis memoriæ FRIDERICI

Episcopi annis fere viginti pro ecclesiasticis negotiis ad diversas personas & ecclesias multas insignes conscripsit epistolas, quæ à plerisque summo conservantur & leguntur studio.

Et quoniam ei in omni vita sua aurea mediocritas familiaris exstitit; in appetenda divitiarum extollentia prorsus ab omni ambitione alienus apparuit. Nam cùm à nonnullis Episcopis Saxoniæ seu Germaniæ ob egregiam tam in Philosophis, quàm in sacris litteris famam expeteretur, & copiosis possessionum redditibus, & magnis ecclesiasticis dignitatibus invitaretur; privatum quem tenebat locum sublimiori prætulit, dicens illud Salomonis: *Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.*

Erat autem subtilis ingenio, facundus eloquio, in consilio prudens, in dispensatione rei domesticæ diligens; in commisso fidelis, in proposito stabilis; &, quod his omnibus est pretiosius, æstimabatur, & erat, tam fide, quam doctrinâ Catholicus.

Antiquam dignitatem Leodiensis Ecclesiæ relatione & scriptis majorum adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam

tam ad subsidium memoriæ scriptam posteritati reliquerit, ne quorumdam Clericorum seditionibus, qui novis rebus student, aliquando labefactaretur, aut veniret in dubium, quod propter communis concordiæ bonum ad majoris Ecclesiæ spectat privilegium.

Hic itaque post obitum Friderici Episcopi cùm rebus abundaret, & firmo corpore & integris sensibus plurimum valeret; ordinatis rebus suis, nudum Christum nudus sequens, artiorem, & ideo feliciorem vitam sub sancti BENEDICTI Regula aggressus est in Cluniacensi Cœnobio, ubi nunc usque superesse dicitur non sine magno sanctæ conversationis & doctrinæ præconio.

Inter cetera ingenii sui monimenta, in Clericatu adhuc positus, duos tractatus edidit ecclesiasticis negotiis & catholicæ Fidei certè valde utiles: quorum primum intitulavit *De misericordia & justitia*, Auctoris nomine humilitatis gratia suppresso, quem tribus divisit particulis: quarum prima temperando justitiam misericordia, sufficienter agit de malorum tolerantia: secunda de ecclesiasticis peccatoribus, & eorum canonica correctio-

ne: tertia verò de his qui extra Ecclesiam ſunt, & eorum ſacrilega communione. Horum quatuor ſunt ſpecies, excommunicati, damnati, ſchiſmatici, hæretici. Prologi ejus initium ſic ſe habet: *Quiſquis ſim, non pondus vel momentum temporis, quod Jethro Moyſi, pro modulo ſuo omnibus Catholicis.*

Alium verò tractatum edidit tanto nobiliorem, quanto ſublimiorem, utpote de re mirifica & neceſſaria, de ſacramento ſcilicet corporis & ſanguinis Domini, de quo varii errores variæque proveniebant hæreſes: quod quidem myſterium, ut in præfatione ejuſdem operis invenitur, quamvis ſit incomprehenſibile, non tamen Fidelibus videatur incredibile, quod non humana ratione, quæ ad hoc non ſuppetit; ſed ipſius Chriſti, Sanctorumque ſuorum teſtimoniis, quibus Eccleſia roboratur, affirmat & adſtruit. Hoc opus in tres partes dividitur: prima expeditè agit de veritate & virtute corporis Chriſti, continens viginti duo capitula: ſecunda de ipſius ſacramenti variis quæſtionibus, diſtincta decem capitulis: tertia, quæ ad inveſtigandum videtur difficilior, ſub quatuordecim capitulis agit de

ministris extra-ecclesiasticis peccatoribus; hæreticis scilicet; vel schismaticis; si vera, si rata sint, quæ celebrare videntur sacramenta, an potiùs vocentur & sint sacrilegia.

Complectamur igitur summo desiderio præclari ingenii opus laudabile, in quo nihil invenitur Sanctorum dictis dissonum, nihil catholicæ Fidei contrarium.

ALGERI PRÆFATIO in librum *De misericordia & justitia.*

QUISQUIS sim, non pondus vel momentum temporis, quod Jethro Moysi, pro modulo suo omnibus Catholicis. Perpendens sanctæ Ecclesiæ statum variis erroribus variisque schismatibus concuti, pro eò quòd præcepta Canonum à pravis vel nesciuntur, vel negliguntur; à simplicioribus verò vel non suo intellectu, vel non sua discretione non capiuntur, prout votis meis adspiravit gratia, ita omnibus deduxi ad medium, ut discretione veritatis bonorum adjuvaretur devotio, & canonicæ aucto-

ritatis evidentiâ perversorum vinceretur contentio. Quia enim præcepta canonica alia sunt misericordiæ, alia justitiæ, adeo discreta variis ordinibus, personis & temporibus, ut nec misericordia omnino remittat justitiam, nec justitia omnino dissimulet misericordiam; qui per discretionem nesciunt tam diversa temperare, putant ea sibi per contrarietatem discorditer obviare: non attendentes hunc esse modum ecclesiastici regiminis, seu indulgendo, seu puniendo, eamdem intentionem caritatis, eamdem operationem servare salutis. Ideoque canonicis regulis nõn canonicè utentes, sic præcepta præceptis diverberant & impugnant, ut aliquando per intemperatam justitiam suum misericordiæ locum auferant.

Quia igitur præcepta canonica variis personis, euntibus temporibus, vario ordine, varia discretione, contemperanda sunt, ut aliter hæreticus, aliter peccator; aliter subditus, aliter prælatus; sed & aliter & aliter arguendus sit quicumque varia intentione, vel operatione, vel conditione discretus; ad hæc, quantum Deus dedit, discernendum ela-

boravi, ut in Canonibus adeo intentionis, utilitatis, veritatis eluceret unitas, ut nullam contrarietatis diſcordiam pararet aliqua eorum diverſitas. Cùm enim univerſæ viæ Domini ſint miſericordia & veritas; quia pœnitentibus venia, induratis debetur vindicta; quò ſua diſcretione altera non præjudicet alteri, ipſis Canonum ſacrorum auctoritatibus conatus ſum exponere, prout potui, ita ut quod pium eſt, nonniſi juſtè; quod juſtum eſt, nonniſi piè diſpenſandum eſſe comprobans: non iſtius illi, non illius iſti, ſed ſuum cuique modum pro hæreſi vel crimine, pro perſona vel tempore, non confuſo jure vel ordine diſtinguerem ad judicium vel gratiam. In tanta autem rei evidentia æqua auctoritate Sanctorum facta, ſicut etiam edicta poſui: quia ſicut eorum præceptis obediendum eſt, ſic etiam & facta eorum imitanda ſunt. quia cùm etiam Dominus JESUS priùs cœpiſſet facere quàm docere; quis eos aliter credat docuiſſe quàm feciſſe?

Tres igitur particulas diviſi, ut in prima agam de gratia, quomodo ſcilicet, & quamdiu tolerandis malis ſit exhiben-

da. In ſecunda de juſtitia, quo ſcilicet tempore, vel ordine, vel diſcretione contra eoſdem ſit exercenda. In tertia verò de variis hæreſibus, quomodo ſcilicet in ſua ſuorumve ſacramentorum differant damnatione, aliquo modo quidem à Catholicis, aliquo autem à ſeipſis.

„ Sed quia, ut ait Auguſtinus ad Hiero-
„ nymum, poterit fieri, ut tibi aliud vi-
„ deatur, quàm habet veritas; dum ta-
„ men abs te aliud non fiat quàm habet
„ caritas; ſi fortè minùs diſcretè Sanctorum
„ dicta diſtorſiſſe videor, ut errori meo, ſi quis eſt, nullam defendam auctoritatem; caritati tamen ſuam repoſco viciſſitudinem: ut quia fraternæ utilitatis cauſa hoc opuſculum compoſui, ſi negligitur quid negligenter; non ſaltem negligatur, ſi quid ego tantillus Sanctorum decretis ſalubriter adſtruere potui. Ut enim ait Auguſtinus in epiſtola ſua
„ ad Bonifacium: Non quorumlibet diſpu-
„ tationes, quamvis catholicorum & lau-
„ datorum virorum, velut ſcripturas ca-
„ nonicas habere debemus; ut nobis non
„ liceat, ſalva honorificentia quæ illis de-
„ betur, aliquid in eorum ſcriptis impro-

bare vel respuere, si fortè invenerimus, «
quòd aliter senserint quàm habet veritas «
divino adjutorio vel aliis intellecta, vel «
nobis. Talis ego sum in scriptis alio- «
rum, tales volo esse intellectores meo- «
rum. Item Isidorus ad Mesanum Episcopum capitulo decimo. In fine autem «
hujus epistolæ hoc adjiciendum putavi, «
ut quotiescumque in gestis Conciliorum «
discors sententia invenitur; illius Con- «
cilii magis teneatur sententia, cujus an- «
tiquior & potior exstat auctoritas. Cùm «
ergo tanti talesque viri sua vel aliorum scripta, vel etiam quorumlibet Conciliorum sententias, aliorum discretioni reliquerint examinandas vel corrigendas; quis ego sum, ut meis correctoribus succensere audeam; dum non propter me mea, si qua sunt, bona respuentes sibimet noceant? Suis ergo titulis quaslibet sententias annotare curavi, ut eis studiosis promptiores essent ad inveniendum, tardis sereniores ad intelligendum. Inter quas & quasdam quia ex abundanti admiscui, quæ & his quasi à latere subservirent, & suis plena fronte suam vicem defenderent.

ADNOTATIO.

HOc Algeri elogium, quod Nicolaus Leodicensis Canonicus ipso Algero etiam tum superstite composuit, præfationis vice appositum est in fronte libri, quem Algerus edidit *de misericordia & justitia*, uti apparet ex codicibus mss. Clarevallensi & Alnensi, in quibus refertur cum hoc titulo: *Incipit præfatio Domni Nicolai Leodiensis in libros magistri Algeri*. Superfluum fuerit hîc alia de ipso Algero adtexere, cujus præfationem in librum ipsius *de misericordia & justitia* huc retuli in prægustum futuræ ejusdem libri editionis.

ALULFI MONACHI

PROLOGUS

In librum qui dicitur GREGORIALIS.

POST restaurationem Cœnobii sancti Martini Tornacensis, quæ facta est anno millesimo nonagesimo secundo Dominicæ Incarnationis, cùm ego Frater ALULFUS, ejusdem loci Monachus, beatissimi atque Apostolici Gregorii dicta sæpius lectione percurrerem, & in libris ejus legendis aliquantum intentus

& avidus essem propter luculentissimam verborum ejus satisfactionem; quiddam in eis repperi sine comparatione potissimùm, quod mirabiliter meum excitavit & accendit animum. Dum enim unius sancti viri, hoc est beati Job historiam, abstrusis mysteriorum opacitatibus tritam, sub triplici, id est typica, morali, atque historica, studuit expositione discutere, ac repulso ignorantiæ nubilo, in aperto cunctis luce clarius patefactione serena monstrare; pæne totam veteris ac novi Testamenti seriem rerum explanandarum necessitate coactus est exponere. Nam ubi nimis occultæ rei dilucidandæ necessitas incumbebat, ne aut obscurum, aut apud audientium animos remaneret, quod ipse non liquidissima satisfactione obscuritatis interna ad lucem videretur eicere; non solùm disertissimis verborum assertionibus quod clausum erat aperuit; sed etiam ne prolati quoque testimonii non intellecta (si forsitan inesset) rei obscuritas rei explanandæ augeret potiùs caliginem, quàm auferret; id quoque testimonium studuit additæ expositionis explanatione disserere. In quibusdam namque locis in expositione

etiam testimonii non solam verborum satisfactionem sufficere sibi posse judicavit, nisi alterius iterum deducti ad medium testimonii interpretatione evidenti latiùs edoceret. Actumque est ut hac occasione, sicut præfatus sum, veteris Testamenti tota pæne series occulta patesceret, quæ divinitatis adspiratione reserata, nostræ famis esuriem superni pabuli copia satiaret.

Hujus ergo rei desiderio nimis ardenti sum provocatus. Dehinc etiam à Domno ODONE nostri Cœnobii fundatore & primo Abbate, qui postea Pontifex Ecclesiæ Cameracensi præfuit, & apud Aquicinctum sepultus requiescit, verbis suasoriis sum rogatus, quatinus testimonia de libris Salomonis de prædicti Pontificis opusculis extraherem, & de multis collecta voluminibus, uno volumine coartarem.

Quia igitur PATERIUM, beati Gregorii discipulum, ejusdem jussu Præsulis opus simile fecisse cognoveram, cujus quidem principium super Genesim libentissimè legeram, sequentes autem libros nequaquam invenire poteram; gratanter & ardentiùs Abbatis mei horta-

mentum & imperium suscepi : & hujus occasione præcepti, quo valui studio, non solùm Salomonis, sed etiam totius veteris ac novi Testamenti de omnibus opusculis beati Gregorii in unum testimonia congesta collegi. Quæ dum dispersè, sicut reperta fuerant, in schedis suis relata transcurrerem; licèt laboris esset non modici, uniuscujusque tamen rei testimonia, juxta quod in suis ex ordine sunt sita codicibus, per libros suos ordinando composui : quatinus studiosi lectoris desiderium ad elucidandam sibi quam velit obscuritatem, invento libri titulo quem requireret, nihil moræ vel ad parum aliquo modo præpediret. Præterea ad unumquodque testimonium, in quo opere vel in quo libro positum legeretur, in ejus tituli prænotatione signavi. Dehinc etiam, ut ex qua re ortum esset sciretur, paulo altiùs incœpi : & ut ad ipsum copiosiùs descendendo venirem, quædam prætermittendo transsilivi; nonnulla verò transposui; quædam etiam decerpendo verbis brevioribus transmutavi. Sciendum etiam, quòd in quibusdam locis, quia sic satisfactionis norma poscebat, hoc idem bea-

tus Gregorius de eodem testimonio retexuit, quod dudum explanasse legitur. Alicubi autem quædam quæ de eo minùs pridem dixerat, inter repetita addens verba supplevit. Quod ego de jam dictis excerpens, eidem testimonio, ubi poposcit locus, inserendum aptavi: quia res non erat, quæ poni separatim utiliter potuisset, dum ex præcedentibus, quæ dicta jam fuerant, subsequentibusque penderet. Si igitur expositionis, unde hæc excerpta sunt, recurrens ordinem, plus in quibusdam operis hujus locis aliquid, quàm in textu libri positum est, minusve aut aliter repereris; scias quòd hoc causæ fecit ratio quam præmisi.

Perpendens autem quod si utriusque Testamenti vellem in unum testimonia redacta colligere, & magnitudo voluminis normam excederet, & legentis desiderium impediret; in tribus hoc voluminibus Domino cooperante dispofui, ut duo veteris, tertium novi dicta contineat. Quartum etiam, quod his tribus superaddidi, non jam testimonia, sed sententias diversas & non inutiles habeat. Et quoniam hoc opus, quod in partes dividitur, ex opusculis tantùm

Gregorii Papæ constat esse defloratum; justè tanti Pontificis nomine est insignitum, & à beato Gregorio nomen ei GREGORIALIS est impositum. Quicumque igitur hoc opus legerit, & in eo laboris nostri cura placuerit; humili eum obsecro prece qua valeo, ut ad Dominum pro me dignetur esse intercessor: quatinus hoc pondere corruptionis exutus, à meorum inveniri merear vinculis peccatorum absolutus. Amen.

ADNOTATIONES

GREGORII Magni opera tanti semper fecit Ecclesia, ut in iis legendis, meditandis, colligendisque partem sapientiæ atque religionis ejus æquales & posteri collocasse videantur. Hinc ex sancti Pontificis dictis & sententiis Paterius ipsius discipulus commentarios in universam sacram Scripturam; libros sententiarum quinque Taïus Cæsaraugustanus Episcopus contexuere: hinc sanctus Odo Cluniacensis Abbas, libros Moralium in compendium redegit; idemque præstitere Adalbertus Levita, & Lathcen, uterque hactenus, si non fallor, ignotus. Prioris collectaneum Hairmanno Presbytero dicatum reperi in Bibliotheca Præmonstratensi: posterioris in codice Corbeïensi pervetusto, cum hoc titulo:

Egloga, quam scripsit LATHCEN, *filius* HAITH; *de Moralibus Job, quas Gregorius fecit.* Defloratio sic incipit: *Inter multos sæpe quæritur*, &c.

Paterii exemplum secutus est Alulfus, qui ex scriptis Gregorianis novum vetúsque Testamentum commentatus est. Is ante monachatum Clericus, Sigeri Præcentoris Tornacensis filius, diu reclamante patre tandem Odoni Monasterii sancti Martini instauratori socius adjunctus est. Dein *Armarii seu Cantoris officium* XLVII *annis tenuit: omnesque libros beati Gregorii sæpius relegens, imitatus Paterium, universas tam veteris quàm novi Testamenti sententias ab eo expositas excerpens, tres exinde codices composuit, & quartum de diversis & valde utilibus sententiis superaddidit; eisque* GREGORIALIS *nomen indidit: sicque* XLVIII *conversionis suæ anno in bono proposito vitam terminavit.* Hæc Herimannus Monachus in historia restaurationis Monasterii sancti Martini Tornacensis, quæ recèns typis edita est in Spicilegii tomo XII. Gregorialis sola secunda pars vulgata est Parisiis anno MDXVI.

Alulfi vestigiis insistens Willelmus, (ut id obiter observem) ejusdem Abbatiæ Monachus, selectas sancti Bernardi Abbatis Clarævallensis sententias in communes locos scitè distribuit, opusque suum BERNARDINUM inscripsit, tametsi in editis titulus est *Flores sancti Bernardi*, absque nomine Auctoris. Id verò mihi suggessit Cisterciensis codex, in quo Willelmi Collectaneum hunc titulum præfert:

Incipit Prologus Domni WILLERMI *Monachi sancti Martini Tornacensis in Bernardino, quem idem excepit, & compilavit de libris & dictis S. Bernardi Claravallis.* Tum incipit Prologus: *Cùm non essem alicui exercitio magnopere occupatus*, &c. Willermus sæculo XIII floruisse videtur.

Occasione Gregorii operæ pretium puto hîc Paulo Diacono asserere Vitam sancti Doctoris, quam Paulo ipsi adscripsi in Sæculo primo Benedictino. Huc objecta seu dubia nonnulla movet vir doctus, qui Gregorii operum editionem magno labore accuratiorem novissimè adornavit. Ea hîc refellere, nulla animi offensione adductus, sed solius veritatis causa incunctanter aggredior, ne longiùs serpat Editoris censura.

VINDICIÆ

VITÆ GREGORIANÆ,

PAULUM Diaconum auctorem præferentis.

HANC Vitam Paulo Diacono asserui tribus inductus argumentis. Primum, quòd Paulum Diaconum, Monachum Casinensem, libellum de beati Gregorii gestis scripsisse constat ex ejusdem Pauli lib. 3 cap. 25 de gestis Langobardorum. *Ideo*, inquit, *de beato Gregorio plura dicere omittimus, quia jam ante a-*

liquot annos ejus vitam texuimus. Alterum; quòd Johannes Diaconus in lib. 4 de vita sancti Gregorii cap. 99, quædam verba refert ex ipsius Pauli scriptione Gregoriana, quæ in vita à me edita reperiuntur. Johannis hæc verba sunt: *Cujus nimirum venerabile meritum, quousque mundi hujus orbita volvitur, ut cum Paulo viro disertissimo fatear, semper accipiet incrementum.* quæ totidem verba in vita Paulo Diacono à me inscripta sub finem legere licet. Tertium argumentum est, quòd codex Conchensis Monasterii eamdemmet vitam Paulo Diacono auctori adscribit in titulo vitæ præfixo. Quartum nobis suggerit Editor Gregorianus, nimirum ex Garetio Canonico regulari Ordinis S. Augustini, qui Garetius in libro de vera præsentia corporis Christi in sacramento Eucharistiæ Parisiis impresso anno M D LXII, classe sexta profert testimonium de vita sancti Gregorii his verbis: *Aliud testimonium ex Paulo Diacono. Mater familias quadam nobilis*, &c.

Nihilo minus Editori probabilius videtur, vitam à Paulo Diacono scriptam periisse: eam verò quam ipsi tribuimus esse, anonymi Scriptoris antiquioris. Age videamus quibus id rationibus probet.

» Prima Editoris ratio hæc est. Omnes quot-
» quot videre licuit istius vitæ mss. quotquot et-
» iam memorat Bollandus ad sancti Gregorii vi-
» tam die 12 Martii, quotquot Canisius tomo 6
» antiquarum lectionum vidit; hunc præ se fe-
runt

runt titulum, *Vita S. Gregorii auctore incerto.* «
vel absolutè, *Vita S Gregorii.* Idem observat «
Editor in editione Veneta anni 1504, Pari- «
siensi 1508, & pluribus aliis. «

Hæc argumentandi forma probabilis videretur, si varii illi codices alium à Paulo Diacono auctorem præferrent. Nunc verò cùm constet Gregorii vitam à Paulo Diacono scriptam fuisse; multiplices illi codices qui Paulinam vitam absque auctoris nomine exhibent, nullatenus Pauli causæ officiunt, maximè si eam ipsi tribuendam esse alia argumenta persuadeant. Certè si Editoris procedendi modus obtineret, concludendum esset istius vitæ nullum esse certum auctorem. Nam quemcumque demum protuleris, recurret Editoris objectio. Esto verò nullum viderit codicem Editor Pauli nomine insignitum, nullum viderit Bollandus, nullum Canisius. At viderat unum Garetius; vidi ego quoque Conchensem, qui Paulo hanc scriptionem tribuunt. Quot nuper incertorum scriptorum opera vel unius codicis ope viri docti genuinis auctoribus restituerunt?

At dubitant, inquit, an titulus manuscri- «
pti Conchensis eadem fuerit manu exaratus; «
qua reliquus codex. «

Ab hac religione facilè se lectoresque suos Editor exemisset, ne dicam meipsum à malæ fidei suspicione, si (ut par erat) codicem Conchensem, quem nullo negotio à nobis obtinere poterat, consuluisset. Verùm gravissimi laboris varia impedimenta excusari volo.

Ego verò huc advehi curavi Conchense exemplar, ante annos quingentos exaratum, in quò habetur vita controversa cum hoc titulo: Incipit vita S. Gregorii Papæ urbis Romæ, edita a Paulo Cassiniensi Monacho. qui titulus, neque recens est, neque interpolatus; sed eadem manu, qua totus liber, minio descriptus. Hoc tandem inspecto Editor à proposita dubitatione recessit, ultro pollicitus se prima quaque occasione rem, uti est, publicè contestaturum. Si quis adhuc hærere pergit, codex penes me est: fidei meæ periculum faciat qui volet.

Postremam rationem Editor sic exponit. „Injicit religionem, quòd ad finem vitæ sic lo„quatur Auctor: *Id quod scribimus, à fideli & re„ligioso viro & huic Patri nostro sanctissimo no„bis narratum didicimus, &c.* Ex quibus verbis „non malè concluditur, Paulum Diaconum, qui „anno 801 obiit, alium esse ab auctore, qui quæ „refert, ab eo didicerat, quo sanctus Gregorius „familiarissimè fuerat usus dum viveret: quibus „verbis Petrum Diaconum, ni fallor, intelligit.

Hoc argumentum, quod unum speciem habet, nititur quibusdam Pauli verbis, quæ tantisper immutata Editor repræsentat. Sic enim legitur in vitæ contextu: *Denique à fideli & religioso viro*, &c. Jam verò non satis constat, num hanc narrationem auctor à Petro scriptis acceptam didicerit, an viva voce. Atque ut viva voce acceptam dicat; hoc loco non solùm in persona sua loquitur,

ſed etiam (ut alibi paſſim) in perſona Romanorum, quorum majoribus hoc factum narratum ſit, ac deinde traditione ad poſteros transmiſſum. Certè in ſubſequentibus ſatis innuit Auctor, ſe iſtius facti narrationem non accepiſſe ex ore loquentis Petri, ſed ex traditione aliorum, ubi abſolutè de Petro ſcribit: *Hac ita ſe per omnia vidiſſe fideliter enarravit*, non exprimendò nomen perſonæ, cui narratio facta eſt. Ad hæc, Auctor multa de verbo deſumit ex Beda, quo proinde ætate inferior fuit. Neque dici poteſt, Bedam ea hauſiſſe ab ipſo Auctore. Nam Paulina vita longè plura continet Gregorii facta, quæ Beda omiſſurus non fuiſſet, ſi hanc vitam habuiſſet præ oculis. Denique tempore quo Johannes Diaconus ſcribendis Gregorii geſtis manum admovit, id eſt annis à mortuo Paulo fere ſeptuaginta, conſtat duas tantùm exſtitiſſe Gregorii vitas, unam apud Saxones, alteram apud Langobardos; nullam apud Romanos. Ita enim Johannes præfatur ad Johannem Papam VIII. *Nuper ad vigilias beati Gregorii Romani Pontificis, Anglorum ſcilicet gentis Apoſtoli, lectione de Paulino civitatis Nolanæ Præſule conſuetudinaliter perſonante, viſus es à venerabilibus Epiſcopis, divino quodammodo inſtinctu commotus, requirere, cur tantus Pontifex, qui multorum Sanctorum vitas texuerat, geſtis propriis in propria dumtaxat eccleſia caruiſſet: præſertim cùm & apud Saxones, & apud Langobardorum ſibi prorſus infenſiſſimam gentem, geſtis propriis*

ubique polleret, &c. Itaque duæ tantùm, ut jam dixi, eo tempore circumferebantur Gregorii vitæ, altera apud Saxones seu Anglos, quæ Bedæ; altera apud Langobardos, quæ Pauli Diaconi, hominis genere Langobardi, lucubratio erat. Nulla ergo apud Romanos, quibus utique consimilis vita non defuisset, si aliquis alius Gregorii æqualis, Petro Diacono Gregorii discipulo referente, in scripta retulisset.

Hæc de istius vitæ auctore hoc loco dicere necessarium duxi: tum quia hæc vita alicujus momenti est: tum quia dictis meis, ubi par est, fidem asserere mihi incumbit.

HUGONIS A S. VICTORE

Opusculi

De studio legendi

Caput ultimum,

De Ingenio.

MULTI sunt, quos ipsa adeo natura ingenio destitutos reliquit, ut ea etiam quæ facilia sunt, intellectu vix capere possint. Et horum duo gene-

ra esse videntur. Nam sunt quidam, qui licèt suam hebetudinem non ignorent, eo tamen quo valent conamine ad scientiam anhelant; & indesinenter studio insudantes, quod minus habent effectu operis, obtinere videntur affectu voluntatis. Ast alii quoniam summa se comprehendere nequaquam posse sentiunt, minima etiam negligunt; & quasi in suo torpore securi quiescentes, eo amplius in maximis lumen veritatis perdunt, quo minima quæ intelligere possent, discere fugiunt. Unde Psalmista: *Noluerunt*, inquit, *intelligere ut bene agerent*. Longè enim aliud est nescire, atque aliud nolle scire. Nescire siquidem infirmitatis est: scientiam verò detestari, pravæ voluntatis. Est aliud genus hominum, quos admodum natura ingenio ditavit, & facilem ad veritatem veniendi aditum præstitit: quibus etsi par sit valetudo ingenii, non eadem tamen omnibus virtus aut voluntas est per exercitia & doctrinam naturalem sensum excolendi. Nam sunt plerique, qui negotiis hujus sæculi & curis supra quàm necesse sit impliciti, aut vitiis & voluptatibus corporis dediti, talentum Dei terra obruunt, & ex eo

dominus Hugo Canonicus S. Victoris, III *Id. Febr. qui ex Iprensi territorio ortus, à puero exulavit, & hæc & plura alia sui ingenii monumenta reliquit.* Tum subditur vulgatum *Epitaphium Magistri Hugonis Theologi:*

Dormit in hoc tumulo Doctor celeberrimus Hugo, &c.

Hunc locum si legisset eruditus vir Aubertus Miræus, sanè correxisset id, quod ad Henricum Gandavensem adnotavit, Hugonem natione Saxonem fuisse: quin potiùs eum Belgicis Scriptoribus accensuisset pro magno patriæ suæ ornamento. Ne quis verò vetustis membranis auctoris nomine destitutis integram non habeat fidem, alium testem adhibeo, Robertum scilicet de Torinneio, Abbatem in Monte sancti Michaëlis de periculo maris, qui auctor in cap. 5 tractatus de immutatione Ordinis Monachorum agens de Parisiensi Monasterio S. Victoris, ait multos Clericos nobiles in illum locum convenisse: *Inter quos,* inquit, *Magister Hugo Lothariensis, & scientia litterarum, & humili religione maximè effloruit.* Erat ergo Hugo *Lothariensis,* testante auctore ejus fere æquali, id est de regno Lotharii, sub quo etiam Flandria, atque adeo territorium Iprense continebatur; non verò Saxonia, quæ ad Germaniæ regnum pertinebat.

LIBELLI SUGERII ABBATIS

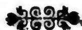
De consecratione Ecclesiæ suæ.

SUPPLEMENTUM.

AGEBATUR etiam de aliis tam gloriosè, quàm sollemniter aris viginti consecrandis: quarum illam quæ in medio, Salvatori nostro, & sanctorum choro Angelorum & sanctæ Cruci assignatur, domino Cantuariensi Archiepiscopo THEOBALDO; beatæ semperque Virginis Dei genitricis Mariæ domino HUGONI Rotomagensi Archiepiscopo; sancti Peregrini domino HUGONI Autisiodorensi Episcopo; S. Eustachii domino WERDONI Catalaunensi Episcopo; sanctæ Osmannæ domino PETRO Silvanectensi Episcopo; sancti Innocentii domino SIMONI Noviomensi Episcopo; sancti Cucuphatis domino ALVISO Atrebatensi Episcopo; S. Eugenii domino ALGARO Constantiarum Episcopo;

S. Hilari domino ROTROCO Ebroïcensi Episcopo; S. Johannis Baptistæ & S. Johannis Evangelistæ domino NICOLAO Cameracensi Episcopo sacrandam imposuimus. In crypta verò inferius majus altare in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ Virginis domino GAUFFREDO Burdegalensi Archiepiscopo; in dextra parte altare S. Christophori Martyris domino HELIÆ Aurelianensi Episcopo; S. Stephani Protomartyris domino GAUFFREDO Carnotensi Episcopo; S. Eadmundi Regis domino WERDONI Senonensi Archiepiscopo; sancti Benedicti domino JOSLENO Suessionensi Episcopo. In sinistra parte sanctorum Sixti, Felicissimi & Agapiti domino MILONI Tarvanensi Episcopo; sancti Barnabæ Apostoli domino MANASSÆ Meldensi Episcopo; item & S. Georgii Martyris & Gauburgis virginis eidem Episcopo; sancti Lucæ Evangelistæ domino ODONI Belvacensi Episcopo consecrandam assignavimus. Qui omnes tam festivè, tam sollemniter, tam diversi, tam concorditer, tam propinqui, tam hilariter ipsam altarium consecratione Missarum sollemnem celebrationem superiùs inferiusque

peragebant, ut ex ipsa sui consonantia & cohærente harmoniæ grata melodia potiùs angelicus quàm, humanus concentus æstimaretur, & ab omnibus corde &
» ore acclamaretur: Benedicta gloria Do-
» mini de loco suo; benedictum & lauda-
» bile & superexaltatum nomen tuum, Do-
» mine JESU-CHRISTE, quem Sum-
» mum Pontificem unxit Deus Pater oleo
» exsultationis præ participibus tuis. Quæ
» sacramentali sanctissimi chrismatis deli-
» batione & sacratissimæ Eucharistiæ suf-
» ceptione materialia immaterialibus, cor-
» poralia spiritualibus, humana divinis uni-
» formiter concopulas, sacramentaliter re-
» formas ad suum puriores principium. His
» & hujusmodi benedictionibus visibilibus
» invisibiliter restauras, etiam præsentem
» in regnum cæleste mirabiliter transfor-
» mas, ut cùm tradideris regnum Deo &
» Patri, nos & angelicam creaturam, cæ-
» lum & terram, unam rempublicam po-
» tenter & misericorditer efficias. qui vi-
» vis & regnas Deus per omnia sæcula sæ-
» culorum. Amen.

ADNOTATIO.

SUGERII Abbatis Dionysiani Libellus de consecratione ecclesiæ à se ædificatæ exstat cum aliis ejus opusculis in tomo IV Historiæ Francicæ Sctiptorum apud Chesnium; sed mutilus ab his verbis, *sanctorum choro Angelorum & sanctæ Cruci*. Hujus verò libelli supplementum, quod deerat in codice Petaviano, suppeditat codex Victorinus, cujus ope libellum istum in integrum restituo.

GUIGONIS CARTUSIÆ

PRIORIS

Epistola

Ad Durbonenses Fratres.

De supposititiis beati Hieronymi epistolis.

AMICIS & Fratribus in Christo dilectissimis, LAZARO Durbonensi Priori, & ceteris in eadem eremo Deo famulantibus, Cartusiæ Prior vocatus GUIGO, æternam à Domino salutem. Inter cetera Catholicorum virorum, quæ ad eruditionem Fidelium elaboraverunt

opera, quæ nostra quoque parvitas congregare studuit vel emendare; etiam epistolas beati Hieronymi, quotquot potuimus, undecumque quæsitas, & pro concessa à Deo facultate mendaciis expurgatas, in unum grande volumen redegimus. Abscidimus autem ab eis quasdam, quas vel ex aliorum Doctorum scriptis, vel ex stili sententiarumque distantia, titulo tanti viri comperimus indignas: ex quibus illa est, cujus est titulus ad Demetriadem, hoc habens initium: *Si summo ingenio parique fretus scientia.* Hanc quippe beatus Augustinus in opere contra Pelagium de gratia Christi & de peccato originali, ejusdem Pelagii esse dicit, quædam ipsius frusta tractatui suo interserens atque redarguens. Huic adduntur & istæ, Ad Titatium de morte filiæ, cujus initium tale est: *Caritatis tuæ scripta percepi*. Ad Oceanum consolatoria, tale habens initium: *Diversorum opprobria, tribulationes multiplices.* Ad viduam, quæ sic incipit: *Magnam humilitati nostræ fiduciam scribendi.* Ad virginem, sive ad filiam Mauricii, (dupliciter quippe intitulata reperitur) exordium istud accipiens: *Quantam in cælestibus beatitu-*

dinem. Item de lapſu virginis, ſive de pænitentia ad Suſannam: vterque enim titulus in diverſis codicibus invenitur. Quæ tam diverſis titulatur auctoribus, ut eorum nullius ſit decoranda vocabulo, cujus hoc eſt in quibuſdam libris initium: *Puto leve eſſe crimen.* In aliis iſtud: *Quid agis, anima? quid cogitationibus æſtuas?* Ad Deſiderium de XII Lectoribus à neſcio quo in irriſionem Doctorum compoſita. Ad Celantiam ſic incipiens: *Veteris ſcripturæ celebrata ſententia eſt.* Hæc ſtilo quidem nobiliore eſt ſcripta: ſed nec ſic beato Hieronymo digna. Poſtrema eſt de origine animæ diſputatio, quaſi inter beatos Hieronymum & Auguſtinum: ubi licèt multa ex eorum ſcriptis ponantur, falſa tamen eſt: tum quia præfati Doctores numquam inter ſe præſentialiter ſunt locuti: tum quia eadem quæſtio nec apud eos, nec apud ceteros Fidei catholicæ ſectatores adhuc uſque potuit liquidò definiri. Hujus diſputationis tale reperitur principium: *Cùm apud vos cæleſtis eloquentia puriſſimi fontis.* Ne autem prædicti Doctoris epiſtolæ ſine rationabili cauſa apud imperitos ſuo videantur numero diminutæ, has no-

ſtræ parvitatis litteras in principio collòcate. Valete. Orate pro nobis.

ADNOTATIO.

GUIGO, Cartuſiæ majoris Prior quintus, vir pietate & doctrina celebris, S. Bernardi Abbatis Claræ vallenſis æqualis & amicus, hanc ſcripſit epiſtolam ad Fratres ſuos Durboni degentes, quæ Cartuſia eſt Provinciæ in pago Maſſilienſi, à Petro venerabili laudata in lib. 6 epiſt. 12 ad Eugenium Papam.

DOMNI ODDONIS
ABBATIS S. REMIGII
Epiſtola
Ad THOMAM Comitem
De quodam miraculo S. Thomæ Apoſtoli.

SALUTARE eſt omnibus Chriſtiani nominis cultoribus ſemper quærere & audire aliquid ædificativum, & quantum ſit Dominus in Sanctis ſuis mirabilis cognoſcere relatione Fidelium. Cùm enim te avidum ſuper hoc cognoverim;

juxta petitionis tuæ ammonitionem, quæ in curia Romana vidi & audivi, scripto tibi intimare volui. Aderam anno præsenti, feria scilicet sexta post Dominicæ Asscensionis sollemnitatem, ante Domni Papæ præsentiam, de nostris videlicet negotiis locuturus: cùm subitò affuit quidam, qui Legatos Byzantei, id est Constantinopolitani Imperatoris, adesse pro foribus nuntiaret. Exhilaratus verò Domnus Papa super tanti nominis Legatis, ex latere suo Episcopum misit, ut eos honorificè introduceret, sibique præsentaret. Veniunt, salutatoque Papa universali & plerisque curialibus, de salute Imperatoris suorumque qualitate, prout fuerant sciscitati, satis honestè retulerunt. Causa autem eorum hæc fuit. Intererat cum eis Indiæ Archiepiscopus, vir satis honestæ formæ, & juxta linguæ suæ notitiam eloquentissimus, qui sociali adjutorio defuncti sui Principis destitutus, consilii causa ad prædictum Imperatorem jam pridie venerat. Cumque Imperator petitionem ejus audisset, & ex familiaribus suis unum Principem dedisset; quasi perfecto negotio ad propria redire disposuit. Cumque iter ageret, novum

Principem morte impediente amisit. Quo tumulato, Imperatorem repetiit, doloris sui causam nuntiaturus. Imperator verò consolatus eum, ne doleret ammonuit, Principem recepit alterum Imperatoris munificentiâ. Tunc Archiepiscopus aliquantulum mitigato dolore agit iter, sed non peragit. Repentinus enim secundi interitus Principis duplicato dolore vehementer eum turbavit. Quid ageret, ignorabat: incertum quippe habebat, an Imperatorem repeteret, an incœptum iter imperfecto negotio peragere deberet. Vicit tandem virilis consilii strenuitas imminentis periculi jacturam; suorumque exhortationibus relevatus, & ne desperaret ammonitus, retrogradum iter arripuit, seque pii Imperatoris oculis diri infortunii bajulus repræsentavit. Cognito igitur Imperator inopinatæ rei eventu obstupuit, & petitioni Archiepiscopi satisfecisse se dicens, tertium mittere denegavit. Humilis autem Archiepiscopus vix multis lacrimis impetravit, ut Romanam curiam ei visitare consilii gratia liceret, & Legatos Imperatoris cum litteris deprecatoriis secum ducere valeret. Cumque in curia esset, quibusdam Palatinis

Palatinis præesse se ecclesiæ illi referebat, in qua beati Apostoli Thomæ corpus requiescere dicebatur. Inter cetera verò, quæ de situ ecclesiæ thesaurorumque opulentia & ornamentorum varietate enarravit, unum disseruit, quod non sine ammiratione aures audientium capere possunt. Prædicti Apostoli ecclesia magnæ altitudinis fluvio ex omni parte clauditur, qui discurrentibus aquis, septenni etiam puerulo, octo ante festivitatem Apostoli diebus, totidemque post festivitatem, præ nimia siccitate se viabilem præbet. In ipsa autem sollemni die collectis in vnum totius provinciæ proceribus, omnique clero & populo, post multas lacrimas altaque suspiria Archiepiscopus cum sui sociis ordinis ad beati Apostoli feretrum accedit, & ex eo cum magna reverentia corpus levatum in cathedra pontificali decenter collocat, primusque tanti Advocati pedibus advolutus, oblationis suæ munere Apostolum honorat. Beatus verò Apostolus brachium erigit, manumque aperit; & quidquid ei ab vniversis nostræ Fidei cultoribus offertur, gratanter accipit. Si quis verò hæreticus populo admixtus, quasi

pro devotione in manu Apoſtoli aliquid ponere nititur, claudit Sanctus manum, & nefanda munera accipere denegat. Cumque talia relatione quorumdam in auribus domini Papæ ſonuiſſent, adeſſe juſſit Epiſcopum, & ne ampliùs in palatio falſa ſeminaret, ſub anathemate prohibere voluit. Veritati enim contrarium eſſe videbatur, quod de Apoſtolo divulgaſſet. Epiſcopus autem coram omnibus nil eſſe verius affirmabat, & aſſenſu domini Papæ ſacroſancti Evangelii juramento ita eſſe comprobavit. Credidit tandem dominus Papa, credidit & omnis curia, & apud omnipotentiam divinam Apoſtolum majora impetrare poſſe acclamabant.

ADNOTATIO.

HÆc Oddonis Abbatis Remigiani apud Remos epiſtola ſcripta eſt circiter annum MCXXXV. Nam anno ſequenti ex Italia reverſus, conſtruendæ Montis-Dei Cartuſiæ fundum conceſſit. Thomas Comes, cui epiſtola inſcripta eſt, videtur eſſe Thomas de Marla, Codiciaci caſtri dominus.

WASELINI ABBATIS EPISTOLA Ad Florinensem Abbatem,

De continentia conjugatorum ante Communionem.

W. gratia Dei id quod est, ecclesiæ S. Laurentii in Leodio, venerabili confratri Floriensis ecclesiæ Abbati N. salutem in Domino. Quoniam apud vos eadem, quæ & apud nos, quæstio de animæ consilio agitari noscitur, de eadem quæstione vobiscum aliqua conferre utile arbitrati sumus; & quid purè sentiendum, quid securè tenendum sit, à sancto consilii spiritu humiliter addiscere quærimus. Est enim quæstio ejusmodi, qua non contentiosa disputatione ad publicum perferri, sed discreta ratione oporteat in consilio tractari. De conjugatis sermo est nobis, illis videlicet, qualium adseruit Apostolus honorabile connubium, & torum immaculatum. De talibus, inquam, a viris religiosis & discretis non otiosè in consilio quæritur, si

fortè nocte celebri, nocte obſervabili, propria ſuperati fragilitate ſe non continuerint; an illis ipſa die pro ſollemnitatis reverentia & plebis adſtantis frequentia, diſcretione aliqua credenda ſint divina myſteria, videlicet ne publicè in eccleſia confundantur, & minùs Catholici judicentur. Fatentur quod verum eſt, quia conjugum copula, quamvis licita, tamen non caret culpa: ſed hæc venialis eſt, & levi ſolvitur pænitentia. Hac ergo quæſtione propoſita, quærunt hi vel illi, conſulunt alterutrum, & conferunt ad invicem, & quiſque quod ſentit, quærentibus aperit. Quærimus autem & nos de verbo hoc: & quia itidem quæritur & apud vos, quid ſentiamus diſcretioni veſtræ paucis aperimus.

Itaque vſus legitimæ copulæ licitus, & ad propagandam ſobolem divinâ Creatoris providentiâ conceſſus vel inſtitutus, habet tam ex antiqua legis auctoritate, quàm ex reverenda Canonum ſanctione præfixam ſibi legem continentiæ. In umbra legis eſus victimæ paſchalis, ingreſſus tabernaculi, ſeu templi cœtus frequens Neomeniæ aut ſabbati; participatio ſacrificii, ſive pro peccato, ſive pro paci-

ficis, sive holocausti oblatio sit, prorsus eis interdicitur, nisi certo dierum numero continentiæ munditia purificati ex arbitrio Sacerdotis comprobentur. Illic qui mundus non fuerit, & per hoc non occurrerit ut faciat Phase mense primo, eo ritu purificari jubetur, ut facere possit mense secundo. Quisquis item immundum quid comederit, tetigerit, aut potaverit; dicitur vt lavet vestimenta sua, & sit immundus usque ad vesperam. Sic per totum legis textum docentur filii Israël cavere ab omni immunditia, ut sint castra eorum sancta.

Porro in luce clarescentis gratiæ, ubi non umbratica, sed vera sunt omnia, nec typicus, ut ante, sed verus cæditur Agnus, qui tollit peccatum mundi; cujus caro, non mortua, sed viva & verè vivificatrix, cujúsque sanguis in Sacramento altaris à Fidelibus piè sumitur; artior continentiæ observantia jure exigitur: quoniam ubi profusior impenditur misericordia, & amplior præstatur gratia; ibi necessariò plus timenda est offensa, ne gravior subsequenter sentiatur & ira. Dicitur ab Apostolo, ut qui habent uxores, sint quasi non habentes: quia &

tempus breve est, & mundus humanæ stirpis propagine superabundanter jam plenus est. Docentur exhibere corpora sua hostiam viventem, sanctam, Deo placentem; & non conformari huic sæculo, sed reformari in novitate sensus sui, ut probent quæ sit voluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. Ex hac institutione apostolica salubriter erudita sinceritas ecclesiastica, regulam figit, quam teneant conjugati: scilicet ut noverint quo tempore sibi invicem debitum reddere debeant, quo tempore item abstinendum, ut vacent orationi; & iterum in idipsum redeant. Indicit generaliter, ut ante perceptionem Eucharistiæ omnimoda se præparent devotione, id est in castitate, in continentia, in sobrietate, in jejuniis, in vigiliis, in orationibus, in eleemosynis; & in omni exercitio pietatis expurgare vetus fermentum ore apostolico jubentur: ut in azymis sinceritatis & veritatis epulari digni inveniantur. Qui enim hoc ritu purificati non fuerint, ab esu Agni paschalis jure prohibentur, veluti in quorum domibus fermentatum inveniatur. Illis verò prorsus communio sancta denegatur,

quorum conſcientia qualis ſit neſcitur. Hanc ſanctionis eccleſiaſticæ regulam omnes amplectimur, nec eſt qui huic refragari velit, eo quòd rationabilis & diſcreta ſit. niſi fortè aliquis eſt, qui in ſordibus ſuis ſibi complacet, & plus veterem hominem amplectitur, qui ſecundum deſideria ſua corrumpitur, quàm eum qui de die in diem renovatur ſecundum imaginem ejus qui creavit eum.

Cùm hæc ita ſint, quærunt adhuc viri diſcretores, ut in exordio præmiſſum eſt, ſi quis intra terminos legitimæ copulæ nocte obſervabili, ut dictum eſt, lapſum incurrat, & in luce matutina compunctus ad deprecandam faciem Domini totum ſe conferat, atque oblata ei per manum Sacerdotis legitimi puræ confeſſionis hoſtia, & in ara devoti pectoris igne indictæ ſibi pœnitentiæ piè concremata; utrum participatio vivifici ſacramenti ipſa die illi ex diſcretione aliqua annui debeat, videlicet ne abundantiori triſtitia abſorbeatur; & publicam non ſufferens confuſionem, dolenda forte in deſperationis concidat voraginem. Memorant mulieri peccatrici flenti ad

pedes Domini unius horæ pænitentia remissa fuisse peccata multa, indubitanter obtenta pariter salute perpetua. Asserunt latronem, pro suis sceleribus cruci appensum, in ipso mortis articulo unius vocis confessione, Salvatore sibi propitio, ingressum paradisi meruisse: nec tacent Clavigerum cæli post trinam Magistri negationem, quia egressus foras flevit amarè, apostolico principatui retentum, ac deinceps à pio Domino curam excepisse pascendarum ovium suarum.

Ista dicentibus nos ad omnia sponte consentimus, & pium studium quo circa salutem animarum infirmarum solliciti sunt, approbamus. Norunt hi tales purgato mentis oculo clariùs intueri, quale quantumve pretium solutum sit pro salute mundi; qualis in cruce medicina vulnerum nostrorum pependit; quid cruor ille de latere Crucifixi effusus, & aqua profluens pariter efficere possunt. Tractant & retractant prudenter, quid habeat ponderis, quod solutis legibus mortis apparens suis discipulis, præmittit: *Pax vobis.* Ut ergo clausulam verbi sensu nostro inferamus, videtur

nobis indiſcretum, ut dicat quis negandam illi in Eccleſia participationem ſacramentorum divinorum, cujus negare non poteſt ante Deum per pænitentiam ſolutum eſſe peccatum. Erit autem in arbitrio Sacerdotis, ut judicet & faciat ſecundùm quod viderit animum & cor pænitentis. Suffragatur huic ſenſui vetus auctoritas cæleſtis oraculi, cùm per Moyſen dicit: *Ad arbitrium Sacerdotis ſeparabitur qui ſeparandus eſt*. Ad ipſius enim examen ſpectat & judicium, quo tempore mundum quid æſtimari debeat, aut immundum. Superexcellit autem auctoritas dicentis in Evangelio ſuis diſcipulis, & in illis utique ipſorum vicariis: *Quodcumque ſolveritis ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.* Et poſt reſurrectionem ſuam proflua ſancti Spiritus emiſſione eos confirmans, *Quorum*, inquit, *remiſeritis peccata, remittuntur eis.* Ad firmamentum hujus rationis plura de ſcripturis proferri poterant teſtimonia: ſed quia eruditis loquimur, ſufficere credimus hæc pro declaranda ſenſus noſtri intelligentia. Si quis perfectior eſt, & altiùs ſapit; ſciat, quia ſapere ad ſobrietatem ſemper utile ſit. Vale.

ADNOTATIONES.

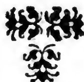
HUjus epistolæ scriptor est Waselinus Abbas Monasterii sancti Laurentii in suburbio Leodiensi, cognomento Momalius, qui *ecclesiasticæ disciplinæ studio insignis* fuisse, & anno M C XLVII obiisse memoratur apud Bartholomæum Fissenum in Floribus Leodiensibus: aut certè Waselinus alter, prioris successor, qui *nonnulla ingenii sui monumenta reliquisse* fertur. Eo tempore Florinensi ejusdem diœcesis Monasterio præerat Guaselinus, qui nescio an à Waselino posteriori alius fuit.

Ex hac verò epistola patet etiam sæculo XII viguisse leges continentiæ conjugalis, quam certis diebus præscribunt canones, nimirum diebus Dominicis & festis, Quadragesimæ & jejuniorum, minimùm triduo ante Communionem, & prima die benedictionis conjugalis. Hæc constant tum ex canonibus & libris pænitentialibus, tum etiam ex auctoribus antiquis. Insignis est locus de Dominicæ religione conjugatis servanda apud Gregorium Turonensem Episcopum in lib. 2 de miraculis S. Martini cap. 24, ubi agit de sanatione hominis qui contractus natus erat, eo quòd *nocte dominica generatus* fuisset. Tum Gregorius monet conjuges, ut hanc diem in laudibus Dei impolluti deducant: *quia qui in ea conjuges simul convenerint, exinde aut contracti, aut epileptici, aut leprosi filii nascuntur.* Jejunii Quadragesi-

malis continentiam ideo præscribit Theodulfus Aurelianensis Episcopus, *quia pene nihil valet jejunium, quod conjugali opere polluitur.* Eamdem legem ad festos dies & stata jejunia extendit canon 25 inter eos, qui sub Eadgaro Britanniæ Rege sæculo x conditi sunt. Plures dies ante Communionem Augustinus in sermone 216 de tempore; tres, quinque aut septem dies exigit canon, qui Eliberitano Concilio tribuitur apud Burcardum in lib. 5 cap. 22, & apud Ivonem & Gratianum: qua de re legendæ Ferdinandi Mendozæ observationes in idem Concilium lib. 1 cap. 6. Diem benedictionis conjugalis statuit Concilium Carthaginense quartum c. 13. Verùm has leges, fortè nec etiam hujusmodi observationes, sustinent nostri sæculi mores. Sed tamen præterire non possum insigne exemplum de parentibus Isonis Monachi Sancti-Gallensis, qui cùm Quadragesimam totam cum summa rerum victualium abstinentia duxissent separatim cubantes, nihilo minus ipso Sabbati sancti die tentatione victi, eruperunt in lamentum. Tum cineribus adspersi, *Presbyteri loci nudipedes coram omnibus civibus vestigiis procidunt.* Ille verò pœnitentia eorum accepta, pro foribus basilicæ eo die & nocte insequente *incommunicatos* jussit stare. Officio diei peracto ad proximæ villæ Presbyterum famâ sanctum profecti sunt, precati, ut crastino Paschæ die sibi communicare liceret. Ille primò severiùs objurgare, & rejicere; hi reversi in sua *jejuni*

vigilem flentes duxerunt noctem. Die Paschæ *matutini pro foribus stant, cruce ante Missas exportata extremi sequuntur:* Presbyter autem illos, rogante populo, *extremos locat.* Communione omnium finita, Presbyter *manibus apprehensos ad aram duxit, pyxide communionis aperta lacrymis perfusos communicavit.* Acta hæc sub finem sæculi IX, testante Ekkehardo juniori in lib. de casibus Monasterii sancti Galli cap. 2.

Redeo ad Waselinum, quem ipsum esse puto Waselinum Monasterii sancti Laurentii Priorem, cui epistolas duas à Reimbaldo Canonico Leodiensi directas legi in Alnensi codice mſ. ubi habetur tractatus Reimbaldi Canonici ecclesiæ sanctæ Mariæ & sancti Lamberti, de vita Canonica, cujus prologus inscribitur *Venerabili Patri suo Richero Ecclesiæ Dei, quæ est in Rode, Abbati Canonico.*

DOMNI ODONIS

MONACHI CANTUARIENSIS

Epiſtola

Ad ADAM fratrem ſuum novitium Igniacenſem.

FRATER fratri fraternum conſilium. Plures tibi ex itinere, & ſine litteris nuntios jam miſi: quorum quia nec regreſſum, nec reſponſum accepi, hunc tibi directo cum litteris mitto. qui quoniam talis eſt, ut eum invicem noſtrum non dubitemus; ſicut ego eum ad te ſecurè tranſmitto, ita tu illum ex me ſecurè ſuſcipito, & quaſi ex meo ore prolata, quæcumque ille tibi dixerit, credito. Formam autem verborum ejus ut cognoſcas, quæ ex me tibi loqui debeat, litteris committo.

Primùm ergo gratias ago Deo Patri, qui te de tenebris hujus ſæculi vocavit in admirabile lumen Filii ſui. Sentio enim orationem meam exauditam à Domino, qua pro te cotidie orare ſolebam

dicens : Domine JESU-CHRISTE, qui es lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, illumina cor ejus; quique Dei Patris ſapientia diceris, aperi ſenſum & intellectum illius, & infunde ei lumen veræ ſapientiæ, ut te intelligat, te diligat, in te ambulans ad te perveniat. Cum igitur cælitus tuæ illuminationis famam audiſſem, ſtatim magnificavit anima mea Deum, & exultavit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Nam cum te philoſophandi gratia in Gallias miſiſſem, tuque hujus ſtudii cauſa libenter obediſſes; audito quòd contempta vana hujus mundi philoſophia veram Chriſti philoſophiam elegiſſes, injuſtè agerem meoque voto contrarium, ſi non tam de completo deſiderio meo, quàm de tuo initiato profectu magnificè gauderem. Gaudeo utique de infuſo tibi cælitus veræ ſapientiæ lumine, & magnificè gaudeo: in quo lumine, ſicut cœpiſti, rogò ut ambules, ſciens quia non eſt aliud lumen ſub cælo, in quo ambulans ad vitam pervenias, ſi ab iſto receſſeris. Hæc eſt enim lux quæ lucet in tenebris, ſed tenebræ eam non comprehenderunt.

Fuit autem homo missus à Deo, cui nomen erat BENEDICTUS. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine isto: & scimus quia testimonium ejus verum est. Habet enim & ipse testimonium sui, testimonium à Moyse quidem ab initio mundi; & à JESU-CHRISTO, qui est testis fidelis, in fine mundi. Nam quia nullus nisi benedictus, & qui sequitur doctrinam Benedicti salvabitur; (hæc est autem doctrina Benedicti, sæculo & omnibus pompis ejus abrenuntiare, & soli Deo vacare) intelligi dat Moyses loquens de principio mundi, ubi dicit, quòd benedixit Deus diei septimo, eo quòd in eo requievit ab omnibus operibus suis: testatur & Christus dicens, se dicturum in fine mundi, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio sæculi*, in benedictione septimi diei. De hujus Benedicti benedictione dictum est ad Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Dictum est etiam per Gabrielem ad Mariam: *Benedicta tu in mulieribus.* & per Elizabeth: *Benedictus fructus ventris tui.* De eodem quoque: *Benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus.*

Ut autem quis eſt in quo omnes benedictiones conveniunt, intelligas, teſtatur de eo egregius paſtor Eccleſiæ Gre-
„ gorius, dicens: Fuit vir vitæ venerabi-
„ lis, gratia Benedictus & nomine. Et de benedictionis ejus plenitudine idem teſtatur: Vir Domini Benedictus ſpiritu
„ omnium juſtorum plenus fuit. Omnia
„ Spiritus-ſancti dona, quæ aliis dividuntur per ſingula, huic uni collata ſunt omnia. Ad hoc namque omnium benedictiones unus ſuſcepit à Domino, ut eaſdem benedictiones cunctis ad ſe venientibus pòſt ipſe divideret. Nam cùm benedicens illi Dominus omnium gentium benedictiones illi daret, omniumque juſtorum ipſum ſpiritu repleret; completa benedictione, teſtamentum ſuum confirmavit ſuper caput ejus, tradens illi librum teſtamenti noviſſimi, ut de pleno divinarum benedictionum fonte hauriret gratiam, quam aliis abundanter infunderet.

O admirabile myſterium, & admirabile ſacramentum! Primum teſtamentum dedit Deus in cordibus hominum, quod vocatum eſt lex naturalis: quod ſi ſervaſſent, ſecundo non indigerent. Sed

quia

quia novitatum amatores sunt homines per inveterationem; primo testamento neglecto, secundum dedit in circumcisione, quod propter sui novitatem paulò libentiùs amplexati sunt quidam. Sed hoc iterum inveterato atque neglecto, tertium dedit in baptismo, quod prædestinatum est ut stet in æternum. Sed quia longa consuetudine inveteratum cœpit ab hominibus paulatim in negligentiam duci; quartum dedit in cuculla, ad cujus novitatem amator novitatum pæne totus jam confluit mundus. Post hoc quintum non erit, quia in hoc novo & mirabili modo omnium gentium benedictiones continentur. Quidquid enim religionis & sanctitatis in tribus præcedentibus testamentis continetur, totum in testamento Benedicti constringitur.

Hinc est quòd ad eum omnes gentes, nationes, tribus & linguæ benedictionum ejus accipiendarum gratiâ currunt: adeo ut ipsi derisores, qui huic Religioni in vita sua detrahunt, in morte tamen absque hujus Religionis habitu, scilicet cuculla, saltem ad succurrendum, securi esse non audeant. Hinc etiam est quòd omnes Ordines qui sunt in Ecclesia, ab e-

jus inſtitutione augmentum Religionis aſſumunt. Nam cùm ejus inſtitutio Monachorum ſit propria; præterea tamen eamdem ceteræ conditiones, Canonicorum, Clericorum, Sanctimonialium, etiam laïcorum, in magna parte ſequuntur. Sentit nimirum Eccleſia hunc illum eſſe Benedictum, in cujus præſignanda benedictione benedictionum numeris præceſſit innumeris. Nam quia ſoli benedicti benedictionem conſequantur, ſecundùm quod à Chriſto in fine mundi dicetur, *Venite benedicti*; oportebat ut aliquis æternæ benedictionis magiſter præcederet, qui cùm omnes ad ſuam benedictionem vocaret, ipſe ſuæ benedictionis irreprobabile teſtimonium haberet. Licèt enim Chriſtus ſemen ſit Abrahæ, in quo omnes gentes benedictiones conſecutæ ſunt, ipſeque fructus ventris Mariæ, qui principaliter benedictus dicitur, & ipſa propter eum benedicta; hunc tamen noſtrum Benedictum ille principaliter benedictus diſcipulum elegit, quem monaſticæ benedictionis ducem conſtituit, ut omnes qui gratiam Spiritus-ſancti, quam in benedictione Baptiſmi accéperant, poſtea prævaricando amiſerant;

ad ipsum venientes, eamdem in benedictione cucullæ recuperarent. Unde & eundem spiritum super cucullam quidam Sanctorum se testatur vidisse, qui visus est à Johanne super baptismum. Quippe cùm benedictiones omnium gentium dederit illi Dominus, quod præter ceteros intellectus, quibus dictum est, eum omnibus his modis benedictum, quibus omnes homines benedicerentur; itemque habere omnes benedictiones, quas ad se venientibus omnibus distribuat; etiam sic certâ ratione intelligi fas est, ut Christus scilicet omnes benedictiones suas, quibus à Patriarchis atque Prophetis præsignatus est, atque ab omnibus gentibus benedictus, omnes discipulo suo tradidit Benedicto: ut idem sit testimonium benedictionis discipuli ab origine mundi, quod & Magistri: sicut idem spiritus operatur in benedictione cucullæ, qui & in benedictione baptismi. Hæc cucullæ benedictio lux est quæ lucet in tenebris, sicut gratiam baptismi Evangelista luxisse testatur in tenebris: & sicut illam lucem tenebræ non comprehenderunt, scilicet excæcati Judæi sive pagani; ita & istam lucem tenebræ non

comprehenderunt, quia virtutem monasticæ Religionis non intelligunt, qui ei detrahunt, falsi Christiani. Et sicut fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes, ut testimonium perhiberet de lumine illo: ita fuit homo missus à Deo, cui nomen est Benedictus, ut testimonium perhiberet de lumine isto. Prædicavit autem ille baptismum pænitentiæ: prædicat verò iste cucullam pænitentis. Utriusque testimonium verum: quia is cui testimonium uterque perhibet, ipse utrique testi suo testimonium perhibet, Christus videlicet, qui est testis fidelis. De Johanne enim quid dicit? *Inter natos mulierum non surrexit major Johanne Baptista.* De Benedicto autem quid? Desiderabile est quod se dicturum promittit: Venite benedicti.

Hoc ergo gaudium meum impletum est, Frater dilectissime, quoniam cùm testimonio Johannis primò perfectè credideris, nunc etiam Benedicti testimonio credere incipis: & qui benedictionem baptismi priùs accepisti, licèt sollemni more non sine offensa servaveris; nunc ad benedictionem cucullæ cum magna affectione (benedictus Deus) ac-

cedis. Accedis, inquam, nondum enim pervenisti: adhuc enim talis est novitius ante professionem, qualis esse solet catechumenus ante baptismum. Festina rogo te, carissime, in professione benedici, si vis in æternum benedictus haberi.

Nec est quòd voto obligari in professione debeas vereri. Nihil enim aliud in professione vovebis, quàm quod in baptismo vovisti; id est abrenuntiare satanæ & omnibus pompis ejus. Ab hoc voto non te retrahant lacrimæ patris tui, non revocent suspiria matris tuæ, non omnium parentum tuorum vota retardent, non ipsæ litteræ patris tui moveant, quas tibi plenas lacrimis, meisque literis contrarias mittit. Scis enim quid dixerit Dominus: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & filios, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* In hoc quoque apparet similitudo baptismi atque cucullæ: quia sicut carnalis affectio retardare solebat olim ad baptismum currentes, ita nunc etiam ad cucullam accedentes retrahere conatur. Sed sicut eam contemnere præcipiebat

tunc Dominus his qui volebant fieri discipuli Christi; ita & nunc eamdem contemnere præcipit his, qui volunt fieri discipuli Benedicti.

Sic ergo non te moveant omnium parentum tuorum lacrimæ ad recedendum à proposito sancto, sicut me movere non potuerunt, cùm tibi similiter facerem; nec nunc quidem movent, ut te revocantibus illis consentiam: quin potiùs ad hoc me illorum lacrimæ movent, ut hac de causa firmiùs te stare in proposito sancto persuadeam: ut qui nunc de tua separatione lugent, tuæ sanctitatis meritis adjuti, cùm tandem mercedem laboris tui viderint, tecum in cælo sine fide gaudeant.

Hoc autem solum fortasse carnaliter dico, quia si professionem non relicturus, ob aliquam consolationem mecum commanere malueris, paratus est dominus Archiepiscopus te libenter suscipere, dum adhuc secundùm Regulam sancti Benedicti liberè potes inde recedere. quod tamen ut facias non persuadeo, sed quid tibi ab amicis vel consulatur, vel offeratur, ostendo. Ætatem habes, tu te consule. Ego enim credo

quòd Deus Abraham tecum ſit, cujus vocem audiens egreſſus es de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veniſti in terram quam monſtravit tibi. Ipſi te commendo, orans ut ſicut cœpit, ſic te in omnibus dirigat.

ADNOTATIO.

ODONEM hujus epiſtolæ ſcriptorem Johannes Pitſeus laudat in libro de illuſtribus Angliæ ſcriptoribus ad annum M C L X, his verbis: *Sanctus Odo, natione Anglus, patria Cantianus, Benedictinæ familiæ ad fanum Salvatoris Cantuariæ Monachus; vir teſte Lelando ſpectatæ virtutis & eminentis eruditionis .·.·. Unde primum ſui Cœnobii conſtitutus eſt Præſes, & tandem Abbas Monaſterii de Bello. Singularem fautorem & patronum habuit ſanctum Thomam Archiepiſcopum Cantuarienſem, laudumque ſuarum inſignem præconem Johannem Salesberienſem.* Deinde recenſito operum Odonis catalogo, ait ipſum deceſſiſſe circa annum Domini M C L X, nec multo poſt tempore in numerum Sanctorum relatum. At ſeriùs vitam produxit Odo, ſupervixitque ſancto Thomæ, ac penes ipſum ferè ſtetit totum negotium eligendi Archiepiſcopi poſt ſanctum Thomam, uti pluribus narrat Gervaſius Monachus in Chronico ad annum M C L X X I I. quo tempore necdum Abbas erat Odo, ſed

tantùm Prior Monachorum Ordinis sancti Benedicti in cathedrali Ecclesia Cantuariensi. Sanctum Odonem itidem laudant Harpesfeldius, & Eduardus Maiheuvius in Martyrologio ad diem 2 Junii. Hæc epistola, quam ex ms. codice Alnensis Monasterii Ordinis Cisterciensis in Belgio rogatu meo describi curavit humanissimus juxtà ac doctissimus Abbas Innocentius Doctor Lovaniensis, in apographo sic inscribitur : *Epistola Domni Odonis Monachi Cantuariensis ad fratrem suum Novitium Igniacensem.*

ANALECTA POETICA.

BELLESARII SCHOLASTICI

VERSUS ACROSTICHI

De SEDULIO Poëta.

SEDULIUS Christi miracula versibus edens
Emicat, invitans parvæ ad sollemnia mensæ
Dignū convivā; non hunc qui carperet illud,
Vix quod nobilium triplici fert aula paratu,
Lætum quod ponet sub aurea tecta tribunal,
In quo gemmiferi totque aurea vasa canistri
Vivi pro modico portant sibi prandia victu,
Sed quod olus vile producit pauperis hortus.

At post delicias properant qui sumere magnA,
Nituntur parvum miserorũ spernere germeN,
Tutũ quod nihil est, dũ cũ nil vẽtre tumesciT,
Insidias mẽbris movens animæque ludentI.
Si tamen his dapibus vesci dignatur egeniS,
Temnat divitias animus, paucisque quiescaT
Exẽplo adsũptus Domini, qui milia quinquE
Semotis cunctis modicis saturavit ab esciS.
Sedulius Domini per cuncta novalia pergenS,
En loca prospexit multo radiantia florE:
Discurrit ꝑ prata libẽs, quod gramine DaviD,
Vidit divino modulantem carmina cantV,
Laudabili psallẽte viro refluunt citharæ meL.
Ille ubi grandisoni captus dulcedine plectrI
Vritur, & celeri graditur per lilia passV,
Sacratosque iterum latè conspexit amœnoS,
Aeterna Christi fluvio quos abluit undA.
Nam passus torpere diu Doctoris acumeN,
Tunc sua Daviticus dilectus plectra poposciT,
Irrita polluti contemnens numina mundI,
Signa crucis fronti ponit, breviterq; triũphoS
Tãgit, Christe, tuos, numerosaq; præmia libaT.
Ergo dum vario decorat vera color —— E
Stabunt hi garula dicti testudine versuS.

HIERONYMUS IN CATALOGO.

SEDULIUS versificus, primò laïcus in Italia Philosophiam didicit, postea cum aliis metrorum [generibus] heroïcum Macedonio consulante docuit. In Achaïa libros suos scripsit in tempore Valentiniani & Theodosii.

ADNOTATIONES.

PRÆMISSI versus exstant in veteri ms. codice Corbeïensis Bibliothecæ post Sedulii carmen Paschale, cum titulo his versibus præfixo: VERSUS BELLESARII SCHOLASTICI. qui Bellesarius seu Bellisarius, quisquis tandem ille sit, hocce gemino acrosticho docet nos, (id quod Sigebertus Gemblacensis Monachus postea adnotavit in lib. de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 6) Sedulium Antistitem seu Episcopum fuisse. Observatio versibus postpósita, quæ Hieronymum auctorem in apographo præfert, non exstat in vulgato Hieronymi libro de Scriptoribus ecclesiasticis. Eamdem ego quondam legi in vetusto exemplari Monasterii Lirensis in hunc modum: *Incipit ars Sedulii Poëtæ, qui primo laïcus in Italia Philosophiam didicit; postea cum aliis metrorum generibus heroïcum metrum Macedonio consulante docuit, in Achaïa libros suos scripsit tempore Imperatorum minoris Theodosii filii Arcadii, & Valentiniani filii Constantii.* Ex quibus apparet quan-

tum à vero aberrent, qui hunc Sedulium eumdem esse putant cum Sedulio Scotto seu Hiberno Presbytero, itidem Poëta, quem sæculo octavo floruisse constat.

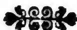
HONORII SCHOLASTICI
VERSUS
Ad JORDANEM Ravennensem Episcopum.

SI fontis brevis unda latens demersa tenetur,
 Ignotæ & viles esse putantur aquæ.
Quas cũ docta manus produxerit arte magistra,
 Pura fit exsiliens nympha vocata manu.
Tunc prægnantis humi laxantur viscera partu,
 Et subitò sterilis flumina terra creat.
Non aliter validum genuino robore lignum
 Imbutis digitis dextra domare solet.
Arboris & speciem, humanis non usibus aptam,
 Cogit in externum crescere factor opus.
Sed cùm te potior Seneca meliore magistro,
 Quem ut moneas, lucem cordis habere facis:
Non dubitare queam Lucillo clarius illo,
 Æternas Christi sumere dantis opes.
Cedat opus priscum, vera nec luce coruscans,
 Nec de catholici dogmatis ore fluens.
Ille mihi monumenta dedit: te vera docente
 Nec dedit, infida quæ sibi mente tulit.

Nam cùm de pretio mortis regnante perenni
Lucillum imbueret, hac ſine morte perit.
At tu cùm doceas homines ſupereſſe beato
Ex obito, Chriſtum morte ſequendo pia;
Erigis, & Senecam dominus veruſque magiſter
Ingeniis fidei me ſuperare facis.
Unde precor Lucillũ alium, nec pectore talem,
Quæ me noſſe cupis, ſcire precando jube.
Diſcipulumque tuum priùs iſto nomine dictans,
Conforta, revoca, corripe, diſce, mone.

ADNOTATIO.

HI verſus ad librum Jordanis Epiſcopi de ſumma temporum præmittuntur in codice Elnonenſi cum hac inſcriptione: *Reſcriptum* Honorii *Scholaſtici contra illas epiſtolas exhortatorias Senecæ.* Et in fine verſuum hæc adduntur: *Expliciunt verſus Honorii Scholaſtici ad Iordanem Epiſcopum ad reſcripta Senecæ ad Lucillum, quam ei ſcripſerat exhortatoria ſæculum relinquere, & veram amplectere Philoſophiam.* Quis fuerit ille Honorius Scholaſticus, mihi eſt incompertum. Jordanes verò Ravennenſis Antiſtes fuit medio ſæculo VI, qui prædictum Honorium ad contemtum ſæculi & ad veram Philoſophiam, id eſt monaſticam vitam, amplectendam adduxit.

VENANTII FORTUNATI

VERSUS

Ad CHILDEBERTUM Regem Sigiberti R. filium.

REx regionis apex & supra regna regimen,
Qui caput es capitū, vir, capitale bonum.
Ornamentorum ornatus ornatius ornans,
Qui decus atque decens cuncta decenter agis.
Primus & à primis, prior & primoribus ipsis;
Qui potes ipse potens, quē juvat Omnipotens.
Dulcia delectans, dulcis, dilecta potestas,
Spes bona vel bonitas, de bonitate bonus.
Dignè nec indignās, dignus, dignatio dignaris,
Florum flos, florens florea, flore fluens;
CHILDEBERTE cluens hæc FORTUNATUS amore
Paupere de censu pauper & ipse fero.
AUDULFUM famulum commendo supplice voto;
Me quoque: sic nobis hîc domineris apex.

ADNOTATIO.

HI versus, ni fallor, desunt in editis, à me excepti ex codice Virdunensis Cœnobii S. Vitoni ab annis fere octingentis manu scripto, in quo Theodulfi carmina continentur.

VERSUS

In velo quod a CHINTILANE Rege Romam directum est.

DISCIPULIS cũctis Domini prælatus amore,
Dignus Apostolico primus honore coli;
Sancte tuis Petre meritis hæc munera supplex
CHINTILA Rex offert, pande salutis opem.
Aurea concordi quæ fulgent fila metallo,
Sectarum cumulis consociare volo.
Sericeum tegmen gemmantia tecta Laconum,
Pellibus hircinis æquiperanda loquor.
Nobilis horribili jungatur purpura byræ,
Nectatur plumba fulgida gemma gravi.
Sit captiva sui nunc margarita nitoris,
Et clausa obscuro fulgeat in calybe.
Leucónico pariter claudatur in ære smaragdus,
Compar silicibus nunc hiacynthus adest.
Rupibus atque molis similis dicatur iaspis,
Eligat infernum jam modò luna chaos.
Nunc etiam urticis mandemus lilia jungi,
Perspicuamque rosam dira cicuta premat.
Nunc simul optemus dispectis piscibus ergo
Divitias magni mellificare freti.

Auratam Craſſantus amet ſaxatilis anguem;
  Limacem pariter nunc ſibi Tructa petat.
Altaque jungatur vili cum vulpe leæna,
  Perſpicuam lyncem ſimius accipiat.
Jungatur nunc cerva aſino, nunc tigris onagro;
  Jungatur feſſo concita dama bovi.
Nectareum vitiet nunc lauſera tetra roſatum;
  Mellaque cum fellis ſint modò mixta malis.
Gemmantem ſociemus aquã, luteũq; baratrum,
  Stercoribus mixtis fons eat irriguus.
Præpes funereo cum vulture ludat hirundo,
  Cum bubone gravi nunc philomela ſonet.
Triſtis perſpicua ſit cum perdice cavanus,
  Junctaque cum corvo pulcra columba cubet.
Hæc monſtra inceſtis mutent ſibi tẽpora factis,
  Ruſticus & ſervus ſic petat Euceriam.

ADNOTATIO.

CHINTILA, Veſigothorum in Hiſpania Rex, qui prædictum velum Romam ad ſanctum Petrum tranſmiſit, regnavit ab anno DCXXXV ad DCXXXIX. Hos verſus mihi exhibuit codex Monaſterii Elnonenſis in Belgio.

ALCUINI

ALCUINI VERSUS

De Cuculo.

[nostrum,
PLANGAMUS Cuculum, Daphnin dulcissime,
Quem subitò rapuit sæva noverca suis.
Plangamus pariter querelosis vocibus illum,
Incipe tu senior, quæso, Menalca prior.
Heu Cuculus nobis fuerat cantare suetus,
Quæ te nunc rapuit hora nefanda tuis?
Heu Cuculus, Cuculus, qua te regione reliqui,
Infelix nobis illa dies fuerat. [ubique,
Omne genus hominum Cuculum cùm plangat
Perditus est Cuculus, heu perit ecce meus.
Non pereat Cuculus, veniet sub tempore veris,
Et nobis veniens carmina lecta ciet. [dis,
Quis scit si veniat, timeo, est summersus in un-
Vorticibus raptus, atque necatus aquis.
Heu mihi si Cuculum Bachus demersit in undis,
Qui rapiet juvenes vortice pestifero.
Si vivat, redeat, nidosque recurrat ad almos,
Nec corvus Cuculum dissecet ungue fero.
Heu quis te Cuculus nido rapit ecce paterno?
Heu rapuit, rapuit, nescio si veniat.
Carmina si curas Cuculus, dum currere possis,
Te Daphnin juvenis optat habere tuus.

Tēpus adeſt veris Cuculus, modo rūpe ſoporem,
Te cupit & ſenior, atque Menalca pater.
En tandem noſtri librorum prata juvenci,
Solus abeſt Cuculus, quis rogo paſcit eum?
Heu male paſcit eum Bachus, reor, impius ille,
Qui ſub cuncta cupit vertere corda malè.
Plangite nunc Cuculū, Cuculū nunc plangite [cuncti,
Ille receſſit ovans, flens redit ille puto.
Opto tamen flentem Cuculū habeamus, ut illū
Et nos plangamus cum Cuculo pariter.
Plange tuos caſus lacrimis, puer inclite, plange,
Et caſus plangunt viſcera tota tuos.

ADNOTATIO.

CUCULUS, Menalca, Daphnin ſeu Daphnis, nomina ſunt ſuppoſiticia pro veris, qualia de more uſurpat Alcuinus, & Theodulfus Epiſcopus Aurelianenſis, qui in libri tertii carmine 3 Menalcam Poëtam laudat & carmine 1 ejuſdem libri Regiæ menſæ præpoſitum fuiſſe innuit. Daphnis diſcipulus fuit Alcuini, is cui ipſe expoſitionem in quemdam verſum Cantici canticorum dedicavit. Sed quis fuerit ſive Menalca, ſive Daphnis, aliis inquirendum relinquo. De Cuculo nihil aliud ſuccurrit, niſi quòd exiſtimo eum eſſe filium illum prodigum, cujus intemperantiam & caſum plangit Alcuinus in epiſtolis 103 & 114 Hos verſus itidem erui ex eodem codice Elnonenſi.

VERONÆ

RYTHMICA DESCRIPTIO ANTIQUA.

MAGNA & præclara pollet urbs hæc in Italia, in partibus Venetiarum, ut docet Iſidorus, quæ Verona vocitatur olim antiquitus.

Per quadrum eſt compaginata, murificata firmiter, quadraginta & octo turres præfulgent per circuitum: ex quibus octo ſunt excelſæ, quæ eminent omnibus.

Habet altum laberinthum, magnum, per circuitum, in qua neſcius egreſſûs non valet egredi, niſi igne lucernæ vel à filo glomere.

Foro lato ſpecioſo ſternuto lapidibus, ubi in quatuor cantus magnus inſtat forniceps plateæ mirè ſternutæ deſectis lapidibus.

Fana tempora conſtructa ad Deorum nomina Lunis, Martis, & Minervis, Jovis atque Veneris, Saturni, ſive Solis, qui præfulget omnibus.

Et dicere lingua non valet hujus urbis ſchemata: intus nitet, foris candet circumſe-

pta laminis, in ære pondos deauratos metalla communia.

Castro magno & excelso & firma pugnacula, pontes lapideos fundatos super flumen Adesis, quorum capita pertingunt in orbem ad oppidum.

Ecce quàm bene est fundata à malis hominibus, qui nesciebant legem Dei, nova atque vetera simulacra venerabant, lignea lapidea.

Sed postquam venit . . . . . plenitudo temporum, incarnavit Deitatem nascendo ex virgine, exinanivit semetipsum, asscendit patibulum.

Inde depositus ad plebem Judæorum pessimam, in monumento conlocatus, ibi mansit triduo, inde resurgens cum triumpho, sedit Patris dextera.

Gentilitas hoc dum cognovit, festinavit credere, quare ipse Deus cæli terræ conditor, qui apparuit in mundo per Mariæ uterum.

Ex qua stirpe processerunt Martyres, Apostoli, Confessores, & Doctores, & Vates sanctissimi, qui concordaverunt mundum ad Fidem catholicam.

Sic factus adimpletus est sermo Daviticus, quod cæli clariter enarrant gloriam Altissimi à summo cælorum usque terræ terminum.

Primum Verona prædicavit EUPREPUS Episcopus, secundus DIMIDRIANUS, tertius SIMPLICIUS, quartus PROCULUS Confessor, Pastor & egregius.

Quintus fuit SATURNINUS, & sextus LUCILIUS, septimus fuit GRICINUS Doctor & Episcopus, octavus Pastor & Confessor ZENO Martyr inclitus.

Qui Veronam prædicando reduxit ad baptismum, à malo spiritu sanavit Galli filiam, boves cum .·.·. vergentem reduxit à pelago.

Et quidem multos liberavit ab hoste pestifero .·.·. Non queo multa narrare hujus Sancti opera, quæ à Syria veniendo usque in Italia, per ipsum omnipotens Deus ostendit mirabilia.

O felicem te Verona ditata & inclitá, qualis es circumvallata custodibus sanctissimis, qui te defendant & expugnent ab hoste nequissimo.

Ab Oriente habet primum Martyrem Stephanum, Florentium, Vindemialem, & Maurum Episcopum, Mammam, Andronicum & Probum cum quadraginta Martyribus.

Deinde Petrum & Paulum, Jacobum Apostolum, Præcursorem & Baptistam Johannem, & Martyrem Nazarium, unà cum Celso, Victore, Ambrosio.

Inclitos Martyres Christi Gervasium & Protasium, Faustinum atque Jovitam, Eupolum, Calocerum, Domini matrem Mariam, Vitalem, Agricolam.

In partibus meridianis Firmum & Rusticum, qui olim in te susceperunt coronas martyrii: quorum corpora ablata sunt in maris Insulis.

Quando complacuit Deo Regi invisibili, in te sunt facta renovata per HANNONEM Præsulem, temporibus Principum Regum DESIDERII & ADELCHIS.

Qui diu moraverunt Sancti non reversi sunt, quorum corpora insimul condidit Episcopus aromata & galbanen, stacten, & argoido, myrrha, gutta, & cassia, & thus lucidissimus.

Tumulum aureum coopertum circumdat præconibus, color stritus mulget sensus hominum: modo albus, modo niger inter duos purpureos.

Hæc, ut valuit, paravit HANNO Præsul inclitus, per cujus flamma claret de bonis operibus ab Austræ finibus terræ usque nostri terminus.

Ab Occidente custodit Syxtus & Laurentius, Hippolytus, Apollenaris, duodecim Apostoli Domini, magnus Confessor Martinus sanctissimus.

Jam laudanda non est tibi urbis in Auxonia, splendens, pollens & redolens à Sanctorum corpora, opulenta inter centum sola in Italia.

Nam te conlaudant Aquilegia, te conlaudant Mantua, Brixia, Papia, Roma, simul Ravenna, per te portus est undique in fines Ligoriæ.

Magnus habitat in te Rex PIPPINUS piissimus, non oblitus pietatem aut rectum judicium, qui bonis agens semper cunctis facit prospera.

Gloria canamus Deo Regi invisibili, qui talibus te adornavit floribus mysticis, in quantis & resplendes, sicut solis radiis.

ADNOTATIO.

HANC Veronæ descriptionem, quæ rythmicis numeris inconcinnè fabricata est regnante apud Langobardos Pippino Caroli-Magni filio, ex Italia retulit Ratherius Veronensis Episcopus, eamque in Laubiensi autographo, ex quo eam erui, apponi curavit cum iconographia ejusdem civitatis minio depicta. Ex hac verò descriptione discimus, quænam antiquitus Veronæ templa fuerint, quive primi ejusdem urbis Episcopi: quorum seriem penitus diversam texit Ughellus in Italiæ sacræ tomo 5, primos Veronenses Episcopos recensens hoc ordine, 1 Euprepium, 2 Criscinum, 3 Agapium, 4 N, id est ignoti nominis, 5

Saturninum, 6 Lucillum, 7 Diomidianum, 8 Zenonem, 9 Proculum. Ubi vides Dimidrianum, qui Ughello Diomidianus, ordine ſeptimus eſt; in hac deſcriptione ſecundus: & Proculus, qui hîc quartus; Ughello nonus: ac Gricinus, qui hic ſeptimus; Ughello Criſcinus, ſecundus eſt Epiſcopus. Denique Ughellus plures numerat, quorum nomina in hoc indice non comparent.

THEODULFI
EPISCOPI AURELIANENSIS
CARMINA.

I.

De adventu LUDOVICI *Auguſti Aurelianos.*

EN adeſt Cæſar pius & benignus,
Orbe qui toto rutilat coruſcus,
Atque præ cunctis bonitate pollet
    Munere Chriſti.
Cernuus, prudens, ſapiens, modeſtus,
Mitis & clemens, moderatus actu,
Temperans, fortis, probus & honeſtus,
    Cenſor & judex.
Hic decus [Sudam Eccleſiæ paterque,]
Ornat hanc ſollers, recreat, fovetque,
Erudit, munit, colit, inſtruitque
    Dogmate largo.

Hic potens armis Domino favente,
Viribus gentes reprimit ſuperbas,
Harum & hic victor ſubigendo calcat
Colla triumphans.
Cujus adventus, miſerante Chriſto,
Et nitens multum facies ſerenat
Civitas temet populoſa, nempe
Aurelianis.
Hinc Deo laudes agito per annos *, * C. perennes
Cujus hic nutu properavit ad te,
Hujus & vultum tibimet videndum
Præbuit ecce.
Has canat Clerus, ſimul omnis & plebs,
Has ſenex pangat puer atque parvus,
Pauper & dives reboent ovanter
Pectore puro.
Hoc chorus Cleri populoque turba
Saphicum * carmen recinens precetur, *C. Supplicum
Det HLudowico Deus operandi
Tempora longa.
Proſperum clemens ferat omne ſemper
Pellat adverſum procul & repellat,
Hujus & vitam tueatur ævo
Tempore clemens.
Cæſaris hujus valeat per ævum
Nobilis conjux ſeu clara proles,
Gaudeat felix populus domuſque
Pace perenni.

Muniant urbem hanc proceres fideles,
Qua * pio Christo sua dedicarunt
Hostis adversi toleranda bella
Corpora casta.
Hîc duces sancti reducesque sunto,
Ut tui, Cæsar, faveantque temet,
Horum & obtentu superes duelles
Poscimus omnes.
Actibus cunctis placeas Tonanti,
Et Dei leges mediteris almas,
Quò * viam vitæ valeas tenere
Tramite recto.
Temporis hujus spatio peracto,
Alta conscendens sub eas polorum,
Te pius captet chorus Angelorum,
Et sibi jungat.
O decus Regni, Imperii propago,
Macte tu semper vigeas HLOTHARI,
Et patris sedem teneas potenter *
Sæcla per ampla.
Sit Patri & Nato, tibi Spirituſque
Splendor æternus, honor atque perpes,
Nunc & in præsens, ita & in futura
Sæcula semper.

* C. Qui
* C. Hi
* C. Articibus
* C. Queis
* C. potentem

II.

De eadem re.

O Pater Cleri populique decus,
Cæſar, inſigni pietate pollens,
Ut fores noſtras adeas libenter,
Poſcimus omnes.
O Dei cultor, miſerorum & altor,
O pupillorum viduæque tutor,
Summe Rex, clemens, precibus rogamus
Annue noſtris.
Ergo jam tandem precibus rogatus,
Redde te noſtris domibus paratis,
Et dies lætos habeas in ipſis
Rex benedicte.
Te Sacerdotum chorus atque Cleri
Totius multum, populique turba;
Namque te major pariter minorque
Cernere geſtit.
Rex vale prudens, venerande, ſalve,
Rex ave noſtrum capito precamur,
Poſcimus Chriſtum ut tibi det ſalutem
Poplite plexo.
Salvet ALBINI precibus beati
Te, tuam prolem, ſociamque vitæ
Sorte felici tibi mancipatam
Chriſtus ubique.

Poſt dies ſæcli ſubeas Tonantis
Regna tu felix , habeas quietem
Inter electos tribuente Chriſto
Fine perenni.

III.

De Bilingue.

Ecce nugax labiis Filo quidam certa ſuſurrans,
Nunc joca,nunc fletus,nunc quoq; turpe canit.
Blandicias tremulat, volitat nunc more cicadis :
Auribus ingeminat, quas petit ortivagus.
Dura ſatis roſtro ceu pulſat pectora cornix,
Imbriferos luxus quum vorat ore procax.
Aut rapidis preſſas pennis luſtrare lacunas
Temptat hirundo celer dulcia voce canens.
Haud ſecus inſtabiles percurrit elluo mentes
Infeſtus juvenum, quos agit aura levis.

IV.

Ad quemdam de muneribus.

Eia meum ſolito noli convertere carmen ;
Ne vacuum redeat, more caveto tuo.
Aut ſpumantis equi tua nunc veſtigia retro
Inpatiens calcet ungula, dona refer.
Ceu rubicundo oſtro Romæ de nomine veſtis,
Quam vocitâre Patres, fac tibi colla premat.

Veneris ut felix donatus munere pulcro,
  Recipias * grates mille ſuave meas. *l. Accipias
Veneris at vacuus noſtram ſi forſan ad ædem,
  Mille flagris cæſus ibis, inepte, foras.

V.

De Paſſione Domini.

Omnipotentis opus ſacrum ſacer ore popellus
  Laudibus efferri tam bene tale decet.
Infima quòd magni dignatus conditor orbis
  Sponte ſua patier, laude boare decet.
Pertulit humanæ in humano denique natus
  Corpore quæ Chriſtus cuncta ſalutis erant.

VI.

In die Reſurrectionis.

Eia camena libens nunc dicito carmina quæſo,
  Nunc cane poſco melos eia camena libens.
Feſta decora ſatis nunc mecum promere certa,
  Poſtmodo ut accipias feſta decora ſatis.[cti:
Carmine dignus ineſt, pangamus carmina cun-
  Iſte dies rutilus carmine dignus ineſt.
Mors quia victa jacet Chriſto ſurgente perēpta:
  Lætemur cuncti, mors quia victa jacet.
Tartara victa jacent, Chriſto viſente beatos:
  Principe devicto, tartara victa jacent.

Expulit inde probos, reprobos dimisit ibidē:
Calcatoque hoste expulit inde probos.
Cælica regna petunt post tartara dira beati,
Erepti à tenebris cælica regna petunt.
Verte camena gradū, ne tædia fratribus addas,
* Hîc te quæso citò verte camena gradum.
Dicito, Præsul ave colloque genuque reflexo,
Hîc & in æternum dicito, Præsul ave.

* leg. Hinc

VII.

De Tabella.

Parva brevis gemino potiorque fruorque tabellà
Officio, specie intus & apta foris.
Ornatum exterius habitus superaddo ferenti,
Interius servo verba ligata notis.

VIII.

De Talamasca.

Pusio personæ cum vultū obducit inanem, [gat.
Quod tremit, hinc terret; quod fugit, inde fu-
Credo & postratus jacuit, palmasque tetendit,
Ante Redemptorē parvula membra movens.

IX.

Versus in altari.

Hoc altare tibi, cæli terræque Creator,
TEUDULFUS voto cernuus orno pio. [cesve,
Hoc rogo quisquis adis, revehes* sacra dona pre- *f. referens
Tu memor esto mei, si Deus ipse tui.
Pastor oves Domini dapibus hinc pasce supernis,
Quîs pia vita datur, quîs patet aula Dei.
Est super astra pius Pastor, quo pascimur omnes:
Quæ * dum Pastor amas, pars es & ipse gregis. * fortè Quem
Cernis anhelantem hoc ad præsepe catervam?
Hinc alimenta Agni sanguine, carne capit.
Quē draco sæve tremis, qui te leo perfide vicit,
Crimina ceu mundi qui inveterata tulit.
Et nos æthereo potuque ciboque sacrato,
Hicque suæ mensæ participare dedit. [itur:
Qui est via, vita, salus, quâ, ad quā, in qua tutiùs
Cum quo est regnandum jam sine fine piis.

X.

In Xenodochio.

En patet ista domus mediocri exacta paratu,
Utcumque humanis usibus apta tamen. [sat:
Quam Deus arce poli famulos miserando revi-
Cuncta adversa fuget, prospera cuncta ferat.

Hîc pudor & verũ, pietas probitaſque redundẽt,
Sit præſto alma fides, & procul omne nefas.
Eſuriens epulas, ſitiens potum, hoſpes honorẽ,
Nudus operimentum hîc reperire queat. [ſtus
Feſſus opẽ, languens medicamen, gaudia mæ-
Hinc ferat, & cunctis conſulat iſta domus.
Det Pater altithronus donũ hoc habitãtibꝰ iſtic,
Civibus ut pateat, & peregrine tibi.
Ut fratrum atque Dei regnet dilectio ſemper,
Virtuteſque omnes hac duce conveniãt. [tur,
Quas miſerante Deo mox cõmoda cũcta ſequan-
Livori & ſævis ſit via nulla dolis. [rerum,
Jus regat hîc mentes, maneatque opulentia
Et procul adque procul ſit ſitis atque fames.
Qui petis has ſedes, TEUDULFI quæſo memento,
Hæc qui conſtruxit tecta favente Deo.

ADNOTATIONES.

JACOBUS Sirmondus, Societatis JESU Preſbyter, Theodulfi Aurelianenſis Epiſcopi opera typis mandavit Pariſiis anno M DC XLVI. & metrica quidem in ſex libros diſtinxit, notiſque illuſtravit. Eadem Theodulfi carmina continua ſerie habentur in pervetuſto codice, quem ex Bibliotheca Monaſterii ſancti Vitoni mihi utendum commodavit religioſus vir Bartholomæus Senocus amicus meus, jam ſuperiùs à me laudatus, quo indicante Willelmi Mettenſis Abbatis epiſtolas ſuperiùs editas accepi. Eadem, in-

quam, in Vitoniano illo apographo carmina referuntur; ſed & alia plura, quæ deſunt in editione Sirmondi, pauculis aliorum verſibus hinc inde abſque auctorum nomine inſertis. Ex iis quæ Theodulfi eſſe viſa ſunt, ea tantùm ſelegi, quæ rei litterariæ prodeſſe poſſunt: alia verò, quæ de rebus moralibus tractant, hîc ſolùm notare ſatis eſſe duxi.

In Carmen I.

Carmen primum de adventu Ludovici Auguſti in urbem Aurelianos, jam typis editum eſt in tomo 6 Caniſii ſub nomine Jonæ, Theodulfi deceſſoris. Verùm potiùs Theodulfo auctori tribuendum eſt, tum quia in mſ. Vitoniano inter ejus opera metrica refertur: tum quia adventus iſte Ludovici Auguſti in prædictam civitatem contigit pontificatu Theodulfi, ut diſcimus ex ipſius Ludovici vita ad annum DCCCXIV, ubi de Ludovico hæc leguntur: *Qui cùm Aurelianam deveniſſet ad urbem, Theodulfus ejuſdem urbis Epiſcopus, vir undecumque doctiſſimus, cauſam ejus adventus præſenſit; & velociſſimè miſſo perlatore, Imperatori innoteſcere ſtuduit, hoc tantummodo ei ſuggerendum jubens, utrum præſtolaretur venientem in urbem, an itinere aliquo ei occurreret venturo ad urbem*, &c. Qua occaſione primum carmen ac ſecundum Theodulfus ceciniſſe videtur. Hîc recuſum eſt primum ob variantes lectiones: tametſi fortaſſe potiùs omittendum fuiſſet. Porro primus verſus tertiæ ſtrophæ mutilus eſt in codice Vitoniano.

In Carmen VIII.

Quid ſit Talamaſca ſeu Talamaſcæ, jam dudum explicarunt viri docti, Voſſius in lib. 2 de vitiis ſermonis, & præcipuè V. C. Stephanus Baluzius in Notis ad Reginonem. Huc adducunt locum vetuſti Concilii Remenſis: *Larvas dæmonum, quas vulgus Talamaſcas vocat, ſub anathemate prohibemus.* Hinc vulgatum apud noſtrates Gallos *maſque* pro larva. Immo etiam occultæ litterarum notæ vocantur talamaſcæ, ut obſervat Baluzius: propterea quòd aliud præ ſe ferant, quàm ſignificent. Hîc ergo Theodulfus agit de puſione larvato.

Præter ſuperiora carmina hîc edita referuntur & alia quæ conſulto omiſi, nempe Paſſio Chriſti, incipiens ab his verſibus:

Præmia ſaltatrix poſcit funebria virgo,
Johannis caput abciſum quod lance reportat.

deinde poſt nonum carmen hîc relatum duodecim verſus de Paradiſo. tum poſt decimum varii verſus de gratia Dei, de venatione, de ſomno, de quibuſdam lapidibus moraliter pertractatis, de quatuor coloribus & quatuor elementis. Denique verſus complures in Pſalmos quoſdam graduales. Hæc indicaſſe ſufficiat.

De Theodulfi Capitulari hîc ſubnotandum exiſtimo quod legiſſe me recolo in mſ. codice Gemblacenſi, ſcilicet Hildegarium Meldenſem Epiſcopum in frequenti Synodo ſubjectis ſibi Clericis præcepiſ-

ſe, ut Capitularis illius decreta accuratè obſervarentur. Rem ſic exponit vetus ille codex.

Anno Dominicæ Incarnationis octingenteſimo ſexageſimo octavo, regni verò glorioſi Regis Karoli viceſimo octavo, Indictione ſecunda, ſub die quintodecimo Kalendarum Novembrium, convocavit HILDEGARIUS *Epiſcopus Concilium Sacerdotum ſuæ diœceſis, apud eccleſiam ſanctæ Celiniæ, in ſuburbio civitatis ſitam: quibus poſt multa ſalutiferæ admonitionis exhortamenta etiam hæc capitula contulit obſervanda.*

INCIPIT CAPITULUM SEU CONCILIUM.

Fratribus & Compresbyteris noſtris Meldenſis parochiæ Sacerdotibus in Domino ſalutem. Obſecro vos, fratres dilectiſſimi, ut ſubditarum plebium profectum, &c. omnino ut in Capitulari Theodulfi.

FLORI DIACONI LUGDUNENSIS Carmina varia.

I.

QUERELA

De divisione Imperii post mortem LUDOVICI PII.

MONTES & colles, silvæque, & flumina, fontes,
Præruptæque rupes, pariter vallesque profundæ,
Francorum lugete genus: quod munere Christi
Imperio celsum, jacet ecce in pulvere mersum *.
Hunc elementa sibi sumant compuncta dolorẽ,
Terrarum tractus, maris æquora, sidera cæli,
Ventorum flatus, pluviarum denique guttæ:
Et doleant homines hominum quia corda rigescunt.
Omnia concrepitant divinis cincta flagellis,
Omnia vastantur horrendæ cladis erumnis:

* al. versum

Omne bonum pacis odiis laniatur acerbis:
Omne decus regni furiis fuscatur iniquis.
Ecclesiæ dejectus honos jacet ecce sepultus.
Jura Sacerdotum penitus eversa ruerunt.
Divinæ jam legis amor terrorque recessit,
Et scita jam canonum cunctorum calce teruntur.
Vexantur claræ assiduis conflictibus urbes,
Basilicæ Christi prisco spoliantur honore:
Martyribus jam nullus honos: altaribus ipsis
Nemo metum defert, sacris reverentia nulla est.
Continuis prædis plebes miseranda laborat:
Nobilitas discors in mutua funera sævit.
Sanguine terra madet, fervescunt cuncta rapinis,
Et rabies scelerum ruptis discurrit habenis.
Flagrat adulterium, perjuria nulla timentur.
Funditur innocuus nullo jam vindice sanguis:
Jam Regum legumque metus mortalia liquit.
Tartareum clausis oculis jamque itur ad ignem.
Quis dignè expediat Monachorum sæpta revulsa,
Sacratas Domini famulas laicale subisse
Infami ditione jugum; rectoribus ipsis
Ecclesiæ armorum impositum cædisque periclum?
Præsulibus plebes viduæ, doctore cathedræ

Pluribus & plures jacuerunt funditus annis.
Principis hoc terror miſera tunc clade coëgit:
Nunc ad tale malum quoſdam atra ſuperbia ducit.
Triſtis adhuc veteri tabeſcit vulnere Narbo:
Triſtia Remorum pariter quoque mœnia lugent.
Egregios doctoſque viros miſeranda fatigant
Exſilia; improbitas ſævo ſedem obtinet auro.
Floruit egregium claro diademate regnum:
Princeps unus erat, populus quoque ſubditus unus.
Lex ſimul & judex totas ornaverat urbes.
Pax cives tenuit, virtus exterruit hoſtes,
Alma Sacerdotum certatim cura vigebat
Conciliis crebris, populis pia jura miniſtrans.
Hinc ſacris Cleris, hinc plebibus eximiiſque
Principibus latè reſonabat ſermo ſalutis.
Diſcebant juvenes divina volumina paſſim.
Littereas artes puerorum corda bibebant.
Crimina tætra vigil crebrò cenſura fugabat:
Hos timor, hos & amor ad fœdera juſta vocabat.
Quin etiam externas Fidei conjungere gentes
Cura erat, & domitis imponere frena ſalutis.
Hinc pagana manus juga relligionis inibat:
Hinc hereſis ſurgens, pedibus ſubſtrata gemebat.

Claruit hinc nimium toto gens Francica mundo:
Famaque virtutum fines penetravit ad imos.
Legatos hinc inde suos procul extera regna,
Barbara, Græca, simul Latium misere tribunal.
Huic etenim cessit etiam gens Romula genti,
Regnorumque simul mater Roma inclita cessit.
Hujus ibi Princeps regni diademata sumpsit
Munere Apostolico, Christi munimine fretus.
O fortunatum, nosset sua si bona, regnum,
Cujus Roma arx est, & cæli Claviger auctor,
Tutor & æternus cælorum in sæcula Rector,
Qui terrestre valet in cælum tollere regnum.
At nunc tantus apex tanto de culmine lapsus,
Florea ceu quondam capiti dejecta corona,
Quam varius texit redolenti gramine fulgor,
Cunctorum teritur pedibus: diademate nudus
Perdidit Imperii pariter nomenque decusque,
Et regnum unitum concidit sorte triformi.
Induperator ibi prorsus jam nemo putatur.
Pro Rege est Regulus, pro regno fragmina regni.
Consiliis crebris quæruntur furta nocendi:
Conventu assiduo populantur jura salutis.
Cassatur generale bonum, sua quisque tuetur.
Omnia sunt curæ: Deus est oblivio solus.

Paſtores Domini ſoliti concurrere in unum;
Diſcidio rerum, ſynodalia nulla frequentant.
Concio jam populi nulla eſt, jus omne receſſit.
Fruſtra huc Legatus, aula eſt ubi nulla, recurrat.
Quid faciant populi, quos ingens alluit Hiſter,
Quos Rhenus Rhodanuſque rigant, Ligeriſve, Paduſve?
Quos omnes dudum tenuit concordia nexos,
Fœdere nunc rupto divortia mæſta fatigant.
Sæpe malum hoc nobis cæleſtia ſigna canebant,
Cùm totiens ignitæ acies, ceu luce, pavendæ,
Per medias noctis dirùm fulſere tenebras,
Partibus & variis micuerunt igne ſiniſtro.
Cùm mediante die populis jejunia feſta
Devotaſque preces per templa agitantibus alma;
Sol nitidum triſti texit ferrugine vultum,
Ac ſtellas radiare polo miro omine fecit.
Quod monſtrum ſcimus bellum ferale ſecutum,
Quo ſe Chriſticolæ ferro petiere nefando,
Et conſanguineus rupit pia fœdera mucro:
Atque feræ, volucreſque ſimul pia membra vorarunt:
Cùm diri cælo totiens arſere cometæ,

Humano cladem generi excidiumque minantes.
Inter quos unus flammanti crine coruſcus
Menſe fere toto truculento lumine fulſit.
Quem regionum atrox vaſtatio, motio Regum,
Et rabies belli, & regni ſciſſura ſecuta,
Continuis miſerum quatiunt terroribus orbem.
Quis finis, quæve ira Dei mala tanta ſequatur?
Quæ jam vix aliquis pavitanti corde volutat,
Vix recolit, vix inde dolens ſuſpiria fundit.
Gaudetur feſſi ſæva inter vulnera regni:
Et pacem vocitant, nulla eſt ubi gratia pacis.
Stat paries ſubitam minitans validamque ruinam,
Jam dudum inclinus, ſciſſuris undique plenus.
Inliniturque luto fluido, citiuſque caſuro.
Miſtura hîc paleæ nulla eſt, membra omnia nutant.
Jam vatis ſancti metuendum cernimus Amos *Amos*
Compleri in nobis deflendo ex ordine viſum. 8, 1.
Jam Dominus murum linquit, deponere trullam
Jam parat, & nullam iratus vult ferre lituram.
Jamque etiam uncinum pomorum conſpicit ille,
Quo tota evulſis nudetur fructibus arbor.

Jam remanet quercus foliorum tegmine nuda:
Jam Domini egregius flavet ſine fontibus hortus.
En ſitis atque fames, cecinit quam præſcius idem,
Judicio Domini terris immiſſa perurget.
Cæleſtis verbi deſunt jam pabula & imbres.
Hoc Oriens Boreaſque malum, hoc maria undique clamant.
Vocem evangelicam divino ex ore tonantem.
Quis non jam videat doleatque inſtare piorum?
Filius en hominis veniens ex arce polorum,
Invenietne, putas, fidei veſtigia terris?
Cordibus humanis latebroſa foramina vulpes
Inmundæ & cæli nidos fecere volucres.
Fraus hæc atque tumor diri latè obtinet hoſtis:
Nec locus eſt Chriſto, quo vel caput ille reclinet.
Hæc inter gemat & fidat Grex ille puſillus,
Cui Pater æterni conſervat gaudia regni,
Deducatque oculis lacrimas noctuque dieque,
Ac precibus vitæ pulſans ad limina perſtet.
Expoſcat veros inhianti pectore panes
Tres, evangelici memorat quos pagina verbi.
Vera fides confeſſa Deum per ſæcula trinum,
His fruitur dapibus, his fidum paſcit amicum.
Non lapidem ſumet, ſi panem poſtulet umquam:

Nec pro pifce caput virofi fentiet hydri:
Nec pro ovo fallax inludet fcorpius olli,
Fronte velut mitis, fed caudæ vulnere fævus.
Nam pius ille Pater, qui fons bonitatis habetur,
Ut fol fponte micat, ceu fons uberrimè manat,
Utque ultro placidus rorat de nubibus imber:
Sic bona cuncta fuis prono dat numine natis,
Qui tamen hunc vera fidei pietate requirunt:
Qui quod fpe fitiunt, puro amplectuntur amore:
Qui bona five mala fluitantis temnere mundi
Norunt, inftantique Deum virtute fecuntur.
O Domine omnipotens, da nobis mente videre
Tot mala, tot clades; & tot lacrimanda pericla
Da gemere, & toto fac nos ea corde dolere,
Affiduifque tuum precibus depofcere numen.
Qui regis Ifrahel, cui non dormitat in ævum
Omnia confpiciens oculus: qui lege perenni
Erigis elifos, elidis & ipfe fuperbos,
Supplicibus veniam, tumidis properando ruinam.
Tu nos fancte Pater, hîc verbere cæde paterno:
Tu virgâ baculoque tuo nos corripe, firma:

Omne malum mundi fiat purgatio noſtri.
Qui te ſemper amant, omni diſcrimine creſcant,
Quatinus erepti pelagi de fluctibus atris,
Teque gubernante jam portum pacis adepti,
Carpamus dulcem triſti de ſemine frugem,
Perpetuaque tuos recinamus laude triumphos.

EJUSDEM FLORI

Epiſtola ſeu carmen

II.

Ad MODUINUM Auguſtodunenſem Epiſcopum.

De injuſta vexatione Eccleſiæ Lugdunenſis.

EGREGIO, MODUINE, viro tibi mitto ſalutẽ,
Exiguus magno, vilis & eximio.
Sũ modicus, ſed magna loquar : quia maximus ille eſt,
Cujus res parvo carmine nũc agitur.
Res divina tibi cantabitur : arrige, quæſo,
Sollicitas aures, & pia corda adhibe.
Eſto memor, quoniã duras qui prægravat aures,
Ad Domini legem vota odioſa facit :
Et vacuas defert ad Chriſti altaria voces,
Pauperis ad vocem viſcera cruda gerens.

Quid, quæso, sacrosancta tibi nutricula nostra,
Atque eadem genetrix Ecclesia hæc meruit?
Ut furiale odium ferali pectore versans,
Moliri hanc contra talia non metuas.
Discindis leges, canonum sacra jura revellis,
Dum materna modò viscera prô! subigis.
Nec metuis demens calces inlidere Christo,
De cujus stimulo terga cruenta geris.
Terga cruenta geris, nec sulcum corrigis, & bos
Cornipeta in Dominum turgida colla vibras.
Dum phrenesis furiale malum tua viscera ferro
Te proprio expetere cogit, & ipse nescis.
Justius invidiâ nihil est, quæ protinus ipsum
Auctorem rodit, excruciatque animum.
Ecclesiæ reverendus honos à tempore prisco,
Principibus summis Præsulibusque piis,
Curricula annorum florens per plurima fulsit,
Sub pietate Patrum pignora cara fovens:
Et gallina pios pennarum tegmine fetus
Mystica mundanis texit ab insidiis.
Agnoscis, ni fallor, enim quæ nomine tali
Voce evangelica sancta notetur avis.
Illa dolenter avis etiam nunc garrula clamat,
Et nostro gemitus promit ab ore pios.
Teque priùs quàm calce secet, quâ verberet alis,
Quamque oculis spoliet, sic pietate vocat.
O fili Moduine, tibi (nam pignus & ipse
Es nostrum, nostro fotus & in gremio)

Quid rogo commerui, tanto quòd tēpore tuta,
Sedibus è placidis pignora nostra fugas?
Quid mihi tristitias cumulas? quid gaudia trūcas?
Cur gaudere mea me sobole haud pateris?
Me pietas, me prisca fides munimine forti
Cinxerat, & certis sæpserat auxiliis.
Quique etiā accipitres fuerant milvique rapaces,
Ac soliti natos dilaniare meos;
In placidas versi subita pietate columbas,
Cursu avido nostros expetiere sinus:
Depositoque truci ingenio seu nomine torvo,
Nomine & ingenio complacuere meo.
Hospitiis hæsere meis, mea parva secuti
Pabula, & innocuis vivere deliciis.
Rostra unguesque feros quîs me vastare solebāt,
Vertêre in nostrum dulcitèr obsequium.
Adversas volucres virtute atque ore repellunt,
Me vigili studio, me pietate fovent.
Agnoscisne, rogo, venerādæ ænigmata matris?
Et mea quid signent mystica verba capis?
An miserande meam nec vis cognoscere vocē,
Displicet atque oculis hispida forma tuis?
Te gemitus noster peperit, te parvulus ortum
Nidulus excepit, te calor hîc aluit;
In lucemque trahens, tenebrosa ergastula rupit:
Atque dedit vita, luce, salute frui.
Hære igitur matri, dulces ne desere fratres:
Horum solus amor est tibi certa salus.

Cur hăc persequeris, cur dulcia pignora carpis?
Non hæc rostra tibi nostra figura dedit.
Tunde igitur tætrum rostri damnabilis uncum:
Et fuge germana vivere carne ferox.
Utere simplicibus nobiscum dulciter escis,
Et miti mitem pectore quære cibum. [tum:
Sunt pia jura Ducum; pia sunt præcepta paren-
Quîs ego ab initio munior atque regor. [sces?
Quid tenebras luci, quid melli absinthia mi-
Ista tibi semper dissociata manent.
Ex quo conspicuus Christi per sæcula cultus
Fulsit, & idolica fugit ab vrbe lues:
Numquā prisca meos vexarunt jura ministros,
Pondere nec sæcli res onerata sacra est.
Semper distinctus duplex hic ordo cucurrit,
Judicibusque suis utraque pars viguit.
Ordinibus sacris reverentia debita cessit:
Plebeios rexit lex sua quemque viros.
Quid mihi nunc veterē tu vis subvertere sæpē?
Quid mihi maceriam diruis oppositam?
Cur veteres fines nostro convellere fundo
Niteris, & cunctis pervia rura facis?
Audi veridico Salomon quid personet ore,
Et mucrone time te jugulare tuo.
Eversor sæpis colubro mordente peribit,
Seque suo qui fert saxa labore premet.
Te preme, te perime: nam me spoliare nequibis,
Auxiliis fultam semper vbique Dei.

Poſt evangelicos clypeos, poſt tela coruſca
Oris apoſtolici, poſt pia jura Dei,
Me Conſtantinus reverendo munit ab ore:
Me quoque Theodoſius protegit ore pio.
Archadio dulci perdulcis Honorius hærens
Me dulci eloquio laudat, honorat, amat.
Quid veterana loquar? noſtro nũc ecce ſub ævo
Qua placidus Princeps me pietate colit?
Pro me Conciliis ſudavit ſæpe verendis,
Et valido preſſit colla ſuperba jugo.
Legibus antiquis edicta recentia junxit,
Et bona priſca novis auxit ubique bonis:
Ne me per pelagus mundi, per turbida ſaxa
Obrueret ſubito nox fera naufragio.
Verè clara micant ſacri myſteria Chriſti,
Quæ veterum ſignant geſta beata Patrum.
Jam validũ Samſon, dum vult peregrina ſubire
Connubia, impetiit horriſono ore leo.
Quem, veluti tenerũ fruſtatim carperet hedum,
Ille necans, dulces ſumpſit ab ore favos.
Sumpſit ab ore favos & dulcia mella leonis,
Qui fremuit pridem, dulciter ecce ſapit.
Infremuit mundi Chriſto veniente poteſtas,
Gentilem ut plebem necteret ipſe ſibi.
Infremuit terrore gravi, legeſque feroces
Edidit, ac toto terruit orbe pios.
In ſervis tamen ille ſuis virtute potenti,
Dum ſuperat mundum, robora dira necat.

Ut

Ut malè quod vixit, moriatur; mortua porro
  Impietas dulcem promat ab ore fidem:
Quodque olim rabido fremitu laniare parabat,
  Hoc modo jam dulci prædicet ore melos:
Jãque hedus Chriſti, qui tũc leo torvus abibat,
  Peccator veniam poſtulet ipſe ſibi.
Sic mundana ſibi ſubjecit culmina Chriſtus,
  Cuncta & in obſequium traxit ubique ſuum.
At tu ſi veterum neſcis pia jura piorum,
  Deſine quod neſcis dilaniare bonum.
Et cape trãquillus, brevibus quod pagina verbis
  Altera pacifico ſuggerit en ſtudio:
Cumque ſerenato perlegeris omnia vultu,
  Et quam non noras videris ipſe viam;
Sub Chriſti terrore tremens, pietate fideli
  Corrige quod pravum perſpicis ipſe tuum.
Nempe etiam ſi nulla uſqũam hæc jura vetaret,
  Num geſſiſſe decet talia Pontificem?
Rem bene conſtructam tanto ſudore, tot annis
  Subruere, & ſceleri pandere ſponte viam?
Dicere, nullus honos debetur (credite) ſacris
  Ordinibus: cunctos pulſet ubique forum.
Nam niſi Cœnobiũ Mater muliebre gubernans,
  Et ſacer Antiſtes, cetera pulvis erunt.
Si pater es Cleri, noli contemnere Clerum:
  Nec te ſic ut eos erige deicias. [atro
Hæc quoniam non ſanctus amor, ſed turgidus
  Fumifluum ſpirans ructat ab ore furor:

Hæc si mente pia relegas, si pectore puro
Accipias, prodest potio sacra tibi.
Est subamara quidem: sed si patiare, salubris.
Insunt gallinæ zelus amorque simul.
Æstimo, vir prudens nullo te felle moveri,
Cùm videas FLORUM te sic amare tuum.
Nam meliora pii sunt vulnera semper amoris,
Subdola quàm fictis oscula pressa labris.
Et bene non notus, malè si increbrescere cũctis
Cœperis, infamis fabula semper eris.

III.

HYMNUS

In Natale sanctorum Johannis & Pauli.

JOHANNIS PAULIQUE diem sol attulit orbi;
Qui rubra martyrii serta cruore gerunt.
Unicus hos sanguis germano fœdere junxit,
Unica mox fratres morsque fidesque parit.
Olim Romulei servantes mœnia regni
Barbaricos straram sæpe mucrone globos:
Nunc ovium Christi purissima sæpta tuentes,
Dæmonicas arcent vi precibusque minas.
Hos morti addixit sacra pro lege tyrannus
Contemptor Christi JULIANUS rabidus:
Unius ille Dei cultum priùs ore ferebat,
Donec ad culmen scanderet imperii.

Aſt ubi convaluit miſero terrena poteſtas,
Idolum verò prætulit ille Deo. [ſtus
Tum famulos Chriſti lanians, & ſanguine pa-
Innocuo, horrendis ſævit vbique modis.
Verùm ubi cæleſti proſpexit Chriſtus ab arce,
Audivitque pii ſanguinis ille preces;
Confeſtim miſero cladem exitiabilis horæ
Deſtinat, hoſtili hoſtis ut enſe ruat.
Vaſtatâ Eccleſiâ Perſas in bella vocarat,
Ac multis ſæptus milibus ibat atrox:
Cùm ſubitò arentes deſerti ruris in agros
Devenit, & cuneos perdit ubique ſuos. [da,
Qua neq; victus erat, nec fons, nec fluminis un-
Caumate ſed nimio tota jacebat humus. [grat,
Dumq; fremens montes, valles, campoſq; pera-
Sicubi vel modico ſtilla liquore fluat;
Incidit adverſas condigno errore phalanges,
Perfoſſuſque atra cuſpide pectus obit.
Sed rabidus ſemper, & in ipſa morte rebellis,
Infremit, & ſummũ hac voce laceſſit herum:
Ebibe nunc noſtrũ quẽ quæris, Chriſte, cruorẽ,
Atque avidus lœto jam ſatiare meo.
Ille quidem tales juſto ſub judice pœnas
Exſolvit, poſt hæc tartara cæca petens.
At Domini teſtes ſacrato ſanguine loti,
Vertice laurigero ſidera celſa petunt:
Quos toga pacifico veſtit præfulgida cultu,
Regalique ambit purpura clara peplo.

Hos ceu fructiferas florens paradisus olivas,
Inriguo vitæ jugiter amne rigat.
Hi sunt æterno candelabra fulgida templo,
Progenies lucis, & pietatis honos.
Sidereo Regi sublimi semper in aula
Adstantes populis qui pia vota ferunt.
Quorũ propitius precibus nos respice, Christe,
Et purga obscenum quicquid inesse vides.

IV.

Titulus Libelli

Ad altare sancti Stephani oblati,

Sanctissimo & gloriosissimo alumno ac patrono nostro beato Stephano Protomartyri dedicatus.

HUNC tibi, prime pii testis fortissime Christi,
Offerimus vario rutilantem flore libellum.
Hic tua prima micat post indita bella corona:
Fulget honos nomenque tuum; tua præmia clamant.
Gamalihel sacer ille senex tua cælitus ossa
Olim ignota orbi reverendo publicat ore,
Ac tua membra pater radianti signat in auro,

Martyrium inluſtri depingit flore roſarum.
Se quoq; Nichodemi conjungens ſorte nepotis;
In geminis auri calathis albentibus almus
Prodit rite roſis tenui vix ſanguine tinctis:
Virgineoſque artus puri fulgente caniſtro
Argenti & crocei commendat floris odore.
Hæc tua laus ſequitur, ſequitur tua florida virtus,
In Chriſti virtute potens pietate redundans,
Gaudia dans mæſtis, infirmis robora reddens,
Et dura ſub morte ſitos ac pæne ſepultos
Reſtituens vitæ, vitæ quia teſtis haberis.
Tu primus Chriſti calcata morte perennis
Vexillum ſublime ferens, hoſtilia caſtra
Fulmineis linguæ telis ſigniſque coruſcis
Straviſti, & pulcra palmam de morte tuliſti.
Te ſequitur reverenda cohors pro nomine ſacro
Mille afflicta modis, mille inluſtrata triumphis.
Martyribus Martyr tu norma & regula cunctis,
Purpureos ducis cuneos roſeaſque catervas:
Quorum purpureus de ſanguine præmicat orbis,
Quorum florigeris præfulgent aſtra coronis,
Quorum caſta Dei decorantur templa ſepulcris,
Quorum tota micant inſignia tempora feſtis,
Quorum cuncta ſacris cedunt incommoda votis.
Hos ſacer ille videt cæli in regione Johannes

Tantorum inlustres post prœlia dura laborum,
Dat quibus æternas felix victoria palmas,
Atque immortales stola candida præbet amictus.
Non his ulla negat sua clemens munera Christus,
Quos ipse à mundi selectos sorte diremit,
Plantavitque Deo: quò semper robore læto
Crescendo in cælum exsiliant, fructusque perennes
Pollenti virtute ferant, & quicquid ab alto
Oratum genitore velint, mox numine prono
Accipiant, tribuantque piis. quos inter egenus
Censeri cupiens, & cordis vulnera deflens,
Ista tremens cecini summisso pectore Florus,
Ut meritis tanti per Christum salver alumni,
Et procerum votis absolvar purpureorum.

. . . .

Sanctorum eximiis meritis precibusque beatis,
Quorum perpetuos memorat liber iste triumphos,
Da Pater omnipotens veniam, da Christe medellam
His qui supplicibus votis ac mente fideli
Committunt sese tantis per sæcla patronis,
Qui zabulo victo rutilis super astra coronis
Conspicui, de te quicquid petiere merentur.

. . . .

Christe precor veniam segni des mitis alumno.
  Tardus sum ; tardè sed tibi nemo venit.
Longus præteritis tenuit nos error ab annis,
  Sufficiat meritis hæc rogo pœna meis.
Vita brevis superest, in mortem & pronior ætas;
  Jam peccare senex nequeo, nolo tuus.

V.

Versus ejusdem

Ubi ossa S. Cypriani Lugduni condita habentur.

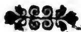
HAc locuples Christi thesaurus conditur arca,
Purior argento, fulvo pretiosior auro,
Clarior & cuncta gemmarum luce micantum.
Hic nempe insigni Doctor suavissimus ore,
Eximius Præsul, Martyr celeberrimus idem,
Lucifer vt nitidus magna Carthagine missus
Emicat, & pulcra Cyprianus sorte quiescit.
Additur huic geminum radianti lumine sidus,
Speratus Martyr cum Martyre Pantaleone,
Cujus cum capite hîc pollent sacra ossa priorum.
Quos pariter Carolo Francorum Principe gaudens
Gallia suscepit, Libycis ditata talentis.
Hos igitur nobis oratio fida patronos

Efficiat, Christo ut cælis veniente coruscis,
Martyribusque suis diademata clara ferente,
Ipsorum meritis lux nos æterna receptet.

VI.

Titulus Absidæ.

MARTYRIBUS subter venerabilis emicat aula:
Martyribus supra Christus Rex præsidet altus.
Circumstant mitis animalia mystica formis,
Nocte dieque hymnis trinum inclamantia numen.
Adstat Apostolicus pariter chorus ore corusco,
Cum Christo adveniet certo qui tempore judex.
Vivaque Hierusales, agno inlustrante refulgens,
Quattuor uno agitat paradisi flumina fonte.
Pignoribus sacris clarus Baptista JOHANNES
Altare inlustrat, poscentia pectora purgat.

IN FLORI CARMINA ADNOTATIONES.

IN his Flori versibus primum locum obtinent carmina duo, quæ V. C. Hadrianus Valesius, Historiographus Regius, ex vetusto codice Petaviano manu propria descripta, cum notulis suis mihi pro sua liberalitate concessit.

IN CARMEN I.

Primum agit de variis cladibus, quæ ex divisione Imperii, post mortem Ludovici Pii Galliis obvenerunt. Carmen istud in codice Petaviano inscribitur in hunc modum: VOTO BONÆ MEMORIÆ MANNONIS LIBER AD SEPULCRUM SANCTI AUGENDI OBLATUS. Fuit ergo liber iste Monasterii sancti Augendi, seu Eugendi, in Jurensibus locis, quod modò S. Claudii dicitur; & quidem oblatus à Mannone ejusdem Cœnobii Præposito, cujus rogatu Ado Viennensis Archiepiscopus ecclesiam Velnensem eidem Abbatiæ confirmavit anno DCCCLXX, ut patet ex litteris editis in Spicilegii tomo XII pag. 135.

V. 37. TABESCIT VULNERE NARBO. Quid funesti tum acciderit civitati Narbonensi, silent Annales nostri. Existimem idem illi accidisse quod Remensi, eo quòd Bartholomæus contra Ludovicum Augustum partibus Lotharii faveret, ob idque eum sede sua dejectum fuisse: ex quo diutina illius ecclesiæ secuta sit orbatio usque ad Berarii ordinationem.

V. 38. Tristia Remorum, &c. Id Ecclesiæ Remensi contigit post depositum Ebbonem, vacante sede per annos decem, nempe usque ad annum dccc xliv, quo Hincmarus viventi etiam tum Ebboni suffectus est.

V. 39. Doctosque viros, &c. Nempe Hilduinum seniorem, Walam Abbatem, Barnardum Viennensem, Agobardum Lugdunensem Pontifices, & alios, qui in varia exsilia deportati sunt.

V. 56. Hinc heresis surgens. Sic Prudentius in præfatione ad Cathemerinon: *Pugnet contra hereses.* Multa alia peccat Florus in Poëtarum leges: at indulgendum illi ætati.

V. 101. Arsere cometæ. Nempe annis dccc xxxvii & sequenti, dccc xl, & dccc xlii.

V. 115. Inliniturque luto. Hæc ex imitatione Ezechielis in cap. 13 versu 12 & seq. Quod subditur de Amosi Prophetia, petitur ex cap. 8, v. 1 & 2.

in Carmen II.

Hoc alterum carmen scriptum est ad Modoinum, Augustodunensem Episcopum, qui *Augusti-montis Pastor in arce potens* dicitur in alio Flori carmine, quod Petavianus codex itidem continebat. Hic est Muatwinus Episcopus, quem Walafridus Strabus versibus itidem celebravit, idemque cui Theodulfus Episcopus inscribit lib. 4 carmen 6. Hîc verò severiùs carpitur Moduinus, quòd *nutriculam suam*, id est Lugdunensem Ecclesiam, in cujus sinu adoleverat, malè tractaret, illius ecclesiæ Clericos trahens ad

sæculare forum contra Canonum præscripta. Ubi mirari subit, quid juris fuerit Moduino Lugdunensis Ecclesiæ Suffraganeo in Metropolim suam. Nimirum quia magna ejus erat apud Ludovicum Pium auctoritas, facile ipsi fuit, exsulante Agobardo Archiepiscopo, in jura ipsius ecclesiæ invadere. Certè quàm bene audierit apud Ludovicum, argumento est Theodulfi carmen præcitatum, ex quo intelligimus, Moduinum Theodulfo persuadere molitum fuisse, ut crimen sibi ab Imperatore impositum agnosceret fatereturque: quod is innocens detrectavit. At clariùs Moduini auctoritatem probat Walafridus, eum Galliæ *Proretam* appellans.

V. 81. DUPLEX HIC ORDO. Clericorum scilicet & laïcorum, qui semper forum habuere diversum. Sub Clericali ordine Monachi etiam ante illud tempus continebantur.

V. 98. THEODOSIUS PROTEGIT. Quippe Ecclesia Gallicana codice Theodosiano utebatur, & ejus libertas ac immunitas legibus Imperatorum, olim suorum, Romanorum utebatur.

V. 134. ALTERA. Alteram hac de re epistolam sive carmen aliud Moduino scripserat Florus, forsan illud ipsum, quod exstat in codice Petaviano, qui nunc est Christinæ serenissimæ Sueciæ Reginæ. Habetur quidem aliud item ad Moduinum in Collectione variorum epigrammatum typis Morelianis edita anno M D L, incipiens ab his versibus:

Solvo, Pater, profluas hilari de pectore grates,
Quòd reseras Floro labra benigna tuo.

Verùm tota hæc epistola eo tendit, ut Moduinum hortetur ad studium sacrarum litterarum.

V. 145. NAM NISI COENOBIUM. Verba sunt Modoini, quem Florus loquentem inducit in hunc modum: Præter Episcopos & Abbatissas, ceteri omnes Clerici & Presbyteri laïcum forum agnoscant.

IN CARMEN III.

Hoc carmine seu Hymno actis sanctorum Johannis & Pauli conciliatur fides.

IN CARMEN IV.

Titulus est libelli ad altare S. Stephani oblati, nempe in cathedrali ecclesia Lugdunensi, quæ beatæ Mariæ & sanctis Stephano & Johanni dedicata est. In exemplari Petaviano, ex quo hos versus noster Acherius quondam describi curavit, exstant hiatus seu spatia vacua duo, non quidem pro versibus, sed pro titulis interserendis.

IN CARMEN V.

De translatione reliquiarum sancti Cypriani & aliorum in ecclesiam Lugdunensem tempore Caroli Magni, legendi versus Agobardi Præsulis Lugdunensis, & Chronicon Adonis Viennensis.

IN CARMEN VI.

Hîc describitur altaris priscus apparatus in ecclesiæ absida exsistentis, itaut Martyrum reliquiæ sub altare collocarentur, Christi è cruce pendentis effigie

ſuperiùs erecta, pendente in vaſculo Euchariſtia, Sanctorum imaginibus circum appoſitis.

Sequebatur in codice Petaviano ejuſdem Flori carmen de titulo altaris in perſona Agobardi, quod carmen Sirmondus dedit in Notis ad Theodulfum. Ad hæc, idem ipſe codex continebat metricam quatuor Evangeliorum recapitulationem, quam conſulto prætermiſi.

HEIRICI MONACHI
VERSUS
Ad HILDEBOLDUM Autiſiodorenſem Epiſcopum
In Collectanea ſua.

HILDEBOLDE, tuæ requies & gloria plebis,
 Magnus honore ſoli, major honore Dei:
Excipe dignanter quod porrigit ecce prudenter
 Heiricus, capitis plenus amore tui.
Porgere parva pudet, cùm maxima tu merearis:
 Attamen ex minimis pendere magna decet.
Quiq; dat hoc modicū, jā plus tribuiſſe probatur:
 Quodq; eſt, quodq; poteſt, is tibi nēpe dedit.
Hîc præceptorum ſunt ludicra pulcra duorum,
 Quîs ego Præſulibus ingenium colui.

His Lupus, his Haimo ludebant ordine grato,
Cùm quid ludendum tempus & hora daret.
Humanis alter, divinis calluit alter,
Excellit titulis clarus uterque suis.
Hæc ego tum notulas doctus tractare furaces,
Stringebam digitis arte favente citis.
Nec priùs illata mihi liquido disponere versu
Cura fuit, nisi nunc cùm tibi dando forent.
His violis animum, Pater, oblectare memento,
Cùm tibi curarum pondere pectus hiat.
His naturalem frontis vultusque nitorem
Accumula, quotiens lætior esse voles.
Hoc si tranquillo sumens dignabere vultu,
Mox comm.·.an gratiùs ardor erit.
Hæc Lupus, hæc nitido passim versabat in ore,
Compensans aptis singula temporibus.

Incipiunt Collectanea.

Ex libris Valerii Maximi memorabilium dictorum & factorum.

Sulpicio Sacerdoti inter sacrificandum lapsus apex de capite sacerdotium abstulit. Occentus soricis auditus Fabio M. dictaturam. Tarquinius Rex quondam, quòd librum secretorum civilium cuidam scribendum dederat, culleo insitum in mare præcipitavit, &c.

ADNOTATIONES.

HEIRICUS, seu Hericus, Ericusve, natus est in agro Autisiodorensi, in vico ab ipsius nomine dicto *Hery*, duabus leucis infra urbem, ad fluvium Armentionem: qui locus hactenus Cœnobio S. Germani subjectus est. Puer (ut puto) eidem Monasterio traditus, Haimonem postea Halberstadensem Episcopum, & Lupum Abbatem Ferrariensem præceptores habuit adolescens, uti ipse testatur in his versibus Hildeboldo Autisiodorensi Episcopo nuncupatis, quæ præfatio est in Collectanea ex ore præceptorum suorum excepta. Hæc Collectanea in codice Corbeïensi ante annos septingentos manu descripto cum vita S. Adalhardi Abbatis compacta reperiuntur. In his fragmenta referuntur primò ex Valerio Maximo, tum ex Patribus, Hieronymo, Augustino, Beda & aliis, cum exordio superiùs edito. Plura alia scripsit Hericus, nempe de vita S. Germani Episcopi Autisiodorensis carminum libros sex, quos Carolo Calvo jam Imperatori nuncupavit, cum libris duobus prosaïcis de ejusdem Sancti miraculis, & sermone inedito de eodem. Gesta item Episcoporum Autisiodorensium, collaborantibus Rainogala & Alago Canonicis, ut patet ex cap. 39, ubi Herricus *Theosophus simul & Monachus* appellatur. Denique homilias in Evangelia composuit, testante in primis Honorio Augustodunensi in lib. 4 cap. 49, cui consentit Johannes Trithemius. Certè in homiliario, quod Paulus Diaconus jussu Caroli Magni adornavit, tres invenio Herici homilias, à po-

steriis haud dubiè insertas, uti superiùs monui. Primà est in illud Johannis, *Cùm venerit Paraclitus*, &c. cujus initium, *Positus in cæna Dominus*, &c. Altera in illud Lucæ, *Cùm iret* JESUS *in Jerusalem*, &c. sic incipiens, *Itinera Domini & Salvatoris nostri*, &c. Tertia in illud Matthæi: *Nemo potest duobus dominis servire*, &c. præmisso hoc exordio: *Dominus ad hoc homo factus est*, &c. Ericum laudat Sigebertus in lib. de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 104.

HALDOINI ABBATIS

VERSUS

Ad tumulum sancti Remigii.

HALDOINUS, quondam Abba Monasterii Altivillarensis, hoc memoriale digessit, XII videlicet versuum, si Episcopus HINCMARUS voluisset, in circuitu scrinii, ubi sanctus Remigius transponendus erat, de transferendo corpore pretioso ejusdem Remigii à Karolo Rege pariterque præfato Hingmaro Præsule eo loco quo exstitit, quousque anno DCCCLXXXI, ob infestationem paganorum, occulto Dei judicio sinit se inde levari; & ultra Matronam ad usque Orbacis Monasterium nequiquam deportari pertulit, hymnizando exorsus est:

Doctor

DOCTOR Frācorū primus Pastorq; Remorū
Hoc recubat sacro Remigius tumulo.
Limina quem templi quondam tenuere sepultū,
Servantem Domini sæpta gregemque sui,
Extēplo ut populus hujus jam dogmate plenus
Concrevit, pariter crevit & ista domus:
Transtulit & Sanctum sublimi sede locavit,
Cerneret ut plebem, plebs quoque fide Patrē.
Rex verùm Karolus Ludovici Cæsaris almus
Filius, ac Præsul Hincmar utique sacra
Tecta augēt decorātque simul, bustoq; recōdūt
Francorum magnum Pontificale decus.

Anno à nativitate Domini DCCC LII, IIII Kal. Junii, regni verò Karoli XII, ordinatione quoque episcopatus Hincmari XIII, Indictione XV.

ADNOTATIO.

MONASTERIUM Altivillarense in agro Remensi, in primis celebratum est retrusione Gothescalci Monachi, qui Haldoino ejus loci Abbati, superiorum versuum conditori, commissus ab Hincmaro est. Hos versus Hincmarus tumulo sancti Remigii non apposuit, sed alios à se compositos.

ADEMARI MONACHI

ACROSTICHON

Ad ROHONEM Episcopum Ecolismensem.

R exdominãs mihi fautor ades,ne codice fam A
O pticeat titulus , hunc renitescat apu----D.
H occe volumẽEgolismaROTHOPræsul in urb E
O mnibus eximius condidit egregiu------M.
E cce patrum renitet tomus præclara trophæ A,
P etri quîs nituit ordine clarus hono---R,
I uraque bellorumChristi inlustrissima corn U,
S anctum flamineo quæ tulit ore genu----S,
C ertatimque venenosos stravere chelydro S:
O rnati stolis quomodo mirific——————E.
P romptior ac micuitper eosprimatibus ardo R,
U t fuerint que Deo subdita colla di—U.
Vir pie clare bonisPræsulROTHO cũptior act U
S emper amãde mihi,accipito hos modulo S.
X enia ADEMARUS dederim tibi talia cur mo X,
R ite tuum scire est unde reposco detu— R.
I anua amoris adesto mihi præclara beat I,
S int furiæque procul , dum mihi pars pia si S.
T e sicEPARCIUSQUEPetrus munimine coman T
I n superi nos qui castra vehantque pol I.

ADNOTATIO.

HOc Acrostichon scripsit ADEMARUS SERVUS XRISTI, id est Monachus, ex praenobili familia Cabannensi, Ecolismæ in sancti Eparchii Cœnobio institutus, cujus Chronicon & commemoratio Abbatum basilicæ sancti Martialis exstant in tomo secundo Bibliothecæ Labbeanæ. Florebat hic auctor anno M XXX. quo tempore Historiam Pontificum Romanorum Damaso adscriptam ROHO Præsul Ecolismensis describi curavit operâ ipsius Ademari, ut testantur superiores versus appositi in fronte codicis, qui modò in Uticensi Monasterio adservatur, definitque in Leone IV.

Non ab re erit hîc subjicere titulum & clausulam, quam idem Ademarus apposuit membraneo codici ecclesiæ sancti Martialis apud Lemovicas, qui codex complectitur quatuor libros Amalarii de divinis Officiis, in quorum titulo hæc leguntur:

INCIPIT PRÆFATIO SYMPHOSII AMALARII CLERICI,

In libros de divinis Officiis,

Ad LUDOVICUM Imperatorem.

Et in fine codicis : *Explicit liber* SYMPHOSII AMALARII *Presbyteri venerabilis de divinis Officiis, quem misit ad Ludovicum & Lotharium Reges, filios Caroli Magni Imperatoris : quem librum in hoc corpore transscribi curavit* ADEMARUS *indignus Monachus in honorem Dei & sancti Benedicti.* Quæ id-

circo huc refero, quòd SYMPHOSII prænomen nusquam legerim tributum Amalario, qui in eodem codice tantùm *Presbyter* & *Clericus* appellatur.

ADELMANNI SCHOLASTICI

RYTHMI ALPHABETICI

De viris illustribus sui temporis.

ARMONICÆ facultatis adspirante gratia,
Refero viros illustres, litterarum lumina,
Quos recenti recordatur mens dolore saucia.
Bestiali feritate mors acerba sæviens,
In scholares efferata tamquam leo rugiens,
Passim dedit strages dirè plusquam aër pestilēs.
Carnotenæ decus urbis memorande Pōtifex,
Te primùm, Pater FULBERTE, dū te conor dicere,
Fugit sermo, cor liquescit, recrudescūt lacrimæ.
Deploranda singillatim multa quidē memini,
Utpote convictor senis hærens sæpe lateri,
Aure bibens oris fontem aureum melliflui.
Eheu! quanta dignitate moralis industriæ,
Quanta rerum gravitate, verborum dulcedine,
Explicabat altioris arcana scientiæ.
Floruere te fovente Galliarum studia,
Tu divina, tu humana excolebas dogmata,
Numquam passus obscurari virtutem desidiâ.

Gurges altus ut minores ſolvitur in alveos,
Utque magnus ex ſe multos fundit ignis radios:
Sic inſignes propagaſti per diverſa plurimos.
HILDIERUM, quem Pupillam nuncupare ſoliti,
Quòd puſillus eſſet, immo perſpicacis animi.
Ceterorũ princeps atque communiceps Præſuli.
Is Magiſtrũ referebat vultu, voce, moribus:
Hippocratis artem jungens Socratis ſermonibus,
Nec minus Pythagoreis indulgebat fidibus.
Karitate SIGO noſter plenus atque gratia,
Multa præbens ore, manu advenis ſolatia,
Singularis organali regnabat in muſica.
LAMBERTUS Pariſiacũ, ENGELBERTUS Genabũ,
Occupabant lectionum otio venalium, [cum.
Quæſtũ de pube Francorũ captantes non modi-
Martini quoq; concivem, ſednon æquè ſobriũ,
Dignũ duco memoratu RAINALDUM Turonicũ,
Promptum lingua, ſtilo largum, valentem grammaticum.
Nec tua, GIRARDE-GILBERTE, fraudabo nænia.
Ligerim flavum reviſens ab Jordane & Solyma,
Occidiſti propter Moſam ſub Virduni mœnia.
O & te dira peremit æmulorum factio,
Poſtquam miſſus es Europã perflagranti ſtudio,
Scholas multas expilaſti, WALTERE Burgundio.
Prô! ſi numquã revertiſſes ad fines Allobrogũ,
Quanta nunc auctoritate decorares Latium!
Docens quidquid revexiſti ab hortis Heſperidũ.

* Fulberte

Quis te tandem, facer * heros, fatis fæpe fleverit,
Cujus os & multos plures officina protulit,
Quorũ quifque præ fe tulit, quod te ufus fuerit.
  RAGINBALDUS Aggrippinas, vir potẽs ingenio,
Barbaras aures Latino temperans eloquio,
Notus arces ad Romanas ab ufque oceano.
  Situs eft in urbe noftra longus hofpes Legia,
Legia magnarum quondam artium nutricula
Sub WATHONE, fubque ipfo, cujus funt hæc rythmica.
  Tres mihi Camena cives memora de pluribus,
Illum, procul quem exftinctum tranfalpinis febribus,
Lugent artes, lugent urbes cum fuis Primatibus.
  Vix amiffum quereremur, ODULFO fuperftite,
ALESTANUM, quantus erat veteris fcientiæ,
Sicut hi, quos erudivit, fatis pollent hodie.
  Xerapelinos ornatus cum paucis jugeribus
Præful durus denegarat. at tu Metti profugus,
Multas illic opes nactus, WARINE, es & conditus.
  Ypogæis & antiquæ parentis in gremio
Dormientes, excitandi mane mundi ultimo,
Pace æterna perfruantur te, Chrifte, propitio.
  Zelo grandi cor accenfus pro carorum funere
ADELMANNUS hæc deflebat in Nemeti litore,
Suos ipfe idem illic obfervans quotidie.

ADNOTATIONES.

HOs rythmos ex mſ. codice Gemblacenſi rogatu meo deſcripſit religioſus vir Michael Delmerius, ejuſdem Monaſterii Bibliothecarius, qui operam mihi ſuam in multis aliis liberaliter impendit. Quis fuerit Adelmannus iſtorum verſuum auctor, nemo eruditus ignorat. nempe ille ipſe eſt Berengarii condiſcipulus ſub Fulberto Carnutenſi Epiſcopo, *grammaticus, & ex Clerico Leodienſi Brixienſis Epiſcopus*, teſte Sigeberto in lib. de Scriptoribus eccleſiaſticis cap. 153. ubi vocatur ALMANNUS, qui duas epiſtolas de veritate corporis Chriſti Domini in Euchariſtia, unam ad Berengarium, alteram ad Paulum Primicerium Mettenſem ſcripſit. In exemplari Gemblacenſi iſtis rythmis præmittuntur hæc verba: *Mitto etiam tibi rythmicos verſiculos juxta ordinem Alphabeti digeſtos, quos ante annos aliquot, cùm adhuc Leodii eſſem, me ad amicos quoſdam meos, quorum plures ipſe noveras, lamentabiliter recenſente compoſitos reperi nuper & edidi.* Quæ verba ſunt Adelmanni hos verſus mittentis ad Berengarium, de quo in fine rythmorum hæc leguntur: RESPONDIT BERINGARIUS: *Naſcitur ridiculus mus.* Qui Berengarius Adelmannum ironicè AULUM-MANNUM vocare ſolitus erat, ut ibidem ſubditur. Multa in hos verſus notanda forent: ſed tantùm ea obſervo, quæ mihi obvia ſunt.

Ad litteram K laudatur SIGO, Abbas ſcilicet Monaſterii ſancti Florentii Salmurenſis ad Ligerim, vir ſuo tempore clariſſimus: cujus æqualis fuit RAINALDUS, Turonicæ ſancti Martini eccleſiæ Archiclavus ſeu cuſtos, de quo hîc mentio fit ad litteram M.

Strepha incipiens à littera N, mendosa apparet in primo versu : *Nec tua, Girarde-Gilberte, fraudabo nænia.* videturque legendum, *Nec tua, Girarde glaber, te fraudabo nænia.*

Ad litteram S agitur de Wathone, sub quo *Legia magnarum artium nutricula* floruisse dicitur, *subque ipso, cujus sunt hæc rythmica.* Ex quibus discimus Adelmannum fuisse Scholasticum seu præfectum scholis in urbe Leodiensi, scilicet post Watonem, qui Wazo dicitur ab Anselmo Canonico Leodiensi, cujus hæc verba in lib. de Episcopis Leodiensibus cap. 84. *Hic* (nimirum Waso) *primùm sub Notgero Præsule Capellanus exsistens, postea ab eodem scholarum donatur magisterio.* Chronicon Leodiense apud Labbeum in Bibliothecæ novæ tomo I hæc habet : *Anno* M XLI *obiit Hithardus, succedit Walto.* cujus obitus reponitur anno M XLVIII. Ubi vides Watonem non alium esse à Wasone, uti legitur apud Anselmum, qui pro Hithardo Nithardum scribit. Ergo, ut superiùs præfatus sum, Adelmannus scholis Leodicensibus præfectus est, quod nemo hactenus, ni fallor, observavit.

Sub littera X agitur de Warino, qui videtur fuisse Clericus Leodiensis, tum Monachus in Cœnobio Gorziensi, demumque Abbas in Mettensi Asceterio sancti Arnulfi, ut patet ex ipsius Warini epistola superiùs edita. *Præsul* ille *durus*, qui Warino *xerapelinos ornatus cum paucis jugeribus* reposcenti denegasse hîc memoratur, Durandus est Leodiensis Episcopus, cujus nomen inter lineam adscriptum est in codice ms. Quippe Durandus prædia ecclesiæ sancti Laurentii à Wolbodone decessore suo legata detraxisse fertur apud

Ægidium Aureæ-Vallis Monachum, forsan etiam ornamenta ecclesiastica, quæ Adelmannus vocat *Xerapelinos ornatus*. Gemblacensis codex ita in hæc verba commentatur: *Xerapelina vestes dicuntur veteres & præsiccæ, pampineum habentes colorem, & ponuntur hoc loco pro quibuscumque antiquis vestibus.* Quæ interpretatio docet nos, hoc loco legendum *xerampelinos ornatus*. quæ vox Græca ex duabus composita est, scilicet ξηρὸς, quæ aridum siccumve, & ἄμπελος, quæ vineam significat. Itaque *xerampelini ornatus* dicuntur vestes pampini sicci colorem, qui color siccæ rosæ dicitur, imitantes, ut viri docti in Juvenalem observarunt.

EPITAPHIA
Principum & illustrium personarum.

I.
CHRODEGANGI
Episcopi Mettensis.

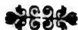
QUISQUIS ab occasu venis hîc, vel quisquis ab ortu,
Præsulis hîc cineres scito jacere pii.
Moribus ornatum, virtutum tramite rectum,
Egregium meritis hæc tenet urna virum.
Cui sancti actus, lex meditatio, dogma fidele,
ROTGANGUS nomen, gloria Christus erat.
Romulidâ de sede sibi data pallia sancta
Extulit, huncque Patrum extulit ille Pater.
Instituit sanctæ Clerum hinc munia vitæ,
Ordine in Ecclesia luxque decusque fuit.

Exemplo & verbis animos ad cælica regna
Misit, & in tanta floruit arte satis.
Virtutes retinens, vitiorum monstraq; vitans,
Satque in eo viguit pontificalis apex.
Solator viduis fuit, & tutela misellis,
Sensit & hunc sibimet orphana turba patrē.
Regibus acceptus, populo venerabilis omni,
Vita ejus cunctis norma salutis erat.
Post vitæ cursum senio veniente peractum,
Terram dat terræ, mittit ad astra animam.

II.

TEUDULFI seu THEODULFI
Episcopi Aurelianensis.

Illius cineres saxo servantur in isto,
Qui quondam populis Præsul & Abba fuit.
Non noster genitus, noster habeatur alumnus:
Protulit hunc Speria, Gallia sed nutriit.
Urbs populosa satis Ligerim super Aurelianis,
Quæ olim læta fuit hoc residente Patre. [gnus,
Prô dolor! hunc pepulit propria de sede mali-
Mœnibus his traditur exsul, & exsul erat.

III.

DROGONIS & PIPPINI
Caroli Calvi filiorum.

Quiſque videns noſtras ſollerti corde figuras,
Perſpice quàm ſubito defluat orbis honos.
Rege ſati fuimus, nomen qui nomine duxit
De Magni Magnus, de Caroli Carolus.
Nec licuit totum vitæ complectier annum:
Sed rapuit noſtras debita mors animas.
Si, genitor, noſtram dignaris viſere tumbam,
Rex, noſtros obitus ne doleas petimus.
Terris ſublati, placida regione locati,
Cum Sanctis requie perpetua fruimur.
Vos noſtri memores felices eſte parentes.
Hoc PIPPINUS ego poſco, ſimulque DROGO.

IV.

ETHGIVÆ REGINÆ,
Caroli Simplicis uxoris.

Quæ fueram quondam titulis generoſa ſuperbis,
Quæ Ducibus Regni regimen memorabile Francis:
Hîc ETHGIVA premor, terræ ſub pulvere pulvis.

Quod quisquis cernis, casus reminiscere mor-
tis,
Orans ut requies detur mihi carne solutæ.

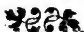
VII KAL. JAN.

V.

GOTFREDI

Monachi Dionysiani.

Hîc celebris recubat vitâ redimitus honestâ
GOTFREDUS Monachus carus, Monachusque
beatus.
Aras & Domini dignusque minister & aræ
Dum vixit, valuit, tenuit, dilexit, amavit
Justitiam veramque fidem pacem quoque
puram.
Appetit hunc inimica ferox nulli pia mors, mors
Utque foret solitum dissolvit pectore flatum.
Jamque dies Februus bissenos solverat orbi,
Terra tegit corpus, clarum sed in arce polorum
Contegat ut Christus, lector, deposce, precamur.

VI.

FREDERICI
Comitis & Monachi.

Scire volens, lector, tumulo quis conditur isto,
Noveris hîc magni FREDERICI membra locari.
Inclitus ipse Comes, magnatis regia proles,
Legit amore Dei Monachatus sorte beari.
Vir bonus atque pius, nulli probitate secundus,
Normâ justitiæ enituit mirandus in orbe.
Assumtus Christo copuletur fœdere longo,
Præmia cum superis indeptus vivida lucis.
Præteriens dicat: Fredericus pace quiescat.
Idibus octavis tulit hunc Januarius astris.

VII.

GIRBERTI
Abbatis Fontanellensis.

Quarta Septembris solvit sua debita mẽbris,
  Luce sua propria fungitur ex patria.
Abbas GIRBERTUS, plenus pietate repertus,
  Hoc jacet in tumulo, non careat titulo.

Hunc genuit florem Maguntia, nobiliorem
Quo nullum genuit, cernere nec valuit.
Hic ſupradictus nullo diſcrimine ductus
Tempore militiæ lux, decus Eccleſiæ.
Pauperibus vixit; caput in membris benedixit:
Mors ſibi vita fuit, vivere namque luit.

VIII.

WILLELMI
Abbatis Mettenſis.

Funere cum triſti ſacram defertur ad ædem
Defunctus vita Monachorum rector & Abbas
WILLELMUS, ſparſi notus per climata mundi.
Hoc Pater Arnulfus requieſcit corpore ſanctus,
Regia Mettenſis prope mœnia deforis urbis,
Qua ſibi parte tenet ſpirantes Auſter odores,
Eccleſiæ ſpecimen referens ubi dignè cacumen,
Aris bis ſenam ſacrat domus alta catervam,
Cùm petit undenas Janus de more Calendas,
Sole ſub occiduo vel cedit veſper olympo,
Poſt triduumque Dei ſpectantur gaudia nati.
Hoc quoque perlecto verborum callicinato
Veſtrorum Fratrum Chriſti ſub lege piorum
Plangere didicimus vos lamentabile funus.
Ex queis RAINARDUS unus de nomine dictus,

Alter & alterius renovavit funere planctus.
Pro quibus æterno petitis dare carmina Christo.
Quod fieri dignum nos ducimus & perfectum.
Is simul adjunctis retinet quos cartula cunctis,
Hancque vicem nostris deposcimus apte rependi,
Vel quot sorte sua jam linquere contigit ima:
Aut quos fluctivagæ collidunt flamina vitæ.
Pondere quo carnis mereamur concite solvi,
Ac simul angelicis conjungi perpete turmis.

IX.

HARIULFI

Abbatis Aldemborgensis.

Pontivo natus pronus studiis HARIULFUS,
Almi Richarii claustra puer subiit. [strum,
In quibus imbutus, deceat quid nosse magi-
Aldemborgensis tertius Abba fuit.
Rem sibi commissam pro viribus amplificavit,
Crescere, Petre, tuis semper opes sitiens.
Fratribus exemplum prætendens compatientis,
Multa nimis tacuit, quæque loqui docuit.
Centula quos Fratres retinet, coluit seniores,
Illis quod sit honor cernere semper amans.

IDEM AD CENTULENSES

De Chronico suo.

Centula diligo te, doctricis captus amore,
Ultima cùm tibi do munuscula, mater aveto.
Atque vicem referens dic nato: Nate valeto.
Comprobat hinc magnum circa vos semper amorem;
Talia scribendo qui vobis auget honorem.
Et memor est vestri, si quis locus accidit illi,
Conferat ut nostræ condignam notitiæ rem;
Quam puto vos latuisse diu, nec vestra tenere
Condita secretis armaria clavibus arcet.

ADNOTATIONES IN EPITAPHIA.

IN EPITAPHIUM I.

CHRODEGANGI Mettensis Episcopi epitaphium erui ex pervetusto codice Vitoniano, in quo habentur carmina Theodulfi Episcopi Aurelianensis, cum paucis aliorum versibus hinc inde insertis. Hinc conjecturam caperem epitaphii hujus auctorem esse Theodulfum, nisi aliter suaderent salebræ nonnullæ, quæ in Theodulfum non facile cadunt. Chrodegangus obiit *pridie Nonas Martias in diebus Pipini Regis:* requiescitque *in Gorzia Monasterio, quod ipse à fundamentis construxit*, testante Paulo Diacono in libro

libro de Mettensibus Episcopis. Laudatur maximè ob piè institutam Clericorum vitam, quibus Regulam præscripsit ex sancti Benedicti Regula magna ex parte desumtam.

IN EPITAPHIUM II.

ET hoc Theodulfi epitaphium ex eodem codice descripsi. Eum natione Italum fuisse tradunt, hoc est (uti Sirmondus opinatur) ex Gallia Cisalpina. Speriam seu Hesperiam ipsi patriam tribuit epitaphium: sed æquivocum est nomen istud, aliquando Italiam, aliquandò Hispaniam significans. Vetus Chronicon à Chesnio editum in Historiæ Francicæ tomo 4, rem definit pàg. 36 his verbis: *Floruit etiam his temporibus apud urbem Aurelianensem Teodulfus Episcopus, qui propter scientiæ prærogativam quâ pollebat, à memorato Imperatore Karolo Magno ab* ITALIA *in Gallias adductus, & Floriacensem ab eo Abbatiam, & Aurelianensem simul meruit Episcopatum.* At his obstat, quod Theodulfus ipse se ex Hispania ortum esse non obscurè innuit in Parænesi ad judices, his versibus:

Mox sedes, Narbona, tuas urbemque decoram
Tangimus, occurrit quo mihi læta cohors.
Relliquiæ Getici populi, simul Hespera turba
Me consanguineo fit duce læta sibi.

Ubi Theodulfus consanguineos vocat Hesperiæ populos in Septimania degentes, qui ex Hispania eo confluxerant. Nisi si consanguineos dicit hoc nomine, quod ex eadem gente tam Gothi illi Septimaniæ populi, quam Ostro-Gothi in Italia degentes,

ex quibus procreatus esset Theodulfus, processissent. Mortuus est Theodulfus anno DCCC XXI, exsilii VII, veneno necatus, sive in reditu, ut in Chronico præcitato legitur, sive post reditum Aurelianos, ut apud Letaldum Mitiacensem Monachum in libro de miraculis S. Maximini Abbatis: qui liber in primo Sæculo Benedictino typis vulgatus est. Theodulfi obitus in Necrologio nostro Monasterii S. Germani Pratensis ante annos DCCC exarato reponitur XIV Kal. Octobris. De eo aliàs plura.

IN EPITAPHIUM III.

DROGONIS & Pippini epitaphium scripsit Milo Monachus Cœnobii Elnonensis, seu S. Amandi in Belgio, ubi educati ac mortui sunt. Hujus rei fidem facit vetus codex Elnonensis, in quo habetur hoc epitaphium cum ejusmodi titulo: *Tempore Milonis Monachi, gemini fratres* DROGO *&* PIPPINUS, *filii Caroli Magni, liberalibus disciplinis instituti sunt in Cœnobio S. Amandi, ubi & sepulti sunt prope sacellum sanctorum Petri & Pauli cum hoc epitaphio.* Hîc Caroli Magni nomine intellige Carolum Calvum, qui *Magni* nomine donatur, tum in ipso epitaphio, tum in epistola quadam Nicolai Papæ primi, tum in veterrimo nostro Necrologio Germanensi ad XI Kal. Aprilis, quo die ponitur obitus *Rothildis Abbatissæ & Monachæ filiæ Regis Magni Caroli.*

IN EPITAPHIUM IV.

Ethgivæ epitaphium fugientibus litteris jam pæne obliteratum eruimus ex crypta ſubterranea Monaſterii S. Medardi apud Sueſſiones, ubi jacet in ſacello, quod *Sepulcri* dicitur. Nupta fuit primùm Carolo Simplici: tum eo intercepto ab æmulis, in patriam, id eſt in Britanniam inſulam, unà cum filio Ludovico fuga elapſa: ac demum ſecundis nuptiis conjuncta cum Heriberto Comite Viromanduorum. Hæc ab aliis vocatur Eadgiva, Otgiva, corruptè Ogina.

IN EPITAPHIUM V.

De Gotfredo Monacho Dionyſiano nihil habeo adnotandum. Ejus epitaphium legitur in mſ. codice viri clariſſimi Claudii Jolii Cantoris Pariſienſis: qui codex complectitur Retractationes S. Auguſtini ab annis fere octingentis manu deſcriptas.

In quodam codice membraneo Bibliothecæ Metenſis S. Arnulfi invenio epiſtolam encyclicam Monachorum Cœnobii Dionyſiani, qua ſignificant, *quemdam Fratrem* ſuum, nomine Warnarium, *nuper monaſticæ inſtitutioni addictum*, IIII *Kal. Octob. ſpiritum exhalaſſe*. cui adjungunt *alium Fratrem, nomine* Hirdradum, *qui corporis ſenio jam multùm feſſus, magnæque infirmitatis debilitate attritus, ſex diebus in ſacro vivens habitu, ſeptimo rebus exemtus ſæculi vitam reddidit Creatori*. Hæc obiter.

IN EPITAPHIUM VI.

VIR illustris originis fuit Fredericus Comes, Imperiali sanguine procreatus; cujus pater Godefridus; fratres Adalbero Virdunensis Episcopus, Herimannus *Comitum nobilissimus*; Godefridus & Gozelo Duces. Is multis dilaudatur ab Hugone Abbate Flaviniacensi in Chronici parte 2 cap. 3. Eximium modestiæ, aliarumque virtutum specimen edidit Monachus sub Fingenio & Ricardo Abbatibus Monasterii S. Vitoni initio & progressu sæculi XI. Ejus Epitaphium erui ex mſ. codice Corbeïensi.

IN EPITAPHIUM VII.

GIRBERTUS Fontanellensi Monasterio præfuit post medium sæculum XI, mortuus anno M LXXXIX, ab Orderico Vitali sanctoque Anselmo laudatus. Istud epitaphium condidit Deodatus, uti apparet ex mſ. codice Cœnobii S. Audoeni apud Rotomagum, in quo apponitur hic titulus: *Epitaphium* DEODATI *super* GIRBERTUM *Abbatem.*

IN EPITAPHIUM VIII.

QUIS & quantus fuerit Willelmus Abbas Mettensis Monasterii S. Arnulfi, quivis facilè intelliget ex ipsius epistolis, quas superiùs edidi. Est qui hoc epitaphium tribuat alteri Willelmo, qui eamdem Abbatiam rexit sub finem sæculi XIII. Verùm potiùs convenit Willelmo primo, qui hactenus inter

Abbates ejusdem loci adnumeratus non est. Certè quòd Willelmus iste in epitaphio dicitur *notus per climata mundi*, nulli magis congruit quàm Willelmo primo, qui religione & scientia suo tempore clarissimus fuit.

IN EPITAPHIUM IX.

HARIULFUS, Monachus primùm Centulensis, seu sancti Richarii in Pontivo, tum Abbas Aldemborgensis in Belgio prope Brugas, suum ipsius epitaphium scripsit in fine Chronici Centulensis: quod Chronicon in tomo quarto Spicilegii editum est ad fidem exempli Chesniani. Hoc in exemplo deerant nonnulla, quæ ex autographo per me recuperato excerpsi, in his epitaphium superiùs relatum. Ex eo verò discimus, Hariulfum Abbatem Aldemborgensem non alium esse ab Hariulfo Monacho Centulensi, secus quàm nonnullis videbatur. Floruit sub finem XI sæculi Hariulfus, cujus obitus in veteri Necrologio Centulensi notatur his verbis: XIII *Kal. Maii obiit Hariulfus senior.* ut distinguatur scilicet ab alio Hariulfo Levita & Monacho, qui XIII Kal. Junii obiisse memoratur.

PARISIIS,
Typis Viduæ EDMUNDI MARTINI, viâ Jacobæâ, sub aureo Sole.
MDCLXXV.

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

A

B

C

D

E

INDEX.

F

G

H

I

L

M

N

O

INDEX.

P

R

S

T

V

ADDENDA ET CORRIGENDA.

PAGINA 8. *linea* 13. Juliano Pomerio, *lege* Isidoro Hispalensi Episcopo. P. 28. *l.* 3. coaptis, *l.* coaptatis. P. 78. *l.* 17. majus, *l.* magis. P. 81. *l.* 2. dicesserant, *l.* discesserant. P. 121. *l.* 16. ut miserum, *l.* ut mirum. *In fine pag.* 124 *adde :* De bello contra Sarmatas seu VVinidos, cujus hîc mentio, ab Ottone ante annum DCCCCLXXXVIII suscepto, agit in epistola 91 Gerbertus, Theophanæ seu Theophaniæ Imperatrici familiaris, qui fortasse hujus opusculi scriptor nonnullis videbitur. *Pag.* 150. *l.* 21. veritate, *l.* virtute. P. 191. *l.* 8. & 9. meditionum, *l.* meditationum. P. 208. *l.* 11. sese, *l.* se. P. 276. *l* 4. re, *l.* te. P. 320. *l.* 25. *post* tribuimus *pone virgulam.* P. 330. *l.* 12. delibatione, *l.* delibutione. P. 341. *l.* 10. potaverit *l.* portaverit. P. 377. *l.* 17. populoque, *l.* populique. P. 379. *l.* 21. plexo, *l.* flexo. P. 403. *l.* 2. verò, *l.* vero *sine accentu.* P. 414. *l.* 7. illata, *l.* illa. P. 422. *l.* 3. os, *l.* hos.

SUMMA PRIVILEGII.

CHRISTIANISSIMI Francorum Regis LUDOVICI XIV Privilegio, VIII Novembris anni MDCLXXIV concesso, cautum est, ut Domnus JOHANNES MABILLONIUS, è Congregatione S. Mauri, librum cui titulus est, *Vetera Analecta*, in uno pluribusve Tomis, per quem maluerit Typographum, neve alius citra ejus consensum, edat, uti uberiùs Diploma ipsum explicat, relatum in codicem Bibliopolarum.

Idem Domnus JOHANNES MABILLONIUS *facultatem dedit* LUDOVICO BILLAINE *Bibliopolæ Parisiensi, typis edendi Tomum primum* Veterum Analectorum.

